

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

M^r. B. H. LULOFS'
TAALKUNDIGE WERKEN.

HERZIEN DOOR

D^r. A. DE JAGER.

II.

SPRAAKKUNST.

EERSTE DEEL.

~~~~~  
DERDE DRUK.  
~~~~~

UITGAVE VAN J. OOMKENS, J. ZOON, TE GRONINGEN.

OVER
NEDERLANDSCHE
SPRAAKKUNST, STIJL
EN
LETTERKENNIS,
ALS
VOORBEREIDING
VOOR DE
REDEKUNST;

DOOR
MR. B. H. LULOFS,
Hoogleeraar, enz. enz.

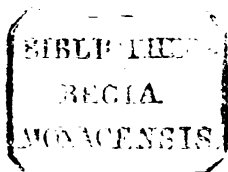
DERDE DRUK.

Herzien door Dr. A. DE JAGER.

EERSTE DEEL.

TE GRONINGEN, BIJ
J. OOMKENS, J. ZOON.
Academi drukker.
1857.

VOORBERIGT

VOOR DE

EERSTE UITGAAF.

Van vele boecken te maken en is geen eynde, ende veel lezens is vermoeyinge des vleesches, luidt het in de Prediker, een klein geschrift, waarin meer wijsheid steekt, dan in sommige lijvige en zwaarwigtige folianten. Misschien schiet deze spreuk den een' of ander' te binnen, als hij al weder iets van mijne hand ziet, en wel een boek van zóó veel letteren. Maar het opstellen en uitgeven van hetzelfde zal hem echter minder vreemd voorkomen, wanneer hij mij vergund heeft hem te zeggen, dat zulks in vele opzigten voor mij nuttig en noodzakelijk was, deels, omdat ik in de betrekking, waarin ik de eer heb aan deze bloeiende Hoogeschool geplaatst te zijn, een geschrift, als het thans gedrukte, ten leidraad voor een gedeelte mijner voorlezingen volstrekt behoefde; deels almede, omdat ik, door den arbeid, aan de uitgave verknocht, mij eene kleine artsenijs heb zoeken te verschaffen tegen het, in het eerst vooral, zoo treurige gevoel over het verlies eener geliefde moeder, welke mij en haren overigen kinde-

ren, in het begin dezes jaars, door den dood ontrukkt werd. — — —
Meer behoef ik over de redenen en de aanleiding tot het schrijven van dit boek niet aan te merken. Wat deszelfs inhoud betreft, hierover moet ik, zoo als van zelve spreekt, het oordeel aan anderen overlaten. Kundigen gelieven niet uit het oog te verliezen, dat het hoofdzakelijk voor jonge lieden, die mijne voorlezingen met hunne tegenwoordigheid vereeren, opgesteld, en dus een geschrift is, waarin blootelijk deze en gene taal-, stijl- en letterkundige hoofdpunten zijn aangevoerd, terwijl slechts hier en daar aan iets, dat mij meer belangrijk en min bekend voorkwam, wat nader uitbreiding is gegeven. Misschien zullen sommigen zich verwonderen over de menigvuldige aanhalingen uit dichters, welke in dit boek voorkomen, zoodat men schier niet weet, aan welke Muze hier wecr hulde bewezen worde, aan die der proza of der poëzij. Tot wat einde, zal men vragen, zoo veel dichtregelen op plaatsen, waar of een enkele volstaan konde, of waar zij volstrekt nutteloos schijnen? Het zij mij echter geoorloofd hierop te antwoorden, dat ik niet alleen deze verzen in mijn geschrift heb gelascht, opdat zij tot taalkundige voorbeelden en ophelderingen mogten strekken, maar ook om hun-zelver wil, dat is, omdat het vernuft en de geest, hier en daar in hen uitblinkende, hen eene nieuwe tentoonstelling waardig maakten, en tevens, wijl de meesten hunner nog al geschikt zijn, om aan het mogelijk soms wat drooge en min bevallige der onderwerpen een weinige meer frischheid en sierlijkheid, eene wat vrolijker kleur, bij te zetten. Schoon ik toch, wat mij-zelven betreft, niet eens zal ik zeggen, niets nuttiger (dit lijdt geen twijfel), maar ook niets vermakelijker vinde, dan stijl- en taalkundige nasporingen, denken niet allen, vooral in den begiune, hier eveneens over, en aan dezen heb ik de aandacht, welke bij de lezing en beoefening van dit boek vereischt wordt, van tijd tot tijd een luttel willen opscherpen. Wil dus, geachte lezer! deze verzen beschouwen, als waren het zoo veel rozelaren en bloemgewassen, die aan eenen op enkele plaatsen wat zandigen weg geplant zijn, ten einde hun geur en kleur den wandelaar, als hij vermoeid wordt, wat verkwikken moge; en herinner u tevens, dat niets geschikter is, om jonge lieden voor den stijl en de welsprekendheid te vormen, dan hen op fraaije, geestige en vernuftige gezegden uit dichters opmerkzaam te maken. De geheele oudheid kan hiervan tot getuige strekken.

— — —

Ik heb deze voorbeelden, voor een groot deel, uit onze dichters van vroeger tijd genomen, om hierdoor de Heeren Studenten ook op hen opmerkzaam te maken. Die dichters zijn toch dezer opmerkzaamheid, in vele opzigten, overwaardig. Immers, ofschoon spelling, taal en stijl, bij de schrijvers uit die dagen — waaronder wij nu voornamelijk de zeventiende eeuw verstaan — op eene andere leest geschoeid zijn, dan tegenwoordig; ofschoon sommige uitdrukkingen ons, dien ten gevolge, vreemd, zonderling, ja, dikwerf stopvoordachtig en plat voorkomen; ofschoon de hedendaagsche smaak ook misschien werkelijk meer verfinjd, meer kiesch en keurig is; kortom, ofschoon de letterkundige voortbrengselen van dien tijd iets oudvaderlijks en ouderwetsch hebben, schittert echter hunne innerlijke hooge voortreffelijkheid elk een', wien het om gedachten, en niet bloot om woorden te doen is, zonneklaar in de oogen; en, hoe meer men zich in den tijd onzer vroegere schrijvers weet te verplaatsen, hoe meer men zich met hunne wijze van uitdrukking gemeenzaam maakt, hoe meer men den aard der taal van die dagen leert kennen, hoe ouder, hoe onbevooroordeelder, hoe afkeeriger van schijn en klatergoud men wordt, des te hooger' prijs leert men op hen stellen, des te meer acht, eerbiedigt, bewondert men hen. De werken onzer beroemde vernuften uit de zeventiende eeuw laten zich meer of min bij sommige stukken huisraad, uit den tijd onzer vaderen, vergelijken, die, ja, wel niet naar de tegenwoordige mode gemaakt zijn, maar echter door het kunstige snijwerk en verguldsel, hetwelk ze siert, door de stevige, hechte en duurzame stoffe, waaruit zij vervaardigd werden, door het doelmatige van hun' vorm en samenstel, elk' opletend beschouwer met verwondering vervullen moeten, al trekken voor het overige nieuwmodische ledighoofden en zotten smadelijk over dezelve den neus op. — — —

Bij het ontleenen van voorbeelden, heb ik meer, dan uit alle andere vroegere schrijvers, uit HUYGENS geput. Ik heb dit vooreerst gedaan, omdat ik, kleine en korte gedichtjes noodig hebbende, daartoe de geschiktste stof in de snel- of puntdichten van dien dichter vinden konde, en ten tweede vooral, om de opmerkzaamheid mijner lezers op een' man te vestigen, die, wel is waar, zeer veel naam in de geschiedenis onzer letterkunde heeft, maar echter over het algemeen nog niet zóó gekend, niet zóó geëerd is, als hij wezenlijk wel verdient. **CONSTANTIN HUYGENS**, Ridder, Heer van Zuylichem, Zeelhem ende Mo-

nickeland, Eerste Raed en Rekenmeester van Sijne Hoogheit, den Heere PRINCE VAN ORANJE, (zoo luiden zijn naam en titels voor de Korenbloemen), was voorzeker een der grootste en uitmuntendste mannen, die de zeventiende eeuw in Hoiland heeft opgeleverd. VONDEL, HOOFT, ANTONIDES en anderen mogen hem in het stoute, beeldrijke, hoog-tragische en pathetieke overtroffen hebben, geen hunner kan in hetgeen wij eigenlijk scherpzinnigheid van geest, vernuft, luimigheid van invallen, of wat de Duitschers Witz noemen, op het minst met hem vergeleken worden. Zoo ras b. v. de Prins onzer vroegere dichters, VONDEL, aardig wil zijn, is hij dikwerf of nietig en onbeduidend, of verschrikkelijk en tot kwaadaardigheid toe vinnig en scherp. De groote HOOFT is in zijne kleinere gedichten meer-liefelijk en bevallig, dan juist regtstreeks geestig en rijk aan kwinklagen, of hetgeen de Franschen zouden noemen piquant, te heeten. De stoute ANTONIDES zweeft, gelijk een adelaar, meest altijd boven de wolken, zoodat men hem tus-schenbeide wel eens uit het oog verliest. JEREMIAS DE DECKER zoude in geest en luim het naast aan HUYGENS komen, maar hij staat nevens hem, als een kind bij een' reus. Om kort te gaan, HUYGENS spant, wel te verstaan, in zijne soort, gelijk CATS weér in eene andere, boven allen de kroon, en is de Hollandsche RABELAIS en SWIFT van die dagen. Zijn schrijftrant bestaat daarbij schier uit louter zenuwen en spieren, in welken opzichte niemand der hedendaagsche Nederlandsche dichters meer naar hem zweemt, dan onze geachte Geldersche landgenoot, wiens bekenden naam het hier onnoodig is te noemen. HUYGENS bezit daarenboven de uitgebreidste geleerdheid en be-lezenheid in schriften uit allerlei talen, gelijk hij-zelf dan ook in de meeste latere Europésche spraken verzen gemaakt heeft, — om thans van zijne bekende Latijnsche gedichten niet eens te spreken. Voegt men nu hier nog bij, dat deze man, zijn geheel leven door, de gewigtigste staatsambten bekleedde; dat hij, reeds in de zeventig zijnde, (misschien wel staatshalve) zich nog in Engeland bevond; dat hij in zijne jeugd en later jaren de voornaamste gewesten van Europa bezocht en daardoor die onbekrompenheid van geest verkrègen had, welke het eeuwig hunkeren om eigen huis en haard nimmer geven kan; dat zijne regtschapenheid, teérgevoeligheid en braafheid vooral niet minder, dan zijn groot verstand en vernuft, schijnen gewcest te zijn; dat hij de vader was van den nog tot op den huidigcn dag door geheel

Europa vermaarden Wiskundige, CHRISTIAAN HUYGENS, uitvinder van het slinger-uurwerk en van meer andere gewigtige ontdekkingen — dan wordt deze man inderdaad hoogst merkwaardig, en wij moeten er ons over verheugen, dat de Heer BILDERDIJK eene nieuwe uitgave van deszelfs gedichten, en daarbij, gelijk wij vertrouwen, zoodanige aanmerkingen geven zal, als deze groote taalkenner en dit uitstekend vernuft zeker beter vermag, dan iemand hier te lande (*).

Nog een paar woorden over iets anders, geachte lezer! — Spraakzuiveraren of Puristen namelijk gelieven het mij niet euvel te duiden, dat ik nog al eenige bastaardwoorden, ja, geheel vreemde woorden in den stijl van dit geschrift gebezigd heb. Immers, ik heb zulks duidelijkheidshalve gedaan en op grond van hetgeen ik hierover in §§ 129 130 heb aangemerkt, waarbij hier slechts iets ter loops kan gevoegd worden.

In die zelfde mate, te weten, als men daár, waar zulks noodig is, den hoogsten prijs moet stellen op zuiverheid van stijl, in die zelfde mate is die zuiverheid verkeerd, wanneer zij tot niets anders dient, dan om ons onverstaanbaar te doen zijn, en ons te gelijker tijd een gemaakt voorkomen te geven. Men kleede zich, bij plegtige gelegenheden, in een' statig zwarten rok, en trekke zijden kousen aan: door den dag moge men, wat mij betreft, naar believeen in een lichtkleurig rokje of jasje loopen. Het kluchtigst echter vertoont zich een overdreven purismus, als men woorden gaat vertalen, die zuiver Nederlandsch zijn, maar uit onkunde voor oorspronkelijk-uitheemsch worden aangezien. Zoo heeft men (misschien wordt het echter om te lagchen verhaald) in Duitschland eens vader door plantheer, moeder door zoogster, neus door snuiver enz., willen vertalen, omdat men meende, dat vader, moeder, neus en andere soortgelijke woorden eerst door der Latijnen pater, mater, nasus etc., ontstaan en dus van onechten bloede waren. Met dergelijke bespottelijke puritasters wordt de draak gestoken in het volgende Hoogduitsche dichtstukje, welks inlassching het meer ernstige en misschien vervelende dezer voorrede een weinigje moge verlevendigen :

(*) Hieraan heeft de Heer BILDERDIJK na dien tijd kort en bondig voldaan.

Auf die Reinigung der Deutschen Sprache von Ausländerey.

Neulich deutschten auf Deutsch vier deuschige Deutschlinge deuschend,
 Sich überdeuschend an Deutsch, welcher der deuschendste sey,
 Vier deuschnamig benannt: Deutsch, Deuscherig, Deuscherling,
 Deuschdich,
 (Selbst so hatten zu Deutsch sie sich die Namen gedeuscht).
 Ietzt, zusammen gedeuscht, wettdeuschten sie deuschter zu deuschen
 Deuscheren Comparativ, deuschesten Superlativ.
 „Ich bin deuschter, als deusch; Ich noch deuschter; deuschtester
 bin Ich;
 „Ich bin der deuschtestere, oder der deuschtereste.“
 Darauf durch Comparativ und Superlativ fortdeuschend,
 Deuschten sie auf bis zum deuschtestesten;
 Bis sie, vor comparativisch- und superlativischer Deuschheit,
 Den Positiv von Deusch hatten vergessen zuletzt.

Het zij mij verder nog geoorloofd met een woord aan te stippen, dat men in dit mijn geschrift, onder de vragen, die ik van tijd tot tijd aan het slot der paragrafen geplaatst heb, er een aantal aan zal treffen, welke, zoo zij tot taalkenners gerigt werden, belagchelijk zouden klinken; maar waarbij men in het oog moet houden, dat dit boek, gelijk ik reeds zeide, vooral ten dienste der Heeren Studenten vervaardigd is. Dezen nu hebben, blijkens mijne ondervinding, allen op verre na niet dezelfde mate van voorbereidende stijl- en spraakkennis. Het gezegde geldt insgelijks van verschillende aanmerkingen, die er in de paragrafen-zelve gevonden worden, en waarbij dit hoofdoel ook niet uit het oog verloren is. Hier en daar, vlei ik mij, komt nog al het eene en andere voor, dat zelfs de bekwame taalkenner zijner aandacht misschien niet geheel onwaardig zal keuren, en waarover hij mogelijk nog wel eens verder nadenken wil. Zoo b. v. zal men nog al eenige opmerkingen vinden over het onderscheid tusschen onze taal en het Fransch, alsmede over den naauweren band, die er oudtijds tusschen het Nederlandsch en Hooyduitsch plaats had, door welken band zich een aantal van grammaticale spraakvormen bij ons laten ophelderen, zoodat er eene geheele verhandeling over te schrijven

ware. *Ik twijfel er niet aan, of onpartijdigen zullen dien ten gevolge met mij van oordeel zijn, dat onze spraak, over het algemeen genomen, en van den tijd af gerekend, dat wij haar in geschrifte kennen, meer onthoogduitscht, of laat mij liever zeggen ontduitscht, dan verhoogduitscht of verduitscht is; hoewel ik van den anderen kant niet loochenen wil, dat, als wij de zaak binnen een wat bekrompener tijdsbestek beschouwen, en onze hedendaagsche taal vergelijken met hetgeen zij b. v. vóór een vijftig jaren was, er dan misschien hier en daar eenige verbasteringen in haar geslopen zijn, welke van het veelvuldig lezen en vertalen van Hoogduitsche schriften getuigenis dragen. Zijn deze verbasteringen evenwel niet erger, dan dat wij b. v. bewonderen, ongekunsteld, stokpaardje, en dergelijke woorden meer, thans bezigen, die, zoo men wil, onzen vaderen onbekend warën, zoo kan men zich hierover nog al troosten, of liever zich met de invoering van die woorden zelfs geluk wenschen. Wie kan ook daarenboven alle poorten en toegangen tot ons taalgebouw zoodanig gesloten houden, dat er geen enkele vreemdeling binnensluipen, ja zelfs, zoo hij zich ordelijk en fatsoenlijk gedraagt, niet van lieverlede het groot-burgerregt in de taal zoude verkrijgen kunnen? Wie kan dit vooral ten aanzien van zoodanige buitenlanders doen, als in gedaante en kleedij naauwelijks van den inboorling te onderscheiden zijn, en die ook dikwerf met zulke oude brieven en paspoorten te voorschijn komen, dat het zeer twijfelachtig wordt, of men hen wel voor uitheemschen te houden hebbe, en of zij in den grond niet uit zuiver Nederlandsch bloed geteeld zijn? Men vergelijke hetgeen ik hierover in § 126 gezegd heb. — — —*

Wij hopen, dat dit ons boek aan het oogmerk, waartoe het geschreven is geworden, moge voldoen; dat men de gebreken van hetzelfde met den mantel der liefde moge bedekken; dat men de weinige drukfeilen, welke mij, die-zelf alle proeven, van de eerste tot de laatste, na moest zien, ontsnapt zijn, gunstiglijk moge verbeteren, en eindelijk, dat deskundigen, wat lof of gisping zij over den schrijver verkiezen uit te storten, hem in allen gevalle dit ter eere nazeggen mogen, dat hij zijnen tijd niet in ledigheid doorbrengt.

GRONINGEN,
1 Augustus 1823.

B. H. LULOFS.

VOORREDE

VOOR DE

TWEEDE UITGAAF.

Duar de eerste druk van dit geschrift genoegzaam uitverkocht was, verzocht de Heer boekhandelaar OOMKENS mij, het oog wel te willen hebben op de tweede uitgave, die hij voornemens was van hetzelfde te geven, en die ik dan ook het genoegen heb, bij dezen het geëerde publiek aan te bieden. Gaarne voldeed ik aan deze zijne begeerte, daar mij zulks in de gelegenheid stelde het geheele werk op nieuws over te zien en stof en vorm-beide aan eene herhaalde toetsing en, zoo ik vertrouw, rijper oordeel te onderwerpen. Dien ten gevolge heb ik dan ook verschillende stukken of uitgebreid, of verkort, of veranderd, gebruik makende bij dit eene en andere zoo van de vrucht van eigen nadenken, als van verschillende taal- en letterkundige voortbrengselen, die er in den laatsten tijd hier te lande en in het geleerde Duitschland waren in het licht verschenen, en waaronder de schriften van den vorst der Duitsche taalkenners, JAKOB GRIMM, van onze beroemde dichters en geleerden, BILDERDIJK, KINKER, SIEGENBEEK en meer anderen, de voornaamste plaats bekleeden. Ik durf dus gerust dezen tweeden druk eene verbeterde uitgaaf noemen, hoezeer ik er overtuigd van ben (en, ach! hoe ouder men wordt, hoe geringer dunk men steeds van zijn eigen werk begint te voeden) dat haar nog veel gebrekkigs aan zal kleven, en dat ik de welwillendheid en verschooning van ieder kundig lezer nog altijd zeer noodig heb. Niemand — dit zij mij vergund ook in dit voorberigt te herhalen — gelieve hier meer te zoeken, dan een handboek voor jonge lieden, waarin slechts enkele hoofdpunten aangeroerd en deze en gene vlugtige wenken gegeven worden, terwijl alles in de lessen-zelve, ten wier behoefte voornamelijk dit geschrift vervaardigd is, nader moet worden uitgebreid, of wel van hen, die deze lessen niet kunnen bijwonen, door eigen oefening en nasporing aangevuld. Tot dit eene en andere nu kunnen de vragen, achter iedere afdeeling geplaatst, en die meest over betwiste of min zekere punten loopen, gereedelijk aanleiding geven. — — —

En hiermede, geëerde lezer! moge dit boek en deszelfs schrijver bij voortdoring uwer, hem meermalen gebleken gunst zijn aanbevolen!

GRONINGEN, Maart 1831.

B. H. LULOF'S.

INLEIDING.

---

§ 1.

Tot de eerste vereischten van den stijl behoort zuiverheid. Deze bestaat, onder anderen, ook hierin, dat men de woorden onzer taal, zoo op zich-zelve, als in hunne onderlinge betrekking, dat is, als deelen eener verstaanbare rede beschouwd, met spraakkunstige naauwkeurigheid bezige, en tot dit en meer andere einden een juist overzigt hebbe van den aard en de eigenschappen van het Nederlandsch. Wie zal zich toch van een werktuig goed kunnen bedienen, die het werktuig-zelf niet regt kent? — Slechts hij, die regt meester van de taal is, zal ook meester van zijn' stijl en daardoor van het gemoed zijn, gelijk de dichter reeds zong:

*Bataven, kent uw spraak en heel haar overvloed!
Zijt meesters van de taal, gij zijt het van 't gemoed!*

Spraakbeoefening moet dus met stijlbeoefening hand aan hand gaan. De laatste is niet denkbaar zonder de eerste. En onderwijl hapert het aan de naauwkeurige kennis van de geaardheid en de regelen onzer taal bij velen maar al te zeer. Uit dien hoofde zullen wij in dit handboek het eene en andere, dat hiertoe betrekking heeft, te gader met de eerste grondbe-

ginselen van den stijl, kortelijk aanroeren; gelijk wij eenige voorschriften der meer eigenlijk gezegde hoogere welsprekendheid in onze kleine Nederlandsche Redekunst of *Rhetorica* behandeld hebben.

Wij zeggen: kortelijk aanroeren; want het blijft tot de voorlezingen-zelve bespaard, om in haar over de aangestipte en over meer andere punten breedvoeriger uit te weiden.

Dat men hier dus alles behalve eene volledige spraakkunst te wachten hebbe, en dat wij veel met stilzwijgen zullen kunnen voorbijgaan, wyl wij vertrouwen moeten, dat het elk' Nederlander bekend is, spreekt van zelve. Het zal echter, gelooven wij, dezer dagen, niet ongepast zijn, hier en daar enkele wenken te geven over het onderscheid tusschen onze taal en onzen stijl, vergeleken met die van onze naaste burenen. Zulks echter overal, en ook dáár, waar het van minder belang is, te willen doen, zoude een werk op zich-zelve vorderen; een werk wel moeijelijk, maar des schrijvens overwaardig, en waarvoor wij hopen, dat nog eens een taalkundige zijne pen spitsen zal.

Iets over de letteren onzer taal in het algemeen, en over het gewigtige der beschouwing van dit onderwerp in veelvuldige opzigten.

§ 2.

De Franschen bezigen, volgens WAILLY, vijf-en-twintig letterteekenen; de Hoogduitschers, volgens ADELUNG, acht-en-twintig; de Engelschen, volgens WALLIS, zes- of zeven-en-twintig; de Denen, volgens LANGE, zeven-en-twintig; de Zweden, volgens SAHLSTEDT, zeven-en-twintig; de Russen, volgens VATER, vijf-en-dertig; de Italianen, volgens VENERONI, twintig; de Spanjaarden, volgens WAGNER, zes-en-twintig, om

thans niet meer spraakkunstenaren op te slaan (*). — Wij Nederlanders bedienen ons, volgens den heer WEILAND, tegenwoordig tot het schrijven van echt Nederlandsche woorden van twee-en-twintig letteren; namelijk *a, b, c* (in *ch*), *d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, w, z*. — Men kan hier echter nog bijvoegen de *c* op zich-zelve staande, welke wij nog in sommige woorden, die van vreemde afkomst zijn, gebruiken. En zoo staan ons de *q* en *x* ook ten dienst, als wij woorden uit talen, waarin die letteren voorkomen, te schrijven hebben. Wij behoeven echter niet meer dáár, waar wij het met *ks* kunnen afdoen, de *x* b. v. te gebruiken, gelijk vóór een paar honderd jaren de Amsterdamsche dichter JEREMIAS DE DECKER deed:

Sou ik, een edelman! gelijk een ezel werken?

Sulx (zegt gy) sou een smet in mijnen adel sijn;

(*) Aardigheidshalve, maar iets veranderd, is hier, volgens eenige spraakkunsten, het getal der letteren van verschillende talen opgegeven. Het is echter moeilijk, letterteekenen van letterklanken te onderscheiden. De *ch* b. v. is bij ons een afzonderlijke letterklank, maar heeft bij ons geen afzonderlijk letterteeken. Onze *ng* en soortgelijke hebben ook wel iets van een' klank op zichzelf. — LANGE noemt de *sk* in het Deensch eene afzonderlijke letter, schoon met twee letteren geschreven wordende. Dan is het de onze ook, en hoe veel andere kan men er met GRIMM opnoemen! Ik heb LANGES *sk* echter niet medegerekend, evenmin als zijne *st*. De Spanjaarden hebben een afzonderlijk teeken, om aan te duiden, wanneer de *n* als *nj* moet worden uitgesproken. Zij zetten er dan een schrapje boven. Is deze *n* nu eene op zich-zelve staande letter? Zoo brengt ADELUNG tot de Hoogduitsche letteren de lange *s, sz* en de *sch*, alsmede de *ch*. In den grond echter zijn dit wel onderscheidene letterklanken, maar geene afzonderlijke letterteekenen. Ik heb ze daarom niet medegeteld. Om kort te gaan, wij herhalen het: iets anders is het, of men vrage, hoe veel letter- of schrijfteekenen, dan wel, hoe veel letterklanken hebt gij? Wij zouden een veel grooter aantal van de eerste moeten hebben, indien wij de laatste alle naauwkeurig wilden uitdrukken.

*En niet te min VERRAEN! gy suypt wel, als een verken!
Of dunkt een ezel u min edel, als een swyn?*

De *j* wil men als eene schielijk uitgesprokene *i* beschouwen, schoon zij, mijns inziens, genoeg op den naam van een' afzonderlijken letterklank aanspraak zoude kunnen maken, en ook als schrijf- of letterteeken wel degelijk tegenwoordig van de *i* onderscheiden is. Ditzelfde geldt ook meer of min van van de *ij*, hoezeer deze slechts voor eene verlengde of verdubbelde *i* wordt gehouden. In den grond toch bezit zij in de beschaafde uitspraak weinig meer van den *i*-klank, maar trekt voor het gehoor sterk naar de tweeklank *ei*; terwijl zij tevens door eene vrij onderscheidene schrijffiguur of een teeken, dat uit *i* en *j* zamengevoegd is, voor het oog wordt aangeduid. Wat de zoogenaamde *y-grec* betreft, zij helpt ons tegenwoordig niet anders, dan om in geheel of ten deel vreemde woorden de *υ* der Grieken uit te drukken; als b. v. in het rijmpje:

*Op Cyprus, 't nymfenland, 't land van cypres en myrten;
In Babylon, Egypte, in Tyrus, op de Syrten
Van Lybië, vermaard in Epos en Idyl;
In Syracuse, in 't oord der rimplige Sibyl,
• (K meen Cuma) in Myceen, . . . „de drommel haal die namen!”
Roept JAAP: „Schei uit, pastoor! en zeg maar spoedig amen!”*

Voor de *ch* moesten wij eigenlijk een letterteeken op zich-zelf hebben. De Hoogduitschers insgelijks, bij wie nog daarenboven de *sch* in de beschaafde uitspraak ook een' op zich-zelf staanden klank vormt. Bij ons is dit laatste minder het geval, daar onze *sch* nog meer of min den waren, echt oud-Duitschen klank van *sk* behouden heeft. In sommige talen, b. v. in het Russisch, heeft men, gelijk deskundigen ons leeren, voor de *ch*, *sch*, *tsch* en *schtsch* werkelijk afzonderlijke letterteeken.

Met de bovengemelde letteren, die men dan, de *j*, *q*, *x*, *ij* en *y* er onder begrepen, tot zeven-en-twintig zou kunnen

brengen, kunnen wij de klanken onzer beschaafde schrijftaal zoo tamelijk wel uitdrukken. Op verre na echter niet al de klanken, die in onze volks-tongvallen zich doen hooren. — Men neme b. v. het volgende paar verzen uit het, in eene Geldersche dialect geschreven dichtstukje van mijn' geëerden landsman en vriend, den heer STARING:

*In den almanak vin 'i de wáárheid, Gartjan!
De krante en 't waérglas bedrug' alleman.*

Hier klinkt de *a* in *waarheid*, als de Fransche *o* in *encore*, *móle* enz.; de *e* of *ae* in *waerglas* heeft den toon der Grieksche η . Voor beide klanken hebben wij geene letteren. Voor den eerstgenoemden hebben wij er nooit eene bezeten. De laatstgenoemde, die zich misschien eenigermate door het dubbelteeken *ae* zag afgebeeld, is, bij de thans aangenomene spelling, een balling in het rijk onzer taal geworden. — De Geldersche uitspraak van den tweeklank *ie* in *lief*, *dief*, enz. zoude ik op dit oogenblik met geen letterteeken uit eenige, mij bekende taal voor het oor weten af te schilderen.

De vroegere, Hoogduitschachtige vorm onzer schrijf-, niet zoo zeer onzer drukletteren herinnert ons, bij zoo veel soortgelijks overeenkomstigs in onze voormalige wijze van spellen, declinéren en conjugéren, en gevoegd bij honderden van oude, schijnbaar Hoogduitsche woorden, niet zelden de aloude, naauwe verwantschap tusschen het Nederlandsch en Hoogduitsch. Beide talen zijn zusters in den eigenlijksten zin van het woord, en waren het vóór een paar eeuwen en vroeger nog meer. Menigvuldige voorbeelden zullen hiervan in dit handboek voorkomen.

§ 3.

Dat van de bovengemelde letters sommige klinkers of vokalen, en de overige medeklinkers of consonanten zijn, weet ieder. De consonanten (en dit is ook van eenige toepassing op de vokalen) worden bij ons, en in de talen in het alge-

mecn, verdeeld in lipletters, tongletters, tandletters, keelletters en andere gemengde soorten. In het fraaije oud-Hollandsche punt dicht b. v., van JEREMIAS DE DECKER, luidende:

*'t Oprecht gemoed is vry, is salig en verheven,
 Het onoprecht is slaef ook midden in 't bevel;
 De deugd alleen, de deugd doet vry en vrolijk leven;
 Hy leeft, gelijk hy wil, die niet en wil, als wel.*

zijn *b, f, m, p, v, w*, lip-, *d, l, n, r, t*, tong-, de *s*, waarmede zich thans de *z* paart, eene tand-, en *g, ch* en *k*, keelletteren.

De *h* is eene soort van longletter of aanblazing. De *j*, zoo men haar als eene afzonderlijke letter beschouwen wil, zoude men eene verhemelteletter kunnen noemen. — Met dit eene en andere wil men te kennen geven, dat bij sommige consonanten de lippen, bij andere de keel, enz. het meest te pas komen. De *b* b. v. kan ik, zonder de lippen te sluiten, niet uitspreken. De *s* sist door de tanden. De *k* wordt achter in de keel gevormd. Hier en daar komt de neus ook mede in het spel, gelijk bij de *n* (volgens onzen scherpzinnigen KINKER) wel eens plaats heeft, enz. Misschien heeft de geheele onderscheidene gedaante der letterteekenen aan deze verschillende werking der spraakdeelen wel haren oorsprong te danken, zoo als de heer BILDERDIJK en anderen zulks beweerd hebben.

§ 4.

Het onderzoek naar de wijze, waarop onze spraakwerktuigen, bij het uitspreken der letteren, te werk gaan; — de beschouwing van den verschillenden klank en de onderscheidene muzikale waardij, die de vokalen, onderling vergeleken, bezitten; — het acht slaan op den meerderen of minderen graad van verwantschap tusschen sommige consonanten; — het nasporen van de onderscheidene verbindingen of zamenvoegingen van letteren, die in onze en andere talen plaats

hebben; — kortom de geheele ontleding van het *mechanismus* onzer woorden, lettergrepen en letteren, ziedaar punten, welke in alle beschaafde landen de aandacht der grootste vernuften tot zich hebben getrokken, en die ook ten grondslag van het antwoord op de belangrijkste vragen strekken moeten. — Vraagt men b. v. (en het is te wenschen, dat deze vraag nog eens naauwkeurig beantwoord worde), of het Hollandsch eene geschikte taal voor den zang zij, zoo dient men juist tot de beschouwing der bovengemelde punten de toevlugt te nemen. Dan toch dient er onderzocht te worden, welke letterklanken en letterverbindingen de mond bij het zingen het gemakkelijkst uitspreken kunne, en of er vele soortgelijke letterklanken en letterverbindingen in onze woorden voorkomen. Men dient onze taal dan in dat opzigt met andere talen, die voor regt muzikaal gehouden worden, te vergelijken, en te onderzoeken, in hoe ver de werktuigelijke vorming onzer woorden met die van zoodanig eene, ter vergelijking gekozene, spraak overeenkome. Men kan b. v. vragen, of wij ook woorden hebben, uit zulke zoetluidende klanken zamengesteld, als de volgende regels van den Italiaanschen dichter TASSO zoo zangerig maken:

Ed o mia morte, avventurosa appieno!

O fortunati miei dolci martiri!

En voor zoo ver het Italiaansch ons in geschiktheid tot den zang al verre weg overtreffen moge, kan men een wat minder verheven voorwerp van vergelijking nemen, en onderzoeken, of dan ook het Hoogduitsch, dat voor zeer *zing- of zangbaar* gehouden en door hoogst muzikale natiën gesproken wordt, in het zamenstel van deszelfs meest voorkomende woorden dezen aanleg juist zoo veel meer dan het Nederlandsch verrade. Vraagt men, bij eene andere gelegenheid, welke taal zoetvloeiender en zachter zij, de Hoogduitsche, of de onze, dan dient men ook al weder binnen den kring der hierboven gemelde beschouwingen de hulpmiddelen tot het antwoord te zoeken. Wij moeten dan nasporen, welke letteren en letterverbindingen

gen uit haren aard zacht, welke hard en stroef zijn; of b. v. de *t* harder van uitspraak zij dan de *d*, de *f* dan de *v*, en welke van deze en soortgelij'ke letteren het meest, hetzij dan in onze, hetzij in de Hoogduitsche taal, gebruikt worden; — of onze *sch*, dan wel die der Hoogduitscheren, het zachtst klinke; of onze *ch*, onze *g*, onze *k*, dan wel de hunne, het in zoetvloeiendheid winne; in welke van beide talen de consonanten het meest worden opeengestapeld; bij wie men de meeste tusschen- of achteraanvoegingen der zachte *e* aantreffe, en wat dies meer zij. Door deze en honderd soortgelijke eigenaardigheden grondig en naauwkeurig tegen elkander te vergelijken zal men in staat gesteld worden, om op de gezegde vraag een juist antwoord te geven. Dat men hiertoe echter de ware uitspraak van het Hoogduitsch en van elke andere taal, waarmede men de onze vergelijken wil, genoegzaam magtig zijn moet, gevoelt iedereen ligtelijk.

Wee der Hollandsche taal, waanneer haar een ongeoeffende Hoogduitsche, wee der Hoogduitsche, wanneer haar een ruwe Nederlandsche mond radbraakt!

§ 5.

De beschouwing van het stuk der lettervorming, letterverbinding en letterverwisseling maakt ook den grondslag uit onzer geheele woordafleidkunde of etymologie, en van de leer der verwantschap, die de woorden van verschillende talen onder elkander hebben. Weet men b. v., dat letteren; welke door hetzelfde lid van ons spraakwerktuig gevormd worden, het ligtst verwisselen; dat het eene volk b. v. in dit of dat woord de lipletter *b*, een ander de lipletter *v*, een derde wederom de lipletter *m*, *p*, *f* of *w* zal gebruiken, dan erkent men in *vader*, *vater*, *father*, *pater*, *παππος*, *papa*, *abba*, en honderd soortgelijke woorden meer, (welke in onderscheiden talen den vadersnaam uitdrukken,) zeer gemakkelijk een en hetzelfde woord, welks wortel, zoo als de heer DE BROSSES en anderen hebben opgemerkt, misschien te zoeken is in het gemakkelijk geluid *pa*, *ba*, *ma*, dat de kinderen, als zij

eerst beginnen te spreken, hunnen ouderen met de lippen pogen toe te stamelen.

Het is te wenschen, dat, op het voetspoor van TEN KATE, GRIMM en dergelijke beroemde mannen, het stuk der letterwisseling in onze taal, en de met haar verwante Duitsche spraken, telkens naauwkeuriger en opzettelijker worde behandeld. Door eenvoudige, hierop gegronde vergelijkingslijsten zal alsdan de gemeenschappelijke oorsprong van honderden van woorden in het Nederlandsch, Hoogduitsch, Engelsch, Deensch, Zweedsch enz. in één oogenblik zonneklaar worden. Staat het b. v. vast, dat de *g* en *ch* allergemakkelijkst in *i* of *ij* overgaan, gelijk dit blijkt uit ons *zeide* voor *zegde*, *leide* voor *legde*, uit ons *dweil*, dat uit *dweigel*, uit ons *zeil*, dat uit *zegel* samengetrokken is, (welk laatste de Hoogduitschers nog gebruiken,) uit ons *mij*, waarvoor men in het Hoogduitsch *mich* zegt; dan behoeven wij er ons niet over te verwonderen, dat wij Hollanders *hagel*, *vlagel* of *vlegel*, *regen*, *weg*, *leger*, *nagel*, *ik*, *lag*, *mag*, *wachter*, *oog*, *hevig*, *menig*, *eenig*, *honig* enz. zeggen, terwijl de Engelschman hiervoor, *hail*, *stail*, *rain*, *way*, *lair*, *nail*, *I*, *day*, *may*, *waiter*, *eye*, *heavy*, *many*, *any*, *hony*, zegt. En zoo gaat in een aantal andere woorden onze *g* bij de Engelschen weêr in *w* over, enz. enz.

§ 6.

Het hier met een enkel woord oppervlakkig aangestipte zal, vertrouwen wij, genoegzaam zijn, om aan jonge lieden het gewigt van de beschouwing onzer letterklanken te doen beseffen. Voor het overige merken wij hier nog op, dat het Nederlandsch niet zulke sterke neusklanken heeft, als het Fransch. De heer BILDERDIJK zingt:

*Maar weg met u, ó sprak van bastertklanken,
Waarin hyeen en valsche schakals junken;
Verloochnares van afkomst en geslacht,
Gevormd voor spot, die met de waarheid lacht;
Wier staamlary, by eeuwig woordverbreken,*

*In 'tneusgehuil zich-zelf niet uit durft spreken;
Verfoeilijk Fransch, alleen den Duivel waard,
Die met wo aapgegrijns zich meester maakt van de aard!*

Voorzeker dit zijn geene pligtplegingen, die hier door onzen grooten dichter en vernuftigen taalkenner aan de in andere opzigten niet onbevallige, schoon wat ondichterlijke spraak des leliënrijks gemaakt worden! Het is echter niet te ontkennen, dat er in de echte uitspraak dier taal iets neusachtigs heerscht. De lettergrepen *an, an, ean, em, en, im, in, aim, ain, ein, om, on, eon, um, un, eun*, welke door de Fransche spraakkunstenaren *voyelles nasales* genoemd worden, moeten allen meer of min door den neus zich hooren laten; iets, dat bij ons in soortgelijke letterverbindingen op verre na in die sterke mate niet plaats heeft. Dat het Fransch hierdoor noch in welluidendheid, noch in geschiktheid voor den zang bijzonder wint, heeft geen betoog noodig (*).

Ten slotte zie men de fraaije eigenschap van het Nederlandsch niet over het hoofd, dat de letteren en letterverbindingen in hetzelfde op eene vaste en cenparige wijze worden uitgesproken, en te gelijker tijd, dat wij al de letteren, welke wij schrijven, meest ook laten hooren. Onze *g* b. v. klinkt niet, nu eens als *g* of *k*, dan wederom als *j* of *nj*, gelijk in het Fransch plaats heeft in de woorden *gage, gagner* en honderd soortgelijke. Wij drukken niet op de *b, c, f, d, l* en de meeste andere letteren aan het einde van sommige woorden, om ze elders wêr in te slikken, gelijk de Franschen het eerste doen in *Job, sac, Juif, grand ami, mortel*, het laatste in *plomb, blanc, clef, nid, fusil*, enz., die, gelijk men weet, als *plom, blan, clé, ni, fusi*, voor het oor luiden.

(*) Trouwens elk deskundige weet, dat ook in andere opzigten het Fransch door al zijne doffe of stomme *e's* (*e muets*) eene allergeonukkigste taal voor den zang is. Of is er b. v. iets helder klinkends in de zinsnede: *Je ne le ferai pas* en soortgelijke, telkens in het Fransch voorkomende?

Wij schrijven niet *aon*, en geven er den klank aan van *an*, gelijk dit plaats heeft in der Franschen *paon*, *faon*, en even zoo, als *août* bij hen blootelijk als hun *ou* of ons *oe* klinkt, b. v. *le mois d' août*. — Wij hebben daardoor geene woorden, die geheel verschillend worden geschreven, en echter dezelfde uitspraak hebben, zoo als b. v. der Franschen *vain*, *vingt*, *vin* enz., die dikwerf tamelijk gelijk klinken, ofschoon spelling en beteekenis vrij wat verschillen. In onze taal laat zich geen zin zamenstellen, zoo dubbelzinnig voor 't oor, als de volgende in het Fransch: *Cinq saints ceints, quoique très sains, portaient au sein un seing avec un dessin à dessein*. — Kortom, oor en oog zijn zelden bij ons in tweestrijd, iets, waardoor het dan ook duidelijk wordt, dat woordspelingen, blootelijk op de klankgelijkheid van verschillende woorden gevestigd, bij ons zeer zeldzaam zijn moeten (*). Andere soorten van dergelijke aardigheden, ontleend uit de onderscheidene beteekenis, die één en hetzelfde woord hebben kan, zijn bij onze vroegere dichters, vooral bij den onuitputtelijk geestigen Heer van *Zuylichem*, in menigte aan te treffen. Afwisselingshalve mogen een paar van dezelve deze § besluiten!

*Jan was een gast, vergast van gasten sonder end,
Nu heeft hy sich vergast: en, daer sijn wooningh was 't huys
Der gasten sonder end, daer is de kans gewent;
't End is van 't gastenhuis en Jan vergaet in 't gasthuis.*

(*) Ik versta hierdoor soortgelijke woordspelingen, als de bekende met *nez rond* en *Néron*. — Aardigheden van dien stempel zijn, bij ons zuiver uitspreken van al de letteren, die in een woord voorkomen, (ten gevolge waarvan ons *rond* b. v. nimmer te gelijkertijd ook als *ron* zoude kunnen klinken) in onze taal schier onmogelijk. Een' zweem er van vindt men in HUYGENS' punt dicht, ten opschrift voerende: *dronken Klaes*.

*Klaes vloecht en scheldt en seght, hy heeft het van NATUREN;
Ja, van naturen; maer noch veel meer van NATT' UREN.*

dat is van uren, waarin hij zich dronken drinkt. —

zingt de zoo even genoemde HUYGENS, woordspelende met *gast, vergasten, gastenhuis, gasthuis*.

Wil men iets duidelijker van datzelfde groote en tevens diep geleerde vernuft, daartoe diene het volgende punt dicht op de boekenkamer van iemand, die zich met lezen weinig ophield:

*'t Is hier voll in alle hoecken;
'k Sie all boecken, waer ik sie,
Maer niet over twee of drie
Goede UYTGELEZEN boecken.*

Eenige vragen, tot de voorgaande § § betrekkelijk en ter loops te beantwoorden.

1) Waarvoor moet zich een redenaar bij de uitspraak van sommige onzer letteren wachten; ten aanzien b. v. der *v*, der *f*, der *n*, der *w*, der *h*, der *sch*, *sp*, *st*, der *ng*, der *ij*, der *s* en *z*, enz. enz.

Men neme het volgende bijschrift, dat G. BRANDT, ten jare 1663, op de afbeelding van prins MAURITS maakte:

*Gy hebt in 't harnas nooit voor vyanden gezwich;
't Gebou der vryheit, door uw vaders hant gesticht,
Doch in den opgang met zyn dierbaar bloet begoten,
Voltooit, — gy hebt den tuin met vestingen gesloten,
Maar, och, de kerk en staat is in uw tydt gescheurt,
Daar Spanje om heeft gejuicht, dat Hollandt noch betreut!*

2) Wat noemt men verwantschapte medeklinkers, en van welk belang is de beschouwing van dit onderwerp bij de vergelijking van verschillende talen?

3) Wat zijn half-klinkers, wat stomme, wat smelters, wat blazers, wat enkele, wat dubbele consonanten enz. in onze taal, en waartoe dienen deze verdeelingen?

4) De *z* en *s* dienen tegenwoordig bij ons, om den zachteren of scherperen sisklank aan te duiden. Is dit altijd zoo geweest, en waarom klinkt de *z* bij ons zoo zacht, terwijl zij in het Hoogduitsch cenigermate als *ts* en gelijk der Italianen *z* luidt?

5) Waarom zien wij in vroegere schriften de *s* wel eens gebruikt voor *het*? b. v. ik *moets doen* voor: ik moet *het* doen. Is dit geen Hoogduitsch? Waarom schreef men zoo ook oudtijds *tstad, tsolder, dleven*, enz. voor *de stad, de zolder, het leven*?

6) Hoe is de zoogenaamde *y-grec*, die in oudere schriften, in stede der enkele en vooral der dubbele *i*, telkens gebruikt wordt, in onze taal ingeslopen? Hebben wij ze uit het Latijn, of wel uit het Angelsaksisch, of uit het Nedersaksisch, of uit het Fransch? Waarin is voorts de reden te zoeken, dat deze *y-grec* (voorheen) en thans de dubbele *i* in de beschaafde uitspraak nagenoeg den klank van *ei* gekregen hebben? Zoude het Hoogduitsch hier aanleiding toe gegeven hebben?

7) Waarom klinkt de *u* bij ons geheel anders, dan zij (ongetteld) bij de Hoogduitschers, Denen, Zweden, ja in de meeste talen van Europa doet, het Fransch uitgenomen?

8) Hoe schreef men oudtijds de *w*? Waaruit blijkt de gepastheid der benaming van *dubbeld* *u* (die men haar ook wel geeft)? Geeft het Engelsch, b. v. in de woorden *water, war*, alsmede, geeft de vergelijking van ons *kwalm, kwaan, kwetsen* enz. enz. met der Hoogduitscheren *qualm, qual, quetschen*, (zoo als wij-zelve voorheen ook *qu* voor *kw* bezigden), hier opheldering over?

9) Onze reeds aangehaalde vermaarde dichter CONSTANTIJN HUYGENS, die voor een paar eeuwen en later bloeide, maakte op Amsterdam het volgende treffende bijschrift, dat ons nog den schoonen, gouden tijd van Hollands glorie herinnert, toen Amsterdam de eerste markt der wereld was. De stad wordt sprekende ingevoerd:

*Gemeen' verwonderingh betaemt mijn' wondren niet;
De Vreemdelingh behoort te swijmen, die my siet.
Swijmt, Vreemdelingh, en seght, Hoe komen all' de machten
Van al dat machtigh is besloten in uw grachten?
Hoe komt ghy, gulde Veen, aen 's Hemels overdaed?
Pachhuys van Oost en West, heel Water en heel Straet,
Tweemaal-Venetien, waer's 't einde van uw wallen?
Seght meer, seght, Vreemdelingh. Seght liever niet met allen:
Roemt Roomen, prijst Parijs, kraeyt Cairos heerlickheit;
Die schricklickst van my swijght heeft allerbest geseit.*

Waarom wordt hier, en zulks soms evenzeer bij andere schrijvers van vroegeren tijd, de *c* voor de *k* geplaatst, de *h* wel eens

achter de *g*, de *t* in stede van de *d*, de *ae* in stede van de dubbele *a*, — de *s* in plaats van de *z*, gelijk de Hoogduitschers dus gedeeltelijk nog schrijven: *geschmack*, *schicklich* (*smaak*, *schikkelijk*), *stadr*, *herrlichkeit* (*stad*, *heerlijkheid*), *sonne* (*zon*)?

10) Welke letteren zijn in onze taal het meest aan verwisseling onderhevig, zoodat men b. v. oudtijds *kraft* en *lust*, op der Hoogduitscheren wijze, even zoowel als *kracht* en *lucht* schreef; zoo ook *graft* en *gracht*, *ester* en *echter*, enz. enz.?

11) Het Hoogduitsch bemint zeer den sisklank met *s* of *z*, waar wij in onze woorden de *t* bezigen; b. v. *wasser*, *fassen*, *das*, *zu*, *zoll*, enz., luidt bij ons *water*, *vatten*, *dat*, *toe*, *tol*. Wat zijn eenige andere voornamete letterwisselingen in onze taal, tegen het Hoogduitsch overgesteld?

12) Welk onderscheid is er tusschen onze uitspraak der *sch*, *st*, *sp*, *str*, *ch*, *z*, *s*, enz. en die der Hoogduitschers?

13) Wat is zachter letter, onze *g* of *ch*? Welke letter vindt men in de oud-Duitsche dialecten veel voor de *ch* gebezigd? Waarin verschilt onze uitspraak der *g* van die der Hoogduitschers? Waardoor gaat de *g* zoo ligt bij ons in *j* over, zoodat wij *gicht* (gelijk de Hoogduitschers) en *jicht*, *gij* en *jij*, *schaapge*, *schaapke* en *schaapje*, *gonst* en *jonst*, enz. enz. oudtijds schreven, of nog schrijven?

14) Welke vokaalklanken, die wij niet hebben, heeft men nog in de beschaafde uitspraak van andere Duitse talen? Zijn sommige van onze platste volksgeluiden niet elders zeer gangbaar en edel?

15) Hoe staan in het algemeen onze letteren tot die van de met ons vermaagschapte Duitse en andere talen? Welke letterklanken heeft men b. v. in het Hoogduitsch, die wij niet hebben, en omgekeerd? Hebben wij b. v. der Hoogduitscheren *ö*, *ü*? Hebben zij onze *i*, *e*, enz. enz.? Waarin verschillen de Fransche vokalen van de onze? Tusschen welke onzer letteren staat de Engelsche *th* in? Enz. enz. enz.

16) Wanneer wij eens al de vokaalklanken, die wij in onze taal bezigen, b. v. onze hard-lange *e*, onze zacht-korte *e*, enz. enz. nauwkeurig onderscheiden, en ieder van dezelve door een afzonderlijk schrijfteeken of letter uitbeelden wilden, hoe veel vokalen of klinkers zouden wij dan wel hebben?

17) Onze beroemde taalkenner LAMBERT HERMANZ. TEN KATE, die vóór ruim eene eeuw blocide, zegt: „Dewijle wij in klank-

vorming de twee uiterstens, naamlijk de fijnste en grofste vokalen, als *ie* en *oe*, en Consonanten, als *w* en *k*, en wijders alle de duidelijke Tussen-graden in onze Gemeen-landse Dialect in gebruik hebben, en zeer zuiver zonder bijklanken gewoon zijn uit te spreken, zoo is 't geen wonder, dat de Hollanders boven veel andere Volkeren bequaem zijn, om de vreemde talen in hare eigenschap van klank te kunnen leeren; want weinig volk is er, dat zo veel enkele klanken in hare tael laet hooren."

En op eene andere plaats: „De grootste moeite voor ons is van zich te gewennen tot de zakelooze bijklanken, als tand- of lipsissingen en keelrocheligen, die veel andere Volkeren onderworpen zijn, als waer tegen onze zuivre tong-slag ten eenemaal strijdig is.

„Dit gebrek van Bijklanken houdt al een opmerkenswaardigen streek; want de Engelsman lispt voor op de tanden; de Volkeren van de Noorder en Wester vaste kust van Europa (daer onder ook wij) spreken vrij en midden uit den mond, dog van ons Nederland af na 't hooge van Duitsland op tot in Oostenrijk toe, ziet men, dat de Dialecten in hardigheid en keel-klank aenwassen: maer verder opgaende vindt men eene Rommeling van lastige Consonant-schikking zonder tusschenkomen van vokalen onder de Volkeren van Slavoenschen Dialect."

Wat valt hierover op te merken? Enz. enz. enz.

18) Wat leert ons de beschouwing van de uitspraak, die wij aan onze letteren geven, en van de wijze, waarop wij uit onze letteren lettergrepen en woorden zamenstellen; anders gezegd: wat leert ons de beschouwing der klanken, die al zoo het meest in onze Nederlandsche woorden voorkomen, ten aanzien van de geschiktheid of ongeschiktheid onzer taal voor de muziek en den zang? In hoe ver b. v. moet hare *zangbaarheid* voor die van het Italiaansch, Fransch, Hoogduitsch, enz. al dan niet achterstaan?

19) Wat valt er omtrent onze letterteekenen of de figuren onzer schrijf- en drukletteren, zoo in onze taal, als in het algemeen, op te merken? Wat is de oorsprong dier figuren? Welke soort van figuren bezigen wij in onze taal? Wat zijn Gothische, wat Latijnsche letters? Enz. enz.

20) Wat kan tot opheldering van sommige der hierboven aangehaalde versregelen uit oud-Hollandsche dichters dienen?

*Iets over de tweeklanken in onze taal, en hunne
betrekking tot den stijl.*

§ 7.

De meeste talen hebben tweeklanken of diphthongen, dat is, versmeltingen van de eene vokaal in de andere in hetzelfde woord. Niet alle echter zijn er evenzeer mede bedeed. Het Grieksch is er rijk in; het Latijn bezigt ze minder; het Fransch telt er verscheiden, als te zien is, b. v. in de woorden: *pièce, amitié, dieu, lion, lui, loin, juin* en soortgelijke, schoon de Fransche diphthongen echter, even als die der Italianen, soms in twee op zich-zelve staande vokalen overgaan. Het Hoogduitsch is er niet arm in, maar moet echter, dunkt mij, voor onze taal in dit stuk onderdoen. Immers, het bezit van verscheidene en daaronder zeer gerekte tweeklanken (ten minste, van die er voor doorgaan) maakt onder de Duitsche talen eene karakteristieke hoedanigheid van het Nederlandsch uit. In de bepaling van het aantal diphthongen of tweeklanken, dat onze taal bezit, zijn onze spraakkunstschrijvers niet eenparig. Sommigen bij voorb. noemen *oe* en *ie* tweeklanken; anderen niet. 't Komt daar van daan, dat men zamengestellten *klank* verward heeft met zamengestelde *figuur*. Indien bij het uitspreken van eenen klank, hoe lang men dit ook aanhoude, de stelling van den mond, en mitsdien ook de klank, onveranderd blijft, dan is die klank enkelvoudig. Wordt daarentegen bij de uitspraak van een' klank aan het einde eene andere mondstelling noodig, dan heeft men eene opvolging van klanken, en alzoo een' tweeklank. Naar dezen regel zijn *oe* en *ie* geen tweeklanken. Hoe lang men ze in de uitspraak aanhoude, men verneemt slechts één geluid, en steeds dezelfde stelling van den mond. Zulks is niet het geval met *au, ai, ei, ij, ou, ui, aau, aai, eeu* en *ooi*, en deze zijn derhalve *tweeklanken*. Wij brengen mede daartoe *ieu* en *oei*, die sommigen voor drieklanken hebben gehouden. Drieklanken bezit onze taal niet; want het kattengeluid *iaau* onder onze taalklanken op te nemen, zoo als enkelen gedaan

hebben, zal alleen dan billijk zijn, als de natuurkreten der overige dieren mede in dat regt deelen. Het verdient onderzoek, in hoe ver onze taal door deze veelvuldige klanken al dan niet in zoetvloeiendheid en zangerigheid boven de met haar verwante talen en tongvallen uitsteke.

Onze diphthongen komen in het volgende, door mij zamengeknutselde *r-looze rijmpje* voor:

*De avond zwijgt van 's hemels bogen, en de dauw dekt beemd en wei;
Lieflijk speelt het suizend koeltje met de bloempjes aan de hei;
Duizend zoete balsemluchtjes waaijen op zijn wickjes aan;
Lente tooide op nieuws de boomen, mild met bloesemsneeuw belaân;
Hel soms nagebaauwd van de echo, klinkt, ó Philomele, wo fluit!
't Maantje lonkt in 't woud zoo kwijnend, bij dat zoete maatgeluid.
Ach, aanminnig is deze avond van het jeugdig bloeisaizoen!
Liefde wijdt hem; kom, Minona! laat ons in het boskje spoén!*

Eenige vragen, in het voorbijaan te beantwoorden.

1) Waarvoor moet een redenaar, bij de uitspraak onzer klanken, zorgen, inzonderheid ten aanzien der *au*, *ou*, *ie*?

2) De tweeklank *ai* kwam, even als bij de Hoogduitschers, voorheen niet zelden bij onze schrijvers voor, en zulks in stede van *ei*. HOORT zingt, b. v. van een meisje, dat bijzonder fraai schreef, zeer geestig, maar met eene, thans ons wat zonderling in de ooren klinkende woordenschikking:

*'t Hailighjen, daar ik by zweere,
Schildert met een witte veere,
Nat van gietelijke git,
Uit in het gemaalen wit
Troonytjens van haar gedachten, enz.*

In welke Deutsche dialecten treft men dezen tweeklank nog menigvuldige malen aan, en moet men dien bij ons thans als geheel verballen beschouwen?

3) Waarom is de *ie* bij ons eigenlijk geen tweeklank? Waarom is de *oe* zulks evenmin? Is deze laatste niet meer als een klinker op zich-zelfen, gelijk aan de Hoogduitsche *u*, te beschouwen? Waardoor verschilt de uitspraak onzer *eu* zoo zeer van die der

Hoogduitscheren? Welke klank komt in het Hoogduitsch het naast met ons *ui* overeen? Hoe komen wij aan dien afwijkenden, in andere echt Deutsche talen zoo niet voorkomenden tweeklank? Hoe moet dit *ui* bij ons worden uitgesproken? Hebben wij geen' diphthong *oi* in onze taal? Welke tweeklanken wisselen het meest bij ons af? Enz. enz.

4) Aan welke oud-Duitsche dialect heeft onze taal misschien veel van hare tweeklanken te danken?

5) Wat maakt, met opzigt tot de wijze, waarop wij twee verschillende vokalen na elkander laten volgen en uitspreken, eene karakteristieke hoedanigheid van onze taal en hare naaste zuster, het Hoogduitsch, uit, in vergelijking met de meer zuidelijke talen van Europa?

6) Welken ongemeen zoetvloeienden en zangerigen of zangbaren tweeklank hebben wij in onze taal, dien men in het Hoogduitsch niet aantreft?

7) Hoe vertoonen zich onze tweeklanken bij onze oudste, bepaaldelijk gezegde Nederlandsche schrijvers MAERLANT, MELIS STOKÉ en anderen?

8) Welke andere tweeklanken, dan die bij ons voorkomen, vindt men nog in de Deutsche talen?

En wat dergelijke vragen meer zijn.

Een woord over de enkele en dubbele vokaalspelling.

§ 8.

Bekend is het, dat onze klinkers nu eens een kort, dan een lang geluid hebben. De *a* is b. v. kort in *dag*, lang in *maag*; de *u* kort in *dus*, lang in *duur*; de *i* kort in *min*, lang in het oude *pine*, thans *pijn* geschreven. De *e* en *o* echter zijn niet alleen lang en kort, maar deze lengte en kortheid zijn daarenboven nog van tweederlei aard, namelijk zacht- en scherplang, zacht- en scherpkort. In *komen* is b. v. de *o* zacht-, in *boomen* scherplang. Als de Heer van *Zuylichem* zingt:

*Othoudt uw boden niets ten hulven nog ten heelen!
Soo veel ghy haer besteelt, leert ghy s' haer meester stelen!*

is hier de *e* in *heelen* scherp-, in *stelen* zachtlang. In *dol*, *vol* is de *o* zacht-, in *tol*, *rol* scherpkort. In *de* is de *e* zacht-, in *wel* scherpkort. Dit onderscheid tusschen de zacht-korte en scherp-korte *e* en *o* is ook in de beschaafde taal zeer goed te hooren; niet zoo gemakkelijk echter het verschil tusschen het zacht- en scherplange der *e* en *o*. Aan weinig redenaars zal het, geloof ik, geschonken zijn, om zonder gemaaktheid eene onderscheidene uitspraak aan den klank der enkele *o* in het zoo even genoemde *komen*, en aan dien der dubbele *o* in het woord *boomen* te geven, en nog minder toehoorders zullen het opmerken. In zóó ver dus ware het niet noodig geweest de zacht- en scherplange *e* en *o* in de tegenwoordige spelling te onderscheiden, en ter aanduiding van het scherp- of hardlange twee, tot die van het zachtlange slechts ééne vokaal te bezigen, gevolgelijk *komen* met ééne, *boomen* met twee *o's* te schrijven. Men heeft evenwel (en zulks geloof ik niet te onregt) gemeend deze verschillende spelling te moeten aanprijzen, omdat het onderscheid tusschen de zacht- en scherplange *e* en *o* van de oudste tijden aan in onze taal bestaan heeft, en reeds in de vroegste dialekten doorklinkt. Zoo komt het reeds voor in het Meso-Gothisch, den oudsten, ons bij geschrifte bekenden Duitschen tongval, die uit de vierde eeuw na CHRIS-TUS' geboorte dagteekent.

Onze voortreffelijke TEN KATE heeft zulks ten aanzien van de gemelde dialekt, alsmede ten aanzien van andere oud-Duitsche tongvallen, reeds vóór ruim honderd jaren, door breede vergelijkingslijsten in een helder daglicht gesteld. — Tevens is het in het minste niet te loochenen, dat het onderscheid tusschen de zacht- en scherplange *e* en *o* zich in de platte volkstaal van ons vaderland nog duidelijk door eene geheel verschillende uitspraak hooren doet. Zoo klinkt (om een enkel voorbeeld aan te voeren) in de omstreken van Zutphen de scherplange *e*, met enkele uitzonderingen, op de gewone beschaafde wijze; maar de zachtlange heeft er dikwerf den klank van de Grieksche η , of van de Fransche *e* of *ai* in *être*, *maître*, enz. Op dezelfde wijze krijgt de hardlange *o* veelal de gewone uitspraak, maar de zachtlange die van de

Fransche *o* in *encore*, of meer of min ook die van de *au* in der Engelschen *daughter*, *laughter*, enz. Men kan dit zien in de met eene andere letter gedrukte woorden uit het boven aangehaalde dichtstukje van den heer STARING:

*Kaus háwwe van doodgáán, dás ongelóGEN,
Dáár heb' kogels genogt deur de locht 'evLOGEN.*

en verder:

*„Mijnhaer de Ammeráál!
Zei' de Keunnink: we dient er en torn op te wágen!
Zol dat Dievengespùs van Algiers os 'plágen,
Now het Franse met Gods hulpe klein is 'emaakt?
Dan waer 't Land úút den RAEGEN in den drup 'eraakt.*

Andere dialekten van ons vaderland onderscheiden weêr op andere wijzen de scherp- en zachtlange *e* en *o*. — Genoeg, en om van meer dergelijke redenen hier te zwijgen, het verschil bleef nog altijd te eerwaardig en was te zeer in het oog loopend, dan dat men niet zoude geoordeeld hebben het in de spelling te moeten eerbiedigen. Dit heeft zeker niet kunnen geschieden, dan ten koste eener meerdere gemakkelijheid en eenvoudigheid, die anders in ons orthographisch stelsel geheerscht zouden hebben. Bij het missen echter hiervan, trooste men zich met de gedachte, dat thans ook in onze schrijftaal regt wedervaren is aan eene eeuwenheugende eigenaardigheid onzer taal; terwijl een inlander in allen gevalle zich de onderscheidene spelling der zacht- en hardlange *e* en *o* spoedig eigen maakt. Vreemdelingen kunnen hier met hunne gispingen wel te huis blijven. Hunne spelling levert nog wel andere mocijelikheden op, dan de onze.

§ 9.

Zoowel, als men van de oudste tijden af de hard- en zachtlange *e* en *o* met een' onderscheidenen klank heeft uitgesproken, heeft men zulks ook gedaan ten aanzien der *i* of dubbele *i*, in tegenoverstelling van den tweeklank *ei*. Dit

verschil van uitspraak heerscht ook nog in de platte volkstaal op een aantal plaatsen, schoon het in de beschaafde spraak eens redenaars weinig meer hoorbaar zij, en *mijne, zijne* enz. nagenoeg klinken, als *meine, seine*, zoo als de Hoogduitschers deze woorden, met een flauw bijmaakje echter van *ai*, schrijven en uitspreken. Maar hunne en onze voorouders schreven doorgaans *mine, sine, vive, stiven* enz. enz. En zoo vindt men het nog in veel dialekten; onder anderen door geheel Gelderland:

Reg' zo, oe Hoogheid! zeï' de Ammeráál: veülle VIVEN
En zessen, met zúik volk, help' ze máár STIVEN
In eur kwáá nukken;

luidt het daarom te regt in het reeds meermalen aangehaalde vers van den geestigen STARING. — In sommige streken van de eigenlijke provincie Holland schijnt het onderscheid tusschen *ei* en *ij* minder hoorbaar te zijn; weshalve dan ook schrijvers uit dien hoek zich het ligtst hier in de spelling vergissen (*). — Het zij echter hiermede, hoe het wil, 't eenparige gebruik en de voorgang des vroegeren tijds vorderen, dat men, ten minste in de spelling, het gezegde onderscheid niet uit het oog verlieze, en, voor zoo ver men zulks niet reeds aan zijne eigene volksdialekt toetsen kunne, zich die regels eigen make, welke hieromtrent in onze nieuwere spraakkunsten gegeven zijn.

Zelfs ons rijm eerbiedigt overal het onderscheid tusschen *ij* en *ei*. Hoewel de bekwame dichters H. A. MEIJER en SCHIMMEL de vrijheid namen regels als de volgende in hunne gedichten in te vlechten, de eerste in zijnen *Boekaniër*:

De vreugd verhelderde ieders zinnen,
't Geluk trad menig woning binnen,
En schaterde door bosch en hei;

(*) Gelijk ook een Amsterdamsch redenaar b. v. dit onderscheid minder in zijne uitspraak zal doen hooren, dan een Groningsch.

*Maar ging met neêrgeslagen oogen,
En rassche schreden, onbewogen,
Vrouw Aleids deur voorbij.*

de andere in zijne *Verspreide Gedichten*:

*Van zijn Guurt voor eeuw'ig scheiden!
Werken kon hij, armoé lijden,
Maar dan mét, en dan vóór haar!*

mag men zeggen, dat zulks tot de uitzonderingen behoort, en dat onze voorname dichters eenstemmig zijn in het verwerpen van het genoemde rijm. — Zonderling is deze strenge kiescheurigheid hierin, daar zij zich in andere opzigten niet ontzien, en ook, krachtens het gebruik, niet behoeven te ontzien, om *ontfermen* met *erbarmen*, *hart* met *werd*, *bosch* met *dos*, ja zelfs *trotsch* met *los*, enz. enz. in ecne rijmverbinding te doen treden. Ook heeft men geene zwaarigheid gemaakt, dergelijke rijmhuwelijken tusschen de hard- en zachtlange e en o te sluiten (*).

Het eene en andere meer, dat betrekking heeft tot de enkele en dubbele vokaalspelling, tot die van *ei* en *ij*, en tot de tegenwoordige spelling in het algemeen, gaan wij hier, als genoegzaam bekend, met stilzwijgen voorbij. Jonge lieden, des nog behoevende, kunnen zich hier de volgende vragen uit de schriften van de heeren SIEGENBEEK, WEILAND en anderen beantwoorden:

- 1) Welke is de algemeene regel ten aanzien der tegenwoordige spelling, voor zoo ver een klinker op een' consonant of medeklinker stuit, en echter een' langen klank moet uitdrukken?
- 2) Op welke verschillende wijzen poogde men oudtijds den langen klank eener vokaal aan te duiden?
- 3) Wat heeft men voor bewijzen aangevoerd voor de stelling, dat men ten allen tijde, als de vokaal slechts lang was, de vokaal moest verdubbelen?

(*). *Stelen* rijmt b. v. zeer goed op *deelen*, *komen* op *boomen*, enz.

4) Welke algemeene regels kan men voor het schrijven met de hard- of zachtlange *e* en *o* opgeven? Wanneer komt b. v. in de meeste gevallen de hardlange, wanneer de zachtlange *o* te pas? Wanneer moet men *ei*, wanneer *ij* schrijven?

5) Waarom schrijft men tegenwoordig *trouw*, *berouw*, *vrouw*, *leeuw*, enz. enz., en niet, gelijk oudtijds, *trou*, *vrou*, *leeu*? In 't rijmpje bij CATS luidt het, b. v.:

Een peert, een sweert, een lieve vrou
Leent niemant uyt als met berou.

En zoo spreken de Hoogduitschers nog van *treu*, *frau*, *leu* (hetzelfde als hun *löwe*). — Vordert de tegenwoordige spelling *boeijen*, *vleijen* of *boeien*, *vleien*; *bloessem* of *bloesem*; *lagchen* of *lachen*; *vischen* of *vischen*; het Hoogduitsche krachtige en mannelijke *fonkelen* (gelijk *flikkeren*, *flonkeren*, *fluks*), dan wel het etymologisch nauwkeuriger *vonkelen*; *christenen* of *kristenen*; *philosooph* of *filosoof*, enz. enz.?

Wanneer moet de *t* in sommige woorden ingelascht worden, wanneer de *e*? en wat honderd dergelijke kleinigheden meer zijn, waarin eene eenparige spelling verkieslijk is, ofschoon men over die spelling-zelve lang twisten kunne.

Ten slotte zal geen onpartijdige, hoe hij ook over het tegenwoordig aangenomen stelsel van spelling denken moge, loochenen, dat hetzelfde aan het verder uitkramen van eene geweldige hoeveelheid waanwijsheid zeer gelukkig paal en perk heeft gesteld, en aan een aantal onoordeelkundige verbeteringen den bodem ingeslagen. Voorheen moest de onkundige, zoowel als de kundige, zich een eigen stelsel van spelling vormen, daar er geene algemeen vastgestelde regels voorhanden waren, waarnaar hij zich konde rigten. Zoo begonnen velen, zonder eenige oudheidkundige of etymologische kennis te bezitten, oppervlakkig over het eene en andere na te denken en te gelijker tijd aan een eigendunkelijk hervormen en verbeteren onzer taal doldriftig de hand te slaan. Dit is nu elks zaak niet, gelijk VOLLENHOVE in de zeventiende eeuw reeds zong:

't Hervormen van de taal, daar menig geest in dut,
Is ieder even na, maar elk niet even nut;
Taalmeesters vindt men, die gebreken, waardt te last'ren,
Met feilen bet'ren, die de taal nog meer verbast'ren.

Daarenboven worden de voorschriften der tegenwoordige spelling aan geen vrij man opgedrongen. Men ga, zulks verkiezende, zijn' eigen' gang, maar beproeve eerst zijne bevoegdheid hier toe, en zorge, niet geheel en al van den grooten weg af en in allerlei doornen en braamstruiken verward te raken. Het zijn niet allen BILDERDIJKEN, die de thans algemeen betreden heerbaan verlaten willen, om op andere paden het doel der spelling te bereiken. Dit houde men ook wel in het oog, dat geene spelling, van wien zij ook komen moge, ooit in staat zal zijn, om den juisten klank, dien men door haar uit wil drukken, volkomen duidelijk te maken, en dat een vreemdeling, zonder mondelijk onderrigt, even ligt b. v. het Bilderdijksche *boeien*, als het Siegenbeeksche *boeijen* verkeerd uit zal spreken. Het komt mij, onder verbetering, voor, dat men in iedere algemeen aangenomene en niet volslagen ongerijmde spelling tamelijk wel berusten kan, wanneer men slechts zorgt, dat de jeugd in de regte uitspraak der woorden goed worde geoefend, en men haar leere, dat men b. v. even min (hoe nu het woord ook gespeld worde) *boei-ën* moet zeggen als *boei-jen*, tot welk eerste de spelling van *boeien*, en tot het andere die van *boeijen* een' onkundige aanleiding zou kunnen geven. Een woordenboek van uitspraak, op die onzer beschaafdste redenaren gegrond, zoude uit dien hoofde zeer nuttig zijn.

Enige aanmerkingen over de woordafleidkunde of etymologie in onze taal, en over hetgeen tot den stijl in dezen betrekking heeft (*).

§ 10.

Uit de talloze vereenigingen der verschillende letterklanken, van welke in de vorige paragrafen ter loops gesproken is, zijn de lettergrepen en woorden in onze taal zamengesteld. Het nasporen van den oorsprong dier woorden en van de verwantschap, welke zij, zoo onder elkander in onze taal, als

---

(*) Wij spreken hier nu van de etymologie in haar' engeren zin, en niet in dien algemeenen, waarin zij tegen de orthographie, syntaxis en prosodie wordt overgesteld, en als zoodanig een der hoofddeelen van de spraakkunst of grammatica uitmaakt.

met de woorden van andere spraken hebben of hebben kunnen, maakt het onderwerp der wetenschap uit, woordafleidingkunde, woordvorsching of etymologie genaamd. Niet ongepast zal het zijn, over dit belangrijk stuk hier het eene en andere aan te stippen.

§ 11.

De Nederlandsche woorden zijn, in hunne onderlinge betrekking, of stamwoorden en eenvoudige (*vocabula primitiva et simplicia*), of afgeleide en zamengestelde woorden (*vocabula derivata et composita*). Stamwoorden zijn de zoodanige, van welke andere afstammen of voortspruiten, en die dus, gelijk WACHTER zegt, bij de berekening der woordgeslachten voor de eerste moeten worden gehouden, niet, wijl ook zij niet soms tot een nog eenvoudiger primitief zouden kunnen teruggebracht worden; maar wijl deze hoogere afstamming dan dikwerf meer donker en onzeker is, en men hen ten minste als de duidelijk te onderkennen stamvaders der uit hen voortgesprotene *derivata* beschouwen moet. Dus zijn in de volgende dichtregels van BRANDT op een' penning met het borstbeeld van HUIG DE GROOT:

*De fenix van het vaderlant,
Het Delfs orakel, 't groot verstant,
Het licht, dat de aarde alom bescheen,
DE GROOT vertoont zich hier in 't kleen.*

de meeste oorspronkelijke Nederlandsche woorden in een zeker opzigt stamwoorden, behalve namelijk *verstand*, *bescheen* en *vertoont*, welke afgeleid zijn van van de *primitiva stand*, *schijnen* en *toon*, en uitgenomen *vaderland* en *alom*, welke zamengestelde woorden zijn.

Met dat al, als men nog wat verder opklimt, is ook het woord *stand* weër als eene afleiding van het werkwoord *staan* te beschouwen, doch te dezen aanzien is de derivatie al weër niet zoo in het oog loopend.

Hierin verschilt een zamengesteld van een afgeleid woord, dat het eerste uit de vereeniging van twee afzonderlijke, duidelijk te onderkennen en elk op zich-zelf nog gangbare woorden is voortgesproten, terwijl een *derivatum* ontstaat door met een primitief zekere voor- of achtervoegsels (praefixen of suffixen) te verbinden, die niet, ten minste tegenwoordig niet meer, als afzonderlijke woorden gebruikt worden. Tegen de *composita* staan dus de *simplicia*, tegen de *primitiva* de *derivata* of *derivativa* over. *Berg* is een primitief, *ge-berg-te* is een derivaat. *Looper* is een *simplex* of eenvoudig woord, schoon geen primitief; want het stamt af van de lettergreep *loop*; achter welke de uitgang *er* gevoegd is, maar *hardlooper* is een *compositum* of zamengesteld woord. Immers het is uit twee, elk op zich-zelf staande en bruikbare woorden, *looper* en *hard* namelijk, gesmeed. Dikwerf echter verstaat men door *primitiva* en *simplicia* hetzelfde, omdat *primitiva* altijd *simplicia* zijn, schoon niet omgekeerd.

§ 12.

In de stamwoorden of *primitiva* (en zoo ook in de overige) moet men soms nog weër onderscheid maken tusschen datgene, hetwelk het eigenlijk gezegde ligchaam des woords uitmaakt, en dat men ook wel eens het zakelijke deel of den wortel van hetzelfde noemt; en tusschen dat, hetwelk men blootelijk als buigingsdeel of *particula flexionis* moet aanzien, dat is, als de toevoeging van ééne of meer letters, dienende, om of de declinatie, of de zoogenaamde comparatie, of de conjugatie van een woord aan te duiden. Zoo zijn b. v. in het volgende oud-Hollandsche bijschrift van BRANDT op den voortreffelijken DIRK VOLKERTSZOON KOORNHERT, die in den tijd der Spaansche beroerten een ijverig voorstander van de vrijheid des geloofs, maar tevens van verdraagzaamheid was:

*Toen 't grote pausdom door een kleiner pausdom viel,
Zogt gy de ware kerk en vryheid in uw ziel;
Twee pesten hebt gy met uw pen terug gedreven,
Het noodlot van KALVYN, den mutsaart van GENEVEN.*

onder anderen ook de woorden *kleener* en *pesten* primitieven, maar in die primitieven maken de lettergrepen *kleen* en *pest* het ware wezen des woords uit, terwijl de sylben *er* en *en* buigingsdeelen zijn, waarmede in het eerste woord de comparatie, en in het tweede de declinatie van het meervoud wordt aangewezen. Van 's gelijken strekt in het woord *loopen*, dat men, voor zoo ver het ten minste tegen *verloopen* overstaat, als een *primitivum* beschouwen kan, de lettergreep *en* tot kenteeken van de onbepaalde wijze of den *infinitivus*, en dus tot kenteekenen eener zekere wijziging, die het woord door de conjugatie ondergaat; even als in *loop-ende* dit *ende* het *participium* of deelwoord beteekent. Dit eene en andere zij gezegd, opdat men dergelijke buigingsdeelen (*particulae flectionis*) met de eigenlijk gezegde voor- en achtervoegsels, ter derivatie dienende, niet verwarre.

Voor het overige volgt uit het aangemerkte, dat soms in één woord drie, ja vier geheel afzonderlijke deelen te onderscheiden vallen, namelijk het ligchaam des woords-zelven, ook wel het zakelijke deel of ook wel de wortel genoemd, het buigingsdeel, en het voor- of achtervoegsel of de terminatie. — Alle vier deze deelen heeft men, bij voorbeeld, in het woord *be-scheid-en-heid* (*), voor hetwelk men zelfs nog een tweede voorvoegsel zoude kunnen plaatsens, *on-be-scheid-en-heid*.

§ 13.

Wij gaven te kennen, dat in de primitieven, dat is stam- of wortelwoorden, zeer wel nog een dieper, algemeener wortel schuilen konde, maar dat zulk eene hoogere afstamming donker en onzeker was. In de volgende fraaije spreuk, door

---

(*) *Be* is namelijk voorvoegseltje van afleiding; *scheid* is het wortel- of zakelijke deel van het werkwoord *scheiden*; *en* is een buigingsdeel, hier nu tot kenteeken van het voorleden deelwoord of *participium* strekkende (want *bescheiden* is oorspronkelijk een deelwoord) en *heid* eindelijk is een achtervoegsel van afleiding. De grondslag van het geheele woord ligt dus in de lettergreep *scheid*.

BILDERDIJK uit den Rozengaard van een' Perzisch' dichter in den Hollandschen tuin overgeplant:

*Al vraakt de Nachtuil 't licht, dat doet de Zon geen hinder;
De lof of smaad maakt geen verdienste meer of minder.*

is *licht* in een' zekeren zin een stamwoord, uit hetwelk *verlichten*, *toelichten* enz. voortspruiten; maar in het gezegde *licht* is misschien een algemeene wortel of een algemeen *thema* van *li*, *lu*, *lo* enz. besloten, hetwelk in een aantal talen iets blinkends, schitterends, wits, vurigs, glimmends, schijnt aan te duiden. Zoo vertoont het zich toch in de Latijnsche, Grieksche, Fransche, Engelsche en Hoogduitsche woorden, *luceo*, *lux*, *lumen*, *λευκός*, *luire*, *lumière*, *light*, *licht*, *lohe*, en in hoe veel andere niet. Indiervoege dringt men met zijne beschouwingen tot den eersten oorsprong der taal door en daalt in diepten neêr, uit welke schatten van kennis en wetenschap zijn op te delven; maar waarin men tevens, zoo koele bedaardheid, wijsgeerig verstand en grondige taalkennis ons met hunne fakkels niet voorlichten, gevaar loopt, om in allerlei kronkelgangen te verdwalen, en nutteloos steengruis, in stede van kostbaar erts, naar boven te brengen. — Elke dwaas kan etymologiseren. Elke dwaas tevens kan de etymologie belagchen. De verstandige zal in het gezelschap der grootste mannen van vroeger en later tijd stil zijn' weg gaan, en met beide zotten evenzeer den draak steken. — Voor het overige bieden zich een aantal der gewigtigste vragen hier ter beantwoording aan: b. v. is de taal in het algemeen van menscheijken, dan wel van goddelijken oorsprong; welke is de oudste taal, of moet men de oudste en oorspronkelijke taal eenigermate in de grondklanken van alle talen zoeken? Zijn de woorden willekeurige of onwillekeurige teekenen der denkbeelden? Op welken grondslag rust de geheele vorming der woorden? In hoe ver zijn zij uitdrukkingen van geluiden en natuurkreten, of zoogenaamde *onomatopoioumena*, dat is, klanknabootsingen; in hoe ver beelden zij den vorm onzer spraakwerktuigen af? Welke woorden hebben aan toevalligheden

hunner oorsprong te danken? Waardoor wordt de gedaante der woorden zoo verschillend gewijzigd in de verschillende talen? Wat moet men als het oudste taal- of rededeel beschouwen, enz. enz. enz.?

Ten aanzien der laatste vraag zij hier nog kortelijk aangestipt, dat men, gelijk TEN KATE, GRIMM, BILDERDIJK en anderen aanmerken, de *verba* of werkwoorden vermoedelijk voor de oudste taaldeelen te houden hebbe, zoodat elk *substantivum* altijd op een, hetzij dan wezenlijk nog in de taal bestaand, hetzij denkbeeldig *verbum* ons terugwijst.

§ 14.

De bovengemelde beschouwing van den oorsprong en de afleiding onzer primitieven en van de woorden onzer taal in het algemeen heeft, in meer dan één opzigt, hare zeer aangename zijde. Inzonderheid kan zij ook strekken, om ons de gepastheid en natuurlijkheid van een aantal benamingen te doen kennen.

Waarvan b. v. draagt de *mol* zijn' naam? Van zijn wroeten in het *mul* of *mol* (Engelsch *mould*), dat is, zand, aarde, stof, gelijk wij nog *moude*, *molde*, *turfmul*, *mullig* enz. hebben. *Mol* is dus (zoo als FRANCISCUS JUNIUS en anderen ons leeren) zoo veel als *modier*, dat is, *aardedier*, dier, dat het aardrijk doorwoelt en opwerpt, nageaapt door vele menschen, gelijk vader CATS zingt:

*Wat lust het menig mensch met handen en met voeten
Hier in dit aerden hol, gelijk een mol, te wroeten!
Het gaet hem, als het fret, hy woelt zijn leven lang,
En siet, ey lieve siet, een ander heeft den vang.
De loon van zijn gewoel en van zijn angstig slaven
Is maer een oude slet, om in te zijn begraven.
Ryst hooger, weerde ziel, en vry al verder! — siet,
Dat u gelukkig maekt is hier beneden niet!*

Dit rijmpje des braven mans in het voorbijgaan! — Daarom

heet, volgens JUNIUS, een mol in het oud-Hollandsch *molwerp*, d. i. *aardopwerper*. Dat de Hoogduitschers nog tot op den huidigen dag hem *maulwurf* noemen, weet iedereen.

Zoo is *slang* denkelijk zoo veel als *slingerdier* van het Hoogduitsch werkwoord *schlingen*, *schlang* of *schung*, *geschlungen*, waarvan ons afgeleide *slingeren*. — *Snep*, gelijk WACHTER reeds opmerkt, is *neb-* of *snebbevogel*, naar heur' langen bek; weshalve de Italianen haar, met hunnen vergrootenden uitgang *one*, *becassone*, dat is *groot-* of *langbek*, noemen. — *Snoek* is misschien *snakvisch*, naar zijn snakkend of snokkend geluid. De Hoogduitschers noemen hem *hecht* of *heft*, denkelijk naar het vasthechten of vastklemmen aan zijne prooi; de Engelschen *pike* van hun werkwoord (*to*) *pick*, of (*to*) *pique*, in het Fransch *piquer*, bij ons *pikken* of *steken*; zinspelende misschien op het puntige zijner tanden. Om dezelfde reden kan hij in het Fransch *brochet* heeten, daar *brocher*, *embrocher*, in die taal *steken*, *doorrijgen*, en *broche* een *spit* beteekent. Zoo is ook (*to*) *broach* in het Engelsch *steken*, *opsteken*, b. v. een vat, enz. enz. enz.

§ 15.

Afgeleide woorden of *derivata*, voor zoo ver zij zich nu duidelijk als zoodanig vertoonen, en niet, gelijk b. v. de substantieven *loop*, *band* enz., *zonder toevoegsel* regtstreeks uit het *verbum* of zijn zakelijk deel zelf bestaan, worden van hunne *primitiva* gevormd door middel van vóór- of achtervoegsels, die wij aan het primitief hechten. — Een rijmpje, door den Heer van *Zuylichem* uit het Spaansch vertaald, en in zin overeenkomende met het Fransche: *mieux vaut le moi-neau dans la main que l'oie qui vole*, luidt:

Een arend in de vlugt hoogh boven 't land
Is min waerd, als een muschken in de hand.

Hier is onder anderen het woord *land* in meerder of minder mate een primitief of stamwoord. Voeg ik nu achter hetzelfde

den uitgang *schap*, dan ontstaat het afgeleide *landschap*, even als van *vriend vriendschap* (*), van *maat maatschap*, en daarvan weêr met toevoeging van nog een' tweeden uitgang, dien van *ij* namelijk, *maat-schap-ij*, duidelijkheidshalve met twee *p* geschreven: *maatschappij*. — Zoo is *muschken* een derivaat van *musch* of *mosch*, achter hetwelk de verkleinende uitgang *ke* of *ken* gevoegd is, even als zulks plaats heeft in *kindke*, (Hoogd. *kindchen*, *kindlein*) welluidendheidshalve *kindeke* of *kindje* geschreven, en in meer soortgelijke woorden. — Van *waard* ontstaat aldus, met voorvoeging van *on*, *onwaard*, enz. enz. enz.

§ 16.

Dergelijke vóór- en achtervoegsels zijn meer of min duidelijk, naarmate zij zich meer of min gemakkelijk van het ware of schijnbare primitief, met hetwelk zij vereenigd zijn, laten scheiden. Soms zijn zij zoodanig met zulk een stamwoord ineenegroeid, dat het ontstane *derivatum* bijna geen *derivatum* schijnt. De zoo evengemelde HUYGENS zingt, wederom naar het Spaansch:

Laet ons niet fier op vaer of grootevaer of oom zijn!
De rechten adel is, soo wy maar selver vroom zijn.

Wanneer ik hier achter het woord *adel* het achtervoegsel *dom* plaats, krijg ik het afgeleide *adeldom*, waarin iedereen allergemakkelijkst den uitgang *dom* van deszelfs stamwoord *adel* afscheiden kan, even als in *rijkdom*, *ouderdom*, enz. Maar

---

(*) Men houde hier al weêr in het oog, dat, schoon *vriend*, in betrekking tot *vriendschap*, een stamwoord te noemen zij, dit stamwoord echter voor scherper oogen zich weêr als een derivaat vertoont van het werkwoord *vriën*, thans *vrijen*, in den zin van minnen, *liefkozen*, zijnde *vriend* zoo veel als het *participium vriend*, d. i. de minnende.

bloesem is ook een *derivatum*, gevormd met behulp van den uitgang *sem*, welke met dien van *em* van eenerlei aard is. Hier nu is de uitgang niet zoo gemakkelijk van het primitief te onderkennen. Immers de syllabe *bloe* levert geen verstaanbaar woord op, zoo lang men niet weet, dat het zoo veel is als *bloei*, het zakelijke deel van het werkwoord *bloei*jen. Met dat al, men ontdekt dit schielijk. Wie zal echter vele andere woorden tot hunne juiste primitieven brengen?

§ 17.

Even als men in het Latijn, b. v. de partikeltjes *in*, *dis*, *re*, *com*, en soortgelijke voorzetselen meer voor stamwoorden of die er voor doorgaan plaatst, en door middel derzelve afgeleide woorden vormt (b. v. van *felix*, *jungo*, *facio*, *pono*; *infelix*, *disjungo*, *reficio*, *compono* enz. enz.); zoo hebben wij de woordjes *be*, *ge*, *ver*, *ont*, *her*, *on*, enz., die men in een' zekeren zin voorzetsels kan noemen, en ook werkelijk onafscheidbare voorzetsels genoemd heeft. Met onze echte, ware voorzetsels of praepositien, als b. v. *aan*, *om*, *in*, *door*, moet men evenwel ze niet verwarren; want deze laatste kunnen op zich-zelf staande gebezigd worden, terwijl de woordjes, van welke wij hier spreken, slechts in vereeniging met andere woorden dienen, en alleen staande, tegenwoordig noch betekenis, noch kracht zouden hebben. Bij primitieven gevoegd, hebben zij dit wel degelijk, het eene echter meer, het andere minder. HELMERS zingt:

*Mijn zoon, zoo ge eenmaal zwerft in vergelegen oorden,
Daar hoort een onverlaat, die, bassend uit zijn niet,
Op Hollands grootheid schimpt, op ons zijn zwadder schiet,
Uw ziel zij op den worm niet straks in toorn ontstoken;
Noem slechts DE RUITERS naam, en Neêrland is gewroken!*

In deze verzen geeft het voorvoegsel *on* (waarvoor men, als werkelijke praepositie, ook bij vroegere schrijvers *an*, *ane*, *oon*, hetzelfde als der Hoogduitscheren *ohne*, aantreft) eene

ontkennende kracht aan het woord *verlaat* (*). *Ont*, bij *steken* gevoegd, drukt hier een beginsel of aanvang uit, gelijk het in andere woorden weder andere beteekenissen heeft. *Ge* is in *gewroken* blootelijk een kenmerk van het deelwoord of *participium*; terwijl over het algemeen dit voorvoegsel, ook als het vóór het geheele werkwoord geplaatst, en niet, gelijk hier, vóór het deelwoord, als zoogenaamd augment, gebruikt wordt, weinig verandering aan de primitieven bijzet, weshalve het ook onverschillig soms gebezigd wordt, soms weggelaten. Men herinnere zich *wennen* en *gewennen*, *lukken* en *gelukken*, enz. enz. *Be* heeft meer nadruk. . . . Maar het bestek van dit handboek verbiedt over dit eene en andere in verdere uitweidingen te treden.

Sommige taalkenners, voor het overige, zien in al de gemelde voorvoegselen eer partikelen van zamenstelling, dan van afleiding. En dit is in zeker opzigt niet ongegrond. Duidelijkheidshalve echter beperken wij in dit handboek de zamenstelling *over het algemeen* tot de vereeniging van twee of meer duidelijke, ook elk afzonderlijk nog gebruikt wordende woorden, b. v. *groot-moedig*, *zonne-straal*, *aan-komst*. Dit nu zijn de hier gemelde voorvoegselen niet.

§ 18.

De voorvoegselen, van welke in de vorige §§ gesproken is, zijn van de woorden, waarmede men ze vereenigt, gemakkelijk te onderscheiden. Iedereen ziet, dat *ge-denken*, *begrijpen*, *ver-hooren*, *ont-hoofden*, *on-kundig*, *her-eenen*, *ervaaren*, enz. van *denken*, *grijpen*, *hooren*, *hoofden*, *kundig*, *eeenen* (van *één*) en *varen*, door toedoen der voorvoegsels *ge*, *be*, enz. afstammen; maar er zijn ook afgeleide woorden, waarin het

---

(*) Indien, wel te verstaan, die afleiding de ware is, volgens welke *onverlaat* zooveel zegt als *zonder trouw*. Anderen toch, en naar 't schijnt met niet minder grond, zien 't woord aan als eene uitrekking van het oude *on-vlaat*, d. i. *on-rein*, *on-zuiver*, in 't Hoogd. *Unflath*.

afleidings-voorvoegsel minder zichtbaar is, daar het slechts uit ééne of een paar letters bestaat. Dit is b. v. het geval met sommige *derivata*, die door voorvoeging der letters *b, p, f, g, h, k, i, n, q, s, sch, st, t, v, w, z* enz. gevormd zijn, en waarvan men de stamwoorden of in het Nederlandsch-zelf, of in de met ons verwante talen vinden kan. Van *nikken* b. v. ontstaat het derivaat *k-nikken*; van *nippen*, *k-nippen*; van het Hoogduitsche *nagen*, ons *k-nagen*; van het Engelsche (*to*) *nip*, ons *k-nippen*, enz. enz., gelijk op diezelfde wijze van ons oud *niën* of *nigen*, waarvoor wij thans *nijgen* zeggen, het woord *k-nie* afstamt, dat is dat gedeelte van het been, waar hetzelfde zich buigt of knikt. *Nek*, bij de Hoogduitschers *nacken*, en ook soms *genick*, is zoo insgelijks het buig- of kniklid aan hals en hoofd. — *Glijden* is dus uit *ge-lijden*, van het oude *lijden* of *liden*, dat is, zich bewegen of gaan, afgestamd. *Gloeijen* is, zoo als overbekend is, van het verouderde *loeijen*, *loiën*, dat is, branden, blaken, welk *loeien* in verband staat met het Hoogduitsche *lohe*, dat is, eene opbruisende vlam; met ons oud *loog*, *laug*, hetzelfde als het gemelde *lohe* beteekenende; met ons *laaijen*, in den zin van vlammen, waarvan *lichter laaije*, dat is, met eene heldere *laaijing* of vlam, enz. Zoo is *wreken*, met voorvoeging der *w*, een derivaat van *rechen* of *rekken*, Hoogduitsch *rüchen*; gebruikende men in die taal *rache*, als wij, naar ons taaleigen, waarin de Hoogduitsche *ch* meestal in *k* overgaat, *wraak* zeggen. Zoo zeggen de Hoogduitschers toch *sprache*, wij *spraak*; zij *nachen*, wij *aak*; zij *krach*, wij *kraak*; zij *machen*, wij *maken*, enz. Maar dit weet een ieder. Een aantal soortgelijke voorbeelden laten zich ook van andere *derivata*, door de voorvoeging van eene enkele letter gevormd wordende, aanvoeren, en men kan aldus de verwantschap van ontelbare woorden in onze taal met Engelsche, Hoogduitsche, Deensche, Zweedsche, enz. in één oogenblik in het helderste daglicht stellen. Wil men voor het overige vele van dergelijke woorden, als waarvan hier gesproken is, niet zoo zeer *derivata*, dan wel eenigzins anders uitgesprokene *primitiva* noemen, zulks mag mijnentwege geschieden. Men behoeft er

dan b. v. niet over te strijden, of ons *strot*, dan wel der Engelschen *throat* (spreek schier uit als *trot*), hetzelfde beteekenende, ouder zij; ons *jong*, of der Denen *ung*, (die op soortgelijke wijze in honderden woorden de beginletter weglaten); ons *adder*, dan wel der Hoogduitschen *natter*; ons *aak* (*schuit*), dan wel hun *nachen*, enz. enz.

§ 19.

Het gezegde moge voor dit handboek genoeg zijn van onze voorvoegselen van afleiding. — Wat de achtervoegselen betreft, men kan ze met onzen waarlijk voortreffelijken TEN KATE in drie klassen verdeelen, namelijk in *zachtstaartige*, *onzachtstaartige*, en *volopklemstaartige* uitgangen. De reden dezer benamingen moet men zoeken in den meerderen of minderen nadruk, in den meerderen of minderen klemtoon, welke hun in de uitspraak ten deel valt. CATS zingt:

*Als kock en bottelier lest eens te samen keven,
Doen hoorde ik, onder wien de boter was gebleven.*

Hier is de uitgang *ier* in *bottel-ier* een volopklemstaartige uitgang, wjl de klemtoon of accent geheel en al op denzelfden, en dus geheel en al op het einde of den staart van het woord, valt. — Maar wanneer dezelfde CATS zingt:

*Wanneer de sleutel is van goud,
Waer is er dan een slot, dat hout?*

Dan hebben wij in den uitgang *l* of *el* in *sleutel* (van *sluiten*) een zachtstaartig achtervoegsel. Immers hier valt de klemtoon op het zakelijke deel *sleut*, *sluit*. En zoo is in het rijmpje van dienzelfden echten volksdichter (gelijk zeker Hoogduitscher hem noemt):

*Wijsheit in mans, gedult in vrouwen,
Dat kan het huis in ruste houwen.*

het achtervoegsel *heit* in *wijs-heit* noch geheel zachtstaartig, noch volopklemstaartig, weshalve men het in de klasse der uitgangen, tusschen deze beide in liggende, brengen moet.

§ 20.

In de klasse der zachtstaartige achtervoegsels rangschikke men de uitgangen *er*, b. v. in *hoor-er*; *ster* in *loop-ster*, *naai-ster*; *de* en *te* (ingekort *d* en *t*) in *lief-de*, *groot-te*; *el* of *l* in *vleug-el*; *em*, bij inkrimping *m*, in *adem*, gelijk mede *sem* b. v. in *bloe-sem*; *sel* in *bak-sel*, *kook-sel*, *voedsel*; *ste*, bij inkrimping *st*, in *dien-st*, *gun-st*; *se* in *meester-se* (d. i. meestersvrouw of meesteres, in Groningen *meesters-ke* genoemd); *uwe*, bij inkrimping *uw* of *we*, of *ve*, of *f*, b. v. *geel-uwe* (geelziekte), *schad-uw*; *je*, *ke*, *tje*, *lijn*, in *meis-je*, *schaap-ke*, *maagde-lijn*, enz.; *isch* en *ig*, bij inkrimping *sche*, of *se* of *s* voor het eerste, *g* voor 't laatste, b. v. in *aard-sch* (Hoogduitsch *ird-isch*), *hemel-sch*, *men-sch* (van *man*), oudtijds *menn-isch*, *menn-isko*; — *gunst-ig*, *genad-ig*, *zor-g*; *en*, bij inkrimping *n*, b. v. in *goud-en*, *marmer-en*, *door-n*; *tig* b. v. in *der-tig*, *veer-tig*; *lf*, zamengetrokken uit *lif*, in *elf*, *twaalf*, hetwelk vermoedelijk staat voor *één-lif*, *twa-* of *twee-lif*, dat is, één, gebleven (van het oude *lieven*, ons *blijven*) over de tien, twee over de tien. (*). — En zoo zou men, op het voetspoor van GRIMM, nog dieper tot de wortelen der taal doordringende, meer andere letteren en lettergrepen, die tot afleiding dienen, kunnen opnoemen, waarvan wij ons echter hier onthouden, daar dit tot te fijne uitpluizingen voor jonge lieden leiden zou; terwijl het daarenboven soms zeer moeilijk is te bepalen, of men deze of gene letter of lettergreep als tot den wortel des woords behoorende, dan wel als een middel van afleiding beschouwen moet.

De uitgangen voor het overige, hier vermeld, laten zich in hunnen oorsprong, kracht en beteekenis vrij nauwkeurig ont-

---

(*) Nog een paar andere uitgangen, bij TEN KATE vermeld, schijnen mij deels in de bovenstaande reeds opgesloten, deels buigingsdeelen van werkwoorden, b. v. *and*, in *heil-and*, *vij-and* enz.

wikkelen, gelijk, tot eer van ons vaderland, onze allerverdienstelijkste TEN KATE, vóór ver over de honderd jaren, in dezen reeds ijverig werkzaam is geweest, door anderen bij ons hierin later gevolgd, met name ook in onze dagen door den heer BILDERDIJK, die over sommige van de hier opgenoemde of nog op te noemen achtervoegselen nieuw licht gepoogd heeft te verspreiden.

Het eng bestek van dit handboek verbiedt ons echter in eene nadere opgave van de slotsommen der nasporingen van de gezegde mannen en van die van buitenlandsche geleerden te treden. Enkele der opgenoemde achtervoegselen zullen ons in het vervolg nog wel eens weêr voorkomen. Voor het overige ziet men, dat deze uitgangen en tot vorming van substantieven en tot die van adjectieven en adverbien dienen. Zulks geldt ook ten aanzien diergenen, welke in de twee volgende klassen te huis hooren.

Tot afwisseling zij het ons vergund, aan het slot dezer § de volgende heerlijke verzen te plaatsn uit een, door onzen grooten VONDEL vertaald Latijnsch gedicht van zijn' broeder, getiteld: *afscheid op de Alpes, zingende genomen van Italië*. Men zal er uit zien, dat het dichtvuur des eenen broeders ook in de borst des anderen gloeide. Tevens zal een onderwijzer, tot opheldering van het in deze en vorige §§ gezegde, over de vorming en afleiding van verschillende woorden, in die dichtregelen voorkomende, eenige vragen kunnen doen.

*Het strijtbre Romen wies by 't wassen van de jaren .
 Het zwaiede d' Adelaers met onverwonnen moedt ,
 En zaeide 't flonkerlicht der starren in zijn hairen ,
 En trapte op 's aertrijs nek met zijnen forssen voet .
 Doorluchtigste Vorstin (*), wat Godtheit heeft u heden
 Uit dien verheven troon gerukt en neérgevelt ,
 En van uw' romp verdeelt de mannelijke leden ,
 't Gebeent' verplettert , en geslingert over 't velt ?*

(*) De dichter spreekt Italië aan.

*Uw grootheit overwoegh, door 't stadigh rijcx vermeerren ;
 Dies, met u zelf verlaén, wert gy u zelf een graf.
 't Was noodigh, om door u het alles t' overheeren,
 Dat Rome aan Rome zelf den lesten hartsteek gaf.
 De gulde straelen, die gy neêrzont uit de wolken,
 Gelijk een tweede zon, ontdoiden 't Noorder radt :
 Tot dat de springvloet der opdonderende volken
 Uw hoogheit pletten quam, en uw geweld vertrat.
 Doch of d' aeloude pracht des Tibers leit ter neder,
 En Aquileja treurt, te deerlijk uitgeroeit ;
 Nieu Rome heeft zijn' glans en blixemdrager weder,
 En de eer van 't purper noch in rijk Venedigh bloeit ;
 Venedigh, dat omringt met kristalijne vesten,
 Gegront staet op de zee, der vluchtelingen wijk :
 Daer Marks gevluchte Leeu bewaekt 't gemeenebeste,
 En strekt een borstweer voor 't gedreigde Kristenrijk.
 Nu groei, Italië, met uw verheve steden :
 My roept een ander lant, dat pant heeft van mijn trou.
 'k Zoek nu geen wondren meer, noch andre vreemdigheden,
 Als 't minnerrijk gemoet en d' oogen van mijn vrou.*

§ 21.

Van de achtervoegselen der tweede klasse komen er twee voor in des Heeren van *Zuylichem's* treffend sneldicht getiteld: *in- en uytschuld aan myn' soon* (denkelijk den door geheel Europa vermaarden Wiskundige CHRISTIAAN HUYGENS, uitvinder van het slinger-uurwerk).

*'k Hebb menigthe van volck beleefdeLICK verplicht,
 Daer my de thiende nu den hoed niet voor en licht.
 Wie my oyt vriendsCHAPP dé, dien heb ick met verlangen
 En met de volle daed meer vriendschapp doen ontfangen.
 Laet U niet manen, soon! — 'k stae niemand in syn boeck ;
 In 't myne vind' ick schier wat meer volcks, dan ick soeck.
 Soo moet my nyd en spyt dit waere woord gedulden :
 Ick laet veel schulden naer, en sterf toch sonder schulden !*

De overige zijn *aard*, of *aart* of *ert*, *dom*, *heid*, *ing* en het daarmede gepaard gaande *ling*, *nis*, *achtig* en *haftig*, *baar*, *zaam* en *loos*, als b. v. *grijsAARD*, *SpanjaARD* of *SpanjERT*, *adeldom*, *goedheid*, *rekening*, *jongeling*, *vonnis*, *geelachtig*, *krijgshAFTIG*, *eerBAAR*, *leerZAAM*, *roekeLOOS*, enz. enz.

Men ziet, dat deze uitgangen veel gemakkelijker van de woorden, waarmede zij vereenigd worden, te scheiden zijn, dan sommige der eerste klasse. *TEN KATE* noemt voorts bij de opgenoemden nog *wegen*, *halve*, *wille*, zoo als zij b. v. voorkomen in *allerWEGE*, *mijnentHALVE*, *zijnentWILLE*, waarin ik echter liever, ook thans nog, duidelijk zamengesteld schijnende, dan wel eigenlijk gezegde afgeleide woorden zien zoude. Dit is ook iets het geval met *hande* en *lei*, in *aller-hande*, *veler-lei* b. v., die daarenboven ook maar bij weinige woorden dienen. Wat *vol*, *fest*, *vest* of *vast* en *zal* of *zaal* betreft, deze komen bij ons niet meer voor, of zijn ook al als voor elk een' zichtbare *composita* te beschouwen. *Tier* in *eglantIER*, in *allertIER* en *goedertIEREN*, is ook een oud woord op zichzelf.

Over den oorsprong en de beteekenis der in deze klasse voorkomende terminatiën kan hier ter plaatse, des bekrompenen besteks halve, in geen verder onderzoek getreden worden; te meer, daar over sommige van dezelve elders nog wel met een enkel woord gesproken zal worden. Dit zij er slechts hier van gezegd, dat het dikwerf moeilijk te beslissen valt, of men deze en gene dier uitgangen als achtervoegsels van afleiding, dan wel meer als op zich-zelf staande en ook tegenwoordig nog afzonderlijk gebruikte woorden, beschouwen moet. Men zoude dit laatste b. v. al vrij zeker denken van *aard*, en dezen uitgang in *grijs-aard*, *dronk-aard* en soortgelijke woorden meer voor hetzelfde houden, als ons nog gangbare substantief *aard*, dat is *geaardheid*, *natuur*, zoodat *dronk-aard* dus iemand zijn zoude, wiens aard of gestel geneigd is tot den drank. Er is er echter ook, die vermoeden, dat dit *aard* niets anders is, dan een, naar de soms slepende geaardheid onzer taal, gerekte uitspraak van *er*, voor hetwelk men *ar*, *aar*, en met verscherping *aart*, gelijk voor *er* met ver-

scherping *ert*, zeide. Is het laatste gevoelen waar, gelijk BILDERDIJK en anderen meenen, dan zoude de spelling verkeerdelijk tegenwoordig zijn: *grijsaard*, *dronkaard*, *Spanjaard*, daar men, in stede van eene *d*, eene *t* op het slot zoude moeten bezigen, en ook in de uitspraak den accent wat minder op den uitgang of het achtervoegsel leggen. In het voorbijgaan een paar regels uit HUYGENS, hiertoe betrekkelijk! De Dichter spreekt in een boertig gedicht de steenen van het huis te *Muiden* aan, en zingt onder anderen:

Maar vergeeft my, klare klinckaert!
Myn vertrouwen op uw' klinck-aerd
Was geen toegedochte klanck,
Maer een toegedichte sanck.

Het eerste *klinckaert* is hier hetzelfde, als *klinker*, welke naam, zoo als men weet, nog aan sommige soorten van gebakken steenen, om derzelve helderen klank, gegeven wordt. Het tweede beteekent *klinkende geaardheid*.

Dat men voor het overige het onderscheid tusschen *dronkaard* en *drinker*, *veinzer* en *veinsaard* in het Hoogduitsch mist; moet niet over het hoofd gezien worden, schoon men in die taal echter op andere wijzen dit verschil van denkbeelden weet aan te duiden. De uitgangen *aar* en *aart* zijn dier zuster-taal vreemd, ten minste over het algemeen. Misschien echter is het Hoogduitsche *hart* in sommige eigen en gemeen-namen, b. v. in *Meinhart*, *Reinhart*, *neidhart* (ons *nijdigaard*), enz. met ons *aard* eenzelvig, zoodat of *aard* uit *hart*, of *hart* uit *aard* verbasterd zij.

§ 22.

De uitgang *oen* in het woord *milli-OEN*, door HUYGENS gezegd in het puntlicht op *tandelooze Neel*:

Neel, ruchtiger klappey, dan w' oyt in Holland hoorden,
Is all' haer tanden quyt; — dat hadd ick wel gevreesd.
Haer' tongh heeft s' nytgeklopt; elck milli-OEN van woorden
Is éenen tand geweest.

maakt eene der terminatiën van de derde klasse onzer achtervoegselen uit. Volgens TEN KATE behooren er verder toe: *ije* of *ij*, b. v. in *hoovaard-IJ*; *teit* in *majes-TEIT*; *eren*, (dat echter in den grond een bloot buigingsdeel is) b. v. in de werkwoorden *waard-EREN*, *reden-EREN*; *eel*, b. v. in *kant-EEL*, *rond-EEL*; *esse* of *es*, b. v. in *meester-ESSE*, *zondar-ES*; *ier*, b. v. in *tuin-IER*; *et*, b. v. in *bank-ET*; *inne* of *in*, b. v. in *vriend-IN*, *god-IN*; *aan*, b. v. in *Afrik-AAN*; *ein*, b. v. in *kastel-EIN*; *ist*, b. v. in *fluit-IST*; *iet*, b. v. in *Haarlem-IET*; *aadje*, b. v. in *bosch-AADJE*, *vrij-AADJE*; en een paar min gebruikelijke, b. v. *ment* in *dreige-MENT*.

Verscheidene van deze uitgangen echter komen, gelijk men ziet, niet voor achter echt Nederlandsche woorden en vervallen dus in een' zekeren zin. Dit heeft b. v. meestal plaats met *teit*, *iet*, *aan* en grootendeels ook met *oen* en *ein*. De overige, namelijk *ier*, *in*, *et*, *ij*, *aadje*, *ist*, *esse* en *eren*, zijn voor een gedeelte van eene vrij onzekere afkomst; dat wil zeggen: het valt soms moeilijk te bepalen, of zij van oud-Duitschen (*), dan wel van uitheemschen bloede zijn. Voor het laatste zoude zekerlijk de sterke klemtoon pleiten, die in de uitspraak op al deze uitgangen bij ons valt, en zulks geheel en al tegen den aard onzer taal aan, die in de niet zamengestelde woorden altijd den klemtoon op het zakelijke deel derzelve, en noch op de terminatie, noch op het buigingsdeel plaatst. Maar hierbij dient men echter in het oog te houden, dat deze accent juist niet in andere, met ons verwante Duitse talen evenzeer op al de terminatiën, van welke wij hier spreken, wordt aangetroffen. Zoo drukken wij Nederlanders wel op de syllabe *in*, in *vriend-IN*, *god-IN*, maar de Hoogduitschers doen het niet. SCHILLER konde daarom, zonder tegen de versmaat te zondigen, het woord *göttin* op de vol-

---

(*) Men verlicze nimmer uit het oog, dat, wanneer ik van oud-Duitsch spreek, ik de geheele Duitse taal, zoowel de Neder- als de Opper-Duitse tongvallen, en niet bepaaldelijk alleen het Hoogduitsch, bedoel.

gende wijze plaatsen in het geestig tweeregelig punt dicht, getiteld *wissenschaft*:

*Einem ist sie die hohe, die himmlische Göttin, dem andern
Eine tüchtige Kuh, die ihn mit Butter versorgt.*

Het zoude dus altijd de vraag kunnen zijn, of onze uitspraak hier niet door het Fransch, dat op onze taal meer invloed heeft uitgeoefend, dan op het Hoogduitsch, verbasterd ware, en gevolgelijk, of men wel regt hadde, om uit haar tot den waren oorsprong der terminatie *in* te besluiten. De middelweg zal, geloof ik, in dezen de beste zijn. En zoo zoude ik het er voor houden, dat sommige van deze uitgangen, ofschoon oorspronkelijk echt Deutsche uitgangen geweest zijnde, echter naderhand verfranscht zijn geworden en in die gedaante tot ons zijn teruggekomen. Hiervoor pleit ook dit, dat verscheidene van dezelve in het geheel niet achter echt Deutsche woorden bij onze naaste taalverwanten, de Hoogduitschers, worden aangetroffen.

§ 23.

Dat hetgene wij in onze taal zamenstelling, zamenkoppeling of compositie noemen, in zoo ver van de afleiding of derivatie verschilt, dat een zamengesteld of zamengekoppeld woord meer uit de bijeenvoeging van twee of drie, elk ook op zichzelf nog bruikbare woorden, een afgeleid woord daarentegen uit de verbinding van een primitief met half duistere voreen achtervoegsels bestaat, is reeds voorloopig aangestipt. De derivatie heeft dus in alle Europésche talen plaats; niet evenzeer en in diezelfde ruime mate de compositie. Deze laatste is toch veel meer eigen aan de talen van den Duitschen stam, dan b. v. aan die spraken (en voornamelijk aan sommige van dezelve), welke den naam van Romansche of Romanische dragen, zijnde namelijk diegene, welke uit de vereeniging van oud-Keltische tongvallen met het Latijn, en vervolgens met de talen der Noordsche veroveraars, zijn voortgesproten. Men

brengt hoofdzakelijk tot deze Romansche spraken het Fransch, Italiaansch, Spaansch en Portugeesch. — Ja, zelfs moet het Latijn in dit opzigt voor de Duitsche talen verre weg onderdoen, terwijl deze laatsten des te meer hierin met het Grieksch overeenkomen, en ook door dit kenmerk dus hare aloude verwantschap met die wijdvermaarde taal duidelijk aan den dag leggen.

§ 24.

Woorden, uit alle soorten der taal- of rededeelen (*partes orationis*) genomen, kunnen bij ons in de zamenstelling vereenigd worden. HELMERS zingt van de beminnelijke en ongelukkige Indiaansche maagd ADEKE zeer fraai:

*Schoon is de teed're Adeke, in 's levens lentebloei;
 Rank als de kokosboom in onbedwongen groei;
 Zacht is haar teeder hart, dat steeds het weldoen streefde,
 En mild, gelijk de grond in morgenlandsche weelde;
 Betoov'rend is Adeke, aanvallig is haar lach,
 Beminn'lijk haar gelaat, gelijk een lentedag;
 Haar ziel is zuiver, als de reine zonnestralen;
 Haar stem aandoenlijk, als 't lied der nachtegalen.*

In deze verzen zien wij reeds het substantief met het substantief zamengekoppeld in de woorden *lentebloei*, *kokosboom*, *lentedag*, *zonnestralen*; alsmede, zoo men wil, in *nachtegaal*, (dat is *nachtgalmer*, van *gallen*, *gellen*, luid of hel klinken, nog in *galm*, in ons *gillen*, en der Hoogduitscheren *gellen* overig). Het bijwoord of *adverbium* vereenigt zich met het werkwoord in *weldoen*; het substantief met het adjectief in *morgenlandsch*; het voorzetsel met het adjectief in *aanvallig* en *aandoenlijk*. Op dezelfde wijze vertoonen zich allerlei andere taaldeelen in onze compositiën. Men neme b. v. woorden, als daar zijn: *gunstrijk*, *goudgeel*, *lichtbruin*, *goedgunstig*, *ijzersterk*, *inrukken*, *opslaan*, *naschrift*, *zielbekorend*, *afwezend*, *daarna*, *hieruit*, *zelfmoord*, *zelfzoekend*, *godgewijd*, *dienstpligtig*, *opregt*, *onderstand*, *gedenkwaardig*, *zoetvloeiend*, *eenparig*, *éénoog*, *zeshoekig*, *heden-*

daagsch, enz. enz. enz., om van die woorden niet te spreken, welke door middel van onscheidbare voorzetsels zijn zamengesteld, maar die wij, duidelijkheidshalve, minder als compositiën, dan wel als derivaten beschouwd hebben.

Wat de zamenvoeging van substantieven betreft, eene soort van samenstelling, der Fransche taal in echt Fransche woorden over het algemeen bijna niet eigen; uit kracht van haar kunnen wij niet alleen twee, maar zelfs drie en meer substantieven tot één woord vereenigen. De beroemde dichter J. ANTONIDES VAN DER GOES bezigt zulk een *compositum* van de laatste soort in de volgende fraaije regels, waarin hij, vóór eene groote anderhalve eeuw, het dok of ruim beschrijft, in hetwelk een aantal Hollandsche oorlogschepen lagen, die hij naar de namen, welke zij droegen, en naar de figuren en beelden van dieren, op hunne achterstevens, vlaggen, wimpels enz. prijkende, als zoo vele schrikbare, doch op dat tijdstip gekluisterde, monsters afschildert:

— — — — —
*Maer ziet gy verder naar de zuiderzeesche streeken
 By 't heerlyk Magazijn, die haven afgesneén
 Met paalwerk? Zietze niet als met ontzag. Wy treén
 Hier monsters op den nek en vreeslijke oorlogsdraeken,
 Die uit hun mont de doot en vier en donder braeken:
 Wanneer de vryheit, dier bevolen aen hun wacht,
 En 't recht des Oceaens gekreukt wort en verkracht.
 Hier leggen aen den bant Griffioen, Tigerdieren,
 En felle Leeuwen, elk verdeelt in hun banieren.
 Daer praelt de goude Leeu manhaftig in 't kasteel
 Van 't zwaere zeegevaerte, en gaept met open keel
 Naer 't vyantlijke bloet. Gins drijft hy in de baren,
 Of sleept een bloetstreep langs zijn wreedden muil en haeren.
 Streek d' oorlogsgod hun eens deze yz're ketens af,
 En bonsde 't gruwzaam Hok weér open met zijn' staf:
 Gy zoud den Olifant afgrijslijk hooren schreeuwen,
 En een vermengt gebrul van WATEROORLOGSLEEUVEN,
 En Luipaerts, vliegende en onzwoevende op den vloet. ENZ.*

De dichter zinspeelt hier in de laatste regels op de figuren, in de Deensche, Hollandsche en Engelsche wapenschilden voorkomende.

§ 25.

Merkwaardig is de onwrikbaar vaste regelmaat, die in onze zamenstellingen heerscht. „Dit is de hoofdwet,” zegt HUGO DE GROOT, „bij de zamenstelling of zamenkoppeling van woorden voorgeschreven, dat, hetgene de aangeduide zaakzelve uitmaakt, in het laatste woord van het *compositum* bevat worde, terwijl in tegendeel datgene, wat de zaak bezit, of er het gebruik van heeft, of op eenige andere wijze tot haar in betrekking staat, in het woord, vooraan geplaatst, zij opgesloten.” Anders uitgedrukt: het omschrijvende of bepalende gedeelte staat vóór-, het omschrevene achteraan in de zamenstelling. B. v. de zoetvloeiende oud-Rotterdamsche dichter SMITS zingt in een' allerliefsten wiegezing tot zijn dochtertje:

*Bevallig kindje! neen: gy moet
De tintelende vonkjes
Van uwen lieven morgengloed,
Noch de aangename lonkjes,
Die ge uit uw' glinst'rende oogjes schiet,
Verdrinken in een' tranenvliet.*

Hier maken in de zamenkoppelingen *morgengloed* en *tranenvliet* de woorden *gloed* en *vliet*, welke volgens den gezegden regel het hoofddenkbeeld behelzen, het achterste gedeelte der zamenstelling uit, terwijl in tegendeel de woorden *morgen* en *tranen* de voorhoede vormen. Deze laatstgemelde toch dienen, om nader uit te drukken, welk een' *gloed*, en hoedanig een' *vliet* de dichter op het oog hebbe.

Van daar dus ook, dat door omzetting een *compositum* geheel van beteekenis bij ons verandert, zoo als te zien is in woorden, als b. v. *bloenveld* en *veldbloem*, *bouwland* en *landbouw*, *vuurberg* en *bergvuur*, en een aantal soortgelijke.

In sommige Grieksche zamenstellingen wordt schijnbaar de gezegde vastheid van regelmaat niet aangetroffen.

§ 26.

Men schijnt in onze en in de Duitsche talen in het algemeen onderscheid te moeten maken tusschen de *eigenlijke* en *oneigenlijke* zamenstelling, ook wel de *innerlijke* en *uiterlijke* geheeten. De eigenlijke is diegene, welke twee woorden bij elkander voegt, zonder dat het eerste eenige verandering door declinatie of buiging ondergaat, en toch met het tweede een volkomen of onafscheidelijk geheel maakt. Hiertoe behooren b. v. *composita*, als daar zijn: *lofzang*, *kerkgang*, *raadhuis*, *eetzaal*, *kerkhof*, *vuurgloed*, *vuurrood*, *wijnstok*, *hangijzer*, *appelboom*, *kroeskop*, *kaalhoofd*, *scheefneus*, *geneesdrank*, *edelman*, *kelderbier*, *maanlicht*, *nachtuil*, *doodslaap*, *rustbed*, *wafelijzer*, *tafelstoel*, *melkkan*, *zuurkool*, *snijboon*, *doperwt*, *peulvrucht*, *brandspiegel*, *kruisvaart*, *dagblad*, *luchtsteen*, *stoomboot*, *teekennen*, *lentelied*, *boomvrucht*, *praalgraf*, *avondmaal*, *krentebrood* en honderd soortgelijke, wier beteekenis niet dan op zeer verschillende wijzen door omschrijving kan uitgedrukt worden. Zoo is b. v. *rustbed* een bed om op te rusten; *kerkgang* is een gang naar de kerk; *melkkan*, eene kan, dienende, om melk in te bevatten; *zuurkool*, eene bepaalde soort van zure of in het zuur gelegde kool; *kruisvaart*, een togt, voor het kruis van CHRISTUS ondernomen; *wijnstok*, een stok, dat is, boomstam, vruchten dragende, waaruit wijn geperst wordt, enz. enz. Deze soort van *composita* is vermoedelijk in alle Duitsche talen de oorspronkelijkste, echtste, oudste en verre weg de talrijkste. — De andere of de oneigenlijke zamenstelling bepaalt zich tot het zamenvoegen van twee woorden, bloot meestal, om de betrekking van *nominativus* en *genitivus*, die tusschen dezelve heerscht, aan te duiden, waarbij zij dan ook aan het eerste woord het teeken van den *genitivus* geeft, hetzij van den enkelvoudigen op *s* of *n*, hetzij van den meervoudigen op *en* of soms *er*. Daartoe behooren b. v. *godsvrucht*, *vaderlandsmin*, *krijgsman*, *riendschapspligt*, *menschenhaat*, *arendsneus*,

kalfsvet, krijgsraad, afscheidspreek, doodshoofd, hongersnood, manspersoon, landsheer, koningszoon, heldENmoed, kindERSpel, kleedERpracht · eijERSchaal enz., die zich veelal zonder moeite laten omschrijven door: *vreeze Gods, liefde des vaderlands, man des krijgs, pligt van vriendschap, man des raads, zoon eens konings, preek van afscheid, pracht van kleederen* (Hoogd. *kleider*), *spel van kinderen*, enz. enz. enz., en die dus dat veelzijdige en meer onbepaalde van zin niet hebben, waarvoor de eigenlijke *composita* vatbaar zijn. Deze soort is ook in onze taal en in de overige Duitsche spraken op verre na zoo talrijk niet, als de eerste. Beide soorten vermengen zich echter dikwerf, en hetgene bij ons b. v. een eigenlijk *compositum* is, zal soms bij de Hoogduitschers een oneigenlijk zijn. Men kan ook eenige zulke oneigenlijke koppelingen met den vierden naamval opnoemen, b. v. *vrijheidkweekster*.

§ 27.

De *eigenlijke* zamenstellingen schijnen in de Duitsche talen oudtijds eene vokaal of klinker van zamenbinding gehad te hebben, waardoor het eerste met het tweede woord vereenigd werd, welke vokaal echter thans meestal verloren is gegaan. Misschien echter is de letter *e*, die wij nog in sommige zamenstellingen lasschen, hier en daar een overblijfsel van dezelfde. SMITS zingt b. v. zeer bevallig:

*Kom, Kloris, kom u weér in dit gewest verlusten!
Wij zullen zachtjes op een bed van bloemen rusten,
Of onder 't somber groen van dezen beukeboom,
Daer ik u menigmael een napje schapenroom,
Die versch gemolken was, beleefd heb aangeboden,
En kersen schonk, waarop men koningen zou nooden.*

Hier vinden wij in *beukeboom* de *e* achter *beuk* gevoegd. En zoo zeggen wij ook *eikeboom, rozekleur, maneschijn, paardevoet, zonneglans, apeliefde, tandetrekker, hondehok, zwijnevleesch, muizeval*, enz., niet *eikboom, rooskleur* enz. Het kan echter

zijn, dat men in deze letter *e* niets dan de gewone verlenging der woorden door middel der doffe of zacht korte *e* te zoeken hebbe, ten gevolge waarvan men oudtijds *mane*, *zonne*, *zone*, *heere*, *neve*, *sterre*, enz. schreef, of wel dat het hier en daar een verkorte *genitive pluralis* is. — Hoe het hiermede zij, onwaarschijnlijk is het niet, dat er oudtijds eene vokaal van verbinding in de Duitsche *composita* gevonden werd, gelijk op diezelfde wijze misschien in het grootste aantal der Grieksche *composita* de zoogenaamde kleine of soms groote *o*, en in dat der Latijnsche de *i* daartoe gediend kunnen hebben.

§ 28.

De vatbaarheid onzer taal voor het zamensmelten of zamenkoppelen van woorden verdient op geen' geringen prijs geschat te worden. Deze hare eigenschap toch is uitnemend bevorderlijk voor de beknoptheid, kracht en bevalligheid van den stijl, inzonderheid van dien der poëzij. In het Fransch zal men zeggen, b. v. *temps d'hiver*, *devoir de reconnaissance*, *salle à manger*, *pot au lait*, *bêtes à cornes*, *tremblement de terre*, *chapeau de paille*, *coup de foudre*, *clair de lune*, *oraison funèbre*, *ennemi mortel*, *cheval de bataille*, *chant du soir*, *serpent à sonnettes*, *jour de fête*, *amour-propre*, *amour de soi-même*, *amour maternel* enz. enz., vaak drie woorden gebrukende. Wij koppelen zamen en zeggen korter: *winterwoeder*, *erkenenispligt*, *eetzaal*, *melkkan*, *horenbeesten*, *aardbeving*, *stroo-hoed*, *donderslag*, *maneschijn*, *lijkrede*, *doodvijand*, *strijdros*, *avondzang*, *ratelslang*, *feestdag*, *eigenliefde*, *zelfmin*, *moedermin* enz. enz. Wij Nederlanders zullen de uitdrukkingen bezigen van *hartverrukkend*, *ziel- en oogbetooverend schouwspel*, *bloemrijke beemden*, *korenrijke akkers*, *wellustademende tafereelen* enz. enz. In het Fransch zal men in dezen meestal tot omschrijvingen de toevlugt moeten nemen, en zeggen: *une scène ou un spectacle qui ravit l'ame, qui charme les yeux*; *une prairie, pleine de fleurs*; *des champs, couverts de blé*, of *riches en blé*; *des tableaux, respirant la volupté*, enz. enz. Wij maken van een enkelvoudig werkwoord (*verbum simplex*) in één

oogenblik een aantal *composita*, door voorzetsels of bijwoorden met hetzelfde te vereenigen, b. v. van *gaan*, vormen wij *be-, in-, op-, toe-, rond-, aan-, door-, bij-, af-, ver-, ont-, om-, na-, weg-, uit-, meé* of *medegaan* enz. Men beproeve eens, of men dit overal even kort in de Fransche taal doen kunne. De beroemde Fransche schrijver ROLLIN mogt dus te regt van zijne moederspraak zeggen: „Onze taal weet te nauwer-nood, wat het zij, een woord uit meer andere zamen te koppelen.” — Hierdoor nu mist — zoo dan al minder de Fransche proza — ten minste de Fransche poëzij dat schilderachtige, hetwelk dichtstukken in Germaansche talen door hetzelfde hebben kunnen (*). Of zouden zich b. v. de volgende dichtregelen, door den heer DE FREMERIJ aangehaald, even kort en levendig in het Fransch laten vertalen?

(*) In den proza-stijl, vooral in de dagelijksche proza, behoeft het Fransch aan de Duitsche talen derzelve vatbaarheid voor compositie nog al zoo zeer niet te benijden, daar die taal hetgene zij door gebrek aan echt Fransche, oorspronkelijke *composita* verliest, zich door een grooter aantal van enkelvoudige woorden, hetzij nu primitieven of derivaten, vergoed ziet. Zoo kunnen toch de Franschen onze koppelingen *veder-bos, bloed-bad, wijn-gaard, dag-blad, kruis-togt, huis-houding, klokke-spel, avond-maal, middag-eten, leuning-stoel, voor-vaderen, schouw-burg, herders-zang* enz. vertalen door de enkelvoudige woorden *panache, carnage, vigne, journal, croisade, ménage, carillon, soupe, diné, fauteuil, aieux, théâtre, pastorale*, etc. — Voor *pereboom* zeggen zij kort weg *poirier*, (gevormd uit *poire* en den uitgang *ier*), voor *noteboom noisetier*, enz., gelijk onze voorvaderen, met bijvoeging van den uitgang *el* en *er* of *aar*, *perelaar* maakten, in plaats van het nu gebruikelijke *pereboom*; op dezelfde wijze, als zij ook *appelaar* en *kerselaar* enz. zeiden en wij nog *hazelaar, rozelaar*, in stede van *hazelenotboom, rozeboom*, soms bezigen. — Dan — om niet af te dwalen — zoo dan al niet de Fransche proza, de Fransche dichtstijl lijdt veel door het onvermogen, om *composita* te vormen. Stout zal een Hollandsch of Hoogduitsch dichter zamenstellingen scheppen, als daar zijn *vlammenblik, vlammengraf, vuurdoop, dondernaar, bliksemzwaaijer, golvenbetemmer, zeebeploeger, breinverwilderend, roze-*

*Vuur- en vlam- en levenwekster !
 Stookster van het jeugdig bloed !
 Harteboeister , zieletrekster !
 Zachte streelster van 't gemoed !
 Smartverdrijfster , mirtestrooister !
 Wellustteelster , zoet van aard !
 Laghebekje ! bruidsbedstooister !
 Honigzeemtje ! rozegaard !
 Huw'lijksliefde , strijk hier neder ! enz. enz.*

En hoe mat (om een voorbeeld uit onze zusters taal, het Hoogduitsch, te ontleenen) klinken des verhevenen KLOPSTOCKS dichtelijke regels, waarin hij een' oud-Duitschen bard aldus van den vuurspuwenden berg *Hecla* op het eiland *IJsland* laat zingen :

Der Sturmbesieger erzählt:

*In dem Oceane des fernen Nord's ist ein Eilandsberg,
 Der flammenverkündenden Dampf, als wälzte er Wolken, wälzt,
 Dann strömet die hohen Flammen, und meilen lang krachende Felsen
 (wirft.*

---

koontjes, liebeozem, helgedrogten, moordspelonken, en honderd andere, die geen Franschman ooit met dezelfde kracht, beknotheid en schilderachtigheid in zijne taal kan overbrengen. Van daar, dat dichters, als een SHAKESPEAR, VONDEL, GIJSBERT JAPICX, GÖTHE, SCHILLER, KLOPSTOCK, VOSS, SCHULZE, BILDERDIJK en soortgelijke, die in de Duitsche talen (het Engelsch behoort er in zijn' grondaanleg ook toe) alle fonteinen van zamenstelling regt hebben doen springen, in het Fransch nimmer goed zullen kunnen vertaald worden, en van daar ook al mede, dat er in de poëzij der Duitsche volkeren iets beziels, iets levendigs, iets stouts en verhevens, iets innigs en gemoedelijks heerscht, waarop die der Franschen, die daarenboven door hoflucht verwijfd en ontzenuwd is, in die mate niet roemen kan. Men vergelijke de aanmerkingen over de oudheid onzer taal hieronder in dit handboek.

Dat wij daarenboven vele van onze *composita* ook bij omschrijving met den *genitivus* kunnen uitdrukken, geeft niet weinig afwisseling aan onzen stijl.

Hoe mat klinken zij met hunne stoute koppelingen *sturmbesieger, eilandsberg, flammenverkündend*, in de vertaling der beroemde mevrouw VAN STAEL: *Le pilote, vainqueur de l'orage, raconte, que dans une île éloignée la montagne brûlante annonce long-temps d'avance par de noirs tourbillons de fumée la flamme et les rochers terribles, qui vont jaillir de son sein.*

§ 29.

De gemakkelijheid, waarmede wij afleidingen en zamenstellingen maken, en de duidelijheid, die dezelve bezitten, is dus ook eene nimmer opdroegende bron van rijkdom voor onze taal. Voor elk nieuw denkbeeld zijn wij hierdoor in staat, om des noods een nieuw en duidelijk verstaanbaar woord te scheppen. Weshalve DE GROOT te regt zegt, dat hier den kinderen zelfs, onder het spelen, woorden ontvallen, om welke een HORATIUS en VARUS hen benijd zouden hebben. Onze vaderlandsche dichter LOOTS mogt dus naar waarheid onzer taal toezigen:

*Dus algenoegzaam in u zelven,
Wist gij wat heerlijk is en schoon
Uit uwen eigen grond te delven,
En offert niemand dankbetoon.
Hoe zou ook 't lage 't hoog vereedlen,
Of de overloed bij de armoé beedlen!
Neen! rijk zijt gij in weelde en pracht;
Gij kunt in onuitputb're schatten
Verkwistend om u henen vatten,
En vaart omhoog op eigen dragt!*

Maar wij roeren hier een onderwerp aan, waarover in het vervolg nader! — Niemand wane voor het overige, dat wij hier elk een de vrijheid toekennen, om ieder oogenblik, wanneer het hem in de hersenen mogt komen, zijnen stijl met geheel eigendunkelij gesmede nieuwe woorden te stoféren. Zulks zij verre van ons. Wij beweren alleen, dat

daar, waar nieuwe woorden noodig zijn, onze taal *den daartoe bevoegden* alle hulpmiddelen aan de hand geeft, om dezelve op eene gemakkelijke, korte en duidelijke wijze te vormen, en dat vooral de dichter bij ons in staat is, om telkens door nieuwe en schilderachtige woordkoppelingen de verbeelding te treffen, en aan zijne tafereelen gloed en leven bij te zetten. Hetgeen den Hoogduitscheren in dezen vrijstaat, die, in navolging der Grieken, hierdoor hunne poëtische taal hoe langer hoe levendiger en schilderachtiger gemaakt hebben, staat ook ons in allen deele vrij; gelijk dan ook reeds van den aanvang onzer letterkunde aan, en lang vóór dat er eene eigenlijk gezegde Hoogduitsche letterkunde van eenig aanbelang bestond (*), onze HOOFDEN, VONDELS, ANTONIDESSEN en zoo vele andere lievelingen der zanggodinnen op het vruchtbare veld der afleiding en zamenstelling bloem bij bloem geplukt hebben, terwijl de dichters en redenaren van onzen tijd niet ophouden telkens nieuwe te plukken.

§ 30.

Van ongemeten veel dienst bij onze afleiding en zamenstelling is dat voorregt onzer taal, dat zij eene oorspronkelijke, levende taal, *une langue-mère*, gelijk de Franschen het noemen, is, die zelfs tot in hare woordwortelen toe deze oorspronkelijkheid en dat jeugdige leven nog vertoont. Dit is op verre na zoo zeer niet het geval met het Fransch en de overige, daarmede vermaagschapte zoogenaamde Romansche talen. Deze toch zijn allen veel te veel uit het puin en gruis van doode talen, met name uit het Latijn, opgetrokken, dan dat zij niet een oneindig groot aantal van *derivata* en *composita* zouden hebben, wier beteekenis niet door zich-zelve, maar slechts door het gebruik duidelijk is, en naar welke zich dus moeilijk nieuwe woorden vormen laten. In het vervolg hierover nog met een woord nader!

(*) Ik spreek hier bepaaldelijk van Hoogduitsche, en niet van oud-Duitsche letterkunde in het algemeen.

§ 31.

Ten slotte! Dat onze taal in de geheele wijze van hare afleiding en zamenstelling bijzonder veel overeenkomst met het Grieksch heeft, is honderdmalen gezegd en aangetoond, gelijk zelfs eenige van onze voor- en achtervoegselen niet weinig naar deze en gene soortgelijke partikelen in het Grieksch zweemen. — Of echter het Nederlandsch de laatstgenoemde spraak in vruchtbaarheid van zamenstelling nog overtreffe, zoo als HUIG DE GROOT en STEVIJN beweerd hebben, zoude ik niet bevestigend durven beantwoorden, ja, ik zoude zelfs hieraan geheel twijfelen. Men moet onze taal niet te hoog willen opvijzelen. Maar dat, volgens het gevoelen van deskundigen, de regelmaat onzer zamenstelling soms vaster schijnt, dan die der Grieken, is hierboven reeds met een woord opgemerkt. Iets anders is het weêr, als men vraagt, of onze compositie zoo zoetvloeiend zij, als de hunne. Dit kan vrij wat tegenspraak ontmoeten. Evenzeer soms, of ze niet wel zoo beknopt zij. Zulks wil GROTIUS. Kluchtige en doller zamenkoppelingen, zoo als men er tot van zeven- en zeventig lettergrepen of acht-en-twintig woorden toe bij ARISTOPHANES aantreft, heeft BREDERODE voor een paar honderd jaren bij ons gebrekkig willen nabootsen, b. v. in het volgende, dat in het Eerste Bedrijf van zijn *Lucelle* te lezen staat:

— *jou moers bestemoers moers susterlinx recht susterlinx*
After kijnts kijnts Meutje Martjes petemoey's nichts dochters
Dochter Anne Koomen. —

Eenige verdere vragen, waarmede men meer andere soortgelijke vereenigen kan.

1) Waardoor is de etymologie of woordafleidkunde in de oogen der dwazen belagchelijk geworden, en waarvoor moet men zich bij hare beoefening inzonderheid wachten? Wat moet men b. v. van etymologiën zeggen, als die van het woord *diabolus* of *duivel*, volgens welke dit zou afstammen van *duo* (twee) en *bolus*

(een brok, of beet), omdat ziel en ligchaam eens armen zondaars voor den duivel maar een paar beten zijn? Kan echter de etymologie van dit of dat woord niet schijnbaar zeer ongerijmd en echter werkelijk zeer gegrond wezen, gelijk b. v. die van het Fransche *jour*, stammende van 't Latijnsche *dies*?

2) Welke zijn de onontbeerlijke vereischten, die een goed woordafleidkundige bezitten moet?

3) Waardoor is het onderzoek naar den oorsprong en de afleiding van vele woorden zoo veel zekerder, duidelijker en gemakkelijker in onze en andere onverbasterde Duitsche talen, dan in het Fransch of soortgelijke spraken, die voor een groot deel uit doode talen zamengesteld zijn?

4) Hoe heeft de woordvorming en woordafleiding, voor zoo ver zij zich op eene duidelijke wijze aan ons vertoont en men niet tot de diepste wortels doordringt, in de Nederlandsche taal al plaats? Hoe ontstaan b. v. *substantiva* uit den tegenwoordigen en verleden' tijd, alsmede uit de onbepaalde wijze en het deelwoord der *verba*? Hoe ontstaan wêr werkwoorden of *verba* van *substantiva*, hoe *adjectiva* van *verba*? Hoe van *substantiva*? Hoe *verba* van *verba*? Hoe werkwoorden enz. van praepositieën, adverbieën en conjunctieën? Hoe van interjectieën of tusschenwerpsels, enz. enz.?

5) Zijn stamwoorden en eenvoudige hetzelfde?

Als de Heer van *Zuylichem* b. v. zeer waar en puntig van den nijd zingt:

*Geslepen glazen, die vergrooten,
Verkoopt men ons met volle schooten;
Maer, wil ick u wat leeren, Jan!
Ghy sult van d' allerbeste maken,
Kunt ghy maer aen wat glas geraken
Uyt d' oogen van een nydig man.*

bezig bij dan niet in *glazen* een stamwoord, in *nijdig* bloot een eenvoudig?

6) Schoon men een afgeleid van een zamengesteld woord, dat is, een *derivatum* van een *compositum*, zorgvuldig onderscheiden moet, valt zulks echter soms niet moeilijk in woorden, als daar zijn *wetenschap*, *duisternis*, *juffer*, en soortgelijke?

7) Wat is, volgens GRIMM en anderen, derivatie, in den nadrukkelijksten zin van het woord? Waarin verschilt zij van de

innerlijke woordvorming, zoo als zij door *klank* en *klankvervoering* (gelijk men 't noemt) ontstaat?

8) Hebben de zoogenaamde buigings- of flectiedeelen ook eenige beteekenis? Met andere woorden: is er ook eenige reden voor op te geven, waarom men b. v. in onze taal juist de letters *s*, of *en*, of *n* bezige, om het meervoud aan te duiden; waarom *en* het kenmerk van de onbepaalde wijze of den *infinitivus* zij? enz. enz.

9) Van welk nut is de beschouwing der vokaal-, of liever der letterwisseling in het algemeen, bij de etymologie? Hoe wordt de oorsprong en afleiding van vele woorden hierdoor opgehelderd, als uit een aantal voorbeelden te zien is? Men neme *band*, *daad*, *drank*, *slang*, *sprank*, *gang*, *drang*, *klank*, *molen*, *ploeg*, *zang*, *stand*, die zich dus, als men maar op het Hoogduitsch acht geeft, zeer gemakkelijk van de werkwoorden *binden*, *doen* enz. laten afleiden.

10) Wat verstaat men door letterverzetting, waardoor b. v. ons *vorst* (*koude*), in tegenoverstelling van het Hoogduitsche *frost*, ontstaan is, en hoe worden door haar de oorsprong en verwantschap van sommige woorden opgehelderd?

11) Wat beteekent het, wanneer men spreekt van den wortel des woords? Wordt deze uitdrukking niet wel in een' verschillenden zin genomen?

12) Laat zich onze taal niet evenzeer, als men zulks ten aanzien van het Grieksch wel of kwalijk gedaan heeft, in zekere algemeene woordwortelen oplossen, wier grondbeteekenis in al de daaruit voortgesproten woorden meer of min zichtbaar is? Wat valt ter beantwoording van deze en soortgelijke vragen, in § 18 opgenoemd, kortelijk te zeggen?

13) Waarom moet men in de talen werkwoorden vermoedelijk als den oppersten grond van afleiding aanzien, en in wat zin moet men zulks verstaan?

14) Welke werkwoorden of *verba* moet men bij de afleiding als de oudste aanzien, de zoogenaamde gelijkvloeiende, of de ongelijkvloeiende?

15) Wie hebben over de afleiding en den oorsprong onzer primitieven en over het eigenaardige van derzelve beteekenis veel licht verspreid? Loopen echter de gevoelens over de grondbeteekenissen der woorden niet soms zeer uiteen?

16) Wat kracht van zinsbepaling bezitten de voorvoegselen *be*,

ge, ver enz. enz.? Wie moet men hierover raadplegen? Welke verschillende beteekenissen kan b. v. *ver* hebben, ten gevolge waarvan de geestige HUYGENS zeer aardig en half raadselachtig zingt:

Myn paerd gaet slijten, dat men 't siet;

Het eet en drinckt en anders niet;

Wat reden is hier uyt te delven?

't Vergaet, omdat het niet vergaet;

Wat raed? — De plaester light op straet;

Verstaet ghy 't niet? — 't Verstaet sich selven.

17) Is het woordje *ge*, als voorvoegsel voor vele werkwoorden b. v. *ge-denken*, *ge-raken*, en als zoogenaamd augment voor de meeste deelwoorden of *participia*, b. v. *ge-hoord*, *ge-dacht*, *ge-daan*, evenzeer in andere Duitsche talen aanwezig, als in de onze, en wat valt ten aanzien van den Groningschen tongval hieromtrent op te merken? Wat is de etymologie van *ge*, *be*, *ver*, *ont* enz.? Wat andere zulke praefixen heeft men nog in 't Hoogduitsch, enz.?

18) Is ons *on* en der Hoogduitscheren voorzetsel *ohne* (d. i. zonder) hetzelfde, gelijk de oude SPIEGHEL soms dit *oon* bezigt, (en vroeger MELIS STOKES *an*, *ane*) b. v.

Ghy slokt en ghelptet in ghekleinst niet noch gezift,

Oon proef of kuer, oft rein of onrein zy, spys of ghift.

19) Welke andere voorbeelden, dan die in § 18 opgenoemd zijn, laten er zich van derivaten of afgeleide woorden, door de voorvoeging van eene enkele of een paar letters gevormd wordende, al bijbrengen?

20) Wat beteekenen de uitgangen *er*, *el*, *ster* en de overige, die in de eerste klasse, vermeld in § 20, voorkomen? Is b. v. *er* afkomstig van het oud-Gothische *wair*, dat is *man*, volgens sommigen, nog overig in *weerwolf*, zooveel als *man-wolf*, d. i. een mensch, die door tooverij zich in een' wolf herschapen heeft? Is *sch* het oude *sk*? enz. enz.

21) Welke is de afleiding der achtervoegselen van de tweede klasse? Wat beteekent eigenlijk *dom*, wat *heid*? enz. In hoe ver zijn die terminatiën oudtijds op zichzelf staande woorden geweest?

- 22) *Wat past het meest den jongeling?*
Bescheidenheid en matiging.

luit zeker rijmpje. Moet men den uitgang *ling* als van denzelfden oorsprong met dien van *ing* beschouwen, en is de schrijfwijze *hemelling* (d. i. *hemelbewoner*), voor *hemeling*, verkeerd en *hemeling* een *hemelstokvisch*, helijk de Heer *BILDERDIJK* wil? Of zijn niet, volgens den Heer *KINKER*, *ling* en *ing* in oorsprong wel degelijk onderscheiden?

23) In § 21 wordt van den uitgang *aard* of *aart*, b. v. in *grijs-aard*, *veins-aard*, *dronk-aard*, enz. gesproken. In hoe ver hangt die terminatie of dat achtervoegsel met die van *hart* in sommige Hoogd. eigennamen zamen?

24) Waarvan stammen de uitgangen der derde klasse af? Is b. v. ons *es* in *zondar-es* hetzelfde als der Franschen *esse* in *pécher-ESSE*, *maitr-ESSE*? Is *ier* in *tuin-IER* hetzelfde, als het Fransche *ier*, in *offic-IER*, *caval-IER*, enz. dat weér zamenhangt met der Italianen *iere*, b. v. *cavall-IERE*, *barb-IERE*, etc.? Is *aadje*, b. v. in *bosch-AADJE*, het Fransche *age* in *boc-AGE*, en het Italiaansche *aggio* in *bosc-AGGIO*? enz. Is voor het overige in de uitgangen van deze klasse de invloed van het Fransch op onze taal niet bijzonder zichtbaar?

25) Waardoor is hetgeen men compositie of zamenkoppeling noemt, minder eigen aan de zoogenaamde Romansche talen, dan aan die van den Duitschen stam? Uit welken hoofde heeft ook het Latijn zoo weinig vatbaarheid voor compositie? Moet men de reden hiervan zoeken onmiddellijk in den aard dier taal-zelve, dan wel hierin, dat het gebruik dit nu niet zoo heeft medegebragt?

26) Wat valt nader over het onderscheid tusschen eigenlijke en oneigenlijke *composita* op te merken, en hoe zijn beide soorten in begrip en vorm van elkaâr onderscheiden? Hoe en waardoor vloeijen zij echter soms ineen? Welke voorbeelden heeft men van verwarring dier beide soorten in onze taal en het Hoogduitsch, zoodat hetzelfde of een gelijksoortig *compositum* hier eigenlijk, daar oneigenlijk schijnt? Zou ook soms niet de *s* of *n* welluidendheidshalve in eigenlijke *composita* gevoegd zijn?

27) Onze en de Deutsche talen in het algemeen zijn betrekkelijk rijker in *composita*, dan in *derivata*. Heeft dat bij zijne voordeelen ook eenige nadeelen? Welke woorden, voor het overige, maken den overgang van derivatie tot compositie? Wat voorbeelden heeft men van compositie en derivatie in een woord, enz.?

28) Wat valt er over de zoogenaamde vokaal van verbinding, die men wil, dat in de oud-Duitsche ware *composita*, even als in de Grieksche en Latijnsche, zou gevonden worden, aan te merken?

29) Heeft men ook zoogenaamde oneigenlijke compositie in andere zamengevoegde woorden, dan in substantieven met substantieven?

30) De Heer BILDERDIJK zingt in den *Ondergang der eerste wereld*:

*Een dichten zwerm gelijk van vliegend roofgediert',
Dat, als de pestsmet woedt, om 't rijzend kerkhof zwiert
En rondgiert onder 't zwerk, en waar zy lijken rieken,
Al schaatrend nederstort en klappert met de wieken,
Hief half de hel zich op by 't klaatrend moordgerucht
En juichte 't bloedbad toe, al hangende in de lucht.*

Roofgediert' beteekent hier gedierte, dat rooft en van roof leeft; *pestsmet* de besmetting, door pest verspreid; *moordgerucht* een gedruisch, als moord en doodslag gewoon is te verzellen; *bloedbad* eene bloedplenging, waarbij men zich in het menigvuldig gestorte bloed wel zou kunnen baden. Tot welke hoofsoorten van denkbeelden laten zich zoo al meer onze voornaamste *composita*, met name ook die van substantieven met substantieven, brengen?

31) Heeft een zamengekoppeld woord, al bestaat het ook uit drie of meer bijeengevoegde woorden, toch altijd slechts twee hoofddeelen? SMITS zingt b. v. in zijn fraai dichtstukje op den goudvink van den Heer DE HAAS:

*Wis koost ge uit liefde tot DE HAAS
Voor 't HOEFBRONNAT de blanke Maes:
Wis liet ge u neerwaerds troonen
Door zijn verheven toonen.*

Heeft hier de zamenkoppeling *hoefbronnat*, dat is, de *Aganippus* of *Hippokréne*, twee of drie hoofddeelen? en wat volgt hieruit ten aanzien van *composita*, als daar zijn: *kleinuurwerkmaker*, *zijdekou-sewever* en soortgelijke? Hiertoe behoort b. v. ook *oudkleerekooper*, waarvan HUYGENS niet onaardig zingt:

*Oudkleerekooper? — neen, daer komt een Fransche bode
Van d' een in d' andre week, die my niewkooper maeckt.
Daar valt niets ouds meer; 't niew is all te haest gelaeckt.
Danck hebb' ses letteren, daer 't all aen hangt: DE MODE!*

32) Heeft men ook *composita* van werkwoorden met werkwoorden in onze taal? Welke rededeelen of *partes orationis* komen het meest in onze compositie voor?

33) In § 25 is gezegd, dat in de compositie het omschrijvende woord vóór-, het omschrevene achteraan komt, en echter spreekt men van *neuswijs* en *wijsneus*, *bedilal* en *albedil* beide; terwijl CATS, een' zoogenaamden Jan-Hen of Kijk-in-den-pot uitscheldende, kluchtig zingt:

Fy moey-al! roert-de-pot! zout-klyver! vrouwe-quelder!
Fy tay-aert! seuteraer! gruy-sijter! gorte-telder! enz.

roert-de-pot dus bezigende voor *potroerder*. Hoe rijmt dit eene en andere?

34) Waarom zegt men b. v. *gedenkwaardig*, en elders wederom *beminnens-*, niet *beminwaardig*. Is hier analogie?

35) Wij maken soms *composita* uit geheele zinsneden en zegswijzen, b. v. een *vergeet-mij-nietje*, een *spring-in-'t-veld*, enz. Hoe ontstaan deze, en wat andere soortgelijke meer heeft men zoo al bij ons en in het Hoogduitsch?

36) In § 25 wordt gezegd, dat in de Grieksche zamenkoppeling hier en daar die vastheid van regelmaat niet heerscht, welke in de onze wordt aangetroffen. Hoe moet men dit verstaan?

37) In hoe ver zou men, wat het éénlettergrepige onzer meeste stamwoorden betreft, onze compositie met GROTIUS beknopter kunnen noemen, dan de Grieksche?

38) In hoe ver is de vatbaarheid onzer taal voor derivatie en compositie minder uitgebreid, dan die in het Grieksch?

39) Tot hoe veel woorden kan men de zamenkoppeling uitstreken, en gelden ten aanzien van dit geheele onderwerp dezelfde regels in den stijl van de proza, als in dien der poëzij?

40) Hoe moet men het maken met het schrijven van woorden, wier zamenkoppeling onzeker is? Moet men schrijven *storm loopen* gescheiden, of *stormloopen* aancen; *huis houden* of *huishouden*; *hand vol* of *handvol*; *tevrede*, *ontevrede* of *te vrede*, *on te vrede*; *ziel verrukkend* of *zielverrukkend*; *over een stemmend* of *overeenstemmend*; *éénentwintig* of *één en twintig* enz.

41) Wanneer schreef men voorheen zoo dikwerf woordjes, als daar zijn *ze*, *men*, *er* en soortgelijke, met de hen onmiddellijk voorafgaande woorden aaneen, gelijk b. v. HUYDECOPER zelfs nog doet, als hij ergens zegt: „*datmen* geloove, *datze* zijn *hetgeenze*

zijn en den rang, *dienze* eens gekregen hebben, bewaaren." Wat leert ons zulks ten aanzien der uitspraak of den meerderen of minderen klem, dien men aan zulke woordjes geven moet?

42) Men gispt het Fransch er over, dat het welnig vermogen van zamenkoppeling, vooral niet van substantieven met substantieven, bezit. Onderwijl gebruikt men in die taal honderden van compositiën der laatstgemelde soort, en vormt er dagelijks meer. Dus zegt men: *aéronaute*, *atérolithe*, *bibliothèque*, *telescope*, *stratagème*, *carnivore*, enz. Hoe hangt dat met die gisping zamen?

43) Heeft het Fransch daarenboven in het geheel geene echte, oorspronkelijke, uit gangbare Fransche woorden gevormde *composita*?

44) Schoon de Franschen soms door een enkel woord (als in § 28 gezegd is) onze *composita* vertalen kunnen, steken echter deze onze zamenstellingen aan die Fransche vertalingen niet dikwerf de loef af, wat duidelijkheid, verstaanbaarheid en nadruk betreft?

45) Welke afwisseling geeft het vermogen, dat wij hebben, om of omschrijvingen met den *genitivus* (als b. v. *star des avonds*) of *composita* (als *avondstar*) te bezigen, aan onzen stijl, en hoe kunnen daardoor en de deftigheid en de eenvoudigheid bevorderd worden?

46) Waarin drijven de Hoogduitschers hunne zucht, om *composita* te vormen, wel eens al te ver? En waarvoor moet men zich soms bij het vertalen van dezelve wachten?

47) De vermaarde Engelsche dichter, Lord BYRON, zingt:

*In MARBLE-PAVED pavilion, where a spring
Of living water from the centre rose,
Whose bubbling did a genial freshness fling
And soft voluptuous couches breathed repose,
ALI reclined etc.*

Hier heeft men in het woord *marble-paved* eene zamenkoppeling van een substantief met een *participium* of deelwoord, tusschen welke woorden het voorzetsel is weggelaten, even als of wij zelden, *marmer-geplaveid*, in stede van *geplaveid MET marmer*. Op dezelfde wijze zingt de groote Hoogduitsche dichter SCHILLER:

*Der blasse Anblick bleicht schon alle Wangen,
Und aus einander flieht die FURCHTENTSEELTE Schaar.*

in welke dichtregels *furchtentseelt* staat voor *entseelt von Furcht*. — Kunnen wij in onze taal soortgelijke *composita*, die duizendmalen in het Engelsch en Hoogduitsch, alsmede in het Deensch en de overige Noord- of Scandinavisch-Duitsche talen voorkomen, ook bezigen, en zijn zij soms gebezigd geworden?

48) Wat is het onderscheid tusschen appositie en compositie? HUYGENS zingt b. v.

*Segt hun, ebbe, op mijn bereken,
Hoe 't haer ballingh-borger gaet;
Hoe er in sijn vochte schelen
Stadigh 't volle springhty staet!*

Is hier *ballingh-borger*, dat is, burger, die in ballingschap, of, gelijk men oudtijds zeide, in *ellende* of *ellendigheid*, (hetzelfde als *elderslandigheid* of *uillandigheid*) verkeert, een *appositum* of *compositum*? En zoo moeder-maagd, god-mensch, enz.

Iets over de taal- of rededeelen in het algemeen.

§ 32.

Naem *wyst de zaken aen*: Woord toont ons watze maken,
En beeld ons 't werken uit en 't lyden van de zaken.
't Deelnemende gedeelt' neemt wat van beiden t' zaem,
Te weten tyd van woord, geslacht en val van naem:
De Voornaem strekt voor naem: het Bywoord *wyst ons tyden*,
Plaets, wyze en omstand aen van werken en van lyden:
De Koppeling of scheid of schakelt als een koord
Woord aen woord, naem aen naem; Voorzetting naem aen woord:
De Tusschenwerping toont der tochten woeste krachten:
Het Ledeke 't verschil der drierlei geslachten;
Dees negen deelen zyn 't, waer uit de Reden ryst,
Daer all wat reden heeft, zyn reden met bewyst.

zong vóór een paar ceuwen JEREMIAS DE DECKER. — De woorden namelijk laten zich in verschillende klassen verdeden, welke men, daar de woorden de bestanddeelen eener taal uitmaken, taal- of rededeelen, in het Latijn *partes orationis*,

noemt. Dus spreekt men van woorden, welke den naam van substantieven dragen; van andere wederom, adjectieven geheeten; van eene derde soort, werkwoorden of *verba* genoemd, enz. enz. Dergelijke benamingen zijn gegrond in den verschillenden aard van hetgene de woorden uitdrukken, beschouwd als verstaanbare teekenen onzer denkbeelden. Drukt ons denkbeeld namelijk iets zelfstandigs uit, dan noemen wij het woord, tot beteekening of uitdrukking van dat denkbeeld van zelfstandigheid gebezigd; een zelfstandig naamwoord of substantief. Bevat ons denkbeeld eene eigenschap, eene hoedanigheid, of wel een werken of lijden, hetwelk wij aan zulk een zelfstandigheid toekennen, zoo is het woord of een adjectief, of een werkwoord of *verbum*, enz. Wij zullen dit eene en andere kortelijk nader uiteenzetten.

§ 33.

Spreken is een te kennen geven van hetgene wij denken en gewaar worden, door middel van gearticuleerde klanken, welke wij woorden noemen. In zulk een te kennen geven nu, voor zoo ver het niet in de aanduiding van een bloot enkelvoudig begrip, b. v. *vuur*, *mensch*, *boom* enz. bestaat, maar werkelijk eene soort van uitspraak, stelling, oordeel, bepaling, of hoe men het noemen wil, behelst (b. v. *vuur is brandend*), zijn altijd drie dingen opgesloten. Vooreerst namelijk iets, waarvan iets gezegd wordt, of waarvan onze stelling of oordeel uitgaat, en dat men in de *logica* of redeneerkunst *subject* noemt; ten tweede, datgene, wat er van gezegd wordt, *praedicaat* geheeten, en ten derde, het verbindingsmiddel tusschen dit subject en praedicaat, den naam van *copula* dragende. Dus is in de zoo even aangehaalde stelling of enuntiatie: *vuur is brandend*, *vuur* het subject, *brandend* het praedicaat, en *is* strekt, om te kennen te geven, dat wij het begrip *brandend* met het begrip *vuur* verbinden, of het er in onze voorstelling op overbrengen, en daardoor het oordeel of de stelling uitdrukken: dat het vuur, zoo als het zich aan ons voordoet, een iets is, hetwelk de hoedanigheid heeft van

te branden. Dikwerf ligt echter het praedicaat en de *copula* of de copulatieve kracht eens oordeels in één en hetzelfde woord opgesloten, als namelijk de hoedanigheid, die wij aan een subject toekennen, in eene, in een' bepaalden tijd gedachte, werking of *dadigheid*, 't zij actief, hetzij meer passief, bestaat. Immers het zeggen: *vuur brandt*, is in een' zekeren zin zoowel drieledig, als dat van: *vuur is brandend*; want het geeft te kennen: het vuur is in den werkenden toestand, in de werkende hoedanigheid van hetgene wij branden noemen (*). Die woorden nu, welke dienen, om het subject aan te duiden, noemen wij substantieven of zelfstandige naamwoorden, (waaronder men tevens sommige voornaamwoorden en verder alles wat de plaats van het substantief soms vervangt, bevatten moet) terwijl diegene, welke ter uitdrukking van het praedicaat en de *copula*, voor zoo ver zij in één woord gevoegd worden, behulpzaam zijn, werkwoorden of *verba* heeten.

Substantiva en *verba* zijn dus de twee onafhankelijkste hoofdtaldeen, gelijk in iedere zinsnede te zien is, ook b. v. in HUYGENS' afwisselingshalve hier aangehaald niet onaardig pundicht op een' *doodgraver*:

*Ick plant dood menschenvleesch. Die 't geern opkomen sagh
Wacht maer een weinigh tijds tot op den jonghsten dagh.*

§ 34.

Nu kunnen wij echter aan de gezegde hoofddeen eener

(*) Zoo is zelfs de stelling: *vuur is*, ook drieledig, want zij geeft met andere woorden te kennen: het vuur is bestaande; aan het vuur kennen wij de hoedanigheid toe, dat het een bestaand ding is. *Is* drukt dan bloot de *dadigheid* van het zijn, van het bestaan uit. De verdere ontwikkeling van dit soms vrij spitsvondig onderwerp en van de eigenlijke kracht des *werkwoords*, zoo van het abstracte, als van het concrete, behoort hier minder te huis.

stelling nadere bepalingen, wijzigingen, uitbreidingen, of hoe men het noemen moge, geven. HELMERS zingt b. v.:

De blanke vederbosch golft in de zonnestrallen.

Hier is *vederbosch* het subject der stelling of der enuntiatie: *de vederbosch golft*, maar de dichter wilde den aard van dit subject nader bepalen; hij wilde ons met de kleur der helmpluimen bekend maken, en nu voegt hij er het woord *blank* bij. Dergelijke woorden nu, hetzij het praedicaat van een subject zonder dat de *copula* in dat praedicaat besloten is, uitdrukkende, als b. v. *sterfelijk*, in het zeggen *de mensch is sterfelijk*, hetzij bloot ter nadere omschrijving, en, mag men het zoo noemen, kleuring van een subject dienende, waarop vervolgens een praedicaat wordt toepasselijk gemaakt, als b. v. *blank* in den dichtregel van HELMERS, voeren den naam van *adjectiva* of bijvoegelijke naamwoorden, als namelijk gevoegd wordende bij substantieven of subject-woorden.

Men kan door de woorden *wijs*, *hartelijk* en meer andere uit het volgende zeer ware sneldicht des Heeren *van Zuylichem* het hier gezegde ook ophelderen en verlevendigen.

*Komt my een man te voor, wijs in syn eigen oogen ;
Myn' oogen sien hem aan met hartlijk mededoogen.
Ik sagh tock met meer hoops te heelen het gebreck
Van een geslagen geck.*

§ 35.

Al verder! Ook mijn praedicaat, 't zij het, met de *copula* in één woord uitgedrukt, eene regtstreeksche werking of *dadigheid* (b. v. *vuur brandt*), of, het werkwoord *zijn* of *copula* bij zich hebbende, eene meer bloot rustende hoedanigheid aan het subject toekent (b. v. *de mensch is sterfelijk*, *de wereld is groot*), kan ik nader beschrijven en uitbreiden. Doen wij dit met een enkel woord, zoo noemen wij dit woord *adverbium*, d. i. *bijwoord*, of *bijwerkwoord*, wijl het vooral ook bij het

woord, dat vaak of liever altijd het praedicaat en de *copula* eener stelling in zich bevat, bij het werkwoord namelijk, gevoegd wordt.

De zoo even aangehaalde HELMERS zingt b. v.:

*De Nederlandsche vlag, fier op haar zegepraal,
Golft onverlet en vrij bij 't buld'ren van 't metaal.*

Hier wordt het subject: *de Nederlandsche vlag*, in deszelfs praedicaat *golft* nader gewijzigd door de woorden *onverlet* en *vrij*. Deze zijn dus hier *adverbia*, of in vorm eigenlijk adjectieven, die echter in kracht en beteekenis als *adverbia* gebezigd worden. Dit laatste geldt ook van de *adverbialiter* te verklaren woorden *bot* en *dom* in HUYGENS' fraai punt dicht aan een' blinde, in hetwelk hij treffend en roerend toespeelt op de eeuwige waarheid, dat de mensch, schoon half dier, te gelijker tijd half engel is.

*Ghy mist uw oogen! Ja, so doen de beesten niet;
Die hebben er elck twee, waarmeé sy dom en bot sien.
Maer de oogen van uw ziel, waarmeé ghy beter siet,
Weet, dat dat oogen zijn van engelen, die God sien.*

§ 36.

Maar het praedicaat wordt in deszelfs toepassing door onze voorstelling of ons kenvermogen op een subject niet alleen gewijzigd, of wel verder ontwikkeld, uitgebreid en wat dies meer zij, door bijvoeging van een enkel woord, hetwelk men *adverbium* noemt, maar het kan deze wijziging, uitbreiding, enz. op een aantal andere manieren ontvangen. Bij v. wij kunnen het praedicaat tot een tweede subject betrekkelijk maken, op hetwelk het eerste subject door hetzelfde eene werking uitoefent, of wel waarvan het eerste subject eene werking ondergaat, of wel waardoor het met zijn praedicaat in tijd, plaats en in wat niet al meer omschreven wordt. Als HELMERS dus zingt:

De maan bescheen weér de aarde en 't nachtgezicht verdween.

wordt het praedicaat met de daarin opgesloten *copula*, *bescheen*, nader uitgebreid door er bij te kennen te geven, *wat* hier beschenen werd, de aarde namelijk. Als dezelfde dichter zingt:

Een licht rees uit den grond; beweegloos staarde ik 't aan.

zoo wordt de stelling: *een licht rees*, in deszelfs praedicaat *rees* nader ontwikkeld, door er bij te voegen, *wáár* ter plaatse, *wááruit* het licht zich verhief, enz. enz. Het volgende verstandige puntdicht des voortreffelijken oud-Holland-schen dichters HUYGENS kan ook voorbeelden ter opheldering aanbieden.

*Uw hert licht op uw tongh,
En, Jan, dat dunckt u prijsselick; —
Maer waert ghy wat min jongh,
(Gelijck ghy stadigh' werdt.)
Uw tongh lagh in uw hert
En, Jan! dat waer meer wijselick.*

§ 37.

Dergelijke woordjes, als daar zijn *op* en *in*, in de laatstgemelde dichtregels voorkomende, noemt men *voorzetsels* of *praepositiën*, omdat zij vóór een substantief of subjectwoord (of ook wel soms vóór andere rededeelen) geplaatst worden, ten einde de wijziging, welke dit subject geeft of ontvangt, uit te helpen drukken, wanneer namelijk zoodanig een uiterdrukken zich niet doen laat door die verandering der uiterlijke gedaante van het subjectwoord, als men declinatie in de talen gewoon is te noemen. Deze laatste toch staat ons in de eene taal meer, dan in de andere, ten dienste, weshalve het gebruik der voorzetselen in onderscheidene talen meer of min veelvuldig is. Als b. v. HELMERS zingt:

*De reine vreugd, de rust van dit gezaligd oord
Wordt door het droef besef van 's aardrijks ramp gestoord.*

wijziget hij de stelling: *de vreugd wordt gestoord*, nader door de oorzaak van deze stoornis op te geven. Om dit echter te kunnen doen, moet hij zijne toevlugt tot de praepositie *door* nemen en zeggen *DOOR het droef besef*. In het Latijn integendeel zoude men blootelijk het subjectwoord der wijziging, het woord *besef* namelijk, behoeven te declinéren, om hetzelfde aan te duiden. — Men zal b. v. zeggen: *gaudium turbatur scientiâ* of *conscientiâ calamitatum*, etc.

En zoo zal men, de stelling: *hij is vertrokken*, nader willende wijzigen door er bij te voegen *naar Rome*, in het Latijn ook volstaan kunnen met eenvoudig het substantief *Roma*, door aanhechting eener *m*, in den *accusativus* of vierden naamval te plaatsen en te zeggen *profectus est Romam*. Hierover echter in het vervolg nader!

§ 38.

Een ander taaldeel draagt den naam van *koppelwoord*, *voegwoord*, *zamenvoegsel* of *conjunctie*. Het strekt, om de deelen eener verstaanbare rede, in sommige hunner wijzigingen en uitbreidingen, met elkander onderling te verbinden, weshalve de conjunctie zoowel bij het subject, als bij het praedicaat en de *copula* eener stelling of eens oordeels te stade kan komen. Bij onzen ouden CATS vindt men b. v. ergens het kluchtige, schoon niet ongerijmde rijmpje :

*Vrouwen en peren, die niet en kraecken,
Die houdt men allerbest te smaecken.*

Hier vereenigt het koppelwoordje *en* de twee substantieven *vrouwen* en *peren*, waarop het werkwoord *houdt*, in werking gebragt door het onpersoonlijk voornaamwoord *men*, zijne kracht uitoefent. En als wij bij denzelfden CATS (wiens schrif-

ten men wel een' oceaan van practische levenswijsheid mag noemen) het niet minder koddige, maar tevens zeer ware versje lezen :

*Als apen hooge klimmen willen,
Dan ziet men eerst hun naekte billen.*

zoo zien wij, dat de stelling: *men ziet de naekte billen van apen*, door middel der conjunctie *als*, in verband treedt met de tijdsbepaling, die aan haar', tot nadere uitbreiding, in de woorden: *als zij hooge klimmen willen*, gegeven wordt.

§ 39.

Kleine kinderen zijn gewoon altijd zich-zelve bij den naam te noemen en b. v. te zeggen: Mietje wil dit of dat hebben; wil vader of moeder dit of dat aan Mietje geven? enz. Den kinderen gunt men dit gaarne. Het zoude echter wat lastig vallen, indien ook volwassenen telkens in dien langwijligen trant spreken moesten, kortom, indien men altijd een subjectwoord of substantief op nieuws herhalen moest. Dit wordt echter voorgekomen door die woorden, welke men *pronomina* of *voornaamwoorden* noemt, en die, zoo als hun naam reeds aanduidt, *voor*, dat is, in plaats van, de naamwoorden, gebruikt kunnen worden. Nu behoeft dus het kleine Mietje, Pietje, of hoe het kind heeten moge, grooter geworden zijnde, niet meer te zeggen: Mietje wilde, maar: *ik* wilde, dit of dat hebben. En de Heer *van Zuylichem* konde in zijn' bijtenden en spottenden toon vóór een paar eeuwen zingen :

*'k Sat tusschen Kaeckelaars en Spreewen in 't gedrangh;
Die rommelden om 't seerst, en maeckten 't my soo bangh,
Dat ick, in 't eerst vol sweets, in 't end begost te geewen.
Een vraaghde by geval, wat kost ik liever att,
Of Fisch, of Vleesch, of iet, daer ick te kiezen hadd?
„Gesoden Kaeckelaers,” sei 'k, „en gebraden Spreewen.”*

zonder dat hij noodig had te zeggen: HUYGENS zat; HUYGENS begon te geeuwen; men vraagde HUYGENS, enz. enz.

Dat, voor het overige, de *pronomina personalia* of persoonlijke voornaamwoorden, in betrekking tot de substantieven, misschien meer als het geslacht, dan als de soort beschouwd moeten worden, gelijk de Hoogleeraar KINKER wil, is in geenen deele ongegrond.

§ 40.

Nog heeft men een taaldeel, hetwelk men *articulus* of lidwoord noemt. Het dient, om eene zekere nadere bepaling aan de substantieven te geven, en deelt dus meer of min in de natuur van het adjectief en ook eenigermate in die van sommige voornaamwoorden. Als HUYGENS b. v., met eene niet onaardige woordspeling op *toe hooren*, d. i. *toe behooren*, en *toehooren*, d. i. *luisteren*, zeer naar waarheid zingt:

*Een goed musijkstuck heeft oneindelick veel in;
Maer 'tschijnt, het meeste volck meer tongen heeft als ooren.
Soo praet m' er over heen. 't Is jammer in mijn sin,
Dat daer soo veel toe hóort, soo veel niet tóe en hooren.*

helpt het lidwoord *een*, even als het adjectief *goed*, het subjectwoord *muzijkstuck* mede wijzigen.

§ 41.

Wil men met sommigen ook de telwoorden of *numeralia* als een afzonderlijk taaldeel beschouwen, het mag mijnenthalve geschieden. In den grond echter zijn de telwoorden niets anders, dan eene soort van adjectieven van getal; want wanneer HELMERS van den dapperen CLAASSENS zingt:

Vijf schepen, zwaar van bouw, omsingelden den held.

wijzig hij door het woord *vijf* het subject *schepen* in deszelfs getal of hoeveelheid, gelijk hij het door de woorden *zwaar van bouw* in deszelfs hoedanigheid nader omschrijft. Hetzelfde geldt ten aanzien van de woorden *vijftig* en *zestig* (jaren) in HUYGENS' koddig puntdicht:

*Is 't waer, dat jonckheer Jan met jonckvrouw Judith trouwt?
En is hy sestigh ruym en zy ruym vyftigh oud?
Ik segg niet, of het wel- of misgepaerde trouw is,
Maer dat hy een jonck héér, als zy een jonge vrouw is.*

Nog duidelijker blinkt deze adjectievale geaardheid in de zoogenaamde algemeene telwoorden uit, als daar zijn: *vele, sommige, eenige, alle, enz. enz.*

§ 42.

De *interjectiën* of *tusschenwerpsels*, die men ook wel onder de taaldeelen rangschikt, zijn in vele opzigten meer dierlijke kreten, dan wel teekenen van duidelijke en bepaalde voorstellingen te noemen. In hen ligt echter de kiem van een gedeelte der taal opgesloten.

§ 43.

Dit moge hier genoeg zijn over de taaldeelen in het algemeen, waarvan de verdere naauwkeurige ontwikkeling in de algemeene wijsgeerige taalbeschouwing, waarover onder anderen SYLVESTRE DE SACY, VATER, BECKER, ROSENBERG en bij ons te lande de Hoogleeraar KINKER zoo veel scherppzinnigs gezegd hebben, te huis hoort. Wil men zulks, zoo kan men dezelve nog fijner splitsen en ze in nog meer klassen verdeelen. De hier voorgedragene rangschikking, volgens welke zij in *substantiva, adjectiva, articuli, pronomina, verba, adverbia, conjunctiones, praepositiones, interjectiones* en *numeralia* onderscheiden worden, is eene vrij gewone.

§ 44.

Al deze rededeelen, voor het overige, worden in onze taal aangetroffen, schoon niet in alle andere spraken. Dus mist het Latijn b. v. (en zoo ook de Poolsche taal) den *articulus* of het lidwoord, en, volgens VATER, is er in Amerika een volksstam, in wiens taal men geene *adjectiva* aantreft, zoodat men het begrip van dezelve door middel van het werkwoord en het betrekkelijke voornaamwoord omschrijven moet. Op dezelfde wijze toch kan men in onze en in de meeste talen het denkbeeld van kleinheid of verkleining dikwerf door het substantief-zelf uitdrukken, zonder dat men tot het adjectief *klein* of een ander dergelijk de toevlugt behoeft te nemen. Immers, willen wij *klein huis* zeggen, zoo voegen wij eenvoudig onzen uitgang *je* achter het substantief *huis* en zeggen *huisje*. Maar het Nederlandsch en vele andere spraken hebben weêr niet de eigenschap, welke het Italiaansch bezit, om ook zoo het denkbeeld van meerdere grootte of vergrooting door eene kleine verandering in het substantief aan te duiden. *Casa* b. v. is bij de Italianen een huis, *casone* een groot huis. Men noemt zulke woorden *augmentativa* of vergrootwoorden, gelijk men de eerste *diminutiva* of verkleinwoorden noemt. In het vervolg hierover nader.

*Over de substantieven of zelfstandige naamwoorden,
en het eene en andere, dat te dezen opzigte
in den stijl op het oog te houden valt.*

§ 45.

Wat *substantiva* zijn, is hierboven reeds beknoptelijk aangeduid. Bekend is derzelver verdeling in *eigene* en *algemeene*, of, gelijk men ze in het Latijn gewoon is te noemen, *nomina propria et appellativa*. De laatsten drukken zelfstandigheden uit, onder wier begrip alle overigen, die van hetzelfde geslacht of soort zijn, kunnen opgenomen worden; de eersten integendeel duiden bij uitsluiting een' enkelen bepaal-

den persoon of eene enkele bepaalde zaak, in onderscheiding van alle overige gelijksoortige, of ongelijksoortige personen of zaken, aan: met andere woorden, het zijn de zoogenoemde eigen-namen, hetzij dan voornamen en familienamen, of wel namen van steden, landschappen, rivieren enz. — In het luimig punt dichtje dus van onzen geestigen STARING:

*Wat onze Hein van goeden smaak zal vinden ,
Behoeft de voorproef van zijn vrinden.
„Als Hein trouwt ,” zei een spreeuw :
„Zoo trouwt hij vast een weewo.”*

zijn alle substantieven, behalve HEIN, *nomina appellativa*.

Er laten zich over onze Nederlandsche voornamen, vooral die van echt-Duitschen oorsprong zijn, zeer fraaije etymologische opmerkingen maken. Deze voornamen toch (waaruit vervolgens vele geslachtsnamen ontstaan zijn) zijn niet bloot willekeurige, nietsbeteekenende klanken; maar woorden, die allen oorspronkelijk zekere eigenschappen, hoedanigheden, of wat dies meer zij, te kennen geven. Dus beteekent *Herman* een krijgsman; *Lodewijk* iemand, vermaard in den oorlog; *Beerta*, schitterend, blinkend; *Diederik*, rijk in volk of onderdanen, enz. enz. B. v. de laatste naam is afkomstig van het oude *thuid*, *thiet* of *diet*, in den zin van *volk*, een woord, bij onze oude schrijvers nog bekend. Macrlant, b. v. noemt wat in onze gewone Bijbelvertaling, Num. 11, vs. 4, *het gemeene volksken* heet, *dat ghemene diet*; bij hem is *dat verwatene Juedsche diet* het vervloekte Joodsche volk. Dus leveren de namen onzer landschappen, steden en dorpen ook stoffe tot nasporingen op, die voor de kennis der aloude geschiedenis van deze gewesten somtijds zeer belangrijk zijn kunnen.

§ 46.

De *algemeene* substantieven of *nomina appellativa* laten zich, gelijk men weet, in verschillende klassen verdeelen. Som-

mige duiden personen, andere zaken aan. Sommige noemt men *collectiva* of verzamelwoorden, als b. v. *gebloemte*, *gevoelte*, *volk*, *christendom* enz. Eenige geven eigenschappen, werkingen of toestanden, op zich-zelve gedacht, te kennen; andere wederom toegepast op personen, enz. Van de laatste soort is b. v. het woord *gezin* in het regt vernuftige versje van HUYGENS op een, door dronkenschap steeds ziekelijk blijvend, huisgezin:

Kelderkoortsen.

Is 't yemand onbekent, ick weet, wat dat gesinn schort,

En waerom dat het nooit ter deegh genesen kan.

Al wat de doctor heelt, ontheelen glas en kan;

Men stort er staegh weêr in, om dat m' er staegh weêr instort.

De substantieven zijn, in betrekking tot elkander, of oorspronkelijk en primitief, of afgeleid, of zamengesteld. *Loop* is b. v. een primitief, *looper* een derivaat, *loopbaan* een zamengekoppeld substantief. De afgeleide of derivatie substantieven hebben hunne bepaalde uitgangen in de talen. Bij v. tot vorming van de substantieven, die eene eigenschap of een' toestand, op zich-zelve beschouwd, aanduiden, hebben wij de achtervoegsels *heid*, *te* of *e*, *ing*, *nis*, *schap*, *ling*, *dom* enz., als in *goedheid*, *grootte*, *rekening*, *ergernis*, *vriendschap* enz., waarover hierboven reeds gesproken is. Voor andere klassen hebben wij weêr andere terminatiën. In het Latijn heeft men voor substantieven der zoo evengemelde soort de terminatiën *tia*, *tas*, *ia*, *monia*, *tudo*, *ties*, *tura*, *sura*, *tus*, *sus*, *ium*, *la*, *tio*, *do*, *go*, *es* enz. enz.; b. v. in *laeti-tia*, *leni-tas*, *superb-ia*, *acri-monia*, *queri-monia*, *amari-tudo*, *mundi-ties*, *geni-tura*, *senec-tus*, *gaud-ium*, *loque-la*, *rapi-na*, *audit-io*, *libi-do*, *ori-go*, *caed-es* enz., uit welk staaltje men zien kan, welk eene groote en liefelijke afwisseling van eindklanken het Latijn ook in dit opzigt bezit. In het Fransch heeft men voor die klasse der afgeleide substantieven, waarvan wij thans bepaaldelijk spreken, ook verschil-

lende uitgangen, als daar zijn *té, ice, eur, ion, ment* en andere, b. v. *beau-té, avar-ice, blanch-eur, dou-l-eur, act-ion, soulage-ment* enz. Zoo ook *esse*, b. v. in *nobl-esse*; maar *dé-esse*, in de fraaije regels bij J. B. ROUSSEAU, behoort tot eene andere klasse:

*Quelle est cette déesse énorme,
Ou plutôt ce monstre difforme,
Tout couvert d'oreilles et d'yeux;
Dont la voix ressemble au tonnerre,
Et qui des pieds touchant la terre,
Cache sa tête dans les cieux?*

Zoo laten er zich soortgelijke terminatiën uit een aantal andere talen, en niet alleen voor eene enkele, (als wij hier deden) maar voor alle klassen van substantieven opnoemen, gelijk zulks door VATER en andere beroemde taalkenners geschied is. In de uitgangen van vele spraken zal men echter die duidelijkheid en vatbaarheid voor eene gemakkelijke af-scheiding van het zakelijke deel des woords vermissen, welke aan die van de onze meestal eigen zijn.

§ 47.

Men moet bij de beschouwing onzer substantieven die fraaije eigenschap van het Nederlandsch niet over het hoofd zien, uit kracht van welke wij in onzen stijl ieder taal- of rededeel soms als substantief gebruiken kunnen, maar vooral ook ons hiertoe bedienen mogen van den *infinitivus* of de onbepaalde wijze onzer werkwoorden. Dus kunnen wij niet alleen zeggen b. v. *gedurende de wandeling*, maar ook *gedurende het wandelen*.

In het Fransch moet men zich vergenoegen met alleen *durant la promenade* te zeggen, daar *durant le promener* vreemd klinken zoude. Immers de Fransche taal herschept slechts zeer zelden het werkwoord in een substantief, en dichtregelen, als b. v. de volgende van VONDEL, zouden zich met

dezelfde woordvormen in het Fransch niet wel laten nabootsen :

*Onder wapens en trompetten,
Onder 't dond'ren der musketten,
Onder 't barsten van 't metael,
Onder 't knarsen van het stael,
Onder 't zwaejen van de vanen, enz.*

§ 48.

Wanneer men het begrip of denkbeeld van kleinheid of verkleining niet door bijvoeging van een adjectief, b. v. *klein*, *gering* enz., maar onmiddellijk in het substantief-zelf, met hulp van een paar aangestaarte letteren, uitdrukt, noemt men zulk een substantief een verkleinwoord of diminutief. De meeste talen bezitten uitgangen, om zulke diminutieven te vormen. HUGO DE GROOT begint b. v. een Latijnsch dichtstukje aan HEINSIUS aldus :

*Medulla amoris, Heinsi!
Et corculum Cytheres!*

Hier maakt hij van het substantief *cor*, dat is *hart*, het diminutief *cor-culum*, *hartje* of *klein hart*. En zoo komt in het Latijn *filiolus* van *filius* (zoon), *fraterculus* van *frater* (broeder), *homunculus* van *homo* (mensch), enz.

Dat het Grieksch, hetwelk boven alle andere talen van Europa met de meeste gemakkelijke woorden afleidt en zamenkoppelt, ook ongemeen rijk is in uitgangen voor *diminutiva*, weet ieder beoefenaar van die taal. Ook het tegenwoordige Italiaansch bezit in dit opzigt eene 'grootte buigzaamheid, gelijk, zegt men, de Italianen in hunne dagelijksche gesprekken onophoudelijk verkleinwoorden in den mond voeren. Het Fransch is er wat kariger op, weshalve de beroemde oud-Fransche schrijver ROLLIN zeide: „Onze spraak maakt schaars gebruik van diminutieven.” Wat het Nederlandsch betreft, (om thans niet meer vreemds over hoop te halen)

hetzelve weet zeer aardige verkleinwoorden te scheppen, waartoe het tegenwoordig hoofdzakelijk de uitgangen *je* en *ke* bezigt. Zoo ontstaat *huis-je* van *huis*, *meis-je* van *meid*, *peer-ke* van *peer*. Soms komen er welluidendheidshalve nog ééne of meer letteren vóór die uitgangen. Dus b. v. *s* voor *ke*, in *boek-ske*, *schelling-ske*, welk laatste woord HUYGENS bezigt in het treffende punt dicht:

*Klaes wierp een schellinghsKEN in 't sacksKEN van de kerk,
En, om zijn gierigheid te troosten in 't goed werk,
God, seid' hy, mag 't my eens vergelden met zijn segen!
Als had' hy 't schellinghsKEN niet eerst van God gekregen!*

En zoo zeggen wij ook niet *zeeje*, *wijnje*, *eije*, maar *zeetje*, *wijntje*, *eitje*. *Schel* dijt zelfs uit tot *schelletje*, *japon* tot *japonnetje*, enz. enz.

§ 49.

De diminutieven zetten soms veel zoetvloeiendheid en bevalligheid aan den stijl bij. Aardig, bij voorb., zong HOOFD, bij het zenden van eenige meikersen:

*In de blaaden van een roosjen,
Vindt ghy, ó mijn zoetste Troosjen!
Kleene gift. — Waar zy zoo groot
Als de gunst, te klein een doosjen
Waar' de gansche wereldtkloot.*

En aan een jong meisje een paar vleiende woorden over al hare bekoorlijkheden, heure lachjes en lonkjes, heur bevallig tooisel en wat niet al meer toevoegende, zingt hij:

<i>Die quikjes,</i>	<i>Der zielen. Uw gesichje</i>
<i>Die hikjes</i>	<i>Is het schichje</i>
<i>Zijn strikjes</i>	<i>Van het wichje,</i>
<i>En prikjes</i>	<i>Uyt Diones bloedt geteelt.</i>

Hij wil zeggen: CUPIDO, zoon van VENUS of DIONE, bedient zich van uwe aanminnheden, om mij verliefd te maken. Men ziet in dergelijke verzen van HOOPT duidelijk den man, die lang in Italië verkeerd en zich naar de Italiaansche en oud-Latijnsche minnedichters gevormd had. — Niet minder gepast komt het diminutief *handeke* voor in het volgende allerliefste puntdicht van den verwonderlijk geestigen HUYGENS, op het *handwasschen van een' schoone*:

*Ghy wasschen, soetert! ghy?
Die handekens van zy?
My dunckt, dat al dat plasschen
Niet na behooren is:
Wat hoeft men schoon te wasschen
Dat schoon geboren is?*

Voor het overige moeten wij, en vele natiën met ons, den Italianen het vermogen benijden, om ook vergrootwoorden of augmentatieven te kunnen vormen. Dit doen zij door middel van de terminatie *one* en andere soortgelijke. *Cappello* of *capello* is b. v. een *hoed*, *cappellone* een *grootte hoed*; *canna*, eene *buis*, *canone*, eene *grootte buis*; zijnde van dit laatste ons *kanon* afkomstig, dat niets anders, dan eene grootte ijzeren buis beteekent. Paart zich met het denkbeeld van grootte ook dat van slechtheid, zoo bezigen de Italianen de terminatiën *accio*, *azzo*, *uccio*, *uzzo*, *uccia*, *cina* enz. Dus komt *cappellaccio*, d. i. een *onbehouwen lompe en leelijke hoed*, van het zoo even aangehaalde *cappello* (een hoed); *popolaccio*, een allergemeenst volk, van *popolo*, volk. En zoo is *capelluccio* een klein slecht hoedje; *casuccia*, een leelijk klein huis, van *casa*, een huis (gelijk *casone* een groot huis beteekent); *donnacina* en *donnicciuola* beteekent soms een boos, ondeugend vrouwtje, van *donna*, eene vrouw, enz. enz. — Soortgelijke verklein- en vergrootwoorden van verachting heeft men, volgens deskundigen, ook in het Poolsch en Russisch.

Eenige verdere vragen.

1) Hoe verdeelt men de Nederlandsche en Hoogduitsche voor-
namen, b. v. PIETER, HUGO, BERTHA enz.? Welke beteekenis
hebben zij? Wat is de oorsprong onzer geslachts- of familiena-
men, en in welke opzichten kan de beschouwing van de namen
onzer landschappen, steden, dorpen, rivieren enz. belangrijk zijn?

2) Wat valt over het onderscheid tusschen *nomina propria* en
appellativa verder op te merken? Hoe kunnen de eerste in de
laatste veranderen? Wat zijn abstracte appellatieven? Wat ap-
pellatieven van stof enz. enz.?

3) Welke is een der oudste uitgangen onzer verkleinwoorden,
een uitgang, tegenwoordig in onzen stijl zoo niet meer voorko-
mende?

4) In een oud-Hollandsch liedje luidt het:

Hy klopte zoo lizELIJN aan den ring.

Lizelij is hier een diminutief van ons oud *lize*, in het Hoog-
duitsch *leise*, dat is *zacht*. En zoo zingt HOOFT in zijn treurspel
Geraerd van Velzen:

*De Graaf reed heên naa 't SlotELIJN,
Dat in 't geboomt' verschuilt zijn kruinen,
Daar Hollandt op zijn smalst magh zijn
En krimpt voor 't stuiven van de Duinen.*

SlotELIJN is hier klein slot of kasteel, even als in het Hoogduitsch
van *schloss*, *schlossLEIN* spruit. — In hoe ver is deze fraaije di-
minutievenguitgang *lij*, die honderden malen bij onze vroegere
schrijvers voorkomt, en in Duitschland nog telkens gebezigd
wordt, bij ons in den hedendaagschen stijl nog in zwang?

5) Hoe is de verkleinuitgang *je* in onze taal ontstaan, en is
dezelve in den stijl boven dien van *ke* te verkiezen?

6) Bekend is het versje, dat de Romeinsche keizer HADRIANUS
zijner ziele, zoo men wil, op het storfbed toezong:

*Animula vagula, blandula!
Hospes comesque corporis!
Quae nunc abibis in loca,
Pallidula, rigida, nudula,
Nec, ut soles, dabis iocos?*

BILDERDIJK vertolkte dit indezervooge :

*Mijn hondtjen van een zieltjen ,
 Mijn arme kleine fieltjen ,
 Mijns lichaams beste maat !
 Mijn hondtjen van een zieltjen ,
 Wat ligt ge thans uw hieljtjen ,
 En weet niet waar gy gaat :
 Zoo eenig- en alleentjens !
 Zoo zwakjens op uw beentjens !
 Zoo nakendtjens en stijf !
 Zoo bleekjens en zoo koudtjens !
 Met bibberende boutjens
 En schemerschuddend lijf ! enz.*

Uit welke omschrijvende overbrenging men ziet, dat onze taal, evenzeer als de Latijnsche, het vermogen bezit, om adjectieven en adverbien te verkleinen. De vraag is nu, of die verkleining voor elken stijl even geschikt is.

7) Sommige talen maken van diminutieven weder nieuwe diminutieven. Dit heeft b. v. plaats in het Grieksch en Latijn, volgens deskundigen ook in het Russisch, soms ook in het Hoogduitsch en in meer andere spraken. Dus ontspruit in het Latijn uit *ager* (een akker) *agellus*, d. i. een akkertje of kleine akker, en uit dit laatste wederom *agellulus*, een zeer kleine akker. Hebben wij insgelijks dergelijke diminutieven in den hoogsten trap? enz. enz.

8) Kan men in alle soorten van stijl verkleinwoorden even goed bezigen? In welke dichtsoorten passen zij het best? enz. enz.

9) Moet men onze *diminutiva* zonder *n* op het eind schrijven, b. v. *jongske*, *knaapje*, of met eene *n*, als *jongsken*, *knaapjen*, welk laatste de Heer BILDERDIJK wil?

Over de getallen der substantieven of zelfstandige naamwoorden, en hetgene te kunnen aanzien in den stijl valt op te merken.

§ 50.

De substantieven, namelijk de zoogenaamde appellatieven, kunnen of één', of meer personen of zaken aanduiden, één

boek, b. v., één mensch, één paard, of meer dan één van deze voorwerpen. Dit begrip van veelheid of meerheid nu zoude men, des nood, door het bijvoegen van een numeraal adjectief kunnen uitdrukken. Men zoude b. v., wil ik nu eens stellen, kunnen zeggen *boek*, als men één boek meende, maar *veel boek* voor het meervoud *boeken*. Werkelijk zijn er talen, waarin de *pluralis* of het meervoud op zulk eene wijze uitgedrukt wordt; gelijk deskundigen ons insgelijks leeren, dat men in het Maleitsch het meervoud aanduidt door het woord te herhalen, en dus voor *paarden* b. v. te zeggen, *paard-paard*. Veel eenvoudiger en beknopter echter kenmerkt de *pluralis* zich in de meeste spraken door eene kleine verandering of toevoeging in den uitgang des substantiefs-zelven, gelijk b. v. in het Latijn het enkelvoudige *Musa* (de Muze) in het meervoudige *Musae*, door verwisseling van *a* met *ae*, overgaat, enz. enz. Ook wij Nederlanders, gelijk de Franschen, Engelschen, Hoogduitschers en alle overige natiën van Europa met ons, vormen op zulk eene eenvoudige en te gelijker tijd zeer regelmatige wijze onzen *pluralis*, daar wij over het algemeen slechts *n* (*en*) of *s* achter het enkelvoud behoeven te plaatsen, om hetzelfde in het meervoud te doen veranderen. Al boertende zingt HUYGENS:

Een huysman in den Haag, gereden by der straeten,

Riep: soeten lieven Heer! zyn dit all' advocaten

Met deze tabbaerds aen?

Hoe moet het hier dan gaen?

Wy hebben er maer één by ons in 't dorp gekregen,

Sints ister voll krackeels en nimmermeer ter degen.

Dat voor het overige sommige substantieven, (even als in het Latijn de woorden *moenia*, *cancelli*, in het Fransch *les pincettes*, *les mouchettes* enz. enz.) bij ons alleen in den *pluralis* gbezigd worden, b. v. *hersenen*, *ouderen*, *inkomsten* en meer andere; dat er ook weêr substantieven zijn, die het meervoud missen, als b. v. *bloed*, *hooi*, onze collectieven, vele namen van deugden, ondeugden en driften, onze infinitieven en soortgelijke, weet ieder Nederlander.

Een paar, en daaronder zeer bekende vragen.

1) Men heeft in het Grieksch en meer andere talen ook een' zoogenaamden *dualis*, gebruikt wordende, om een meervoud van bepaaldelijk *twee* personen uit te drukken. Zijn daar geen sporen van in onze en in de overige Duitsche spraken? Wat valt omtrent het meervoud in 't algemeen meer op te merken? Waarom dulden sommige substantieven het niet? Wat volgt hieruit voor den stijl enz.?

2) In de bovenstaande § is gezegd, dat onze taal op eene zeer regelmatige wijze haren *pluralis* vormt door *s*, *n* of *en*. Hoe rijmt nu hiermede, dat *stad* niet *stads* of *stadden*, maar *steden* heeft, *lid leden*, *smid smeden*, enz. enz.? Druischt dit niet tegen alle orde en regelmaat aan?

3) JEREMIAS DE DECKER zingt vernuftig van het zoogenaamde regt van gratie, den vorsten toegestaan:

*De straf wordt by den vorst somwylen afgebeden ;
De wet integendeel staat styf en onverset ,
Sy weegt alleen de fout , hy ook de omstandIGHEDEN ,
De wet is een streng vorst , de vorst een sachte wet.*

Pleit dit ook al weder niet tegen de regelmatigheid onzer taal, dat hier *omstandigheid* (en evenzeer alle andere woorden op *heid* uitgaande) in het meervoud *omstandIGHEDEN* en niet *omstandigHEIDEN* heeft? Is het Hoogduitsch hier niet veel regelmatiger?

4) Dezelfde JEREMIAS DE DECKER zingt van de aarde:

*Myn water is myn bloed , myn vlieten zyn myn aeren ,
Myn steenen myn gebeent , myn kruyderen myn hairen.*

Hij gebruikt hier het meervoud *kruyderen* (in het Hoogduitsch *kraüter*) voor *kruiden*, hetwelk tegenwoordig in zwang is. Zoo zeggen wij echter nog *kalveren*, *bladeren*, *raderen*, *kinderen*, *liederen* enz. enz. van *kalf*, *blad*, *rad*, *kind*, *lied*. Moet men hier aan oorspronkelijke adjectieven in *er* denken, gelijk de Heer BILDERDIJK beweerd heeft? Of wel, zoude men, gelijk ik vermoed, misschien in dergelijke woorden niets anders, dan het Hoogduit-

sche meervoud, *kin-der*, *kälber*, *lieder*, *räder* enz. te zoeken hebben, achter hetwelk pleonastisch de uitgang van ons meervoud *en* gevoegd is?

5) Kan men in een' goeden stijl *s* en *n* of *en* door elkander bezigen, om het meervoud te vormen, en dus, in stede van *wonderen*, met DE DECKER ook zeggen *wonders*?

*De wonders duncken ons iets seldsaems, iets besonders,
Maer 't wonderbaerst is God, de vader van de wonders.*

6) Wat meervoud gebruiken wij in onze taal het meest, dat met *s*, of hetgene met *n* of *en* gevormd wordt? En zijn er ook regels op te geven, naar welke achter sommige letteren meest de *s*, achter andere de *n* of *en* als teeken des meervouds voorkomt?

7) Zijn in een' goeden stijl meervoudige getallen, als daar zijn *hoogtens*, *begeertens*, *behoeftens* en soortgelijke, goed te keuren; en wat leert het vroeger gebruik ons hieromtrent?

8) Men verdubbelt in sommige woorden, bij het vormen van den *pluralis*, den sluitconsonant van het enkelvoud, b. v. *klip klipp-en*, *kar karr-en*, enz. Eilieve, waarom zegt men dan ook niet *dug dagg-en*, *dal dall-en*, *God Godd-en*, *hol holl-en*? Is dat al weêr niet een bewijs van onregelmatigheid in het Nederlandsch? Moet men voor het overige zeggen *den grond* UITHOLLEN, of UITHOLEN, welk laatste HUYDECOPER wil?

9). J. VAN VOLLENHOVE, een dichter uit de zeventiende eeuw, zingt in zijn bekend gedicht aan de Nederduitsche schrijvers:

*Men onderscheit de VADERS niet van VADEBEN,
'k Lees: BROEDEREN of HERDEREN vergaderen,
Daar beter BROËRS of HERDERS passen zou;
Wat woestheid brengt dit kleedt dus uit zyn vou?
Wat schoolkint kon dien misgreep ooit verbloemen?
Wie geeft of neemt altoos met iet te noemen?*

Hij wil dus, dat men in een' goeden stijl onderscheid make tusschen het meervoud *vaderen* en *vaders* (gelyk zoo ook de Hoogduitschers in hunne wat naauwkeuriger declinatie hun *väter* en en *väteren* wel degelyk onderscheiden). Wat valt hieromtrent op te merken, en is dat verschil wel zoo geheel en al ongegrond, als men tegenwoordig wil?

10) Waarin is, bij de vorming van het meervoud in sommige onzer woorden, de neiging van onze Nederlandsch-Duitsche dialekt tot zachtheid te bespeuren?

11) Wat is de reden, dat wij onzen *pluralis* dikwerf met *s* vormen, terwijl dit in het Hoogduitsch en in meer andere Duitse talen en tongvallen geene plaats heeft?

12) Vele woorden veranderen in het Hoogduitsch en in meer andere Duitse tongvallen eenigzins van wortelklinker, als zij in het meervoudige getal overgaan. De *a* in *vater* b. v. wordt *ä* in het meervoud *väter*; de *u* in *bruder* wordt *ü* in *brüder*; de *o* in *sohn* wordt *ö* in *söhne*; de *au* in *maus* wordt *äu* in *mäuse*. De Hoogduitschers noemen dit *umlaut*. Zijn hiervan geene sporen ook in onze Nederduitsche tongvallen aan te treffen? Enz. enz.

Iets over de geslachten onzer zelfstandige naamwoorden en hetgeen te dezen aanzien in den stijl valt te betrachten.

§ 51.

Het is eene eigenschap van alle talen, dat aan hare substantieven een zeker geslacht wordt toegekend, hetzij dit dan mannelijk, vrouwelijk of onzijdig zij. — Geen wonder! Het ligt in den aard van ons denkvermogen, dat wij ons ieder voorwerp, door een substantief uitgedrukt, ook zelfs wanneer dit voorwerp eene levenlooze zaak en geen persoon is, toch altijd meer of min als een' persoon voorstellen, welke natuurlijk voor ons een *hij*, eene *zij*, of wel iets, als geslachteloos gedacht, een *het* moet zijn. Spreek ik b. v. van de liefde, zoo zal ik zeggen: *ZIJ* kan het hart in vuur en vlam zetten. Ik denk mij haar dus op dat oogenblik als iets vrouwelijks. Spreek ik van den dag, ik noem hem *HIJ*. — Hij is, zeg ik b. v., nog niet aangebroken. Heb ik mij in den vinger gesneden, ik verpersoonlijk dit lid ook al weder en zeg, even of het een man ware: *HIJ* doet mij zeer. Gispt de geestige Heer van *Zuylichem* PIETERS vers, het treedt bij hem van 's gelijken in eene *persoonachtige* gedaante te voorschijn, schoon dit persoonachtige nu geslachteloos of onzijdig zij:

*Schrijft Pieter al te met een veers,
 't Is dobbel waerd in 't licht te komen,
 Werdt maer myn zeggen wel genomen;
 Ick meen in 't vuur of in de keers.*

Kortom, overal heerscht er persoonsverbeelding in onze voorstelling van hetgeen door de substantieven wordt uitgedrukt, en ten gevolge daarvan de noodzakelijkheid, om aan hetgeen onze geest in de taal verpersoonlijkt, een zeker geslacht toe te leggen.

§ 52.

Ieder substantief dus moet een geslacht, hetzij dan mannelijk of vrouwelijk, hebben, of wel een geslachteloos middel ding zijn. Dit staat vast. Maar wat is nu de grond dezer verschillende geslachtsbepaling in de verschillende substantieven? Met andere woorden: waarom is het eene substantief bij ons juist een HIJ, waarom het andere eene ZIJ, waarom het derde een HET?

Men moet den algemeenen grond der geslachtsbepaling van de zelfstandige naamwoorden zoeken, deels in de voorstelling, die men zich van de voorwerpen-zelve, door de woorden uitgedrukt, maakte; deels misschien ook meer of min in de taalkundige wijze, waarop de substantieven gevormd werden. Vertoonde zich namelijk (wat het eerste betreft) ten gevolge dier voorstelling, een voorwerp aan de menschelijke verbeelding, als meer werkend, *zelfdadig*, gevend, uitstortend, zoo verkreeg het woord, gebezigd, om zulk een voorwerp aan te duiden, en dat men het teeken eener beteekende zaak kon noemen, een mannelijk geslacht. Vertoonde het zich integendeel als minder zelfdadig, als minder werkend, als meer bewerkt, lijdelijk en ontvangend, zoo werd het geslacht des woords vrouwelijk. Vertoonde het zich noch als het eene, noch als het andere, of trad het voor de verbeelding als iets gewrochts en voortgebragts te voorschijn, dan ontving het woord dik-

werf een zoogenaamd onzijdig geslacht, hetwelk noch bepaaldelijk van het denkbeeld van iets mannelijks, noch van dat van iets vrouwelijks ontleend was; maar waarin ons verstand zich het voorwerp, als iets, dat geen geslacht had, als iets geslachteloos, verpersoonlijkte. Deze onzijdige geslachtsbepaling schijnt echter over het algemeen van later tijd, en is ook niet in alle talen uitdrukkelijk aanwezig. — Bij dit eene en andere was het voor het overige niet noodig, dat de voorstelling van zelfdadigheid, lijdelijkheid enz., die men zich van de verschillende voorwerpen vormde, uit de beschouwing dier voorwerpen, in hun geheel genomen, voortsproot; maar zij kon ook voortspruiten uit de beschouwing van enkele deelen, eigenschappen, hoedanigheden derzelve en wat dies meer zij. Dit laatste kan ons eene der redenen aan de hand geven, waarom soms de voorwerpen, die, in hun geheel thans beschouwd, veeleer iets zelfdadigs, iets mannelijks, dan iets lijdelijks, zwaks en vrouwelijks hebben, toch in de woorden, die wij tot hunne aanduiding bezigen, een geheel tegenovergesteld geslacht bezitten. Immers, bij het eerste ontstaan dier woorden heeft men hun geslacht dan niet geregeld naar den aard van het voorwerp, dat zij uitdrukten, zoo als het zich, in deszelfs geheel genomen, thans aan ons vertoont; maar naar die van de eene of andere afzonderlijke eigenschap, of naar het eene of andere bepaald gedeelte van zulk een voorwerp. *Slang* is b. v. bij ons vrouwelijk, *leeuwerik* mannelijk. Zou men nu, als men op den aard dier dieren thans acht gaf, niet veeleer aan de soms zoo verschrikkelijke slang een mannelijk, aan den kleinen, blooden, leeuwerik een vrouwelijk geslacht geven? Zou men, als men van de ratelslang bij HELMERS leest:

*Zaagt ge ooit de ratelslang aan de Afrikaansche stranden,
Op wier gevekte huid de zonnestralen branden,
Die door haar schit'rend schoon d' onnooz'len vogel lokt,
Maar 't arg'loos starend dier ras in haar gorgel slokt, enz.*

thans bij die dieren niet veeleer aan ietsforsch en mannelijks, dan aan ietszachts en vrouwelijks, denken? Maar

misschien heeft bloot het gezigt van de kruipende gestalte der slang, van haar sierlijk vel, of wel de omstandigheid, dat de eerste slang, die men zag, toevallig een wijfje was, of wat anders soortgelijks, bij het ontstaan van het woord (dat vermoedelijk etymologisch *slingering*, *kruiping* of zoo iets beteekent) den naamgever voor de verbeelding gezweefd, en de voorstelling van deze meer zwakke, vrouwelijke eigenschappen en hoedanigheden heeft het geslacht van het woord en zijne geheele oorspronkelijke beteekenis geregeld. En wie kan zeggen, wat meer werkends, zelfdadigs zich misschien in deze of gene beweging, eigenschap, of wat het moge geweest zijn, des leeuweriks vertoond hebbe, of ook wel naar het geslacht van welk ander *reeds bestaand woord* het woord misschien onwillekeurig gevormd zij. Indiervoege wordt het dan ook van zelf duidelijk, waarom de woorden, ter aanduiding van dezelfde voorwerpen gebezigd, in verschillende talen dikwerf een geheel verschillend geslacht hebben, waartoe daarenboven honderd andere redenen, uit zeden, gebruiken, fabel-leer enz. voortgesproten, kunnen hebben medegewerkt. Zoo is er niets vreemds in, dat het woord *liefde* bij ons vrouwelijk, en het Latijnsche *amor* integendeel mannelijk is, of dat het Hoogduitsche woord *mond* (de *maan*) een mannelijk, en het Latijnsche *luna* een vrouwelijk geslacht heeft. Men houde ook boven alles wel in het oog, dat de meeste woorden oorspronkelijk geheel iets anders beteekenen, dan zij thans doen, en dat niet naar hunne tegenwoordige, maar naar die oorspronkelijke beteekenis hunne geslachtsbepaling ontstaan is. Die oorspronkelijke beteekenis drukte veelal bloot eene stoffelijke, onder het bereik der uitwendige zinnen vallende, werking of eigenschap, de nabootsing van het eene of andere geluid, of zoo iets dergelijks uit, hetwelk men later op onstoffelijke en denkbeeldige voorwerpen in hun geheel overdroeg, om die daarmede aan te duiden. Zoo ligt toch in de woorden *ziel*, *geest*, *anima*, *spiritus*, *ame*, *ψυχή* en soortgelijke, etymologisch niet het *geheele* begrip van dat onzichtbare, onligchamelijke wezen of voorwerp opgesloten, hetwelk wij thans door de ziel of den geest des menschen verstaan, maar der-

gelijke woorden beteekenen in de meeste talen oorspronkelijk niets dan *adem*, *ademtogt*, *ademblazing*, *ademopwelling*, *ademopkaling* of zoo iets dergelijks, uit de benaming van welke zinnelijke werkingen men metaphorisch die voor het bovenzinnelijke denkbeeld van ziel ontleend heeft. Zoo beteekent ons woord *leven* denkelijk zoo veel als iets blijvends, iets voortdurends (van het oude *liven*, *lijven*, waarvan wij nog *be-lijven*, bij zamentrekking *blijven*, *bleef*, *gebleven*, hebben), waartegen ons *overlijden*, dat letterlijk — gelijk bij de Franschen *trépasser* — *overgaan* beteekent, gepast overstaat.

Een' tweeden grond der geslachtsbepaling van vele *substantiva* moet men misschien in de vorming-zelve van zulke woorden zoeken. Wij hebben namelijk gezien, dat sommige substantieven van het worteldeel van werkwoorden, andere van derzelve voorleden' of verleden' tijd, andere uit het deelwoord of *participium*, andere van *adjectiva*, enz. enz. ontstaan. Het meer zelfdadige nu of werkende, dat wij in sommige dier taalkundige bestanddeelen, waaruit de substantieven voortspruiten, in tegenoverstelling van het meer lijdelijke, bewerkte en voortgebragte, dat in andere heerscht, waarnemen, kan ook zijn' invloed op de geslachtsbepaling uitgeoefend hebben. In het zoogenoemde zakelijke deel of worteldeel van het *verbum* b. v., waarin de geheele kiem en kracht van deszelfs bestaan ligt opgesloten, vertoont zich voor onze verbeelding iets handelends, zelfdadigs en werkends. Van daar misschien, dat naamwoorden, als *loop*, *schreeuw*, *slaap* en soortgelijke, die regtstreeks uit de worteldeelen van *loopen*, *slapen*, *schreeuwen* gevormd zijn, of dezelve ten minste bevatten, veelal een mannelijk geslacht hebben; terwijl het meer lijdelijke, dat in den voorleden tijd heerscht (immers het voorledene is niet meer werkend en handelend: het heeft afgedaan, zijne zelfdadigheid rust) oorzaak is, dat vele substantieven, uit de *imperfecta* en *participia praeterita* der werkwoorden gevormd, vrouwelijk zijn. Zoo kan het forsche en krachtige, in den ratehenden uitgang *er* en *aar* en in de wijze, waarop onze spraakdeelen hem voortbrengen, opgesloten, aanleiding hebben gegeven, dat vele naamwoorden met dien uitgang, als daar zijn

hoorder, meester, snuiter, leeraar enz., in het mannelijke geslacht gebruikt worden. In den grond echter is dit beginsel der geslachtsbepaling, uit de woordvorming-zelve getrokken, ondergeschikt aan den algemeenen grondslag, uit de voorstelling van het wezen der voorwerpen ontleend. Juist toch heeft misschien eene donkere gewaarwording van het meer werkende, dat in het eene, het meer lijdelijke, dat in het andere voorwerp of in een deel van hetzelfde, hetwelk tot deszelfs benaming aanleiding gaf, werd aangetroffen, den mensch bij de taalkundige vorming der substantieven, die dienen moesten, om die voorwerpen uit te drukken, bestuurd, en hem dezelve dien ten gevolge doen vormen of van taalbestanddeelen, waarin iets meer zelfdadigs, of van de zoodanige, waarin iets meer lijdelijks verborgen was. Kortom het mannelijke of vrouwelijke van het teeken-zelf heeft dan aan het mannelijke of vrouwelijke van de beteekende zaak beantwoord. De werkende kracht b. v. in het denkbeeld van *eenEN loop* opgesloten, heeft het woord misschien doen vormen uit dat gedeelte des werkwoords, waarin een donker gevoel ook de meeste zelfdadige kracht aan onzen geest deed ontwaar worden. Toen voor het overige eens een tiental woorden dit of dat geslacht ontvangen hadden, kon het niet vreemd zijn, dat honderd andere van later tijd, maar die denzelfden klank of uitgang hadden, onwillekeurig hetzelfde geslacht, als die eerstgemelde, ontvingen. Men dacht dan bij de geslachtsbepaling van zulke nieuwe woorden minder aan hunne innerlijke beteekenis, dan aan hunne uitwendige gedaante.

§ 53.

Maar genoeg over dit vrij spitsvondig en in den nacht van de eerste wording der talen zich verliezend onderwerp, waarover de gevoelens van verschillende geleerden nog dikwerf zeer uiteenloopen! Wij laten het te eerder varen, daar het, hoe fraai ook op zich-zelf, in vele opzichten weinig practisch nut heeft, en men toch bij de vraag: welk geslacht heeft dit of dat substantief, grootelijks gevaar loopt van een verkeerd

antwoord te geven, als men zich bloot op de eene of andere theorie *a priori* gronden wil, en niet het werkelijk gebruik-zelf in dezen raadpleegt. Even weinig zou het ons vrijstaan, eigendunkelijk het geslacht eens woords, naar de voorstelling, die wij ons van het voorwerp, door hetzelfde uitgedrukt, *thans* maken, te her- of vervormen. Al wilde men toch ook honderdmalen beweren, dat men het geslacht van het woord *wijf* moest veranderen, omdat niets dwazer schijnt, dan een woord, hetwelk *thans* regtstreeks eene vrouw beteekent, en dus toch wel een vrouwelijk geslacht diende te hebben, in het onzijdige geslacht te bezigen, zoude elkeen toch ons uitlagchen, wanneer wij van *DE wijf*, in plaats van *HET wijf*, gingen spreken. En zoo is het met duizend andere woorden gelegen, aan wie wij, willens of onwillens, het geslacht moeten laten, dat zij in de taal nu eenmaal hebben, hoezeer dan ook die geslachtsbepaling tegen alle regelen van ware of valsche theoriën aan moge druischen.

§ 54.

Kan men nu echter, als men het werkelijke gebruik raadpleegt, voor den stijl niet eenige algemeene regelen opgeven, volgens welke, ten minste in vele woorden, de geslachtsbepaling bij ons plaats heeft? Dit kan men zeer wel; waarbij men echter nimmer uit het oog verliezen moet, dat op de meeste dier regelen uitzonderingen worden aantreffen. Zie hier tot een staaltje een paar dier regelen, welke men voorts uit den grooten *TEN KATE*, uit *KLUITS* fraaije verhandeling vóór den laatsten druk van *HOOGSTRATENS* Geslachtlijst geplaatst, en uit andere werken vermeerderen kan.

Substantieven op *heid* zijn vrouwelijk, b. v. *wijsheid*, *goedheid*, *regtvaardigheid* enz.

Diminutiva of verkleinwoorden zijn onzijdig: *het knaapje*, *het paardje*, *het hondje* enz.

Infinitieven, als *substantiva* gebruikt, zijn onzijdig, b. v. *het loopen*, *het springen*, *het wandelen*. Zoo ook de *substantiva*, uit een werkwoord met voorvoeging van het augment

ge gevormd, als *het geloop*, *het geschrijf*, *het gehoor*, *het geraas* enz.

Substantieven, op *er* en *aar* uitgaande, zijn meestal mannelijk, als *lezer*, *spreker*, *wandelaar*, *schilder*; met name echter, wanneer zij van een' mannelijken werker, hetzij een persoon, hetzij eene zaak, als persoon gedacht, genomen worden.

Namen van steden, landen, dorpen zijn in den regel onzijdig, b. v. *het groote Amsterdam*, *het rijke Engeland* enz.

Maar genoeg! Wij schrijven geene spraakkunst. Men zie verder over een aantal van zulke algemeene regels meer onze taalkundigen.

§ 55.

Op de meeste van zulke, uit het gebruik getrokken, voorschriften echter heeft men, gelijk wij zeiden, verschillende uitzonderingen, die deels analogisch en organisch het gevolg zijn van eene anders in onze verbeelding of ons verstand gewijzigde voorstelling der beteekende zaak, waarvan het woord het teeken is, deels ook door misbruik en verloop anomalisch ontstaan zijn. Zoo zou men, even als *hoorder*, *lezer*, *spreker*, *drager* en honderd andere woorden, op *er* uitgaande, ook het woord *baker* mannelijk verwachten; maar de omstandigheid, dat eene baker (oorspronkelijk misschien niets dan *de koesterende*, *de verwarmende* beteekenend) gewoonlijk eene vrouw is, heeft het geslacht van dit woord vrouwelijk gemaakt. Zoo moest *dood*, naar zijne niet onvermoedelijk oorspronkelijke beteekenis van *ontbinding*, eigenlijk vrouwelijk zijn, en het was zulks ook *oulings*; maar de voorstelling, die wij ons uit de dichters van dien koning der verschrikking maken, heeft het woord thans vrij algemeen mannelijk doen gebruiken. Even zoo zoude men *koning* (*), gelijk bijna alle woorden bij ons op *ing*

(*) Zoo men, namelijk, op het voetspoor van BILDERDIJK (die hierin echter reeds door TEN KATE, DES BROSSES en anderen was voorgegaan) het woord *koning* als een *participium* of partici-

uitgaande, vrouwelijk verwachten; maar de koningen meestal mannen zijnde, is het wóord mannelijk genomen. Niet anders is het met *vorst* gelegen. Men noemt geslachtsbepalingen, om zulke en soortgelijke redenen van den algemeenen regel afwijkende, geslachtsbepalingen *bij toepassing*.

§ 56.

Ten slotte van dit paar woorden over de geslachten merken wij hier nog op, dat wij in onzen stijl het geslacht meer of min door middel van onzen *articulus* of ons lidwoord, alsmede eenigzins door onze adjectieven en onze *pronomina* of voornaamwoorden, kunnen aanduiden, Zoo zeggen wij toch *ik heb DEN man, DE vrouw, HET kind gezien*, terwijl b. v. onze taalneven van vroeger tijd, de Engelschen, voor deze drie geslachten slechts één en hetzelfde lidwoord *the* bezitten (*I have seen THE man, THE woman, THE child*). En zoo spreken wij van *een groot man, eene grootē vrouw*. De Hoogduitschers hebben echter nog wat naauwkeuriger aanduiding. Wij hebben ook enkele bepaalde uitgangen, die onmiddellijk dienen, om, bij wijze van afleiding, een mannelijk in een vrouwelijk substantief te doen overgaan, of het, om het dus te noemen,

---

plaa substantief van het werkwoord *kunnen* of *konnen* beschouwt, zoodat *koning* dus zoo veel zou zijn als *konning*, dat is: *de kunnende*, of wel *het kunnen* of *het vermogen*, als persoon gedacht, zelve. Men houdt echter thans *koning*, middelhoogd. *kunec*, *kunic*, oud. *chuning*, als afkomstig van het subst. *kunne*, goth. *kuni*, oud. *chunni*, d. i. geslacht, genus. Ons *koning* zou dan eigenlijk beteekenen *generosus*, de uitmuntende onder het geslacht. Men zie de werken van GRAFF, SCHMELLER en BENECKE. Hierbij zij nog opgemerkt, dat *kunne*, thans bij ons alleen gangbaar voor sexe of geslacht, bij onze oudste schrijvers van uitgebreider beteekenis was, en op allerlei voorwerpen werd toegepast. MAERLANT spreekt dus ergens van *goet van meneger connen*, voor *goederen, van menigerlei soort*, die in veroverde schepen werden gevonden.

te vervrouwelijken. Deze terminatiën zijn *esse*, *in* en *ster*. Zoo komt van *meester*, *meesteres*, van *lezer lezeres*, waarvoor de Heer van *Zuylichem* ook wel eens het thans wat Hoogduitschachtig schijnende *lezerin* bezigt, gelijk men (volgens HUYDECOPER) oudtijds zelfs *heilandin*, *tirannin*, *strijderin*, *besluiserin*, *rechterin*, *apostelin* enz. bezigde. En zoo spreken de Hoogduitschers van *obristinn*, *geheimrätlinn*, *professorinn* enz. Wat HUYGENS betreft, men vindt bij hem het zoo even aangehaalde *leserin* in het volgende sneldicht, dat hij in een door hem uitgegeven boek schreef, hetwelk hij aan ANNA, eene der twee vermaarde dochters van den bekenden ROEMER VISSCHER, ten geschenke zond. In het gezegde sneldicht zinspeelt de dichter op zijn' voor- en toenaam CONSTANTIJN HUYGENS, en maakt nederig zijne verontschuldiging over het onbeduidende des geschrifts:

*De schrijver van dit boek, beschrijver van dit blad,
 Bad Roemers oudste kind zijn leserinn te wezen,
 En soo sy 't schrappen will met een doorgaende klad,
 Bekent hy voor-de-hand het vonnis wel gewesen;
 Zijn voornaem is een C., zijn toenaem is een H.;
 Zijn bynaem: eewigh vriend van Ann' en Tesselschâ.*

(MARIA TESSELSCHADE was de naam der tweede, door haar geest en hare schoonheid beroemde dochter van VISSCHER. — Inderdaad, wij behoeven toch geene staaltjes van vernuft alleen bij de Franschen te gaan zoeken! —) Maar al verder! Van *koning* komt *koningin*, van *tuinier* *tuinierster*, op dezelfde wijze, als in het Fransch van *maitre maitresse*, van *empereur impératrice*, van *jardinier jardinière*. Soms staan *er* en *ster*, minder door aanhechting, dan wel inlassching, bij ons als mannelijk en vrouwelijk tegen elkander over, b. v. in *vrijer*, *vrijster*; *schrijver*, *schrijfster*, bij welk laatste men in het Fransch verplicht is alles met het woord *auteur* af te doen, en zoowel te zeggen *une femme auteur*, als *un homme auteur*. Even vreemd klinkt het ons in de ooren, wanneer men in het Engelsch, waarin een woord, als ons *vrien-*

din, niet gangbaar is, eene vrouw, zoowel als een' man, a *friend*, dat is, een *vriend*, hoort noemen.

Dat voor het overige vele talen, gelijk b. v. het Fransch, Italiaansch, Spaansch, en sommige Oostersche spraken slechts een mannelijk en vrouwelijk, en geen zoogenaamd onzijdig geslacht hebben, is bekend genoeg. In het Engelsch is al het levenlooze, voor zoo ver het in den stijl niet verpersoonlijkt wordt, tegenwoordig onzijdig. Zonderling is van den anderen kant de wijze, waarop de Engelschen het onderscheiden geslacht in sommige dierennamen aanduiden. Zoo noezij een' kater een' *he-cat*, eene kat eene *she-cat*; een' haan een *he-cock*, eene hen eene *she-cock*; eveneens als of wij zelden: een *hij-kat* (dat is, eene kat, van welke men *hij* zegt) en eene *zij-kat*, een *hij-hoen* en een *zij-hoen* (*). STIERNHIELM, LOCCENIUS, BILDERDIJK en anderen hebben met deze bekende eigenaardigheid eene zeer vernuftige verklaring van onze woorden *haan* en *hen* in verband gebragt, die afleidende van de voornaamwoorden of *pronomina han* en *hun*, welke in de Scandinavisch-Duitsche talen, het Deensch, Zweedsch enz. *hij*

(*) Onze oud-Nederlandsche schrijver MAERLANT, die in het laatst der dertiende eeuw bloeide, gebruikt op eene soortgelijke wijze *hij* en *zij*, (bij hem in de hier aangehaalde regels *hye* en *suwe*) om het mannetje en wijffe van zekeren visch, *sepia* door hem geheeten, er mede aan te duiden, als hij in *der Naturen Bloeme* zegt:

Sepia seghet PLINIUS *mê*,
Dat es een Visch in die zee;
 HYE en SUWE, *dats menigen cont*,
Vloten te samen talre stont.
Wort gewont in enigen doene
Die SUWE met enige harpoene,
So staet haer die HIE te stade.

Zie de plaats bij onzen geleerden VAN WIJN, *Hist. Avondst. II*, bl. 81.

en zij beteekenen. *Haan* is dus in 't algemeen de *mannetjes-*, *hen* de *wijfjes-vogel*, en daarom gebruikt men ook de woorden *haan* en *hen* bij vele vogelsoorten, om er het mannetje en wijfje mede aan te duiden. Dit laat zich zeer wel hooren. *Haan* echter, bepaaldelijk voor het Latijnsche *gallus* genomen, schijnt van een oud-Duitsch werkwoord, dat luid schreeuwen en roepen beteekent, afkomstig te zijn, gelijk op eene soortgelijke wijze in het Latijnsche *GALL-us* de wortelklank van ons *gallen*, *galmen*, *gillen* enz. te bespeuren is.

Dit hier kortelijk aangestipte moge voor dit handboek genoeg zijn over de geslachten!

Eenige verdere vragen, tot taalkennis en den stijl betrekkelijk en geschikt voor jonge lieden.

1) Wat dient tot nadere opheldering van het gezegde over 'de geslachtsbepaling enz.? Welke algemeene regels, uit het gebruik ontleend, kan men al meer, dan in § 54 gedaan is, omtrent de geslachten onzer *substantiva* opgeven, en waarvoor moet men zich in dezen wachten?

2) Van hoe velerlei aard is de zoogenaamde geslachtsbepaling bij toepassing? Wat noemt men de persoonlijke? Wat de algemeene? Wat de natuurlijk persoonlijke? Wat de rhetorische? enz. enz.

3) Waarom zegt men b. v. HET paard, HET eekhoren, HET konijn of kanijn, HET rund, HET schaap, en geeft men aan deze en meer andere dieren een onzijdig geslacht? Zoo vinden wij ook bij DE DECKER HET ezel-dier in het volgende pntdicht:

*Denkt gy met uw begrip door saken heen te dringen,
Die 't mannelijk vernuft noch noit heeft achterhaelt,
Soo denke 't vercken vry muzyk te leeren singen,
Soo denke 't EZEL-DIER te malen met de naeld.
Geloof my, Publia, de schepper aller dingen
Heeft ieders dings begryp in syn' natuer bepaelt!*

4) Waarom zijn al onze verkleinwoorden onzijdig, zoodat men zegt HET meisje, HET dochtertje, HET kameniertje, HET prinsesje enz.? Zoude men die woorden, als zij ten minste regtstreeks van vrouwen gebruikt worden, niet vrouwelijk verwachten?

5) Men noemt de mannelijke substantieven *arend, kemel, reiger, uil, valk* enz., en de vrouwelijke *rat, muis, duif, kraai, tortel* en dergelijke meer *gelijkslachtig* (in het Latijn *epicoena*). Waarom? — Moet men van een' wijfjes-arend zeggen: *Hij koestert zijne jongen of kiekens*, dan wel *Zij koestert hare jongen*?

6) Hoe gebruikt men de zoogenaamde gemeenslachtige substantieven, als daar zijn *zuigeling, echtgenoot, bode, vreemdeling, gids, gezant, erfgenaam, tweeling* en andere meer? Moet men zeggen van eene vrouw *mijne echtgenoot* of *echtgenooten*, of zijn beide goed? Kan men *gade* en *egade* ook mannelijk bezigen? enz. enz.

7) Wat verstaat men door substantieven van een onzeker of weifelend geslacht (*dubii generis*)?

8) *Guter Mond! du gehst so stille
Durch die Abendwolken hin,*

luit de aanvang van zeker Hoogduitsch liedje. Het woord *Mond*, ons *maan*, wordt hier, zoo als altijd, mannelijk gebezigd. Waarom heeft dit in het Hoogduitsch en in meer andere Deutsche talen plaats, terwijl *maan* bij ons vrouwelijk is?

9) VONDEL zingt op eene treffende en hoogst dichterlijke wijze van het rampzalig uiteinde des grijzen VAN OLDENBARNEVELDS:

*Van zoo vermaert een val besterft de vreughd en hope
In 't aenschijn van Europe;
Euroop gevoelt dien slag. Zy zucht en zit verdooft
Om 't ploffen van dat hoofd;
Dat hoofd, dat heiligh hoofd, dat spring- op springvloed schutte,
Dat Nassaus glori stutte,
Dat hoofd, dat Spanjen, eer het sloot zijn gouden mont,
Op goude bergen stont.*

Waarom lezen wij hier van Europa: *Zij zucht*? Moest dit niet zijn: *Het zucht*, daar men toch spreekt van *Het beschaafde*, en niet van *de beschaafde Europa*?

10) De kronijkschrijver MELIS STOKES geeft aan graaf WILLEM DEN DERDEN van Holland, op het slot des laatsten boeks zijner rijkronijk, onder meer andere vermaningen, ook de volgende les:

*Elken man so doet vonnesse !
Dies verdient, leert hem de lesse,
Dat recht is ende vonnesse draghet,
So eist om niet, eist dat hi claghet.
Doedijs niet, ghi mesdoet,
Hi sal u werpen onder DE voet.*

MELIS STOKÉ zegt hier *onder DE voet*, niettegenstaande het woord *voet* mannelijk is, en men dus hier in den *accusativus DEN* zoude verwachten. Waarom schijft hij echter, en waarom moet men in elken goeden stijl schrijven, *onder DE voet*?

11) *Min* is vrouwelijk, en echter zingt HOOFD in zijn allerliefst dichtstukje, *Gespan van schoonheden* getiteld, waarin hij al het bekoorlijke zijner beminde optelt en tot aan de wolken verheft, onder anderen van hare cirkelvormige, als met een' passer getogene of afgetrokkene wenkbraauwen, die zoo zwart schenen als ebbenhout:

*Overjuiste passertooghjes !
Teër sieraadtjen, ebbe booghjes !
Booghjes, die de Min ontleent,
Als HY niet te schertsen meent !*

Waarom zegt hij hier (en te regt) van de *Min* HIJ, in plaats van *ZIJ*; terwijl hij insgelijks eenige regels verder, ter plaatse, waar hij ons de zachte, zijdachtige en krullende lokken van het meisje afschildert, achter het vrouwelijke woord *min* ZIJN, en niet HAAR, laat volgen? Hij zingt namelijk, dat die fraaije haren, als het ware, zweepjes, dat is, prikkelingen voor zijne ziel zijn. Hij noemt ze met een thans weinig gebruikelijk substantief *wispeltuurtjes*, dat is, al heen en weder wispelende of slingerende vlechtjes, van wier wapperende ongestadigheid CUPIDO zijne looze en telkens wisselende treken leert, en die hij tot peesjes voor zijn' boog, tot liefdenetten, liefdestrikken en liefdeboeijen voor de arme minnaars weet te gebruiken:

*Geestezweepjes, wispeltuurtjes,
Daar de Min af leert ZIJN kuurtjes ;
Peesjes tot ZIJN boogh af dreit,
Netjes ende strikjes breidt,
Om de minners te belaagen ;
Boeitjes, die HY my doet draagen !*

12) HOOFT zegt ergens in zijne *Nederl. Hist.*: *Dit zestienjarig boermeisken, overtreffende in edelmoedigheid en moedt zijn soort en ouderdom, verbeet zijn wee en klaagde het meer zijner ziele, dan zijne oogen.* Is dat goed uitgedrukt?

13) Waarom zegt men in onzen stijl HET *saisoen*, HET *portret*, HET *katoen*, HET *falsoen* enz., terwijl men in deze en soortgelijke bastaardwoorden het geslacht van het Fransche *LA saison*, *LE portrait* enz. zoude verwachten?

14) Men zegt HET *vrouwensch*, HET *paardensch* (*centaurus*); *DE mensch is sterfelijk; ik ken geen zwakker schepsel dan DEN mensch; kent gij DAT mensch ook?* PILATUS zeide: zie DEN *mensch!* Welke regel geldt ten aanzien van al dat geslachtsverschil?

15) Men is in onze dagen eensklaps begonnen het woord *godsdiens*t, tegen het vroeger gebruik aan, vrouwelijk te bezigen, en b. v. van *den troost DER godsdiens*t te spreken. Wat valt hieromtrent aan te merken?

16) Moet men zeggen DEN *beest*, DE *beest*, of HET *beest spelen?* DE *meester*, DE *baas*, of DEN *meester*, DEN *baas spelen?*

17) Moet men zeggen *ik heb DE honderd*, of HET *honderd noten voor een' schelling gekocht?*

18) Men gebruikt het woord *sneeuw* meestal vrouwelijk, b. v. *veeg DE sneeuw van de straat wat weg!* Waarom zingt echter JEREMIAS DE DECKER in de twee volgende, zeer dichterlijke regels:

*Men ziet nu nergens rozen blaken,
't En waer in 't sneeu van uwe kaken.*

Waarom zingt hij hier, herhaal ik, van HET *sneeuw*?

19) HOOFT zegt: *de kunst kan EEN' HARDEN DIAMANT vermurwen*; maar VONDEL zingt op eene andere plaats:

*Dan spiegelde de Oranje-zon
Zich in HET DIAMANT der oogen.*

Waarom gebruikt de eerste het woord *diamant* mannelijk, de andere onzijdig? Welk onderscheid maakt men soms zoo ook tusschen DE *pekel* en HET *pekel*, DE *pit* en HET *pit*, DE *punt* en HET *punt* enz.?

20) *Voorspraak* is vrouwelijk, als zijnde zamengesteld uit *voor* en *spraak*, en regelende zich in zamenstelling en geslachtsbepa-

ling naar het laatste woord der compositie. Intusschen lezen wij in onze bijbelvertaling: „wij hebben *eenen voorsprake* bij den vader.” Zoo is *bloed* onzijdig, en echter zingt JEREMIAS DE DECKER bijtend:

*Van hoornen (is 't niet vreemd?) mag niemand spreken hooren,
Daer veler heyl nochtans uyt hoornen word geboren;
Wat vint men menig slappe of ongesouten bloed,
DIE door syn bruyd gewint den hoorn van overvloed!*

Hoer strookt dit eene en andere?

21) Het woord *zwaan* is vrouwelijk. Onderwijl zingt de beroemde JOHAN VAN BROEKHUIZEN in zijn lijdicht op ANTONIDES VAN DER GOES, die ten jare 1685 gestorven is:

*De Faam en Eeuwigheit daar boven
Bekranssen u met lauwerblaén;
De groote Mantuaanse zwaan
Voelt in uw min ZYN boezem stoven.
HIJ spreit ZYN vleugels lustig uit,
Verheugt in 't mannelijk geluit
Van uw volmaakte heldenzangen.*

Is dat HIJ en ZIJN, in plaats van ZIJ en HAAR, in deze verzen goed te keuren?

22) Is *wacht* of *schildwacht* in onzen stijl altijd vrouwelijk, ook dan, wanneer het van een' mannelijken persoon gebezigd wordt; of kan men met onzen TOLLENS zeggen:

*Maar eensklaps, welk een raauwe gil!
Wat bange roep! wat naar gekrijt!
De ketter schrikt, staat ijlings stil,
En ziet DEN vromen wacht van wijd,
Die lag te worstlen in een wak,
Waaruit HIJ de armen boven stak.*

23) JEREMIAS DE DECKER zingt van een' gierigaard:

*De dood trekt Ponticus in HAEREN swarten schoot,
Maer doet syn roestig geld verrysen van DE dood.*

Waarom gebruikt men in onzen stijl het woord *dood* tegenwoordig veelal mannelijk, terwijl het in de aangehaalde regels, en op dezelfde wijze talloze malen meer bij onze vroegere schrijvers, vrouwelijk gebezigd wordt? Zoo ook *tijd*, *stond*, *uur* enz.

24) Naar welken regel zegt men in onzen stijl: „DE priesterschap gaf hem HET priesterschap, nadat HET burgerschap hem door DE burgerschap geschonken was?”

25) BILDERDIJK zegt: „’t spreekt van zelf, dat, daar deze lijst een gevolg (resultaat) en bloote toepassing van mijnen geslachtsleer moest zijn enz.” Hij gebruikt hier het woord *leer* mannelijk, en wil het zoo altijd gebruikt hebben. Wat valt hieromtrent op te merken?

26) Wie hebben over de geslachten der zelfstandige naamwoorden in de Nederlandsche taal veel licht verspreid, en welke zijn TEN KATES groote verdiensten ook al weêr te dezen opzigt?

27) Loopt de geslachtsbepaling derzelfde woorden in de verschillende Duitsche talen, zoo als zij zich nu vertoont en vroeger was, zeer uiteen, of zijn de geslachten zich over het algemeen vrij gelijk gebleven?

En wat dergelijke bekende of minder bekende vragen meer zijn.

Iets over de verbuiging, valbuiging of declinatie der naamwoorden in het Nederlandsch, ook beschouwd met opzigt tot den stijl.

§ 57.

De declinatie der zelfstandige naamwoorden dient, om de betrekking, waarin zij tot elkander, of tot andere taaldeelen, in een’ zin of volzin staan kunnen, aan te duiden. In het krachtige en zinrijke grafschrift b. v. van BRANDT op den vermaarden Nederlandschen vlootvoogd EGBERT MEEUWESZ. KORTENAAR:

*De Helt der Maas, verminkt aan oog en rechterhant,
En echter ’t oog van ’t roer, de vuist van ’t vaderlant,
De grote KORTENAAR, de schrik van ’s vyants vloten,
d’ Ontsluiter van de Zondt, legt in dit graf besloten.*

drukt het woord *Maas*, doordien het in den *genitivus* of tweeden naamval staat, de betrekking uit, die het in onze voorstelling op het woord *held* heeft. Deze betrekking is hier blootelijk die van plaats; want *de held der Maas* zegt eenvoudig zoo veel als: de held, die in de Maasstreken te huis behoorde, of wel, die zich op de Maas beroemd gemaakt had. De *genitivus* kan echter een aantal andere betrekkingen aanduiden. Bij v. in de woorden: *de schrik van 's vijands vloten*, staat de tweede naamval *vloten* tot den eersten of tot den *nominativus schrik*, als de bewerkte zaak tot de oorzaak, die op haar gewerkt heeft. Immers, *schrik van 's vijands vloten* geeft te kennen, dat KORTENAAR er de oorzaak van was, dat de vloten des vijands verschrikt werden of waren.

Op deze wijze laat zich eene menigte van andere betrekkingen opnoemen, die door den *nominativus*, *genitivus* en de overige naamvallen of *casus* worden uitgedrukt.

Men is, op het voetspoor der Latijnsche spraakkunstenaren, meestal gewoon van zes zulke *casus* te spreken, namelijk van den *nominativus*, *genitivus*, *dativus*, *accusativus*, *vocativus* en *ablativus*. En inderdaad, al deze naamvallen hadden over het algemeen in de Latijnsche substantieven-zelve hunne verschillende eindgeluiden of kenteekenen; dat wil zeggen, men konde, door de slotletters van het woord eenigzins te veranderen of te vermeerderen, aanduiden, in welk een' naamval het stond, of welke betrekking het aan moest wijzen.

Zoo werd b. v. het substantief *vir* (een man), als het den *genitivus* moest uitdrukken, veranderd in *virī*; in den *dativus* had het *virō*; in den *accusativus* *virum*; in den *vocativus* was het gelijk aan den *nominativus*, en in den *ablativus* had het weer *virō*. Ieder Latijnsche schoolknaap weet dit, maar heeft zeker over het eigenaardige hiervan, in vergelijking met dat van vele andere talen, niet nagedacht.

Men ziet, dat deze wijze, om in den stijl de betrekkingen der substantieven aan te duiden, zeer fraai en beknopt is, weshalve wij er ons over beklagen moeten, dat men zulks in onze taal ook niet even kort en gemakkelijk doen kan. Dit is echter met haar en met de meeste andere hedendaagsche

spraken van Europa het geval niet. Wij moeten al dikwerf tot voorzetselen de toevlugt nemen, om onze naamvallen uit te beelden, en de naauwkeurige declinatie der Ouden is ons in vele opzigten vreemd. Waar wij dus in het zoo even gemelde grafschrift, met behulp van het voorzetsel *van*, moeten zeggen: *de schrik van 's vijands vloten*, terwijl het meervoudige substantief *vloten* geheel en al onveranderd blijft, zoude men in het Latijn het woord *classes* (vloten) zelf verbuigen en zeggen *terror classium hostium* (om nu maar plat weg zulks zoo te vertolken). Zoo zoude ook het volgende geestige punt-dicht van HUYGENS in het Latijn het onduidelijke niet hebben, dat het in de eerste helft van den eersten Hollandschen versregel meer of min heeft, omdat de woorden *booze wijf* geen teeken van den derden naamval dragen, en men alleen uit den zin kan opmaken, of de man aan de vrouw, dan wel de vrouw aan den man, door den dood ontvallen is.

Tijdige dood.

*Dirck is zijn booze wijf ontvallen. Maeckt geen' rouw!
Hy 's beter by den Heer, als by de vrouw.*

In den prozastijl zoude men hier duidelijkheidshalve schrijven: *Dirk is AAN zijn boos wijf ontvallen*. In het Latijn echter is alles alleen reeds door de verbuiging verstaanbaar. *Didericus uxori suae pravae vel malignae morte ereptus est.*

§ 58.

Vraagt men derhalve, hoe veel eigenlijk gezegde naamvallen wij hebben, dan antwoord ik met WEILAND, dat, voor zoo ver men door naamvallen veranderingen in de eindvormen of slotletters der substantieven-zelve verstaat, en men voorts den *nominativus* voor een' naamval wil aanzien, wij er dan slechts twee bezitten, namelijk den gezegden *nominativus* en den *genitivus*. Deze twee *casus* onderscheiden zich in het substantief-zelf regtstreeks van elkander, ofschoon echter nog

maar alleen in het enkelvoud en hoofdzakelijk in het mannelijke en onzijdige geslacht. DE DECKER zingt:

*De jeugd verouderd haest; de dood is 's levens buur;
Ach, 't uur ontsnapt den mensch, terwijl hy vraegt: wat uur?*

Hier is nu de *genitivus* in het woord *levens*, door achteraanvoeging der letter *s*, kennelijk van den *nominativus* *leven* onderscheiden. Maar in welke andere naamvallen het woord *leven* nu ook verder geplaatst moge worden, het blijft onveranderd. En wat het meervoud betreft, daarin heeft het, gelijk wij reeds zeiden, ook zelfs in den *genitivus*, geen' anderen eindklank.

Door *s*, of wel door *en* of *n* (b. v. *de man*, *des mans*, *de mensch*, *des menschen*), kunnen wij in de substantieven, en voornamelijk nog maar in die van het mannelijke en onzijdige geslacht, het onderscheid tusschen den *genitivus* en *nominativus*, wat sommige, niet wat alle betrekkingen betreft, aanduiden. Hiermede echter houdt onze declinatie, voor zoo ver men dit woord in zijne eigenlijke beteekenis neemt, dan ook op. De meer of min Hoogduitschachtige *dativus* toch, die zich in enkele woorden nog zien laat, b. v. *Gode* van *God*, (als: *ik ben GODE alles verschuldigd*, voor AAN GOD) *Heere* van *Heer*, *lande* van *land*, komt te zeldzaam voor, dan dat wij dien bepaaldelijk onder onze naamvallen zouden durven rangschikken.

§ 59.

Nemen wij echter onze *articuli* of lidwoorden te baat, zoo kunnen wij in sommige gevallen, ook zonder voorzetselen, nog meer naamvallen, dan alleen juist den eersten en tweeden, uitdrukken. Immers, dan komen er nog de *dativus* en *accusativus* hier en daar bij. Zoo vinden wij vrij duidelijk en onderscheiden den derden naamval aangeduid in het volgende puntgedicht van DE DECKER:

DE *Satan hebbende* DEN *goeden Job ont dragen*

Syn goed, syn kinderen, syn gaef en wakker lyf;

Liet hem een eenig ding, maer och! om hem syn plagen

Te dubbelen; — En wat? een quaed-hoofd van een wyf!

Even duidelijk onderscheiden van den eersten vertoont zich de vierde naamval in het rijmpje van HUYGENS:

Men vraeghde: wat 's de langhste dagh?

Mijn boer, die niet gewacht heeft,

Dat ik mijn' almanach door-sagh,

Sei, Land-heer, spaert uw moeyt, dat's, die DEN kortsten
(*nacht heeft.*)

In beide deze rijmpjes zien wij geene voorzetselen gebruikt, om den door het lidwoord aangeduiden *dativus* en *accusativus* uit te drukken. 't Is wel waar, onze *dativus* DEN is in klank gelijk aan den *accusativus* DEN; maar in den Latijnschen stijl is b. v. de *ablativus viro* ook niet door een' onderscheiden uitgang van den *dativus viro* te onderscheiden, evenmin als de *genitivus musae* van den *dativus musae*, enz. enz.

In onze vrouwelijke lidwoorden is echter de onderscheiding der vier naamvallen niet zoo naauwkeurig.

§ 60.

Vergelijkt men onze Nederlandsche declinatie met die van andere hedendaagsche, het dichtst in onze buurt liggende, talen, zoo vinden wij, dat ze in sommige opzigten naauwkeuriger is, dan die der Franschen; want in het Fransch mist men *volstrekt alle* verbuiging in het substantief-zelf. Immers eene declinatie, als b. v. ons *vader, vaders*, is in de Fransche spraak onbekend. Het woord *père* blijft in den tweeden val en in alle overige *casus* onverbogen, en b. v. onze spreekwijze *Gods liefde* kan nooit anders vertaald worden, dan met behulp van een voorzetsel: *l'amour DE Dieu*, d. i. *de liefde VAN God*. Zoo ook mist men in de lidwoorden het onderscheid

tusschen den *accusativus* en den *nominativus*. De zin van ons duidelijk zeggen: *DE vader heeft DEN zoon geslagen*, is slechts aan de stelling der woorden kenbaar in het Fransch: *LE père a battu LE fils*. Daarom laat zich dan ook bij ons, des nood, zonder dat de zin verandert, zeggen: *DEN zoon heeft DE vader geslagen* (*filium verberavit pater*). In het Fransch zoude dit geheel onmogelijk zijn, en evenzeer in het Engelsch.

Wat onze volle zuster, de Hoogduitsche taal betreft, in deze heeft men eene eenigzins naauwkeuriger declinatie, dan in de onze. Men vergelijkte b. v. slechts ons *de God, des Gods, den God, den God, ó God, van of met den God*, tegen het Hoogduitsche *der Gott, des Gottes, dem Gotte, den Gott, o Gott, von of mit dem Gotte*. En zoo is het Hoogduitsche meervoud *die Götter, der Götter, den Göttern, die Götter, o Götter, von den Göttern*, ook nog meer genuanceerd, dan ons *de Goden, der Goden, den Goden, de Goden, ó Goden, van de Goden*. — Nog duidelijker echter loopt de fijnere schaduwing der Hoogduitsche valbuiging in de adjectieven en voornaamwoorden of *pronomina* in het oog. Van den anderen kant heeft onze declinatie het voorregt, dat zij veel minder omslagtig, ingewikkeld, en, wat een aantal woorden betreft, uiteenloopend is, dan die der Hoogduitscheren. Het valt toch waarlijk voor een' vreemdeling niet gemakkelijk, door al de, zoo niet wezenlijke, ten minste schijnbare onregelmatigheden der acht Hoogduitsche declinatiën, die bij ADELUNG worden opgenoemd, en die zich meestal maar door doffe, half hoorbare eindklanken onderscheiden, heen te worstelen.

De beschouwing voor het overige des boven gezegden is van het hoogste belang voor den stijl; want op dezen oefent de meerder of minder naauwkeurige declinatie, die eene taal heeft, een' grooten invloed uit. In vele opzigten toch is er, ten gevolge van dit onderscheid, b. v. op de woordenschikking der volgende, schilderachtig fraaije verzen uit de *Louise* van den beroemden Hoogduitschen geleerde en dichter voss niets aan te merken; terwijl die zelfde woordenschikking in het Fransch zeer onduidelijk, en ook uit anderen hoofde ge-

heel onmogelijk zijn zoude. Afwisselingshalve zal ik hier deze verzen aanhalen. De dichter beschrijft ons op de bekoorlijkste en welluidendste wijze, (welluidend ten minste voor iedereen', die het Hoogduitsch goed en zuiver uitspreken kan) hoe *Louize* zich met haar' jeugdigen minnaar naar het bosch begeeft, om daar, in het gezelschap harer ouderen, op eene landelijke wijze heur' geboortedag te vieren:

— — — — — *Aber die Jungfrau*
Fasste, dieweil Karl drängte, den Arm des bescheidenen Jünglings;
Und um die rauschende Schleuse der Mühl' in das grasige Seethal
Lenkten sie fröhlich den Gang. — An des Mädleins Füsse ge-
(schmieget,
Weh' ihr weisses Gewand mit rosenfarbenen Schleifen;
Seidener Flor umwallte verrätherisch Busen und Schultern,
Vorn mit der knospenden Rose geschmückt; ihr freundliches Antlitz
Schirmte, gekränzt mit Tremsen, der fein geflochtene Strohhut.
Unter ihm floss in den Wind des dunkelen Haares Geringel,
Glänzend am Licht, nachlässig vom rosigen Bande gefesselt.
Weiss aus bräunlicher Klappe des Handschuhs blickte die Rechte,
Ründlich und zart, oft kühlend mit taftenem Fächer das Antlitz;
Und wie die Link' im Arme des Jünglinges ruhte, so spielten
Leis' in der Hand ihm die warmen, niedlichen Finger des Mädleins.
Schauer der Wonn' umström' ihm das Herz; bang' athmend und
(sprachlos
Drückt er die kleine Hand, durchfaltet mit bebenden Fingern.
Also wandelten beide durch Gras und blumige Kräuter
Langsam; Grillengeschwirr war ringsher; und wie erblödet
Sannen sie, schein zu begegnen dem Blick, und redeten wenig.

Hoe liefelijk, hoe aanminnig, hoe eenvoudig, hoe natuurlijk, hoe korrekt! Wat wordt eene anders wel eens stroeve taal toch niet onder de handen van zulke meesters!

§ 61.

Voor het overige heeft onze declinatie, vergeleken met het-gene zij voorheen was, wel in eenvoudigheid, maar niet in

naauwkeurigheid gewonnen. Bij onze oudste, bepaald gezegde Nederlandsche, schrijvers MAERLANT, MELIS STROKE enz. had zij meer overeenkomst met de verbuiging der tegenwoordige Hoogduitscheren; thans meer met die der Franschen. De oud-Duitsche geaardheid is echter nog in verschillende zeggwijzen zichtbaar, b. v. *hij is uit DEN geslachte Davids* (voor *hij is uit het geslacht* enz.) *Er ist von DEM GESCHLECHTE Davids*. *Hij kwam te goeder ure*. *Er kam zu guter of rechter Zeit*. En zoo *met der tijd, in der daad, in der ijl* enz. waarin de artikel achter het voorzetsel verbogen wordt, even als in het Hoogduitsche *mit der Zeit, in der That, in der Eile*, zijnde hier dit ons *der* geen *genitivus*, waarvoor men het hier te lande meestal aanziet, maar een vrouwelijke *dativus* of *ablativus* (*). Hetzelfde geldt ten aanzien der spreekwijze *van der jeugd aan*, in het Hoogduitsch *von der Jugend, von Jugend, of von seiner ersten Jugend an* of *auf*. Zoo vindt men oudtijds bij ons oneindige malen achter de praepositieën den *dativus* en ook wel den *genitivus* gebezigd. Een enkel voorbeeld uit den allervernuftigsten Heer *van Zuylichem*:

*Dirck! sei Truy: houdt u eens, of gy mijn vryer waert!
 ('t En is maer om den deun) stuypt neder totTER aard',
 Sucht, schreit, en om mijn trouw gaet op uw knien leggen!
 Neen, neen, sei Dirck, ik vrees, of ghy eens ja mogt zeggen.*

Stuip neder totTER aard' beteekent hier *buig u tot der* of *TER aarde neder*. *Stuipen* is hetzelfde als het Engelsche (*to*) *stoop*, en, gelijk BILDERDIJK wil, de vader van ons *stoepjes*, in den zin van *oude, krom gebogene krijgslieden*. *Om den deun*, weet men, beteekent bij onze vroegere schrijvers *uit de grap, voor de aardigheid, kortswijlshalve*.

(*) Anders toch zou er bij de Hoogduitschers en bij ons in het mannelijke en onzijdige lidwoord *des*, en niet *dem*, of bij ons *den* tegenoverstaan; b. v. niet *in DEN*, maar *in DES* geloove.

Nog een paar vragen, tot taalkennis en stijl betrekkelijk.

1) Welke talen van het hedendaagsche Europa komen, volgens het oordeel van deskundigen, wat hare wijze van declinéren betreft, nog het meest met de oude talen overeen?

2) Waarin is het voordeel en de fraaiheid, die de oude talen door hare declinatie in den stijl hebben, gelegen? Welke nadeelen staan echter hier tegenover?

3) Hoe vertoont zich onze declinatie bij onze oudste Nederlandsche schrijvers? Met welke andere Duitsche talen heeft het Hollandsch in eenvoudigheid van declinatie de meeste overeenkomst? Heeft de declinatie in Duitsche talen over het algemeen in eenvoudigheid gewonnen of verloren? Wat valt van GRIMMS onderscheiding tusschen *sterke* en *zwakke* declinatie te zeggen? enz. enz.

4) Welke verschillende betrekkingen laten zich door de verschillende naamvallen al uitdrukken? Wat duidt b. v. de *genitivus* aan in DE DECKERS punt dicht:

*Gorgonius is grys, Ruffillus blond van hair ;
Maer 't grys is eigen goed, het blond gekogte waer.*

5) Men spreekt in het Latijn van een' zoogenaamden *ablativus absolutus*. Hebben wij dien ook in onzen stijl, en wat valt aan te merken omtrent constructiën, als b. v. wanneer HOOFT zegt: *'t Mogt den vrund niet gebeuren zijnen vrundt, den gebuur zijn gebuur aan te spreken*; HOUDENDE DE SPANJAARDTS *een bitter oogh op yeder, die zich by eenen anderen voeghde*. Welk laatste gedeelte van dien zin hetzelfde uitdrukt, als of men in het Latijn *per ablativum absolutum* zeide: *HISPANIS torvis oculus unumquemque INTUENTIBUS* etc.

6) Men leest soms in onze gewone bijbelvertaling: *Uwen wille geschiede. Den man zeide* enz. enz. BILDERDIJK noemt zulk een' *nominativus*, in de gedaante van een' *accusativus* te voorschijn tredende, den *casus emphaticus*. Bestaat er werkelijk zulk een naamval in onze taal?

7) Men zegt bij ons *de liefde des vaders*, maar niet *de liefde des moeders*. Onderwijl zegt men toch *moeders liefde*, *moeders hart* (eene korte wijze van zich uit te drukken, den Hoogduit-scheren vreemd). Kan men ook zeggen *'s moeders hart*, gelijk VONDEL doet in den overheerlijken kersnachtzang uit den *Gysbrecht*

van *Amstel*, waarin het van de door HERODES vermoorde zuigelingen te *Bethlehem* zoo roerend luidt:

*De winkbraeu deekt nu met zyn loogljes
Gelokene en geen lachende ooghjes,
Die straelden tot in 's moeders hart,
Als starren, die met haer gewemel
Het aenschyn schiepen tot een' hemel,
Eer 't met een mist betrokken wert.*

8) Men hoort soms zeggen *de liefde Gods, de Psalmen Davids, het boek Jobs*. Wat valt omtrent een dergelijk plaatsen van den *genitivus* aan te merken? J. VAN VOLLENHOVE ijverde er vóór eene anderhalve eeuw geweldig tegen:

*'t Boek Daniels, 't huis Davids gaet in zwangk,
Naer kcrkgebruik: 't waer anders bastertklank,
By elk gemydt, door elx gebruik veroordeelt enz.*

Is er voorts onderscheid tusschen *de liefde van God* en *Gods liefde*?

9) Oudtijds, toen onze taal misschien meer zoetvloeiendheid, dan thans, bezat, zeide men altijd: *de sprake, de kronē, de ziele, de eere* enz. (gelijk de Hoogduitschers in hunne anders wel eens wat harde dialect nog doen, schrijvende *die sprache, die kronē, die seele, die ehre*). Zoo vindt men zelfs *deugde*, in stede van *deugd*, bij onzen DE DECKER in het fraaije puntdicht:

*Noyt is er wys gemoed, noyt moedig hert gebannen;
Der vromen vaderland is alle duyn en dal;
Alom is deugde wel: recht deugdelyke mannen
Syn nergens ballingen, booswichten overal.*

In hoe ver is een zoodanig gebruik onzer substantieven tegenwoordig in den stijl nog geldig, en is het alleen nog maar geldig in de zoogenaamde *casibus obliquis* of gebogene naamvallen, of ook in de *rectis* of rechte?

10) Is de uitdrukking *den Heere* alleen in den *dativus* te gebruiken, en wanneer komen onze zoo wat schijnbaar Hoogduitschachtige, bij HOOFD geliefde taalvormen, als b. v. *ik ben dien ede-*

len manne mijn leven verschuldigd. Ik zal den vaderlande tot der dood toe getrouw blijven. Hij was uit DEN alouden geslachte der BREDERODES afkomstig. Dit boek zij den liefhebberEN der gouden moedertale gewijd. Hij is voor eeuwig uit DEN lande gebannen. (Ich bin dem edeln Manne das Leben schuldig. Ich werde dem Vaterlande bis zum Tode getreu bleiben. Er stammte her of ab von dem uralten Gcschlechte der Brederode. Dieses Buch sey den Liebhabern der goldenen Muttersprache gewidmet. Er ist für ewig aus dem Lande of des Landes verwiesen.) — het meeste te pas?

11) De scherpzinnige en doorgcleerde HUYDECOPER verhaalt ons ergens, dat men de woorden *vader* en *broeder* in een zeker tijdperk altijd gebruikt vindt zonder *s* in den *genitivus*. Waartoe kan eene zoodanige, schijnbaar beuzelachtige opmerking dienen?

12) Bij VOSS lezen wij in zijne Hoogduitsche vertaling der *Ilias* van HOMERUS:

*Also rief er betend: ihn hörete Föbos Apollon,
Und von den Höhn des Olympos enteilet' er, zürnendes HERZENS.*

Gebruiken wij ook dergelijke zoogenaamde *genitivi absoluti*, d. i. op zich-zelve staande tweede naamvallen, in onzen stijl, als er hier in de woorden *zürnendes HERZENS*, dat is *mit zürnendem Herzen*, voorkomen?

13) Bij BRANDT lezen wij het volgende bijschrift op de afbeelding van Prins WILLEM DEN EERSTEN:

*Dit 's Vader Willems beeldt. Verlosser van ons landt,
Wat hebt gy staals gekeert op 't punt van uw verstandt!
Wat hebt gy leets beleeft! een werelt vol verloops:
Den twist van Paaps, van Geus, van Luthers, en van Doops.
Uw deugt, uw moedt, uw list, uw zorg, uw goet en bloet
Verdreef met Godt het juk van 't lichaam en 't gemoet.*

Hier staat: *Dit 's vader Willems beeld.* Moest dit niet zijn *dit 's* (dit is) *Vaders Willems beeld*? In het Latijn zal toch niemand zeggen: *Haec est imago pater Gulielmi*, maar, zoo als natuurlijk is, *patris*.

14) Moet men zeggen: *Ik zal den lof des grooten DE RUYTERS vermelden, dien onsterfelijken Nederlandschen zeeheld*, of wel, *diens onsterfelijken zeehelds*?

Enz. Enz. Enz.

*Iets over onze lidwoorden of ARTICULI en hun
gebruik in den stijl.*

§ 62.

Onze taal bezit, even als het Fransch, Hoogduitsch, Engelsch, Italiaansch en meer andere Europésche spraken, zogenaaemde lidwoorden of ledekens, in het Latijn *articuli* genaamd. Het Latijn kent ze onderwijl niet, en zulks is ook het geval met de Poolsche taal. De stijl van dergelijke spraken mist hierdoor wel eens die duidelijkheid en naauwkeurigheid, welke men in talen, die *articuli* hebben, aantreft. Aan dit mangel kan echter op andere wijzen nog al eenigermate te gemoet gekomen worden, terwijl het van den anderen kant niet te ontkennen is, dat de lidwoorden aan den schrijfrant somtijds iets looms en traags bijzetten. Men zoude ze boertender wijze bij dienstboden vergelijken kunnen, die altijd vóór of achter hunne heeren en meesters aangaan, en die men zich ook zelfs dáár niet van den hals kan schuiven, waar men hunne hulp wel zou kunnen missen, en met zekere personaadje uit een blijspel wel zou willen uitroepen:

*Maar voor ik, lieve vriend, u van dees zaak iets zeg,
Jaag mij dien luisteraar, dien gindschen knecht, eens weg!*

§ 63.

Wij bezigen, zoo als bekend is, tweederlei soort van artikelen, het onbepaalde *een, eene*, en het bepaalde *de, het*.

*My vraeghde eens DE barbier,
Hoe 'k my wou scheren laten;
'k Sei: op EEN nieuw manier,
Knap weg en sonder praten!*

HUYGENS.

In het oudste ons bekende Duitsch vindt men geen' onbepaalden artikel. Het substantief stond dan alleen, zoo als in

de Grieksche taal ook plaats heeft, in welke toch ὁ βασιλεὺς *de koning*, maar βασιλεὺς zonder artikel, of soms ook met bijvoeging van τις, *een koning* of *een zeker koning* beteekent. Wat onze vroegste Nederlandsche schrijvers betreft, bij hen vinden wij gewoonlijk *die*, in plaats van *de*, gebezigd, en zoo ook omgekeerd. Dus lezen wij b. v. bij den kronijkschrijver MELIS STOKES in het zevende boek:

DIE grave lach op de Merwede
In enen scepe teenre stede,
Doe quam op een' avond spade
Een bode, DE seide: Here, wat rede? enz.

Hier staat *DIE grave* voor *DE graaf*, terwijl weder *een bode*, *DE seide*, de plaats vervangt van *een' bode*, *DIE* of *WELKE zeide*. Het eene en andere laat zich uit het dubbele gebruik, dat men oudtijds van onzen artikel, en als lidwoord, en als voornaamwoord, maakte, — iets, dat met *der*, *die*, *das* in het Hoogduitsche en met ons onzijdige *het* nog tot op den huidigen dag ook plaats heeft, — gemakkelijk oplossen, en levert een nieuw bewijs op voor de aloude naauwe maagschap tusschen de laatstgemelde taal en ons Nederlandsch. Men merke hier in het voorbijgaan bij MELIS weêr de naauwkeurige declinatie op, waarvan wij in § 61 gesproken hebben en verder nog spreken zullen, b. v. *in enen scepe* (*in einem Schiffe*), *teenre*, d. i. *te eener stede* (*auf* of *an einer Stätte*, *an einer Stelle*, *an einem Orte*). Wat de woorden *op DE Merwede* betreft, deze worden naauwkeuriger, een paar regels hooger, geschreven *op DER Merwede*, even als men in het Hoogduitsch zeggen zoude *auf DER Donau*.

Zeer merkwaardig is het voor het overige, dat in de met ons vermaagschapte, zoogenaamde Scandinavisch-Duitsche of Noord-Duitsche talen de bepaalde *articulus* achter het substantief geplaatst en met hetzelfde ineengesmolten wordt. *Dag* b. v., hetzelfde in het Deensch, als bij ons beteekenende, wordt door achtervoeging van *en* of eigenlijk *den* tot *dagen*, en duidt dan aan *DE dag*. *Hol* (ons *hol*) wordt door de aan-

staarting van *et*, bij afkorting voor *det*, tot *hulet*, en beteekent dan HET *hol*. *Konung* is in het Zweedsch *koning*, maar *konungen*, DE *koning*. En zoo *konungar* *koningen*, maar *konungarne*, DE *koningen*. Immers in het meervoud staart men *ne*, of in het Zweedsch ook *na*, aan, om ons plurale *de* uit te drukken.

Sommigen beweren, dat men in het Hoogduitsch ook nog enkele sporen van zulk eene achteraanplaatsing der lidwoorden aantreft.

§ 64.

In sommige gevallen laten wij bij ons den *articulus* weg, iets, dat onzen stijl voor eene fijne zinsonderscheiding vatbaar maakt. Immers, het levert een' drierlei zin op, of ik zeg: *geef mij EEN brood*, *geef mij HET brood*, en *geef mij brood*. De Franschen moeten dit laatste uitdrukken door: *donnez moi DU pain*, en sommigen willen dit *du* als een' op zich-zelv' staanden derden artikel aanzien. Dit kan waar zijn. In den vorm zweemt het echter veel naar den *genitivus* van hun gewoon bepaald lidwoord *le*, welks tweeden naamval men door *de le* uitdrukt, even als in het vrouwelijk geslacht door *de la*, maar voor welk *de le* bij zamentrekking *du* gezegd wordt. *Donnez moi DU pain* is dus, als of wij zeiden *geef mij DES broods*, of liever VAN HET *brood*. Zoo wordt het Fransche *du* in het meervoud *des*, d. i. *de les*; en terwijl VONDEL zijne krachtige dichtregelen op het ontsnappen van HUIG DE GROOT uit *Loevestein* zonder lidwoord konde aanvangen en zingen:

*Gewelt van wallen, dubbele gracht,
Ontruste honden, wacht by wacht,
Beslage poorten, ysre boomen,
Geknars van slotwerk, breede stroomen,
En d' onvermurwde kastelein
Verzekerden op Loevestein
Den Grooten Huigen buiten duchten,
Van in der eeuwigheit t' ontvluchten. Enz.*

zoude men, geloof ik, in het Fransch moeten zeggen: *DES remparts* (wil ik nu maar eens vertalen) *bien fortifiés*, *DES chiens vigilants relinrent* *GROTIUS emprisonné à Loevestein* enz. enz.; terwijl men de woorden *dubble gracht*, *wacht bij wacht*, en *geknars van slotwerk* niet anders in het enkelvoud zoude kunnen vertolken, dan met behulp van de gewone artikels. Immers, de Franschman kan ons al de fijne schaduwingen der gedachten, die wij in onzen stijl, door het al of niet weglaten des lidwoords, aanduiden, met zijn' zoogenaamden *article partitif* niet, ten minste niet zoo beknopt, nabootsen. Bij v. onze uitdrukking: *muzijk is de vreugd van mijn leven*, welke nog iets anders zegt, dan *DE muzijk is de vreugd van mijn leven*, is in het Fransch niet even kort te vertalen. Het Engelsch zoude haar des te beter kunnen overnemen, gelijk men uit de schoone regels van POPE dadelijk zien kan:

*Music the fiercest grief can charm,
And fate's severest rage disarm;
Music can soften pain to ease,
And make despair and madness please;
Our joys below it can improve,
And antedate the bliss above.*

waarin telkens voor het woord *muzijk* de artikel verzwegen wordt. Voor het overige is het dikwerf moeilijk te beslissen, waar men in onzen stijl het lidwoord al, dan niet, moge weglaten.

§ 65.

Voor sommige substantieven plaatsen wij nimmer of zelden het lidwoord. B. v., wij plaatsen het niet voor de namen van gewesten of landschappen; want wij Nederlanders zeggen *Europa*, *Holland*, *Denemarken*, *Frankrijk*, en niet, gelijk de Franschen, *L' Europe*, *LA Hollande*, *LA France*, *LE Danemarck*, *LA Suisse* (in 't Hoogd. *DIE Schweiz*.)

Zoo geven wij tegenwoordig insgelijks nimmer aan de eigennamen van personen den *articulus* tot geleide, iets, waarin wij dus ook van de Franschen en Hoogduitschers verschillen, die dit soms wel eens doen. Zoo doen dit de eersten bij eenige Italiaansche namen, als *LE Tasse*, *L'Arioste*, *LE Dante*; de laatsten spreken vaak van *DER Homer*, *DER Horaz*, *DER Ovid* enz., terwijl wij blootelijk *Tasso*, *Ariosto*, *Homerus*, *Horatius*, *Ovidius* zeggen. BRANDTS aardige woordspeling in het tweeregelige opschrift, dat hij voor de kist maakte, waarin DE GROOT uit *Loevestein* ontsnapt was:

Wie heeft de vryheid meer verplicht?
'K heb Loevestein DEN Huig gelicht.

zoude derhalve heden ten dage al zoo naauwkeurig in het Hoogduitsch zijn, dan zij het in onze taal is.

Gaat echter een eigennaam meer of min in de beteekenis van een algemeen substantief over, zoo bezigen wij, gelijk bekend is, den artikel. Dus zingt BRANDT van den vermaarden Franschen geschiedschrijver DU THOU of THUANUS:

Hier leeft het hoofd van 't hoog gerecht in 't Fransche ryk,
DE Cato van de Sein', der vromen stut en wyk, enz.

Eenige verdere vragen over de artikelen.

1) Waarvoor heeft men den *articulus* in de meeste talen te houden, en hoe komt het, dat, terwijl hij in het Latijn niet wordt aangetroffen, al de dochters dier taal, het Fransch, Italiaansch, Spaansch en Portugeesch, denzelfven bezigen?

2) In welke opzigten is het lidwoord bevorderlijk voor naauwkeurigheid van zinsonderscheiding en duidelijkheid van stijl?

3) Hoe is het gebruik, dat onze oudste Nederlandsche schrijvers, van *die*, in plaats van *de*, en van *de*, in stede van *die* of *welke* maken, gemakkelijk op te lossen? Wanneer is *het* (oudtijds dikwerf *dat*) thans nog bij ons lidwoord, wanneer voornaamwoord?

4) De oud-Leidsche burgemeester PIETER ADRIAAN VAN DER WERF zegt (in de Nederlandsche historiën van HOOFD) tot eenige zijner medeburgers, die hem dwingen wilden, om met de Spanjaarden in onderhandeling te treden: *Dies zoo ghy met myn' doodt beholpen zyt, slaat handt aan dit lichaam; snydt het aan stukken, en deelt ze om, zoo wydt als 't strekken magh, 'k ben 's getroost.* Wat taaldeel is hier dit 's, bij verkorting staande in plaats van *des*? In het de tweede naamval van den artikel *de*; of wel van *de*, dat, met nadruk uitgesproken, oudtijds ook als aantoonend en betrekkelijk voornaamwoord gebruikt werd, en gelijk is aan het Hoogduitsche *pronomen der, das*, 't welk in den genitief *dessen*, bij verkorting *dess* heeft, b. v. *ich bin DENNEN* of *DESS überdrüssig*? —

5) BILDERDIJK wil, dat men den onbepaalden artikel *een* in het vrouwelijke geslacht, met of zonder *e* op het eind naar believen gebruike, en dus door elkander schrijve *een vrouw*, of *eene vrouw*. Wat valt hieromtrent aan te merken? Is men voorts altijd verplicht, om de artikelen, voor zoo ver men ze zonder voorzetsels gebruikt, geregeld (op der Hoogduitscheren wijze) te verbuigen, b. v. in den derden naamval te zeggen: *ik heb het eener vrouw gegeven*, niet *eene vrouw*; *ik antwoordde den moeder*, niet *de moeder*; of veroorlooft ons taaleigen hierin wat meer vrijheid en minder stijfheid?

6) Men zegt in het Fransch *LE père et LA fille y ont été. J'y ai vu LE fils et LA fille*. Moeten wij in onzen stijl ook indiervoege altijd den artikel herhalen en zeggen: *DE vader en DE dochter zijn er geweest*, niet *de vader en dochter*. *Ik heb er DEN zoon en DE dochter gezien*, niet *den zoon en dochter* enz.?

7) Waarom schrijft men in de Vlaamsche gewesten nog wel in den mannelijken *nominativus* *DEN* en niet *DE*, gelijk men hiervan bij vroegere Hollandsche schrijvers ook wel eens voorbeelden aantreft? Zoo zong toch, vóór eene anderhalve eeuw, de ridder HUYGENS:

*DEN adel, wel verdient, is hoogelick te loven,
Maer, hoe men 't noemen wil, het is een menschengunst;
Geleertheit, wel beploeght, komt evenwel van boven,
En, of de mensche sweet, DEN hemel schenckt de kunst.*

8) Moet men zeggen in den *dativus* van het meervoud: *ik heb het DER*, of *DEN vrouwen gegeven*?

9) Prins WILLEM DEN EERSTE zegt (bij HOOFT) tot de Duitsche vorsten en edelen: *Kaizer Karel, hoog loffelijker gedachtenis, heeft my in zyn' kaamer opgevoedt en der eere waardt geschat, die zelfs van Philips zynen zoon, zoo lang hy ons by bleef, niet beschroeft (d. i. ingekrompen) is. Moest dit niet zijn DE Kaizer Karel enz.?*

10) In onze gewone bijbelvertaling, waarin, wat woorden en spraakvormen of grammaticale eigenaardigheden betreft, vrij wat wezenlijk of schijnbaar Hoogduitschachtigs voorkomt, lezen wij, Dan. VI. 25: *Doe beval de koning, ende sy brachten die mannen voort, die DEN Daniël overluyt beschuldight hadden. En zoo vindt men den artikel op meer plaatsen voor eigennamen gebruikt. Wat volgt hieruit?*

11) Wat ontbreekt er aan den stijl van de volgende regels: *Dit is in geen en deel vreemd, uit hoofde van de in verschillende landen en steden zonderlinge plaatshebbende gewoonten en gebruiken, welke de de deugd beminnden-zelve soms noodzaken, een weinig van het rechte pad af te wijken?*

12) Wanneer moet men van *de*, en wanneer *der* gebruiken? Wanneer *aan de*, wanneer *der* of *den* enz.? Wat oordeelt HUYDECOPER hiervan? enz. enz.

En welke andere vragen men tot opheldering van deze en andere soms betwiste of niet regt uitgemaakte punten hier verder bij gelieve te voegen.

Een paar woorden over onze adjectieven en over het eene en andere, dat ten hunnen aanzien in den stijl valt op te merken.

§ 66.

Wat adjectieven of bijvoegelijke naamwoorden zijn, is hierboven reeds kortelijk aangetoond. Men verdeelt ze, even als de substantieven, in oorspronkelijke, afgeleide en zamengestelde. Dus noemt men *groot*, *klein*, *dik*, *dun* enz. oorspronkelijke of stam-adjectieven (*adjectiva primitiva*); *grootmagtig*, *doorluchtig*, *edelaardig* zijn zamengestelde adjectieven (*adjectiva composita*); maar in HUYGENS' aardig sneldichtje op een' drukker:

*Van 't keiserlicke hof tot in de schaeperskluis
Tracht yeder vrede en vreugd en vryheit te gewinnen;
Ick ben de man alleen van averechte zinnen,
Die staegh om persing en om druk wensch in mijn huis.*

is het woord *keiserlicke* een afgeleid adjectief (*adjectivum derivatum*).

Deze afleiding of derivatie heeft vooral plaats of van zelfstandige naamwoorden, of van werkwoorden. — Wij doen zulks met behulp van verschillende zoogenaamde achtervoegselen; als daar zijn *baar*, *loos*, *lijk*, *zaam*, *achtig*, *lastig*, *ig* en soortgelijke, welke hierboven reeds kortelijk zijn opgenoemd, en die allen eene meer of min bepaalde beteekenis hebben. De uitgang *baar* b. v., achter *substantiva* geplaatst, geeft in het daaruit voortgesproten adjectief iets dragends of voortbrengends te kennen, als in *vruchtBAAR*, *eerBAAR* enz. te zien is; en, voor zoo ver dezelve achter het worteldeel van een werkwoord gevoegd wordt, drukt hij een kunnen of eene geschiktheid uit; b. v. *eetBAAR* van *eten* duidt iets aan, dat men kan eten, dat geschikt is, om gegeten te worden; *hoorBAAR*, dat gchoord kan worden.

Loos beteekent berooving, gebrek, afwezigheid van iets, en in de gemakkelijheid, waarmede wij het achter een aantal van woorden plaatsen kunnen, is de vatbaarheid onzer taal voor eene rijke en verstaanbare derivatie duidelijk te bespeuren. Men beproeve toch eens, even kort in het Fransch de volgende dichtregelen te vertalen, welke de Heer *van Zuylichem* op eene prent maakte, waarop de vermaarde ANNA MARIA SCHURMAN zonder handen was uitgebeeld, en die door haar-zelve gesneden was.

*Jammer, jammer, sei' de reden!
Daer het meisje quam getreden,
Dat soo soeten schepsel lan,
HandeLOOS ter wereld quam:
Maer de waerheit sprak er tegen:
Weest er weinig in verlegen!
Als het haeghje wandelOOS,*

Als den Amstel handelLOOS,
Als de duynen strandELOOS,
Als den oever sandELOOS,
Als den tiger tandELOOS,
Als de sonne brandELOOS,
Als de minne bandELOOS,
Als de heide landELOOS,
Als de kercken pandELOOS,
Als de merckten mandELOOS,
Als de doosen randELOOS,
Als de boose schandELOOS,
Soo is 't meysjen handelLOOS.

Lijk geeft gelijkheid, overeenkomst aan of met eene zaak te kennen. *Zaam* beteekent een te zamen zijn met iets en dus vereeniging, en van daar ook geneigdheid, geschiktheid, overhelling, zoo als in *vreedZAAM*, *leerZAAM* enz. te zien is. *Haftig*, van het oude werkwoord *haven*, in het Hoogduitsch *haben*, bij ons thans *hebben*, duidt het hebben of bezitten van iets aan, gelijk blijkt uit *ernstHAFTIG*, *krijgSHAFTIG*. *Achtig* heeft in zeer enkele gevallen ook nog die beteekenis, maar meestal die van: een klein weinig hebbende. Het eerste is te zien in *waerACHTIG*, (bij de Hoogduitschers *wahrhaftig*) dat is, het ware of de waarheid volkomen hebbende en bevattende; in *duurACHTIG goed*, dat is duurzaam goed, zie onzen Statenbijbel, Spreuken 8, vs. 18; het tweede in *zwartACHTIG*, *roodACHTIG* (met minder klem op den uitgang), zijnde zoo veel als: *iets* hebbende van het zwart, rood enz.

HUYGENS zinspeelt met eene boertige verdraaijing der uitspraak van *waarachtig* op deze laatste beteekenis, als hij zingt:

Het is waerACHTIG, Jan!
Ghy zyt een eerlick man.
WáérACHTIG is het: maer
Dat is wat min als waer.

De aardigheid hangt hier af van de wijze, waarop men den accent in *waarachtig* vallen laat.

De uitgang *ig* drukt ook al geneigdheid, overhelling of zoo iets dergelijks uit, als in *haastig*, *kwistig*, *ijverig* enz. te zien is.

De uitgang *en*, oudtijds *ijn*, *in*, vormt van de namen van stoffen, adjectieven, die te kennen geven, dat het voorwerp uit die stof bestaat. *Houten* is zoo veel als *van hout*, *gouden van goud* enz. In de Fransche taal heeft men soortgelijke adjectieven, die men stoffelijke noemt, niet aan te wijzen. *Eene houten tafel* kan niet anders vertaald worden, dan, omschrijvender wijze, door: *une table de bois*, dat is *eene tafel van hout*. En zoo is *een koperen ketel*, *een marmeren steen*, *een ijzeren werktuig* enz. enz. in het Fransch *un chaudron de cuivre*, *une pierre de marbre*, *une machine de fer*.

Sch, oudtijds *esk*, *isk*, *sk* of *sc*, wijst betrekking of vereeniging aan, en laat zich misschien ook (in beteekenis ten minste) hier en daar als eene soort van verstijfden vorm des *genitivus* verklaren. *VONDEL* zingt tot *VOSSIUS*, bij den dood van deszelfs zoon:

*Ay, staeck dees ydle tranen wat,
En offer welgetroost en bly,
Den allerbesten vader vry
Het puik van uwen aertschen schat!*

Aardsch neemt hier door den uitgang *sch*, als adjectief, de beteekenis aan van iets, dat betrekking heeft of behoort tot, of op de aarde.

Enkele afgeleide adjectieven stammen bij ons van voorzetselen en bijwoorden af, b. v. de *voorste* van *voor*; *huidig*, b. v. in *ten HUIDIGEN dage*, van *huiden* of *heden* (in het Hoogduitsch *heute*) enz. enz.

§ 67.

Onze adjectieven hebben weinig verbuiging, hetzij dan, om het geslacht hunner *substantiva*, hetzij, om in de declinatie het meervoud en de naamvallen of *casus* aan te duiden. De fraaije afwisseling van eindklanken, die er b. v. heerscht

in het Latijnsche *bonus, bonum, bona, boni, bonae, bono, bonam, bone, bonorum, bonarum, bonis, bonos, bonas* enz. enz. waardoor men op zulk eene korte en juiste wijze kan aanwijzen, of het adjectief *bonus*, dat is *goed*, tot een mannelijk, dan wel tot een vrouwelijk of onzijdig substantief behoore; of het in het enkel-, dan in het meervoud; in den *nominativus*, of in de andere naamvallen sta, missen wij, en de meeste hedendaagsche natiën van Europa met ons, voor een groot gedeelte. Ons *goed* blijft schier onophoudelijk *goed*. Het gaat slechts in *goede, goeden*, en hoogst zeldzaam in *goeds* over. Soortgelijke veranderingen hebben echter nog maar voornamelijk in het mannelijke en onzijdige geslacht plaats, b. v. *een goed man, eens goedEN mans, eenen goedEN man, eenen goedEN man, ó goede man, van eenen goedEN man*. Het vrouwelijke *goede* blijft, op eene enkele uitzondering van *goeder na*, door alle *casus* heen hetzelfde. Ten minste, als er de artikel bijkomt. Het is dan altijd *eene of de goede vrouw, eener of der of van de goede vrouw, eener of der of aan de goede vrouw, eene of de goede vrouw, ó goede vrouw, van eene of van de goede vrouw*.

En zoo in het meervoud: *de goede vrouwen, der goede vrouwen* enz. enz. Enkel *goeder, goeden*, als men geen voorzetsel bezigt. Welk een onderscheid met der Latijnen afwisseling van eindklanken in *bona, bonae, bonam, bonarum, bonis, bonas* enz. enz.

§ 68.

Bij onze taalneven, de Engelschen, heeft het adjectief echter nog veel strakker vormen, of liever het ondergaat nimmer eenige verandering. *Good* (ons *goed*) blijft in het mannelijke, vrouwelijke en onzijdige, door alle getallen en naamvallen heen, buigingloos. De hedendaagsche Scandinavisch-Duitsche talen, met name het Deensch en Zweedsch, kennen in de *adjectiva* ook maar weinig verbuiging. Het meeste echter, schoon altijd nog op verren afstand, naderen onze Hoogduitsche taalbroeders te dezen aanzien de oude talen. Immers *en* geslacht,

en getal, en naamval worden nog meer of min in het Hoogduitsche adjectief, door verscheidenheid van eindklanken, uitgedrukt. Een enkel voorbeeld met den onbepaalden artikel een: *Ein guter Mann, eine gute Frau, ein gutes Kind; eines guten Mannes, einer guten Frau, eines guten Kindes; einem guten Manne, einer guten Frau, einem guten Kinde; einen guten Mann, eine gute Frau, ein gutes Kind; ó guter Mann, ó gute Frau, ó gutes Kind; von of mit einem guten Manne, von einer guten Frau, von einem guten Kinde.*

Ziedaar nog al eenige afwisseling! Jammer maar, dat de uitgangen zoo dof en klankloos zijn, en dat de Hoogduitsche stijl, juist ten gevolge der in denzelfden altijd gevorderde verbuiging en voluitschrijving van het adjectief en den artikel, iets slepends krijgt!

Hierbij houde men wel in het oog, dat, ofschoon in het aangehaalde voorbeeld de *genitivus* en *dativus singularis* (en dien ten gevolge ook de zoogenaamde *ablativus*) van het Hoogduitsche vrouwelijke adjectief, voor zoo ver dezelve met het lidwoord gebezigd worden, op *en* of *n* uitgaan, hun uitgang zonder artikel eigenlijk *r* of *er* is, gelijk in het mannelijke en onzijdige geslacht *m*. Even als men dus, geen' artikel gebruikende, zegt, of ten minste zeggen kan: *ein Mann von grossem Geiste*, zegt men ook: *eine Frau von grosser Tugend, von reizender Schönheit*. (Eene vrouw van groote deugd, van van aanlokkelijke schoonheid). SCHILLER zingt van hetgene de ware genie uitmaakt, op eene treffende wijze:

Wodurch giebt sich der Genius kund? — Wodurch sich der Schöpfer Kund giebt in der Natur, in dem unendlichen All.

*Klar ist der Aether, und doch von UNERMESSLICHER TIEFE;
Offen dem Aug', dem Verstand bleibt er doch ewig geheim.*

Deze zelfde verbuiging van het vrouwelijke adjectief met *r* vinden wij ook bij onze vroegere Nederlandsche schrijvers. In MAERLANT en MELIS STOKE laat zij zich telkens zien. B. v. bij den eersten (Spieg. Hist. I. P. I. B.):

*Vier, lucht, water en erde,
Die Inglen van groter werde
Maeckti, dit spreect de waerhede,
En vervulde den hemel daermede.*

(d. i. vuur, lucht, water en aarde, ook de engelen van groote waarde, maakte hij enz.)

Bij MELIS STOKE (VII. B.):

*Van Renesse her Jan
Was in den lande comen dan
Bi den Grave van Henegouwen
In dogheden ende in groter trouwen.*

(dat is: Heer Jan van Renesse was toen in het land gekomen bij den Graaf van Henegouwen in deugd en groote trouw.)

En zoo op honderd andere plaatsen. In later eeuwen wordt deze verbuiging meer zeldzaam. Maar zelfs in onze gewone bijbelvertaling lezen wij nog, en dat nog wel met den voor het adjectief staanden verbogen *articulus* zonder voorzetsel, Genes. II: *De naem der eerster riviere is Pison. . . Ende de naem der tweeder riviere is Gihon. . . Ende de naem der derde riviere is Hiddekel.* Hier zoude men in het tegenwoordig Hoogduitsch zeggen: *Der Name der ersten* enz., verondersteld, dat men voor het woord *rivier* een vrouwelijk substantief in die taal vinden konde. Men zegt toch: *das ist das Kind der guten Frau*, niet *der guter Frau*. Hetgene echter merkwaardig is, kundige Hoogduitsche taalkenners leeren ons, dat men in de oude Hoogduitsche bijbelvertaling ook dit *r* in plaats van *n* vindt, b. v. *ein Behältniss aller unreiner Geister*, voor *aller unreinen*.

Ten huidigen dage bloeijen soortgelijke aloude verbuigingen van het vrouwelijke adjectief nog bij ons voort in spreekwijzen, als daar zijn: *te kwader ure*, *te goeder trouwe*, *te onregter tijd*; *Willem de eerste, loffelijker gedachtenisse*; *eene stad, stormender hand ingenomen* en andere meer, die men, als eerwaardige overblijfselen van den vroegeren, onverfranschten aard onzer taal, hoogelijk in eere te houden hebbe.

Zelfs ons *regter-* en *slinkerhand*, waarin sommige geachte taalkenners een' *comparativus* zoeken willeu, als gave *regterhand* te kennen de hand, die *meer* regtsch, *linker* of *slinker* de hand, die *meer* linksch is, is misschien niets anders, dan zulk een oude *casus obliquus*, wiens uitgang zich *langzamerhand* ook in den *nominativus* vastgenesteld heeft. Als toch HUYGENS een' koordedanser laat zeggen:

*Veracht mijn konsten niet; het waer een loose linker,
Die op het enge pad al doen kost, wat ick kan.
Wat magh ik seggen: loos; — het waer een heiligh mann,
Die van 't pad niet en weeck ter rechter, noch ter slincker.*

wat is dan dit *ter regter* en *ter slincker*: of, zoo als wij misschien naauwkeuriger zeggen: *TE regter* en *TE slinker*, anders dan een soortgelijke spraakvorm als *te kwader ure*, *onverrigter zake* en dergelijke meer? De Hoogduitschers zeggen: *die rechte und die linke Hand*, maar *zu rechter und zu linker Hand*, of *zur rechten und zur linken Hand* of *Seite*.

Voor het overige vindt men in de bezittelijke voornaamwoorden *mijn*, *zijn*, *hare*, *hunne*, *uwe*, welke in den grond niets anders dan eene soort van adjectieven van bezit zijn, den vrouwelijken *genitivus* en *dativus* op *r* nog ieder oogeblik in *zijner*, *mijner*, *harer*, *werer* enz.

§ 69.

Onze adjectieven zijn, even als die der Hoogduitscheren, somtijds onverbuigelijk, onder anderen ook, wanneer men ze achter het substantief met de werkwoorden *zijn*, *worden* en soortgelijke meer plaatst. Wij zeggen dus *de goetse vrouwen*, maar *de vrouwen zijn goed*, in tegenoverstelling van de Franschen, die hier het adjectief in getal en geslacht op het substantief doen slaan, zeggende dus, (even als in het Latijn *mulieres sunt bonae*) *les femmes sont bonnes*. Voor het overige brengt het tegenwoordige taalgebruik bij ons niet meer mede, om het adjectief, voor zoo ver het zonder een bijgesteld of

bijgedacht werkwoord onmiddellijk tot het substantief behoort, in een' goeden stijl achter dit laatste te plaatsen. Hierin is onze woordenschikking dus stijver, dan die der Franschen, welke zoowel zullen zeggen: *une femme aimable* als *une aimable femme*. Ons zoude het laatste: *eene vrouw beminnelijk* in plaats van: *eene beminnelijke vrouw* vreemd in de ooren klinken. Evenzoo den Hoogduitscheren en meer anderen van Duitschen stamme. De Engelschen, door hunne voorouders, de Angel-Saksen, oorspronkelijk insgelijks van Germaanschen bloede, maar later, vooral na den inval van WILLEM DEN VEROVERAAR, Hertog van Normandije, voor meer dan de helft in hunne taal verfranscht, hebben dit voorregt behouden, en plaatsen soms met veel sierlijkheid het adjectief achter het substantief. Oudtijds, zelfs nog vóór een paar honderd jaren, waren echter onze dichters hier ook nog somwijlen niet wars van; inzonderheid niet de groote HOOFD. Een Liedeken uit de Antwerpsche Spelen van Sinne vangt dus aan:

*Het was een proper knechtken reyn
En die sou gaen ten Bossche,
Daer vant hy een Meysken cleyn
Die sach wat naer tlossche.*

Nieuwere Hoogduitsche dichters veroorloven zich wel eens zulk een plaatsen van het adjectief achter het substantief, om aan romancen, balladen en soortgelijke poëtische voortbrengselen eene kleur van ouderwetsche eenvoudigheid te geven. Dit verdient op zijn' tijd navolging.

§ 70.

Het is eene fraaije eigenschap onzer taal, en voor de beknoptheid van onzen stijl zeer bevorderlijk, dat wij hetgene men in de bijvoegelijke naamwoorden vergelijkingstrappen of *gradis comparationis* noemt, over het algemeen in het adjectief zelf kunnen uitdrukken, en niet, gelijk de Franschen moeten doen, in dezen altijd tot omschrijving de toevlugt behoeven te nemen. Als de Heer van *Zuylichem* b. v. zingt:

*In eenen dagh, sei' Hans, was hy van Cöln gereden
Op schaetsen in den Haegh. Sijn knecht viel in sijn reden,
En sei': in éenen dagh, mijn' heeren, dat is waer,
Maer ghy moet weten, 't was de langSTE dag van 'tjaer.*

en door achteraanvoeging van *st* het adjectief *lang* in den zoo-genaamdén superlatief of overtreffenden trap plaatst, moet de Franschman zeggen *le plus long*, d. i. *de meest lange*. Even-zoo is het met den *comparativus* of vergrootenden trap gelegen, welken wij door achteraanvoeging van *er*, of *r*, vormen, b. v. *groot*, *grooTER*: *wijs*, *wijZER*. Onze spraak heeft dus in dat opzigt eene gelukkige overeenkomst met het Latijn. Met dat al kunnen wij niet altijd den Latijnschen *superlativus* zonder omschrijving nabootsen, evenmin als de Latijnen zulks altijd den Nederlandschen doen kunnen. In onzen stijl toch drukt de superlatief, voor zoo ver wij hem in het woord-zelf vormen, altijd in den eigenlijksten zin den hoogsten trap van eene eigenschap of hoedanigheid uit. Als *CATS* b. v. zingt:

*Het puntje van een gaauwe pen
Is 't felSTE wapen dat ik ken.*

dan beteekent het woord *felste* hier *fel* in de hoogste mate, *fel* boven al het overige, *feller* dan eenig ander wapen; maar in het Latijn duidt de superlatief dikwerf niets anders aan, dan eene hooge mate van het eene of andere. Immers, *est ille vir doctissimus* geeft, tenzij er iets naders bijkome, niets anders te kennen, dan: *hij is een ZEER geleerd man*, waaruit nog niet volgt, dat hij juist de geleerdste van allen is, die geleerd zijn. Slechts het Latijnsche: *est ille vir omnium doctissimus* zouden wij vertalen kunnen: *hij is de geleerdSTE man*. Hieruit ziet men, dat HUYDECOPER zich bedriegt, als hij stelt, dat men, om bij ons de hoogste kracht van den superlatief uit te drukken, de bijvoeging van *aller* noodig heeft. Men voegt het er soms wel bij, maar in den grond wordt het niet vereischt. Wanneer men toch zegt: *God is het HOOGSTE wesen*, zegt men niets minder, dan: *God is het ALLERHOOGSTE*

wezen. Hij, die de hoogste is, is van zelve ook de allerhoogste. — Uit dien hoofde komt bij ons de *superlativus* ook nooit achter den onbepaalden artikel. *Hij is EEN geleerdst man, EEN dapperst man, EEN gelukkigst man*, zijn bij ons onbruikbare uitdrukkingen; omdat *geleerdst, dapperst* enz. altijd iets bepaalds veronderstellen, altijd iets, dat boven al het overige geleerde en dappere verheven is. Dit bepaald denkbeeld nu, van boven al het overige verheven te zijn, laat zich met het ongewisse des artikels *een* niet verbinden; maar (en hier bewondere men de fijne *logica*, in de taal heerschende) wij zullen wel zeggen: *hij is een ALLERGELEERDST man*, omdat dan door de bijvoeging van *aller* de uitdrukking niets meer zegt dan: hij is een man, die zeer geleerd is, of hij is een man tot de geleerdste behoorende van hen, die geleerd zijn.

Dat sommige adjectieven in een' goeden stijl bij ons geene vergelijkingstrappen hebben, of wel dezelve door de woordjes *meer* en *meest* moeten aanduiden; dat in de zamengestelde adjectieven het laatste woord de comparatie ondergaat, (b. v. *edelmoedig, edelmoediger*, niet *edelERMoeedig*) en wat dies meer zij, weet ieder Hollander. Het eene en andere nog, tot dit en tot het gebruik der adjectieven in den stijl in het algemeen betrekking hebbende, laat zich bij de beantwoording van de volgende en meer soortgelijke vragen gemakkelijk aanstippen.

1) Wat is de etymologie der achtervoegselen *baar, loos, lijk* enz., die in § 66 zijn opgenoemd? Waar stamt b. v. *baar* van af? Is *lijk* van *lijken, gelijken*, of is het eene verscherping van den uitgang *ig*? Kan het ook voor *baar* dienen, gelijk bij den geestigen Heer van *Zuylichem* in het overlezenswaardige punt dicht:

*Vleesch, versch geslagen, moet versterven,
Of 't kost ons menigh taeyen beet,
Soo kan 't een prediker verkerven,
Die dat versterven niet en weet;
Hoor, Dominé, ghy pronckt met spoedige gedachten,
En brengt ons rijp en groen op stoel,— en dat is fray,
Maer, liet ghy 't versch geslacht versterven en vernachten,
't Wierd ETELICKER spijs en ongelucky min tacy.*

Etelijk is hier *eetbaar*. — Kan men *zamig* ook voor *zaam* bezigen, gelijk dezelfde HUYGENS doet in het hem zoo tot eer strekkende *sneldicht*, luidende:

*Mijn minste zorgen zijn voor mijn begraeffenis.
Wat light een aen sijn vleesch, als 't sijn niet meer en is?
'k Ben voor den wysen man, die 't dus wist te verdeilen: —
Hebt ghy begravenlust, gôe vriden! laet mijn' feilen
By u begraven zijn, en soo daer ergens yet
DEUGDSAMIGHS in my was, begraeft dat liever niet!*

2) Wij vormen verschillende *adjectiva* met *zalig*, als *armzalig*, *rampzalig*, *godzalig*; wat is dat *zalig*? Hoe kan men *zalig* zijn in of door *ramp*? enz.

3) HELMERS, een groot en onsterfelijk dichter, maar niet overal even naauwkeurig, zingt in zijne *Hollandsche Natie*:

En Afrons schim stort daar haar ZIELVERSCHEURBRE klagt.

Dit *zielverscheurbaar* deugt niet in een' goeden stijl. Waarom niet?

4) In onze gewone bijbelvertaling lezen wij (in den Prediker): *Daer na wendde ick my en sagh aen alle de onderdruckingen, die onder de sonne geschieden: en siet, daer waren de tranen der verdruckten en der gener, die geenen trooster en hadden: ende aen de zyde harer verdruckers was macht, sy daer en tegen en hadden geen vertrooster. — Dies prees ick de doode, die alreede gestorven waren boven de levendige, die tot noch toe levendig zyn.*

Moet hier *levendig* staan, en wat valt er over het onderscheid tusschen *levend* en *levendig* aan te merken?

Gebruikt HUYGENS het woord *levend* goed in het alleraardigste, de Britten scherp hekelende, *sneldicht*?

*Een levend Franschman heet een hond in Engeland,
En wat een Franschman droomt, tot de allersotste vonden,
Terstond niet naer te doen waer Londen groote schand! —
Siet eens, wat vreemder volck, sy kleeden sich als honden!*

5) Welk een' invloed heeft de weinige verbuigzaamheid onzer *adjectieven* op onzen stijl en op onze woordenschikking?

6) Waarvoor moet men zich in een' goeden stijl, bij het gebruiken onzer zoogenaamde *stoffelijke* adjectieven, wachten? Is het b. v. goed te zeggen: eene *gulde eeuw*, gelijk HUYGENS doet in het volgende aardige sneldichtje:

*Een' gulde, een' silver' eew en kan Klaes niet betrecken ;
Een ysere veel min; hy is noch van de vrecken,
Noch van de wreede niet, syn hert hangt aan goê wijn,
Een' wijn-eew, quam er een, sou recht sijn' weelde zijn.*

7) Is *purpere*, in de beteekenis van *purperkleurig* genomen, ook onder de *stoffelijke* adjectieven te rekenen?

8) Men veroordeelt in een' goeden stijl het declinéren van *allerlei*, *velerlei* enz. en wil niet hebben, dat men b. v. zegge: *ik heb allerleijEN voorraad tegen den winter opgedaan; velerleijE boeken berusten in de bibliotheek der beroemde Groningsche Hoogeschool*, enz. enz. Op welken grond?

9) Men spreekt bij ons van *Harlinger schipper*, *Groninger courant*, *Amsterdammer beurtman*, *Deventer koek*. Ook HUYGENS bezigt *Scheveninger baren* in het geestige punt dicht:

*Ick sie de droncke liên genoeghsaem wedervaren
Al wat de stormen doen aen Scheveninger baren;
De wijn werckt, als de wind; al wat te gronde lagh,
Spoelt hy ten herten uyt en brengt het voor den dagh.*

Hoe komen wij aan dien uitgang *er*; daar dergelijke woorden bij ons anders gewonelijk op *sche* uitgaan, b. v. *Leidsche boter*, *Tesselsche kaas*, *Leuvensch bier*, *Zutphensche haspels*?

10) Wat onderscheid is er in den stijl tusschen het *koninklijke Nederlandsche Instituut* en het *koninklijk Nederlandsch Instituut*?

11) JEREMIAS DE DECKER zingt van Koning DAVID, terwijl hij hem aanspreekt:

*Een goed poët te zyn, dat wil heel seldsaem vallen;
Een goed man is een goed, dat heden seldsaem heet;
Maer een goed prins te zyn, dat 's seldsaem boven allen,
Gy nochtans waert goed man, goed prince, goed poët!*

Mocst dit hier niet zijn, een *goedE poët*, een *goedE prince* enz.? Wat beteekent zoo ook het volgende punt dichtje:

A.

Een goed vorst was toch Lodewijk;

B.

Zeg goedk, dan hebt gij gelijk!

12) Wat onderscheid zal een bekwaam stijlist maken tusschen een Groot-schilder, een groot schilder, en een groote schilder?

13) Moet men, verhalende, b. v., dat men een stuk van RUBENS of van VAN DIJK gezien heeft, zeggen: *ik heb het werk van eenen groot schilder gezien* of van eenen grooten, of van een groot, of eens grooten, of eens groot schilders?

14) De beroemde dichter ANTONIDES zong, vóór een anderhalf honderd jaren, bij de aankomst des lijks van den Admiraal DE RUYTER in het vaderland:

*Gy komt dan 't Vaderlant nu t' huis in zulk een staet,
O grootk Ruiters! die, van daer de dageraet
De kim met rozen kroont en gloeiende robijnen,
Tot daer de zon vermoeit het aerdrijk t' overschijnen
Haer stralen krimpt, en zich verkoelt by Thetis bron,
Den donder hooren liet van uw gevreesd kanon. Enz.*

Hij zegt hier in dezen regt deftigen en statigen aanhef zeer goed: *ó grootk Ruiters*, gelijk men ook in alle gevallen moet zeggen: *ó grootk man*. Waarom?

15) Onze beroemde HOOFT wil in zijne taalkundige waarnemingen het adjectief, voor zoo ver het als substantief gebezigd wordt, ook als substantief gedeclineerd hebben. Wat valt hieromtrent aan te merken, en moet men zeggen b. v. *ik vraagde een' godgeleerden*, of *godgeleerde*? Onze geestige ridder HUYGENS doet dit laatste, als hij, doelende op sommige ondeugende vorsten, scherp genoeg zingt:

*Ik vraagd' een godgeleerde, hoedanigh hy verstond,
Het stuck der saligheit by groote vorsten stond;
Sy sullen, seid' hy, all het eewigh leven erven;
Daer is geen twyfel aen, mits s' in de wiege sterven.*

16) Waarom zegt men: *zoo voortreffelyk eenen man hoog te achten is elks pligt*, en niet: *zoo voortreffelyken*?

17) Wat valt er over de taalkundige vorming van onze comparatieven en superlatieven te gissen? Wat beteekent eigenlijk *ons er*, *ons stf* enz.

18) Wat zoude men misschien op den stijl van den volgenden zin aan kunnen merken? *De Italiaansche geschiedenis levert de treffendste voorbeelden van de wraakzucht op, welke wegens bedrogene liefde ook het hart der beminnendste vrouwen soms vervulde. Zij werden des te hatender, naar mate zij voorheen beminnender, des te dorstender naar het bloed des geliefden, als zij voorheen reikhalzender naar zijne brandendste kussen geweest waren.*

19) Wat op dien van dezen? *Niets is er, hetwelk eenen verheveneren en onuitwischaarderem indruk op gevoelige menschen maakt, dan het schouwspel van een groot man, die de vrijheid zijns vaderlands tegen dwingelandij moedig verdedigt, en zich daardoor bloeijendere en onverwelkelijker eerekransen verwerft, dan den Alexanderen en Caesars ooit mogten te beurt vallen.*

20) De Heer van *Zuylichem* heeft het volgend kluchtig epigram:

*Vriend, seid' een gichtig heer, moght ik uw' voeten erven,
Aen een' misdadigen, die aen de galgh moest sterven!
Den hangebast sagh om, en seider niet op, als:
Mijn heer! ick maeck s' u bey, leent ghy my maer uw' hals.*

Gichtig is *jichtig*. Voorts staat hier *als na niet*. Men wil hiervoor in een' goeden stijl thans *dan* hebben, even als na alle comparatieven. Wat valt daarover aan te merken?

21) *BILDERDIJK* zingt in zijne ziekte *der geleerden* zeer fraai:

*Eer teelt ge in 't kwikbad uit het glansloos spiegelglas goud,
Waar goudener, dan goud, het goud geen proef by houdt.*

Geachte taalkenners keuren zulke comparatieven, als *goudener*, *ijzerener* en soortgelijke meer af. Wat valt hieromtrent te zeggen?

22) Moet men schrijven *beter koop*, of *goedkoop*, gelijk de Hoogduitschers het laatste doen in hun *wohlfeiler*, niet *besser feil*, en wij in eene andere soort van flectie des adjectiefs niet zeggen *de goedkoop*, maar *de goedkoop* waren?

23) Onze scherpzinnige *TEN KATE* wil, dat men in de verbuiging van het lidwoord en het zelfstandige en bijvoegelijke naamwoord onderscheid *make* tusschen den hoogdravenden, deftigen, en gemeenzamen stijl, en dus b. v. *declinére*:

Een deftig man.

Genit. { *Eenes deftigen mans.* (hoogdravend.)
           { *Van eenen deftigen man.* (deftig.)
           { *Van een deftig man.* (gemeenzaam.)

enz. enz. Hoe moet men dit beschouwen?

24) Eenige onzer adjectieven regeren soms nog den *genitivus*, b. v. *des doods gedachtig* of *schuldig*, *der overdenking waardig*, *der zake kundig*, enz. Zoo ook de adjectieven van volheid en verzaaging, b. v. *des levens zat*, *vol zoeten wijns* enz.

*Als Jan voll druyven is, voll honighnats, voll biers,
 Voll allerhande vochts, dan is hy eerst voll viers.*

HUYGENS.

Wanneer komen deze *genitivi* of tweede naamvallen in den stijl het meest te pas?

25) VONDEL zingt ergens van :

Zoeter boven honig.

Is dat *zoeter* boven hier goed te keuren?

26) Wat geldt van HUYDECOPERS gevoelen omtrent *adjectiva*, als *gloeijendig*, *fraaijig*, *wittig* enz., waaruit de substantieven *fraaijigheid*, *wittigheid* enz. zijn voortgesproten?

27) Men spreekt soms, naar der Franschen wijze (b. v. als zij zeggen *bibliothèque royale*, *palais épiscopal*, *histoire Romaine* etc.) van *koninklijke boekertij*, *bisschoppelijk paleis*, *Romeinsche geschiedenis*, in stede van *boekertij des konings*, *paleis des bisschops* enz. Wat valt hierover aan te merken?

En wat een aantal zulke vragen meer zijn.

Iets over onze telwoorden en hun gebruik in den stijl.

§ 71.

Wij zullen hier achter onze bijvoegelijke naamwoorden of adjectieven met een enkel woord van onze telwoorden spreken.

Ze zijn toch, gelijk wij hierboven gezegd hebben, in vele opzichten niets anders dan eene soort van adjectieven van hoeveelheid, weshalve het niet ongepast kan voorkomen, dat wij hier ter plaatse van dezelve melding maken.

De telwoorden of *numeralia* behooren tot de oudste en oorspronkelijkste deelen eener taal. Van daar, dat niets meer geschikt is, om de overeenkomst en de gemeenschappelijke afstamming van de meeste talen der wereld te doen zien, dan de vergelijking harer telwoorden. — Onze *numeralia* zijn, zoo als bekend is, stam-, afgeleide- of zamengestelde woorden. Zoo treft men een *primitivum* of stam-telwoord aan in het, door HUYGENS uit het Spaansch vertaalde, kluchtige tweeregelige rijmpje:

*Een boer, in 't midden van twee advokaten,
Is, of twee katten om een visken saten.*

En zoo zijn het ook allen primitieve telwoorden, die men in het oud-vaderlandsch rijmpje vindt, dat bij CATS voorkomt, en waaruit zich de voormalige etensuren laten opmaken:

<i>Dit is u les:</i>	<i>En weer te ses</i>
<i>Staet op te ses,</i>	<i>Soo trect u mes,</i>
<i>En eet ten tienem,</i>	<i>En slaept ten tienem;</i>
<i>Het sal u dienen;</i>	<i>Het sal u dienen.</i>

Elf integendeel, *twaalf*, *dertien* enz. zijn *derivata* of afgeleide telwoorden. *Elf* is zooveel als *éénlif*, dat is, één over de tien gebleven; *twaalf* is *twalif*; gelijk in het Latijn *undecim unus et decem* is, *duodecim duo et decem* enz. De tientallen drukken wij door bijvoeging van *tig* achter de primitieven uit. *Twintig* zegt etymologisch hetzelfde als tweemaal *tien*, *veertig*, dat is, *viertig*, (in het Hoogduitsch *vierzig*) viermaal *tien*. In het Latijn gebruikt men, ter aanduiding van dit tientallige, den uitgang *ginti* of *ginta*, b. v. *vi-ginti*, *tri-ginta*, *quadra-ginta* enz. Ons *tig*, dat zoo veel als een' haal, cen' trek, eene uitgerekte reeks beteekent, en afkomstig is van

het oude werkwoord *tigen* of *tiën*, in het *imperfectum* *toog* nog voortlevende, en bij de Hoogduitschers *ziehen* geschreven wordende, gaat in het Engelsch, met eene zeer gewone letterverwisseling van *g* in *i* of *y*, (waarover hierboven in § 5 gesproken is) in *ty* over, b. v. *twenty*, *thirty*, *forty* enz. — Dergelijke niet onaangename etymologische opmerkingen meer zijn er in menigte over den oorsprong en de letterlijke betekenis onzer telwoorden te maken en door deskundigen, (onder anderen ook bij ons door onzen hoogstvernuftigen taalkenner en grooten dichter BILDERDIJK) in menigte gemaakt.

Dat wij voor het overige in onzen stijl niet, gelijk de Franschen, de éénheden achter, maar vóór de tientallen plaatsen, en dus *één en twintig*, en niet *twintig en één* (in het Fransch *vingt et un*) schrijven, weet een ieder. Het volgend oud rijmpje bij CATS wijkt in den laatsten regel hiervan eenigzins af:

*Dertig dagen heeft November,
 Juny, April en September;
 Acht en twintig één alleen;
 Al de reste dertig en één.*

Onze primitieve telwoorden zijn over het algemeen onverbuigelijk. Zij nemen echter soms den schijn van een meervoud aan, gelijk uit het voorlaatst aangehaalde versje van CATS te zien is.

Meer dergelijke bekende dingen gaan wij met stilzwijgen voorbij.

§ 72.

Men verdeelt de *numeralia* in *bepaalde*, en in *onbepaalde* of *algemeene*. Tot de laatste moet men de woorden *vele*, *alle*, *sommige*, *zekere*, *andere*, *ieder*, *elk*, *geen* enz. brengen, die allen wel het denkbeeld van een getal of hoeveelheid uitdrukken, maar niet bepaaldelijk aanwijzen, hoe veel éénheden in dat getal bevat zijn. *Honderd regters* b. v. drukt bepaald honderd zoodanige personen uit, welke wij regters noemen. Maar, als HUYGENS treffend zingt:

*Ick sie VEEL rechteren sich vleyen met een voordeel
Van wijsheit, daer sy sich gelooven mé verlicht;
Maer, hoe doen wysere? Sy beven in 't gericht,
En seggen, wie ben ick, ick, die een ander oordeel?*

dan brengen de woorden *veel regteren* ons ook wel eene verzameling van zulke éénheden voor den geest, maar haar juist getal is onzeker. Men kan echter sommige van deze onbepaalde telwoorden ook wel onder de *pronomina* of voornaamwoorden rangschikken, gelijk dikwerf geschied is. Wij achten het onnoodig, hier ter plaats langer bij dezelve stil te staan. Het eene en andere, dat tot hun dagelijksch gebruik in den stijl betrekking heeft, laat zich voor jonge lieden, bij de beantwoording der volgende en soortgelijke eenvoudige vragen, ter loops aanroeren.

1) Welke etymologische gissingen laten zich over de oorspronkelijke beteekenis onzer telwoorden maken? Wat zou b. v. *twee*, wat *drie* letterlijk beteekenen? Wat *honderd*, wat *duizend*? Valt de gelijkheid der telwoorden in vele talen niet zeer in het oog? Hoe kan men de figuren onzer cijferletteren, als b. v. die van *X* voor tien, *V* voor vijf, *C* voor honderd enz. verklaren?

2) Moet men in een' goeden stijl zeggen: *Ik ben te zes uur, zes uren*, of *zes ure gekomen*? *Het is bij elf*, of *bij elven*, *bij tien*, *tiene*, of *tiene*? enz. enz.

3) Vordert de zuiverheid van stijl: *De een was hier, de ander daar*, of *de eene, de andere*? *De een* of *de eene* man zei; *mijn een* paard, of *mijn eene*, of *een* mijner paarden, en wat dergelijke kleinigheden meer zijn?

4) Sommigen schrijven *beide*, *vele*, *eenige*; anderen *beiden*, *velen*, *eenigen*. Is hier eenig noemenswaardig onderscheid? Moet men zeggen *tusschen beide* of *beiden*, gelijk het laatste door *huygens* gebezigd wordt in het aardige puntdicht:

*Hoe text-vast is Andries! — Hy sagh laetst mann en wijf
Den andren hekelen in handgemeen gekijf,
En riep: goê christenen, gaet daer niet tusschen beiden,
Wat God gevoeght heeft, staet geen menschen toe te scheiden!*

5) Wanneer ik zeg u *aller vriend*, is u dan een *pronomen personale*, of *possessivum*, d. i. een persoonlijk, of een bezittelijk voor-naamwoord, en moet het dien ten gevolge zijn u *aller vriend*, of uw *aller* (in het Latijn *vestrum omnium amicus* of *vester omnium*)?

6) De Heer van *Zuylichem* zingt regt vernuftig:

*Kort spreken met goed klaer bescheit
Is alle mijn vermaecklickeheit,
Als 't samen zoo te krygen is; —
Omdat het onder goed beleid,
De naeste trap aen 't swygen is.*

(En dit laatste kan, gelijk de schrandere man te kennen wil geven, dikwerf vrij wat beter zijn, dan veel te spreken.) — Zegt men *alLE mijn*, of *al mijn* of *mijne*; *al de wereld*, of *alLE de wereld*; *alLE de boomen*, of *al de boomen*, (gelijk het Latijnsche *omnes arbores*) *al wat*, of *alLES wat*? enz. enz.

7) Is *ieder* declinabel of niet? Moet men dus zeggen *ik heb iederEN jongeling*, of *ieder jongeling gewaarschuw*; *zij lachte ieder een*, of *ieder eenEN*, of *een ieder*, of *een iederEN uit*; *hij beleedigt eenEN*, of *een iegelijk*, of *iegelijk een*, of *iegelijKEN*; *een iegelijks of eens iegelijKEN geluk was zijne bedoeling*? HUYGENS zingt:

*Hoe komt dat Andries soo deerelick siet?
Is hy siek of gequetst? Wat leed mag hem letten? —
Twee quellingen vallen hem swaer te versetten,
Een anders geluk, en sijn eigen verdriet.*

Is het *een anders*, of *eens anders*, of *eens anderEN geluk*? enz. enz.

8) Men geeft aan *alle*, *beide*, *vele* enz. zekere soort van een' op r uitgaanden, meer eenvoudigen *genitivus*, die anders onzer tale minder eigen is. Wij zeggen b. v. *aller*, *beider*, *veler voorspoed ging hem ter harte*. Laat zich op dien grond ook zeggen *sommiger*, *anderer*, *eeniger gevoelen komt hierop neer*?

9) Men gebruikte *veel* en *weinig* voorheen in onzen stijl meest met den *genitivus* of tweeden naamval, even als in het Latijn en Fransch, (b. v. *parum vini*, *beaucoup d'eau*). Zoo doet HUYGENS in de uitmuntende en hoogst zinrijke dichtregels, waarin hij, na de voltooiing van het Amsterdamsche stadhuis, de burgemeesters dier stad met hetzelfde geluk wenscht. Het zij mij vergund ze hier tot verlevendiging van mijn geschrift in hun geheel in te lasschen.

*Doorluchte Stichter en van 's Werelds Achtste wonder,
 Van soo veel steens omhoogh, op soo veel houts van onder,
 Van soo veel kostelicks soo konstelick verwrocht,
 Van soo veel heerlickheits tot soo veel nuts gebrocht;
 God, die u Macht en Pracht met Reden gaf te voegen,
 God geve u in 't Gebouw met Reden en Genoegen,
 Te thoonen, wie ghy zijt, en — daer ik 't all in sluyt —
 Heil zy daer eewigh in, en onheil eewigh uyt!*

*Is 't oock soo voorgeschickt, dat deze Marmer-muren
 Des Aerdrijcks uysterste niet hebben te verduren,
 En werdt het noodigh, dat het Negende verschijn',
 Om 't Achtste Wonderwercks nakomelingh te zijn;
 God, uwer Vaden God, God, uwer kindren Vader,
 God, soo naby u, zy die kindren soo veel nader,
 Dat hare welvaerd noch een Huys bouw' en besitt',
 Daer by dit Nieuwe sta, als 't Oude stond by dit!*

Vereischt tegenwoordig een goede stijl ook altijd den *genitivus na veel en weinig*? Moet het zijn: *dat heeft mij veel tijd, of velen tijd, of veel tijds gekost. Veel menschen, of vele menschen waren er tegenwoordig enz. enz.?*

10) TEN KATE doet te regt ons opmerken, dat er een fijn onderscheid is tusschen de zegwijzen: *daar is honderd gulden, en daar zijn honderd guldens. Daar ligt tien last tarw, en daar liggen tien lasten tarw enz.* Wanneer moet men het eerste, wanneer het laatste gebruiken? Enz. enz. enz.

Iets over onze voornaamwoorden en hun gebruik in den stijl.

§ 73.

TEN KATE noemt onze *pronomina* of voornaamwoorden zeer gepast stedehouders der *nomina* of naamwoorden. Te weten, men bezigt dezelve voor, dat is, in plaats van, de *nomina*. En inderdaad, boertenderwijze gesproken, zijn het eene soort van taalkundige luitenants, die hunne kapiteins of hoplieden van tijd tot tijd aflossen. Wanneer ik b. v. zeg: *mijn vader was een braaf man*; *HIJ was van alle burgers bemind*; of wel: **WELKEN alle burgers beminden**; of wel: *alle burgers beminden* **HEM**

of DENZELVEN, zoo ontwijk ik telkens, door het gebruik der *pronomina hij, welke, hem, dezelve*, de herhaling, die ik anders zoude moeten doen van het woord *vader*. Of voor het overige het eigenlijk gezegde persoonlijke voornaamwoord bij den oorsprong der taal niet wel de zoo even in jok genoemde kapitein-zelf geweest zij, gelijk de Hoogleeraar KINKER wil, is eene vraag, welke hierboven reeds ter loops is aangeroerd.

De spraakkunstenaren verdeelen, gelijk men weet, de voornaamwoorden hoofdzakelijk in *persoonlijke, bezittelijke, betrekkelijke, wederkeerige, vragende en aanwijzende*, waarbij men, des verkiezende, nog een enkel *onpersoonlijk*, als b. v. het woordje *men*, voegen kan. Al deze komen in onze taal voor. De persoonlijke, *ik, gij, hij*, zijn van den eersten, tweeden en derden persoon. Die van den eersten persoon, *ik* en *wij*, hebben geen geslachtsteeken. Immers, IK zeg u kan zoowel beteekenen: IK de man, als IK de vrouw zeg u; gelijk men, b. v. het tweeregelige versje van HOOFT lezende:

*Schrikt niet! IK wreack geen quaat, maar dwing tot goet;
Straf is myn handt, maar lieflijk myn gemoedt.*

eerst door het opschrift leeren moet, dat hier de Godin der straf en dus een vrouwelijk persoon al sprekend wordt ingevoerd. — Evenzoo is het met *gij* gelegen. — De derde persoon slechts draagt het kenmerk des geslachts in *hij, zij, het*, aan zich. In het meervoud echter gaat dit onderscheid bij ons en de overige Duitsche natiën verloren. *ZIJ schreven* kan zoowel beteekenen: *de mannen schreven*, als *de vrouwen of de kinderen schreven*. Het Latijn is hier naauwkeuriger. *ILLI scribunt, ILLAE scribunt, ILLA scribunt*, wijzen duidelijk de onderscheidene geslachten van de schrijvenden aan. Zoo ook in het Fransch. *ILS écrivent, ELLES écrivent*. —

Ik heeft, zoo men wil, een' *pluralis* of meervoud. Ook *hij*. Ons *gij* heeft echter geen' *singularis* of enkelvoud. Dat wil zeggen: *gij zijt gek* kan tegenwoordig zoowel te kennen geven: *gij Piet, Jan en Klaas, zijt gek*, als *gij, Piet-alleen, zijt*

zulks! Tot groote schade onzer spraak toch is ons oud enkelvoudig *du, dou, dij*, in de schrijftaal geheel en al achter de bank geraakt. De meeste andere natiën zijn in dat opzigt wijzer geweest. De Franschen hebben nog hun *tu* en *vous* beide, met welk eerste zij zelfs de Godheid aanspreken. De Hoogduitschers hun *du* en *ihr*; de Engelschen hun *thou* en *you*, enz. enz. Bij ons alleen is het oude *du* in hedendaagsche boeken nergens meer te vinden. Niet zoo vóór een paar honderd jaren. Toen durfde dit arme verschopte voornaamwoord zich ook in den deftigsten stijl nog wel eens laten zien. De groote HUYGENS b. v. roept het nog telkens te voorschijn, als hij de Godheid aanspreekt, en gebruikt dan tevens *dijn*, in plaats van *uw*, welk *uw* ook al een *pluralis* is, die zich mede van het gebied des *singularis* meester heeft gemaakt. *Dijn* is toch eigenlijk het enkel-, *uw* het meervoud, zoo als bij de Hoogduitschers *dein* het eerste en *euer* het laatste is.

*Hoe lang, gestoorde God, hoe lang verachtst DU 't schreewen
Van DIJNE kind'ren onuitschreewelick ellend?
Bewaerst DU DIJNE toorn voor aller eewen eewen,
En vlamt DIJN yver-vyer van nu af sonder end?*

*Waeromme soudst DU ons de smaetheit laten dragen
Van de versmaderen van DIJ en DIJN Gebod?
En waerom ongestraft ons laten achtervragen:
Waer is haer toevlucht nu en waer is nu haer God?*

luit het bij den zoo even gemelden Heer van Zuylichem in de vertaling des 79sten Psalms. De Franschen zouden op dezelfde wijze zeggen: *Pourquoi, ó Dieu, nous ferois TU souffrir le dédain de ceux qui TE méprisent, TOI et TON peuple etc.* en de Hoogduitschers: *Warum, ó Gott, würdest (solltest) DU uns erdulden lassen den Hohn der Verächter von DIR und DEINEN Geboten?* (om dit nu maar plat weg aldus te vertalen.)

In sommige volksdialekten hier te lande laat zich de nagalm van dit oude taalgebruik nog hooren, en sommige Vlaam-

sche schrijvers beijveren zich, het in hunne werken op te nemen en zoo veel mogelijk in te voeren.

Het is voor het overige kluchtig te zien, op welk eene zonderlinge wijze men in de Hoogduitsche taal — nu eens oorspronkelijk misschien uit hoogmoed, dan uit eene verregaande beleefdheid en onderdanigheid — bij het aanduiden des tweeden persoons te werk gaat. Somwijlen toch b. v. moet *hij* of het enkelvoudige *zij*, in het Hoogduitsch *er* of *sie*, den tweeden persoon voorstellen. *Sattle ER mir das Pferd*, zegt de Hoogduitsche ritmeester tot zijn' rijknecht; letterlijk vertaald: *Hij zadelde mij het paard!* De knecht wordt dan, als het ware, niet waardig gerekend, dat men hem regtstreeks aanspreekt, en men geeft het bevel als aan een' derden persoon. Dan weêr zegt men beleefd in den omgangsstijl, ook zelfs, als de rede tot slechts een' enkelen persoon gerigt wordt: *Wollen SIE mir das Buch geben?* letterlijk: *willen ZIJ mij het boek geven*, in plaats van *wilt GIJ* enz. even eens, alsof hij, wien men aanspreekt, de voortreffelijkheid van meer dan een' persoon bezat, en dus met het meervoud en wel met een meervoud van den derden persoon (*wollen Sie, willen zij*) moest worden aangesproken. — Op een ander oogenblik wordt weêr in den verhevensten zegtrant onze lieve Heer met *DU* begroet. *Du almächtiger Gott!* b. v. Dit zelfde *du* gebruiken ook goede vrienden, man en vrouw enz. in den zeer vertrouwelyken omgang onder elkander, b. v. *ó DU, mein Freund, mein Herzensbruder!* *Du, mein süßes Weib!* enz. terwijl er bij dit alles toch maar in den grond één persoonlijk voornaamwoord des tweeden persoons in het Hoogduitsch aanwezig is, namelijk *du* (ons oude *du*) in het enkelvoud, en *ihr* (ons *gij*) in het meervoud. De gewone conjugatie is dus *ich liebe (ik bemín)*, *DU liebest* of *liebst* (bij ons oudtijds *DU beminnest*), en in het meervoud *IHR liebet* of *liebt* (bij ons *GIJ bemínt*). Een vreemdeling, die op al de gemelde manieren van iemand aan te spreken, (waarmede zich dan nog sommige bijzondere complimenteuze vormen, als men tot hoog-vorstelijke personaadjen en andere groote heeren het

woord voert, paren) (*) niet afgerigt is, kan zich derhalve in het Hoogduitsch ligtelijk of aan lomphheid, of aan overdrevene beleefdheid schuldig maken. Eere zij der Fransche taal, die in dat opzigt doorgaans eene groote eenvoudigheid bezit, en waarin men niet eens ons *UWEd. UWEdGestr.* enz. enz. kent!

Met dat al, gelijk het verkeerde nog hier of daar eene goede zijde heeft, kan een bekwaam Hoogduitsch schrijver van deze opperbeleefde spraakwendingen, bij boertige en luimige karakterschilderingen, soms ongemeen veel partij trekken, om zijne verdichte personen op eene afwisselende en koddige wijze met elkander te doen spreken. Voorbeelden hiervan zijn er genoeg aan te treffen bij de latere meesters, GÖTHE, HOFFMANN, TIECK en anderen, die eerst regt getoond hebben, wat, vooral in het romaneske vak, echt, schilderachtig Hoogduitsch proza is, en onder wier handen die krachtige en, als zij goed uitgesproken wordt, regt liefelijke en weluidende taal zich even buigzaam kneden laat, als reeds vóór tweehonderd jaren het Nederlandsch zich zulks doen liet onder die van onzen grooten, en als schilderachtig, schoon soms misschien wat al te gedrongen prozaschrijver, nimmer volprezenen HOOFT.

(*) Bij v. het gebruik van *dero, ihro, euro* voor *seine, deine, euere, ihre* enz. *Ich ersterbe mit der allertiefsten Ehrfurcht zu Dero Füßen, Dero getreuester Diener* plagten soms Duitsche geleerden in hunne brieven en opdragten aan groote heeren te schrijven. Hoe kruipend is dat *ersterben* enz. Even slaafsich vind ik uitdrukkingen, als b. v. *Ihro of Euro Durchlaucht haben* ('t meervoud) *allergnädigst geruhet* u. s. w., uitdrukkingen, die voor een' regtschapen Nederlander even stuitend zijn, als der Franschen *sa Majesté a DAIGNÉ* enz. Verlichting en beschaving hebben echter reeds veel van dat al te kruipend demoedige uit de taal en zeden onzer achtenswaardige Hoogduitsche taal- en geslachtsbroeders verbannen. De Denen voor het overige spreken ook beleefdheidshalve iemand met den derden persoon van 't meervoud aan: b. v. *Vil De behage at saette Dem her?* Wilt gij zoo goed zijn u hier te plaatsen?

§ 74.

Bij de beschouwing der bezittelijke voornaamwoorden of *pronomina possessiva*, als daar zijn, *mijn, zijn, hun, haar* en dergelijke, welke in den grond eene soort van adjectieven genoemd kunnen worden, moet men de bekende fraaije eigenschap onzer taal niet over het hoofd zien, dat zij *en* het geslacht des bezitters, *en* dat van hetgene bezeten wordt aanduiden kan. Zij overtreft hierin het Latijn en al de daaruit gedeeltelijk voortgesprotene of daarmede naauw verwante *Romanzos*, Romansche of Romanische talen, zijnde het Fransch, Italiaansch, Spaansch en Portugeesch. Wanneer er b. v. in de *Zaire* gezegd wordt:

*O fille, encor trop chère,
Connais-tu ton destin? Sais-tu qu'elle est ta mère?
Sais-tu bien qu'à l'instant où son flanc mit au jour
Ce triste et dernier fruit d'un malheureux amour,
Je la vis massacrer par la main forcenée,
Par la main des brigands à qui tu l'es donnée? etc.*

dan wordt hier van *de moeder (la mère)* en dus van een' vrouwelijk persoon zoowel gezegd *SON*, d. i. *zijn*, als men zulks van een' vader, en derhalve van een mannelijk voorwerp, zeggen zoude. Maar, als HELMERS van BEIJLINK, die van zijne gade afscheid neemt, roerend zingt:

*Hij zet zich aan HAAR zij, daar hij haar vurig kust,
Terwijl HAAR gloeiend hoofd op ZIJNEN schouder rust,
En 't wichtje, beider beeld, aan HARE borst blijft hangen,
En met ZIJN handjes koost des vaders bleeke wangen.*

zoo ziet men, dat in onzen stijl het voornaamwoord telkens afwisselt, naarmate het geslacht des bezitters verandert. Is de bezitter vrouwelijk, dan is het *HAAR zijde*, *HAAR gloeiend hoofd*, *HARE borst*. Is de bezitter integendeel van het mannelijke of onzijdige geslacht, dan luidt het voornaamwoord *zijn*, b. v. *ZIJN schouder*, *ZIJNE handjes* enz.

Men werpe mij niet tegen, dat men in de Fransche taal het mannelijke bezittelijke voornaamwoord *son* en het vrouwelijke *sa* heeft; want deze strekken alleen tot onderscheiding des geslachts van hetgene bezeten wordt. Van dit geslacht nu kunnen wij het verschil ook aanduiden door in het mannelijke te zeggen *zijn* en *haar*, in het vrouwelijke *zijne* en *hare*. Zoo zeggen wij: *Die ongelukkige heeft zijnen oudsten zoon verloren en kort daarna zijne teeder geliefde dochter; en die vrouw, welke naast hem zit, verloor insgelijks haren eenigen zoon en hare oudste dochter.*

Cet infortuné a perdu SON fils aîné et peu de temps après SA fille chérie, et la dame qui est assise à côté de lui a perdu de même SON fils unique et SA fille aînée.

Inderdaad het gebrek, dat de Franschen aan deze zoo natuurlijke onderscheiding hebben, geeft telkens aanleiding tot dubbelzinnigheid in hun' stijl.

In de *pronomina possessiva* of bezittelijke voornaamwoorden van den eersten en tweeden persoon heeft dit onderscheid echter geene plaats. Als b. v. HUYGENS zingt:

*Daer hanght een boeven-nett gespannen voor MIJN' deur,
Daer 't minste diefken in de maezen blijft verhangen;
Maer siet eens, weyluy! wat een averrechtschen vangen;
Het klein goed smooft er in, het grof wild snapt er deur!*

zoo weet ik niet, of dat voornaamwoord *mijn* op eene vrouw, dan wel op een' man sla. Slechts het opschrift boven dit puntdichtje leert mij, dat het rijmpje op een' schout en dus op een' mannelijk persoon gemaakt werd; met andere woorden, dat de bezitter der deur, die de deur *mijn* noemt, een man is.

Eveneens is het met *uwe* gelegen.

*Wascht, Judaskind, en plast en drooght uw natte handen!
Het tellevuyl gaet af, maer noyt het vuyl van schanden.
Daer is een klevend vuyl, dat mé wil in het graf,
Het bloed- en woekervuyl; — dat veeght geen handdweil af.*

zingt op eene treffende wijze dezelfde dichter in een punt-dicht op een' handdoek of handdweil. Men ziet, dat slechts het substantief *Judaskind* ons leeren kan, of *uw natte handen* tot een' mannelijken of onzijdigen, dan wel tot een' vrouwelijken bezitter betrekking hebbe.

Van het eene en andere, dat tot de leer der reeds gemelde en andere voornaamwoorden en tot hun gebruik in den stijl behoort, zullen wij, bij de beantwoording der volgende vragen, in de lessen wel kortelijk iets aanstippen. Wij verwijzen, wat honderd bekende dingen betreft, tot de spraakkunsten, waarvoor men dit boek in geen deele moet aanzien.

1) Wat is de reden, dat de declinatie der persoonlijke voornaamwoorden, met name die van den eersten en tweeden persoon, in de meeste talen zoo onregelmatig is, zoodat b. v. van *ik* het geheel ongelijke *mij, ons* enz. komt? Waardoor is er van den anderen kant weêr eene groote gelijkheid tusschen de *pronomina* van verschillende talen. Men neme maar eens het Latijnsche *tu, me* en ons (oud) *du, mij*.

2) Welke etymologische vermoedens laten zich over den taalkundigen oorsprong van sommige onzer voornaamwoorden maken? Zou b. v. ons *die* zijn samengetrokken uit *de hi* of *hij*, en dus de uitdrukking: *zie daar den man, die mij dat gezegd heeft* kunnen verklaard worden door: *zie daar den man, zijnde DE HIJ, d. i. zijnde de persoon, welke mij dit gezegd heeft; en wat dergelijke gissingen meer zijn?*

3) Wat invloed heeft de veroudering van ons enkelvoudige *du* op onze conjugatie en onzen stijl gehad? Wat is *dij* eigenlijk?

4) Heeft het *pronomem ik*, in den eigenlijken zin van het woord, wel een' *pluralis* of een meervoud in de talen?

5) Wat is een *wederkeerend* voornaamwoord, en waarom gebruiken onze vroegere schrijvers telkens in den stijl *hem* of *haar* voor ons tegenwoordig vrij Hoogduitsch schijnend *zich*, dat naar den Neêrduitschen tongslag eigenlijk *zik* zou moeten luiden. B. v. HUYGENS:

*Trijn seght: sy wil geen' melkmuyt trouwen;
Sy kond' HAER niet van lacchen houwen,
Wanneer een kind aen 't vragen vaer:
Moêr! is dat jongetje mijn vaer?*

6) Men zegt *tot mijnent, tot zijnent, tot uwent* enz. HUYGENS . v. de praatzucht der regering van zekere stad gispende, zingt zeer aardig:

*Hoewel TOT UWENT het stadhuys,
Als 't op het nauwste meten quam,
By 't wonderwerck van Amsterdam,
Seer weinigh meer is, als een' kluys,
't Gebouw is goed, lang moet het duren!
Maar is 't niet wat te dun van mueren?
Al wat er binnen ommeget,
Verneemt men datelick op straet.*

Wat is dat half Deensch schijnende *tot mijnent, tot zijnent*? Is het een adjectief, substantief, pronomen? enz. enz.

7) Wanneer gebruikt men het best in den stijl uitdrukkingen, als daar zijn: *ontferm u MIJNER*, in stede van: *over mij*. Wees ZIJNER *gedachtig*, voor: *gedachtig aan hem*, en soortgelijke meer, die ons de Latijnsche constructien *miserere mei, illius sis* of *esto memor* herinneren? Wat is echter dit *mijner, zijner, uwer*? Waarom b. v. *mijner* en niet *mijns*? enz.

8) HUYGENS zingt, met eene vernuftige zinspeling op het eigenlijke en leenspreukige der spreekwijze *met voeten treden*, van een schoen:

*De mode van de schoen is 't grouwelickst bestaan
Van alle moden, die Gods vormen tegen gaen,
Dan daer is recht in 't land; wy doense, dat wy moeten,
Wy treden SE met voeten.*

Hoe komen wij aan dat *ze*, in plaats van *hen* of *haar*, en is het in den stijl goed te keuren?

9) BILDERDIJK zingt ergens:

Mijn arm zij nog te jong, om d' uwe te evenaren.

Moest dit niet zijn *d' uwen*, daar het de accusatief is?

10) De wellevendheid vorderde bij ons voorheen — gelukkigerwijze meer dan thans — het gebruik van *U. E.* Wat is dit *U. E.* toch? Moet men zeggen: *U. E.* of *Uw. E.*? Geestig en met zinspeling, meen ik, op GUARINI'S *Pastor fido*, schreef, vóór

een paar honderd jaren , onze groote HOOFT aan de schoone , bevallige en rijk begaafde jonkvrouwe TESSELSCHADE ROEMERS , die eenige dagen bij hem op het slot te *Muiden* vertoefd had :

Mejoffrouwe ,

UE. HEEFT hier HAARE muilen gelaaten. Dit 's een' leelijke vergeetelheit. Want het waar beeter , dat 'er UE. de voeten vergeeten had , en 'tgeen daar aan vast is. De vloer (acht ik) heeft UE. willen houden , ende ghy zijt haar ontslipt gelijk Corisca den Satyr , daar de perruik in den loop bleef. En zeeker , steenen en planken leggen en treuren , omdat ze niet langer van die zoete treedtjens gestrookt worden. Niettemin , deeze achteloosheit UWER E. doet ons hoopen , dat wy noch eenigh ander overschot zullen vinden , ende moogelyk UE. hart hier in eenigen kamerhoek zal vergeeten zijn. Enz.

Moest HOOFT niet schrijven *UE. HEBT hier UW muilen vergeten ? enz.*

11) Zegt men haar *moeders of harer moeder eenigst kind ; Uw Majesteits , Uwer Majesteit of Uwer Majesteits dienaar ?*

12) Het onderscheid tusschen *u* en *uw* is tegenwoordig in den stijl algemeen aangenomen. Waarom maakte men van dit onderscheid voorheen zoo weinig werk? CATS b. v. legt een' vader de volgende lessen in den mond. Ze zijn gerigt tot een' zoon , die uit reizen zal gaan :

*Bewaert u oogh , u mont , u beurs ,
En hoedt u voor een vrouwenkeurs ,
En myt u voor een mede-maet ,
Die op de gladde wegen gaet ,
Ook wacht u voor den dobbelsteen ,
Want dit zyn kankers in het been !*

13) Wat valt aan te merken omtrent de herhalingen van sommige *pronomina* ? De vader , van welken zoo even gesproken werd , zegt ook :

*Een dinck , dat gy niet sparen moet ,
Dat is de rant van uwen hoet.*

In hoe ver komen zij in den stijl te pas ?

14) Kan de stijl ook slepend worden door het altijd voluit schrijven van *mijnen , zijnen , haren* enz. waartegen BILDERDIJK ijvert ?

15) Is de volgende zin goed: *In de vergadering der Staten-Generaal werd gisteren de nieuwe wet op de belastingen voorgedragen. DEZELVE wet is met eene groote meerderheid van stemmen aangenomen.*

16) Is *hetgene* een *pronomen indicativum* (een aanwijzend of aantoonend), dan wel een *pronomen relativum* (een betrekkelijk voor-naamwoord)? Zijn te dien opzichte VAN WINTERS dichtregelen goed te keuren, in welke hij van den *Polypus*, die, schoon in stukken gesneden, nog blijft voortleven, aldus zingt:

*Is 't waar, dat door 't geweer, 't geen anders 't leven kort,
Uw leven werkzaam in verscheiden wezens wordt?
ô Ja, zoo kan natuur door wondren ons bekoren!
Uw ligchaam wordt geheel in ieder stuk herboren,
In ieder stuk, hetgeen uw leden wordt ontroofd enz.*

17) Wat zouden sommigen (b. v. HUYDECOPER in zijn' tijd), ten aanzien der *pronomina relativa*, op den stijl van den volgenden zin aanmerken: *Iemand kan honderd goede kennissen bezitten, waaronder toch geen enkel waar vriend gevonden wordt. Reken uzelfen gelukkig, als gij gedurende uw geheel leven ook slechts maar één' persoon gevonden hebt, waarmede gij een verbond van trouwe vriendschap mogt sluiten.*

18) Wat valt er, volgens den zoo even gemelden taalkenner, te gispjen in de volgende regels, die in eene oude legende over zekeren SAMIANUS voorkomen? *En doe hem (aan den heiligen Samianus namelijk) syn hoeft afgheslegghen was, soe nam hi syn hoeft in syn handen en droech dat XLIX screden verre, ende doe die Keyser syn oghen mit sinen bloede besalvet hadde, so wert hi te hant ghenesen.* Waar ter plaatse faalt het hier aan het goed gebruik van het *pronomen possessivum*?

19) Welk onderscheid moet men in een' goeden stijl maken tusschen *haar* en *heer*? Schrijft men goed b. v. HAAR HAAR was als het git der zwarte ravenpennen?

20) Men wil, dat men schrijve: *Ik heb HEN gezien, maar HUN dat boek gegeven.* Hoe nu echter met de praepositie? Moet het dan aan HEN, van HEN, of aan HUN, van HUN zijn?

21) Op de vraag, hoe het bij *Jan* sta, antwoordt de Heer van *Zuylichem*, al woordspelende:

*Jan staet sijn welvaart op het glyen,
Jan staet sijn goed in Lombardyen,*

*Jan staet sijn wijf tot elcks gerijf,
 Jan staet den hencker naer sijn lijf,
 Jan staet sijn naem ter galgh te lezen,
 Jan staet sijn ziel, gelyck sijn wesen,
 Jan staet een brandmerk op sijn koon,
 Dry op sijn rugh — dat staet hem schoon!*

Gedoogt de goede stijl een dergelijk gebruik van het voornaamwoord *zijn*, hetzij dan in poëzij, hetzij in proza?

22) Wat zouden fijn-naauwkeurige stijllisten, als b. v. HUYDECOOPER en anderen, op de volgende regels van VONDEL aan te merken hebben, indien deze ten minste proza waren?

*Verr dwaelt hy van dit leven af,
 Dien de onrust nagaet tot in 't graf,
 En tot den avond van den morgen
 Geknaeght, geplaeght wort van de zorgen.*

Men geve alleen op het gebruik der voornaamwoorden in die verzen acht.

23) Is er onderscheid tusschen *de man*, *DIE*, en *de man*, *WELKE*; tusschen *den man*, *DIEN*, en *wien ik gezien heb*? Moet men zeggen: *de mannen*, *wien* of *wie ik dit schonk*. *Hij-zelfs*, *hij-zelf*, of *hij-zelve*. *Wij-zelve* of *wij-zelven*? enz. enz.

24) *De eedgenooten, te zamen gekomen zijnde, sloten anderwerf onder zich het heiligste verbond, om zich tot der dood toe getrouw te blijven. Zij zwoeren met kruislings over elkander gelegde degens, dat zij zich tot den laatsten droppel bloeds verdedigen zouden, en dat zij, waar zij zich ook mogten ontmoeten, alles voor zich veil zouden hebben.* — Wat zoude, volgens het oordeel van sommigen, in dezen zin niet deugen?

25) De Franschen plaatsen soms voor het *pronomen relativum* of betrekkelijke voornaamwoord den *articulus* of het lidwoord, zeggende b. v. *Lequel*, *Laquelle*. Zoo zeggen wij ook nog *DE welke*.

Kunnen wij met JEREMIAS DE DECKER en anderen ook schrijven: *DE deze* en *DE die*, gelijk de gezegde dichter b. v. doet in zijn punt dicht op de *rhetorica* en *dialectica*.

*Welspreken leert DE die, DE deze wel bewyzen;
 Dees is der wysen schilt, die 't harnas der schynwyzen;*

*Die poeyert en blanket, 'twelk deze en mydt en weert;
 De deze is enkel sout; die op den smaek gesouten;
 Dees geeft de waerheit licht, die kan se duyster kouten;
 Wysmaekt die, dese wys, die listig, dees geleerd.*

26) HOOFT zegt in de opdracht zijner Nederlandsche Historiën aan Prins FREDERIK HENDRIK van ORANJE: *Uw Hoogheit ziet hier wel een' bus van dierbaare diamanten; maar slechtelijk gesleepen, en niet gekast naar de konst. Waaroover ik schroomen zoude 'twerk onder HAAR ooghen te laten verschijnen; waare een deel van dien, buiten myn' kennis, zoo verre niet geraakt, en zeer genaadelijk bejeeghent geweest: hebbende uw' Hoogheit zich gewaardicht, my met eighen monde te verklaaren, dat ZY 't bondigh vond: neevens andere redenen, hier voeglyzt verzweeghen.*

Is dit haar en zij hier al dan niet goed?

27) Zegt men tot een' Koning: *Het bekage Uwer Majesteit HARE aandacht hierop te vestigen of ZIJNE aandacht?*

28) HUYGENS heeft het volgende puntgedicht:

*Verstaeje 'twel, is 't derde woord,
 Dat m' uyt uw taterkaecken hoort. Enz.*

In hoe ver kan men van ons *js*, zoo als dat hier voorkomt, in den stijl gebruik maken? In het voorbijgaan zij gezegd, dat *taterkaecken*, zoo veel als *babbelkaken*, een' *babbelmond* beteekent. De Engelschen gebruiken nog (*to*) *tattle* voor *snappen*, *babbelen*.

Enz. enz. enz.

Het eene en andere over de Nederlandsche werkwoorden en over hetgene men met opzigt tot hen in een' goeden stijl onder het oog dient te houden.

§ 75.

Het werkwoord of *verbum* is een van de gewigtigste taal- of rededeelen. Het is toch in de uitdrukking onzer denkbeelden door middel van datgene, wat wij woordentaal noemen, het teeken, den uitbeelding van den band, die zich ons

verstand tusschen twee voorstellingen denkt. Geene uitspraak, geen oordeel, geen besluit, geene bepaling (of hoe men het noemen wil) over of omtrent eene zaak laat zich zonder het *verbum* in woorden aanduiden. Een enkel substantief, met een enkel werkwoord verbonden, b. v. *nijd verteert*, levert reeds een' gesloten zin op, waarin eene bepaalde stelling wordt uitgesproken. Honderd substantieven integendeel zonder werkwoorden bieden ons niets meer aan dan bloote begrippen, of wil men liever, bloote aanschouwingen, bij wier vorming de hoogere vermogens van den geest nog maar weinig werkzaam zijn. Men kan daarom uit een' stilligen zin alle taaldeelen wegnemen, als men slechts het substantief (of wat deszelfs plaats bekleedt) en het *verbum* late. Maar het is hier de plaats niet, om in eene breedvoerige wijsgeerige ontwikkeling van den aard der werkwoorden te treden. Wij dienen toch de les van JEREMIAS DE DECKER ook op dit handboek toepasselijk te maken:

*Een ander scheppe vry in lang gedicht bevallen,
Kort is 't, dat met lust myn tijdverdriet verkort;
Want, leser! niet alleen in punt dicht, maar in allen
Al wat of schoon, of soet, of goed is, dat is kort.*

Het werkwoord is ook daarom van het hoogste belang, omdat het tot de oudste taaldeelen behoort. De mensch namelijk schept, voor dat hij tot het vormen des denkbeelds van zelfstandigheid overgaat, in het eerst bloot losse, onzamenhangende begrippen van eigenschappen, en, misschien nog vroeger, van werkingen, van welke laatste de *verba* de teekenen in de taal zijn. Daarom beweren sommigen misschien niet ten onregt, dat ieder substantief in de talen tot een ouder werkwoord terugwijst, en dat, schoon er ook al bij vele substantieven tegenwoordig geen spoor van zulk een moeder-werkwoord meer overig moge zijn, ja, ofschoon het in de werkelijkheid ook nimmer bestaan moge hebben, het toch, bij de vorming des substantiefs, den mensch voor den geest moet hebben gezweefd.

*Over de zoogenaamde rangen onzer Nederlandsche
werkwoorden.*

§ 76.

Onze Nederlandsche *verba* hebben, ten gevolge hunner verschillende conjugatie, drie rangen, gelijk men het tegenwoordig noemt. Zij zijn namelijk in de conjugatie of ongelijkvloeiend, of gelijkvloeiend, of onregelmatig. Door ongelijkvloeiende werkwoorden verstaat men de zoodanige, welke 1) of in het *imperfectum*, d. i. in den onvolmaakt verleden' tijd, 2) of in het *participium praeteritum*, d. i. in het voorledene deelwoord, en 3) soms in beide van wortelklinker veranderen, en die, terwijl zij in het *imperfectum* geen *de* of *te* op het einde aannemen, maar éénlettergrepig blijven, in het gezegde *participium* op *en* uitgaan. Als b. v. HUYGENS eene appelverkoopster aardig zeggen laat:

*Siet, hoe de menschen staegh van quaed op erger slaen!
Myn malle groote-moer heeft eens haer' kans verkeken
Om éenen appel, die s' haer man wist aen te preken;
Ick preeck er alle man met heele korven aen.*

dan gebruikt hij in *verkeken*, zijnde het *participium praeteritum* van het zamengestelde *verkijken*, een ongelijkvloeiend werkwoord. De wortelklinker toch in *kijken* en *verkijken* is de *i* of *ij* in de syllabe *kijk*. Deze *i* of *ij* nu verandert in het *imperfectum* in *e*, *kijk* wordt *keek*, niet meerlettergrepig *kijkte*, en in plaats, dat het in het deelwoord zoude luiden *geKIJKT*, ondergaat dit *participium* dezelfde letterverwisseling van *ij* in *e*, neemt voorts nog op het eind *en* aan, en wordt derhalve *GEKEKEN*, *VERKEKEN*, *DOORKEKEN* enz.

§ 77.

In de bovenstaande § zien wij een ongelijkvloeiend *verbum*, hetwelk in het *imperfectum* en *participium* beide, en in beiden

op dezelfde wijze van wortelklinker verandert. Soms echter wisselt de wortelklinker in de gezegde twee tijden op verschillende manier. De Heer van *Zuylichem* heeft b. v. de volgende woordspeling met het woord *uittnemend*:

*Zijt ge een UYTNEMEND man, Andries! gelijk ick hoor
Veeltijds van u gewagen,
Blijft wat van mijn comptoir;
'k Magh geen UYT NEMEND volck omtrent mijn' cass verdragen.*

In dit punt dicht nu bezigt hij in het woord *nemen* of *uittnemen* een werkwoord van de laatstgemelde soort. De wortel letter *e* van *nemen* toch gaat in het *imperfectum* over in *a*, en in het *participium* in *o*. Dus is de conjugatie *nemen*, *nam*, *genomen*. Van denzelfden aard zijn *spreken*, *sprak*, *gesproken*, *helpen*, *hielp*, *gehölpen*, *werpen*, *wierp*, *geworpen* enz. — Andere ongelijkvloeiende *verba* wisselen weër alleen den wortelklinker in het *imperfectum*, terwijl het *participium* dien behouden blijft. Tot deze soort brenge men bij v. in HUYGENS' punt dicht:

*Ghy hebt seer veel gelesen, Jan!
Maer noch niet all; — dat kan niet wesen;
Dan hadt ghy 't meest doorlesen, man,
Hadt ghy u selven wel doorlesen.*

het werkwoord *lezen*, dat in het *imperfectum* *las* den wortelklinker *e* in *a* verandert, maar hem in het *participium* *gelesen* onaangeroerd laat. — Nog zijn er ongelijkvloeiende *verba*, die allengskens in het gebied der gelijkvloeiende overtreeden. HUYGENS b. v. bezigt er zoodanig een, als hij zingt:

*Men LOEGH om dat Klaes Narr gingh proncken langhs de Stadt
Met nieuwe kleeren aen, en als een Joncker tradt;
Wel, seid hy, 'k ben een Geck, dat moet ghy my vergunnen,
En, als ick niet en pronckt, hoe soudt ghy 't weten kunnen!*

Hier is *loeg* namelijk het oude *imperfectum* van *lagchen*, voor welk *imperfectum* wij thans het gelijkvloeiende *lachte* gebruiken. Het deelwoord blijft echter nog ongelijkvloeiend, als luidende niet *gelacht*, maar *gelagchen*.

Men ziet dus, dat men vier hoofdsorten van ongelijkvloeiende *verba* heeft, namelijk 1) de zoodanige, die in het *imperfectum* en *participium* beide op dezelfde wijze hun' wortelklinker veranderen; 2) die zulks alleen in het *imperfectum* doen; 3) die het op verschillende wijze doen, en in het *imperfectum* en in het *participium*; 4) die half en half reeds hunne ongelijkvloeiendheid verloren hebben. Sommigen zouden misschien nog eene vijfde klasse van ongelijkvloeiende werkwoorden hier bijvoegen willen, waaronder b. v. *koopen*, *brenge*, *denken*, *zoeken*, *mogen* en eenige andere te rangschikken waren. Ik zou deze echter liever onregelmatig noemen. — Voor het overige heeft in elk van de bovengemelde soorten der ongelijkvloeiende werkwoorden de verandering des wortelklinkers op eene vrij regelmatige wijze plaats. Dus gaat in de eerste soort de *ij* over in de zacht lange *e*, b. v. *stijgen*, *steeg*, *gestegen*; de korte *i* in de zacht korte *o*, als in *binden*, *bond*, *gebonden* enz. enz.

§ 78.

Het is onze voortreffelijke taalkenner LAMBERT HERMANZ. TEN KATE, die vóór ruim eene eeuw het eerst op eene zeer nauwkeurige wijze den aard onzer ongelijkvloeiende *verba* in het duidelijkste licht gesteld heeft. Hij heeft aangetoond, dat er in de verandering van de wortelklinkers dier werkwoorden zeer veel orde heerschte, en dat men dus uit deze *verba* geen bewijs tegen de regelmatigheid onzer taal in het algemeen afleiden konde. Te gelijkertijd heeft TEN KATE betoogd, dat men de zoogenaamde ongelijkvloeiende werkwoorden almede voor de oudste van allen in onze taal en in de overige met haar vermaagschapte Duitsche spraken aan moest zien, en zulks om verschillende redenen, als b. v. omdat men

dezelve (wel te verstaan, met onderscheidene klankbuigingen echter), in al de oud-Duitsche dialekten reeds aantreft, iets, hetwelk met vele gelijkvloeiende het geval niet is; al verder, omdat zij-allen werkingen en handelingen aanduiden, waarvoor men, bij het ontstaan der taal, het eerst woorden noodig had, gelijk zij dan ook, hoewel ver weg het minste in getal zijnde, het meest van al onze *verba* gebezigd worden. Voorts, wijl van hen veel meer naamwoorden zijn voortgesproten, dan van de ongelijkvloeiende, en juist deze hunne geschiktheid, om tot stamwoorden te dienen, voor hunne oudheid pleit. Zoo ook, omdat zij, blijkens hun' geheelen vorm, niet wel anders ontstaan konden, dan in de wieg en bakermat der algemeene Duitsche taal en op een tijdstip, dat zij, die haar spraken, nog slechts, om het zoo te noemen, een enkel groot huisgezin uitmaakten. Eindelijk nog, omdat al de werkwoorden, die men zeker weet, dat van later tijd of uit andere talen overgenomen zijn, b. v. al onze basterdwerkwoorden, onder de gelijkvloeiende gerangschikt moeten worden, terwijl men tevens, hoe hooger men in de oudheid opklimt, telkens meer ongelijkvloeiende ontdekt.

Dit alles heeft TEN KATE op eene scherpzinnige wijze ontwikkeld, en van de voornaamste Duitsche en oud-Duitsche talen of dialekten vergelijkingslijsten opgesteld, waarin hij b. v. de Meso-Gothische, Angel-Saksische, Frank-Duitsche, Hoogduitsche en IJslandsche ongelijkvloeiende werkwoorden onder elkander en met de onze vergelijkt. Waarlijk, wanneer men de groote vlijt en naauwkeurigheid gadeslaat, die aan dit en aan zoo vele andere stukken van het werk, *Aanleiding tot de kennis van het verhevene deel der Nederduitsche Sprake* getiteld, door TEN KATE besteed zijn geworden, kan men de nagedachtenis diens voortreffelijken mans, diens onvermoeiden taalkundigen ijsbrekers (mag ik hem zoo eens noemen?) niet dankbaar genoeg in eere houden.

Dit neemt voor het overige niet weg, dat men, op deszelfs schouders staande, in sommige opzichten niet verder zoude kunnen zien, dan hij gedaan heeft.

Een aantal voorbeelden van gelijkvloeiende en ongelijk-

vloeiende werkwoorden kan men in het volgende dichtstukje des beroemden JOHAN VAN BROEKHUYZEN aantreffen, dat hier tot afwisseling en verlevendiging dezer, aan sommigen mischien wat dor schijnende, taalkundige onderwerpen eene plaats moge vinden. Het gedichtje heeft ten opschrift: *aan de Moezel*, en werd ten jare 1676, toen de dichter zich te *Trier* bevond, door hem vervaardigd. Hij spreekt de nimfen of nadjaden der gemelde rivier aan, klaagt haar zijne liefdesmart, en bidt haar, dat heur stroom de aandoeningen, welke hem bezielen, naar Holland tot het voorwerp van zijne genegenheid overbrenge enz.

*O Nimfjes! die mijn zinnen streelt,
En aan de groene Moezel speelt,
Daar kriele Saters schuilen
In bosschen en in kuilen;*

*Als gij met dit verglaasde nat
Uw beentjes tot de dij bespat,
En gaat in 't water woelen,
Kan dat uw min verkoelen?*

*Ik acht, wel neen. Want Cytheré
Sproot zelve midden uit de Zee:
En, eer ze aan Cyprus landde,
Begon de Zee te branden.*

*Waar ik met hoofd en ligchaam duik
In 't stroomen van uw milde kruik,
Om 's middags brand te mijnen,
Komt mij mijn min bestrijen.*

*Opborlen komt met feller vier
Mijn min, och arm! zoo ver van hier;
Ik voel, ik voel haar koortsen!
Uw golven zijn mijn toortsen!*

*Wanneer ik, na versmagten dorst,
Te laven tracht mijn drooge borst,
Al wat ik heb gedronken,
't Zyn gietelijke vonken.*

*Indien nu eens mijn zieltje wist,
Hoe vast mijn hertjen is gesplitst
Aan hare gunst en deugden,
Wat zwoom ik dan in vreugden!*

*Beveelt uw stroom, dat zij het zegt,
Den Stigtsen Rijn en blanke Vegt,
Daar zij met vogte leden
Komt drijven naar beneden.*

*Of zou de wind met sneller vlugt
Mijn bede brengen door de lucht?
Ai, windje, breng mijn lusje,
Mijn hart ook met dit kusje!*

*Ik zal bij beurten in 't verschiet
Op galm van vers gesneden riet,
Terwijl ik hier ga dwaalen,
Mijn vlam aan 't woud verhalen.*

*Aan 't woud, ó nimfjes! daar gij speelt
En uwe dieverijtjes heelt,
Uw partjes en genugjes,
Uw lachjes en uw kluchjes.*

*Zoo mag de schelle nachtegaal
Veranderen zijn oude taal,
En onder bruine blâren
Mijn klagt aan zijne paren.*

Kan er heden ten dage in of buiten ons land iets liefelijkers en bevalligers gemaakt worden, en zouden de Hoogduit-

schers wel zulke zoetvloeiende verzen *uit dien tijd* kunnen aanwijzen?

§ 79.

Wat gelijkvloeiende *verba* zijn, kan uit het gezegde over de ongelijkvloeiende reeds meer of min opgemaakt worden. Het zijn de zoodanige, welke in de conjugatie nimmer van wortelklinker veranderen, en die hun *imperfectum* op *de* of *te*, hun *participium praeteritum* op *d* of *t* doen eindigen. Dus is *verdobbelen* (Hoogduitsch *verdoppelen*), dat oudtijds zoowel *verdubbelen*, als *verspelen met dobbelsteenen* beteekende, (gelijk de Heer *van Zuylichem*, hierop doclende, zingt:

*Wat mayh het volckje leggen tobbelen,
Om geld op geld, en goed op goed,
Sei Jan, ick weet een' lichter' roet,
Om all mijn goetje te VERDOBBELEN.)*

Dus is *verdobbelen* (herhalen wij) een gelijkvloeiend werkwoord. *Verdobbelen*, *verdobbelde*, *verdobbeld*. Insgelijks *tobbelen* (van *tobben*). En zoo *hooren*, *hoorde*, *gehoord*; *vloei*, *vloei*, *gevloeid*; *maken*, *maakte*, *gemaakt*; *pronken*, *pronkte*, *gepronkt* enz.

Deze soort van werkwoorden zijn verre weg het talrijkst in onze taal, terwijl daarentegen, volgens TEN KATE, de primitieven der ongelijkvloeiende slechts een paar honderd bedragen.

Vele dezer werkwoorden zijn, om het dus te noemen, klein-kinderen der ongelijkvloeiende. Immers vooral uit het *praesens* en *imperfectum*, dat is, uit den tegenwoordigen en onvolmaakt voorleden' tijd, van deze laatstgemelde werden substantieven geboren, die weêr aan gelijkvloeiende *verba* het aanzijn gaven. Zoo ontstond *zog* (*moedermelk*) uit het *imperfectum* *ik zoog* van *zuigen*, *zoog*, *gezogen*, en dit substantief *zog* telde weêr het gelijkvloeiende *zogen*, *zoogde*, *gezoogd*; *krijg* sproot misschien voort uit *ik krijg* van *krijgen*, *kreeg*, *gekregen*, en werd weêr vader van *krijgen*, *krijgde*, *gekrijgd*,

d. i. oorlog voeren. *Wiegen*, dat is, al schommelende bewegen, dankte vermoedelijk zijn' oorsprong aan het gezegde *wegen*, of *bewegen*, *bewoog*, *bewogen*, dat echter zoowel bij ons, als bij de Hoogduitschers, ook soms gelijkvloeiend gebruikt wordt. — TEN KATE mogt in dit opzigt te regt van de ongelijkvloeiende werkwoorden zeggen: „'t zijn deze Ongelijkvloeienden, die als onvervalschte eerstelingen en verwonderlijk groote Stamboomen in onzen Tael-Hof met zoo kloeke Armen staen te pronken, dat een enkele Tak den grootsten boom van de andere *Verba* kan evenaeren.” —

§ 80.

Behalve de ongelijkvloeiende en gelijkvloeiende hebben wij nog een' derden rang van werkwoorden, namelijk dien der meer eigenlijk gezegde onregelmatige of ten minste schijnbaar onregelmatige. Zoo gebruikt b. v. de Heer van *Zuylichem* verscheidene zulke onregelmatige *verba*, als hij, zinspelende op de uitdrukking: *'t Is alles met de pen gedaan*, die men wel eens bij sommige teekeningen bezigt, van iemand, om valsche handteekeningen ter galge verwezen, aardig met verschillende woordspelingen zingt:

*Pier heeft zijn selven AEN, en and'ren AF geschreven,
Of 't RECHT of ONRECHT waer, hem docht het mocht wel GAEN;
Nu GAET hy RECHT ter galgh, en 't KOST hem vast zijn leven;
Is 't niet een KOST'LICK stuck? 'T IS MET DE PENN GEDAEN.*

Hier zijn in verschillende opzigten *gaen*, *doen*, *denken* en *mogen* onregelmatig. — En zoo zijn het ook andere, hier niet voorkomende, als: *staan*, *zien*, *slaan*, gelijk ook meer of min *plegen*, *brenghen*, *denken*, *kunnen*, *willen* enz. — Inzonderheid echter loopt de onregelmatigheid van het zoogenaamde hulpwerkwoord (*verbum auxiliare*) *zijn* in het oog. Want hoe komt van *zijn*, *ik BEN*, *ik WAS*, *hij IS* enz. enz.? En toch moet men hierom onzer moederspraak de blaam van slordige regelloosheid niet aanwrijven. Sommige *verba* toch wijken onder anderen daarom slechts zoo zeer van den regel af, omdat

hunne conjugatie niet uit die van één, maar uit die van verschillende werkwoorden is zamengesteld. In *zijn* b. v., het schijnbaar onregelmatigste van allen, vindt men er die ten minste van drie (zoo niet van vier), namelijk de conjugatie van het tegenwoordig nog gebruikelijke *zijn*, van ons *wezen*, en van het oude *bennen*, dat bij de Engelschen nog leeft in hun werkwoord (*to be* (oudtijds *beon*), in de Engelsche taal *zijn* of *wezen* beteekenende. Dus is dan *ik BEN* en ons oude *DU BIST* van *bennen*. *Wij ZIJN*, *gij ZIJT* enz. van *zijn*; *ik WAS* van *wezen* (gelijk *LAS* van *lezen*). Dit *WAS* gaat in den *pluralis* weêr in *wij WAREN*, niet *wij WASSEN*, over, en zulks volgens eene zeer gewone letterwisseling van *s* in *r*, waaraan wij de tweederlei schrijfwijze *keur* en *keus*, *verkoos* en *verkoor* enz. enz. te danken hebben, en waarom de Hoogduitschers in het enkelvoud niet *ich was*, maar *ich war*, zeggen. Wat *hij is*, oulings *ES*, betreft, het schijnt gezegd voor *wes*, van *wezen*, of eene afknotting van *hij BIST*. Geregeld zoude de conjugatie van *bennen* zijn: *Ik BEN* of *BIN* (zoo als dé Hoogduitschers zeggen), *du BINST* of *BIST*, *hij BIST*, *wij BINNEN* enz. Van dit *bist* is echter door lang tijdverloop bij de Hoogduitschers *ist*, bij ons welligt *is* geworden, zijnde de *b* hier in de keel blijven steken, even als zulks plaats heeft in het Engelsche *I AM* (*ik BEN*), dat eigenlijk misschien zijn moest *I BAM*. Het kan echter ook omgekeerd hebben plaats gehad, zoodat de *b* een toevoegsel geweest is. Maar dit zijn etymologische spitsvondigheden, waarbij het hier niet noodig is langer stil te staan. Het is slechts ter loops aangeroerd, om jongen lieden te doen zien, dat ook in een' bajert van schijnbare verwarring de duidelijkste sporen van orde en regelmaat te ontdekken zijn. Hoe nauwkeuriger men ons taalgebouw gadeslaat en door de schimmel en roest der oudheid, die het hier en daar bedekt, met zijne bliken poogt door te dringen: hoe eerwaardiger, hoe regelmatig en luisterrijker het zich aan ons voordoet. Men kan het vergelijken bij die aloude Egyptische reuzentempels, welke ook daar, waar zij half in puin verzonken liggen, nog de treffendste éénheid en den sierlijksten samenhang vertoonen.

Een paar vragen, tot het bovenstaande betrekking hebbende.

1) Wat nut kan de beschouwing onzer *verba* voor den Nederlandschen stijl hebben?

2) Indien ieder substantief een vroeger werkwoord, als primitief of stamwoord, onderstelt, zijn dan al onze *verba* ouder, dan onze substantieven?

3) Waarin moet men de reden van de dusgenaamde ongelijkvloeiendheid onzer zoo niet bij uitsluiting oudste, ten minste tot de oudste behoorende werkwoorden zoeken? De gelijkvloeiende conjugatie is toch eenvoudiger en moest hierdoor, zoude men zeggen, bij het eerste ontstaan der taal verkieslijker geweest zijn? Wat zijn TEN KATES, BILDERDIJKS, KINKERS gevoelens daaromtrent?

4) In hoe ver is TEN KATES stelsel over onze werkwoorden en hunne verdeling in gelijkvloeiende en ongelijkvloeiende door den geleerden Hoogduitschen taalkenner GRIMM gevolgd?

5) Vindt men niet bij onze oudste Nederlandsche schrijvers MAERLANT, MELIS STOKES enz. verscheiden *verba* als ongelijkvloeiende gebruikt, die thans gelijkvloeiend zijn, en wat volgt hieruit?

6) Onze SPANDAW zingt in zijne fraaije vertaling der *Spinster* van VOSS:

*'k Zat voor mijn deur en spon en zong,
Een jongling hoorde mijne zangen;
Hij was zoo schoon, hij LOEG mij toe,
En rooder gloeiden zijne wangen, enz.*

In hoe ver kan men dergelijke, meet of min verouderde taalvormen, als het hier gebezigde *loeg* voor *lachte*, in een' goeden stijl bezigen? Dezelfde vraag geldt ten aanzien van uitdrukkingen, als daar zijn:

Nimmer moé geronnen tijd enz. enz.

7) Men zegt: *Ik BLIES*, en *ik BLOES*, *verkoor* en *verkoos*, *vroor* en *vroos*, *ried* en *raadde*, *vroeg* en *vraagde*, *joeg* en *jaagde*, *zwoer* en *zwoor*, *hiet* en *heette*, *woei* en *waaide* enz. enz. Is in den stijl hier onderscheid tusschen te maken?

8) VONDEL zegt in den *Gijsbrecht van Amstel*:

De toren van 't stadhuis BEWEEGDE zich en schudde.

Wat valt hieromtrent aan te merken?

9) Hoe laat zich het schijnbaar onregelmatige der conjugatie van *zien, staan, gaan, denken, koopen* enz. verklaren en tot regelmaat terugbrengen?

10) Wat is de reden, dat de zoogenaamde hulpwerkwoorden, en vooral het zoogenaamde *verbum substantivum*, bij ons en in de meeste talen zoo schijnbaar onregelmatig zijn?

11) Welke gewigtige stelregels laten zich uit de beschouwing der gelijkvloeiende en ongelijkvloeiende werkwoorden afleiden?

Enz. enz. enz.

Over de verdeeling onzer werkwoorden in bedrijvende, lijdende, onzijdige enz., en hetgeen te dien opzigte in den stijl valt waar te nemen.

§ 81.

De bovenstaande verdeeling onzer werkwoorden in ongelijkvloeiende enz. was naar den aard hunner conjugatie geregeld.

Volgens eene andere, in de meeste talen plaats grijpende verdeeling, worden voorts onze *verba*, wat nu den aard van hun werken of handelen betreft, verdeeld in *activa, passiva, neutra, reciproca, impersonalia, frequentativa* enz., dat is in bedrijvende, lijdende, onzijdige, wederkeerige, onpersoonlijke, herhalende en wat dies meer zij. Wat men door deze verschillende soorten van werkwoorden te verstaan hebbe, is bekend. Dat b. v. in het volgende puntdicht van DE DECKER:

Wacht u lichtvaerdelyk uw' naesten te verdoemen:

Beveelt hem Gods gericht, wanneer hy zich misgaet.

God ziet der zonden zaed, ghy slechts de bloote bloemen:

God keurt de daet naer 't hert, ghy 't herte naer de daed.

niet dan bedrijvende of wederkeerige werkwoorden voorkomen, kan ons elke schoolknaap leeren. De hoogere wijsgeerige beschouwing van de opgenoemde verschillende soorten der werkwoorden is der aandacht overwaardig, maar hoort te huis in de wijsgeerige theorie der taal in het algemeen, waar-

over hier te lande de beroemde KINKER zooveel scherpzinnigs gezegd heeft.

§ 82.

Het ontbreekt onzer Nederlandsche taal geheel aan vormen en eindklanken, om in het werkwoord-zelf, en zonder dat wij tot hulpwerkwoorden of *verba auxiliaria* de toevlugt nemen, het begrip van het zoogenaamde lijdende of *passivum* uit te drukken. Met andere woorden: wij kunnen b. v. van ons *activum*: *ik lees*, geen *passivum* maken, door slechts eene letter op het einde te veranderen, of er ééne of een paar letters bij te doen — gelijk in het Latijn het actieve *lego*, door de bloote aanstaating der *R*, in het passieve *legor* overgaat; — maar wij moeten zulks aanduiden met hulp der werkwoorden *worden* en *zijn*, en zeggen dus in het bedrijvende: *ik lees*, in het lijdende: *ik word gelezen*. Als HUYGENS dus zeer zinnijk en treffend tot de Godheid zingt:

*Wanneer ghy klopt aen 't steenen hert,
Daer geen gehoor gegeven werdt,
Wilt ghy dat hert yets laten hopen,
Soo klopt, Heer, en doet selver open!*

en door *gegeven werdt*, (dat bij hem, even als nog in het Hoogduitsch *werden* ons *worden* is, ons tegenwoordig *gegeven wordt* beteekent) het passieve uitdrukt, kan men in het Latijn zulks korter doen, met slechts één woord te gebruiken, en zeggen: *cor lapideum, in quo non datur audientia*, gelijk wij nu maar eens het Latijn zeer plat en stijf-letterlijk aldus vertalen willen.

§ 83.

Wij hebben dit gebrek aan een eigenlijk gezegd *passivum* in onzen stijl met de meeste hedendaagsche volkeren van Europa gemeen. De Franschen, Duitschers, Engelschen, Italia-

nen, Spanjaarden enz., gaan allen aan hetzelfde euvel mank. Sommige Slawische of Slavonische talen, b. v. het Russisch, kunnen haar *passivum* eenigzins op de wijze der Grieken en Romeinen, uitbeelden. En, wat merkwaardig is, ook in de spraken, welke men de Scandinavische noemt, en die, even als ons Nederlandsch en hare 'naaste zuster, het Hoogduitsch, van Duitschen of Germaanschen oorsprong zijn, treft men in sommige *tempora* of tijden harer conjugatie een eigenlijk gezegd *passivum* aan. Men weet, dat men door de Scandinavische, ook wel Noord-Duitsche of Kimbrisch-Duitsche talen geheeten, het Deensch met het daaraan gelijke Noorweegsch, het Zweedsch en oud-IJslandsch verstaat. Dus beteekent dan b. v. het woord *hilse* in het Deensch *groeten*, maar, *hilses gegroet worden*. *Jeg hilser* zegt men voor *ik groet*, maar *jeg hilses* voor *ik word gegroet*. En zoo *jeg hilsede, ik groette: jeg hilsedes, ik werd gegroet*. Op dezelfde wijze gaan *begjere, begynde, betale, forlange, dele* (*begeeren, betalen, verlangen, deelen*) en duizend anderen. — Het *passivum* wordt echter ook door middel van *blive*, dat is *worden*, in het Deensch aangeduid. Dit, en de zonderlinge plaatsing van den bepaalden artikel in de Scandinavische talen, waarover in § 63 gehandeld is, verdient in deze met ons vermaagschapte spraken ten hoogste onze aandacht.

§ 84.

Onze zoogenaamde onzijdige werkwoorden, *verba neutra* of *intransitiva*, laten zich in verschillende soorten verdeelen, welke het onnoodig is hier op te noemen. Ofschoon zij, voor zoo ver zij *neutra* zijn, in geene *passiva* kunnen overgaan, (want van *slapen* laat zich b. v. niet zeggen *ik word geslapen*) en ook in 't algemeen geen' eigenlijk gezegden *accusativus* of vierden naamval van lijdén regeren kunnen, daar men toch b. v. niet zeggen kan, *ik slaap iemand*, worden zij echter in sommige betrekkingen met dien *casus* verbonden. Men zegt dus *eenEN gerusten slaap slapen, eenEN goeden tred gaan* enz. Ook zijn ze soms *neutra* en *activa* te gelijk. Gemakkelijk

worden ook in den stijl onze *neutra* door middel van voorvoegselen en voorzetselen in *activa* en *passiva* herschapen. Als JEREMIAS DE DECKER dus zingt:

*Gods oog ontloopt men niet, hoe ver men loopt en sweeft;
 God wordt door niemands list bedrogen, noch bespot.
 God, God is overal, en 't al is vol van God,
 't Leeft al, 'tis al door Hem, al wat 'er is en leeft.*

is onder anderen het *neutrum* spotten een *passivum* geworden door de voorvoeging der syllabe *be*, over welke en meer andere partikelen van derivatie, hierboven in § 17, het eene en andere gezegd werd. Op dezelfde wijze laten zich door middel van verschillende andere voorvoegselen en voorzetselen de *neutra* bij ons tot *activa* en *passiva* maken. Dus is *donderen* een *neutrum*, maar *DOORDONDEREN* een *activum*, dat tevens passief kan worden. Wij zouden dus kunnen zeggen: *de lucht werd doordonderd van het schrikkelijke gedruisch, dat de vuurspuwende berg maakte*. Zoo zingt de Heer van *Zuylichem* in het roerende slot van zijn gedicht, *Dagwerk* getiteld:

*Ik steen, als steenen doen van onderaerdsche dompen,
 Die haer DOORDONDEREN, en scheuren ze tot klompen.*

Dompen, waarvan *dompig*, of *domp*, beteekent hier *dampen*, d. i. stikluchten, die zich in de diepten der aarde verzamelen en dan op eens ontvlammen en losbarsten. — *Indiervoege* is ook *vloeijen* een onzijdig werkwoord, maar *omvloeijen* wordt bij *VONDEL* een *passivum*, als hij zingt:

Wanneer, OMVLOEID van u, hem de oude vlam beving.

Omvloeid heeft hier toch even weinig van een *neutrum*, als het zulks heeft bij *DE DECKER* in den versregel:

Het rouwe, koude nat, OMVLÔEND' haer teêre zyde enz.

en als *omstraald* bij denzelfden dichter:

OMSTRAELD *van alle kanten*
Van paerlen, goud en gloënde diamanten.

Men moet in dit alles de vatbaarheid onzer taal voor eene schilderachtige compositie bewonderen, en kan van dergelijke zamenstellingen, die zich en door duidelijkheid en door kortheid aanbevelen, tot bevordering van het krachtige, levendige en sterk gekleurde van den stijl veel partij trekken. De Hoogduitschers weten zulks in hunne taal, die zoo gelijkende zuster der onze, insgelijks op eene uitnemende wijze te doen. Dus zeggen zij *UMBLÜHT von Rosen*, *UMTÖNT von Harmoniën*, *UMFLOSSEN von Wellen*, *UMGRÜNT von schattigen Eichen*, *DURCHZITZERT von Verlangen*, *DURCHGLÜHT von Leidenschaft*, dat is, *OMBLOEID van rozen*, *OMGALMD van maatgeluid of harmonij*, *OMVLOTEN of OMVLOEID van golven*, *OMGROEND van schaduwrijke eiken*, *DOORTBILD van begeerte*, *DOORGLOEID van hartstogt* enz. En VOSS zingt in zijne *Louise*:

Matt schon glüht im Westen die Glut; ein Stern nach dem andern
Trat aus dem Glantz', und UMBLINKTE die hellere Sichel des Mondes.

§ 85.

Meenen sommigen in dergelijke *composita*, als *omvloeid*, *omstraald*, *doordwarreld*, Germanismen en spreekwijzen te zien, tegen ons taalgebruik aandruischende, zoo bedriegen zij zich. Zij verwarren dan namelijk onze scheidbare en onscheidbare voorzetsels met elkander, of liever, zij houden niet onder het oog, dat in vele, met voorzetsels zamengestelde werkwoorden het voorzetsel in de conjugatie nu scheidbaar, dan onscheidbaar kan zijn. *Doordonderen* kan dus zoowel een *activum* en *passivum*, als een *neutrum* wezen. In het eerste geval is het *ik doordonder* en *ik word doordonderd*; in het tweede *ik donder door*. De donder doordondert de lucht, terwijl hij door haar heen dondert: *De lucht, eerst schrik-*

*kelijk van onweêrsbuijen en stormgeloei DOORDONDERD, wordt nu wederom DOORWAAID van liefelijke koeltjes, dat is, van koeltjes, die door haar heen waaijen. Ik zit hier in een preeeltje, liefelijk OMGEURD en OMBLOEID van rozen en allerlei andere bloemen, enz. enz. Dat men ons toch in sommige soorten van stijl, vooral in die der poëzij, dergelijke korte, levendige en schilderachtige uitdrukkingen niet misgunne, en onze taal, die in andere opzigten reeds genoeg verfranscht is, toch niet tot die onvatbaarheid en ongeschiktheid voor zamenstelling doeme, welke harer Gallische mededingster maar al te zeer eigen zijn, en aan deze laatste, ten gevolge van het doode harer wortelen en afleidingspartikelen, niet anders dan eigen zijn kunnen. — Hoe stout en koen wisten wel niet onze vroegere dichters zamenstellingen van werkwoorden te maken! Een paar voorbeelden tot afwisseling. JEREMIAS DE DECKER zingt aan een' stroef, knorrig Stoïcijn, wars van alle menschelij-
ke genietingen en vreugden, het volgende toe:*

*Gy syt soo stuursch GEMOND, GEVOORHOOFD en GEKAEKT,
Dat ik nau peynsen kan, hoe gy u vader maekt.*

Vreemde, en toch bevallige en aardige *composita!* HUYGENS heeft er ook van die soort in het volgende woordenspel:

*Jan tuchte Trijn, sijn lompe wijf, naer Haegsch' en hoofschen aerd,
En seide, Lief all gaet ghy juyst niet kostelick BEPEERELT,
BEKANT, BERINGHT, BEDIAMANT, ick wouw maer dat ghy waert
Wat geestiger, wat aerdiger, en wat meer van de weereld.
Hoe, GEEST, en AERD, sei Trijn daer op, met een verbolgen wesen,
En VAN, of UYT de wereld, Jan? dat mooght ghy selver wesen.*

Het is met dat al waar, dat in den Hollandschen stijl de met voorzetselen zamengestelde werkwoorden niet zoo dikwerf onscheidbaar in de conjugatie gebruikt worden, als in den Hoogduitschen en nog veel minder als in den Deenschen. Dit moet men vooral in proza niet uit het oog verliezen. Anders krijgt het Nederlandsch eene te Hoogduitsche kleur.

Een afzonderlijke vorm voor hetgeen men in de Grieksche conjugatie het *verbum medium* noemt, is in de onze niet aanwezig. Der Latijnen *verba deponentia*, of werkwoorden met eene passieve gedaante en eene actieve of wel onzijdige beteekenis, zijn ons bekend of onbekend, zoo als men 't nemen wil. Evenzoo *activa* met eene passieve beduiding, gelijk het Latijnsche *vapulo*, d. i. *ik word geslagen*.

Verba frequentativa of werkwoorden van herhaling en voortduring, zoo als der Latijnen *factito* van *facio*, *dictito* van *dico* enz., komen dikwerf bij ons voor. Als HOOFD b. v. zingt:

*Klaare soud een kransje maken;
Mits zy hutselt om het kruydt,
Hippelt daar een vorsjen wyt;
Zy besterft, als linne laaken.*

gebruikt hij in den versregel *mits zij* enz., dat is, terwijl of middelerwijl zij het groene loof om of door elkander hutselt, en in den daarop volgenden twee zulke *verba frequentativa*, *hutselen* namelijk en *hippelen*. Het eerste is van *hutsen*, *hutsen*, dat is, door elkander schudden en mengen, van waar de uitdrukking *Geldersche hutspot* afstamt. — *Hippelen*, dat hier voor *huppelen* staat, is van *huppen* (dat is *springen*), bij ons half en half gestorven, maar bij de Hoogduitschers in *hüpfen*, bij de Denen in *hoppe*, nog voortlevende. Zoo is *wandelen* een frequentatief van *wenden*, dat *zich heen en weér bewegen*, en oudtijds ook blootelijk *gaan* beteekende, gelijk de Engelschen nog *I went* voor *ik ging* zeggen. Op dezelfde wijze drukt *preutelen*, *pruttelen*, in den grond een herhaald *prutten* en *pratten* uit; *kreukelen* een voortdurend, of wil men liever een *flaauw*, een verminderd *kreuken* enz. enz., schoon dusdanige beteekenissen in deze en meer soortgelijke werkwoorden thans wel zoo etymologisch naauwkeurig niet meer aanwezig zijn. Behalve de herhalingswerkwoorden, die door de inlassching van *te* hun' langen, en, als het ware, natrillenden staart verkrij-

gen, (gelijk het gezegde *wandelen* van *wenden*) hebben wij er ook, die *re* inschuiven, en dus de tongletter *l* met de tongletter *r* verwisselen. Zulk een frequentatief bezigt b. v. DE DECKER, als hij naïef zingt:

*De kroon, al blinktse schoon, en kan geen hoofdpyn stillen;
De staf en heelt geen gicht; — men STEYGERT op den troon
De menschheid niet verby; al sit m' er hoog en schoon,
Men sitt 'er als alom, te weten op twee billen.*

Steigeren namelijk is een frequentatief van *stijgen*. En zoo ontvangen weêr *reinigen*, *huldigen* en dergelijke hunne gedaante van frequentatieven door de invoeging van *ij*. Immers de wortel is hier *rein*, *huld*, waarvan in de eerste plaats de werkwoorden *reinen*, *hulden*, afstammen, hoewel deze nu niet meer in gebruik zijn. Meer andere soorten van *verba frequentativa* en dergelijke gaan wij korthedshalve met stilzwijgen voorbij. Het eene en andere, hiertoe betrekkelijk, laat zich, bij de beantwoording van de volgende en een aantal soortgelijke vragen, kortelijk aanroeren.

1) Welk een' invloed heeft het mangel aan een eigenlijk gezegd *passivum* op onzen stijl, en mist men het reeds van de oudste tijden aan in de Duitsche talen?

2) Kan men zamenstellingen, als: *OMHUPPELD van het vee*, *OMBLOEID van rozen*, *OMGLOEID van vuur en vlammen* in alle soorten van stijl even goed bezigen, en wat valt nader over het onderscheid tusschen den Hoogduitschén en Nederlandschen schrijfrant te dezen aanzien te zeggen?

3) Voor zoo ver onze *neutra* of onzijdige werkwoorden in den stijl met een' *accusativus* voorkomen, moet men dan ook aan eene *ellipsis* of uitlating denken?

4) Men maakt onderscheid in den stijl tusschen *liggen* en *leggen*. Vormen wij meer op die wijze, namelijk door vokaalverandering, *activa* van *neutra*, en zooveel als de Hoogduitschers?

5) Vorderen onze *verba reciproca* of wederkeerende werkwoorden *zich* of *elkander* na *zich*?

6) Waarom zegt men in een' goeden stijl: *wij hadden zulk een voordeeligen wind, dat het schip door de baren gestoven, ja gevlo-*

gen is; terwijl men toch wêr bij eene andere gelegenheid zal zeggen: *de weg HEEFT heden vreeselijk gestoven.* — Zoo ook: *ik HEB den geheelen dag zoo geloopt, dat ik thans ten eenen male moede geloopt BEN.* Insgelijks: *ik HEB dien achtermiddag, toen ik naar u toegegaan BEN, zeer snel gegaan?* enz. enz.

7) Moet men zeggen: *de schrijver, wien ik in dezen gevolgd HEB, staat bekend wegens zijne naauwkeurigheid en waarheidsliefde, dan wel: wien ik gevolgd BEN?* Zoo ook: *ik BEN, of ik HEB die zaak geheel en al vergeten?* enz. enz.

8) Onze beroemde FEITH zingt zeer fraai:

*De halm rijst fier omhoog en schudt van voedend graan,
En ruischt en golft en zwelt den blijden landman aan.*

In hoe ver zijn zulke compositiën onzer *neutra* in den stijl te gedoogen?

9) Waarom noemt men sommige werkwoorden onpersoonlijke of *impersonalia*, en wat valt hieromtrent aan te merken? Moet men zeggen: *ik walg van die zaak, of het, of die zaak walgt mij?*

10) Men heeft in het Latijn *verba* op *sco* uitgaande, die meer of min den aanvang van een werken of lijden uitbeelden. Bij v. *senesco*, hetwelk OVIDIUS bezigt, als hij zingt, hoe snel de tijd vervliegt, en wij ongemerkt al ouder en ouder worden.

Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis.

Zoo ook: *lucescit, het begint te lichten. Vesperascit et advesperascit, de avond is aan het vallen,* en dergelijke meer. Hebben wij ook soortgelijke werkwoorden?

11) Hebben wij in onzen stijl ook diminutiefwerkwoorden, gelijk b. v. het Latijnsche *cantillo*, (*ik zing een beetje, ik zing met eene zachte, flauwe stem,*) van *cano*, *ik zing*, en zoo als der Hoogduitscheren *lächeln, spötteln, röheln* enz. in den zin van *een weinig lagchen, spotten, rood worden?*

12) Hoe velerlei soorten van afgeleide *verba* hebben wij wel? Bezitten wij ook zoogenaamde intensieve, desideratieve, factitieve en imitatieve werkwoorden? Hebben wij ook *defectiva*?

Enz. enz. enz.

*Iets over de wijzen of modi onzer werkwoorden, en
wat te dien opzigt in een' goeden stijl moet
worden in acht genomen.*

§ 87.

Onze *verba* hebben, zoo als het in de meeste spraakkunsten heet, vier zoogenaamde wijzen of *modi*, namelijk de aantoonende, gebiedende, aanvoegende en onbepaalde wijze (*indicativus, imperativus, subjunctivus* en *infinitivus modus*). Een' bijzonderen vorm voor der Grieken *optativus* of wenschende wijze bezitten wij niet, maar hetgeen wij, op het voetspoor der Latijnsche spraakkundigen, gewoon zijn den *subjunctivus* te noemen, helpt, even als in het Latijn, haar uitdrukken. *Geve God* b. v. *dat dit nimmer gebeuren moge!* — Onze geheele *subjunctivus* wordt echter maar op eene zeer gebrekkige wijze in den vorm onzer *conjugatie* van den *indicativus* onderscheiden. Dikwerf zijn wij dus verplicht dien *modus* door het langwijlige *laat mij, hem of ons*, of wel *dat wij*, enz. aan te duiden. Dus wordt het korte Latijnsche *legam* in onzen stijl *laat mij lezen*, of *dat ik leze*, en het even beknopte *legar* gaat bij ons in het veel langere *laat mij gelezen worden* over. Waarlijk eene slepersvracht van woorden voor een enkel denkbeeld! Soms echter drukken wij den *subjunctivus* zeer kort uit. *Hij ga en keere nooit*, wedijvert in beknopteid met het Latijnsche *abeat ille et nunquam redeat!* Zoo bezigde DE DECKER in *hebbe* voor *heeft* zulk een' *subjunctivus*, toen hij vóór een paar honderd jaren reeds zeer verstandige denkbeelden over het lijfstraffelijke regt toonde te hebben, en aldus zong:

*De boosheyd, die verhard voor stael en wykt noch stroppen,
En sal om vier of rad niet afstaen van het quaed;
't Gerecht HEB' slechts den hals te kerven of te stoppen!
't Riekt eenigsins na wreed, al wat daer boven gaet.*

Het veelvuldig gebruik, dat men in het Latijn van den *subjunctivus* maakt, iets, waardoor het zelfs moeilijk wordt in

den Latijnschen stijl alle feilen te dezen aanzien te vermijden, wordt door ons op verre na niet overal nagebootst, en kan zulks ook niet gedaan worden. Zoo drukken de Grieken door hun partikeltje *av* insgelijks verscheidene *nuances* of schaduwingen van denkbeelden uit, die soms moeijelijk in den stijl der nieuwere talen te behouden zijn. Ook de Franschen bezigen dikwerf in hun' stijl den *subjunctivus*, waar wij hem niet, ten minste door geene verandering van conjugatie, aanduiden. De aanmerking echter van den Heer BILDERDIJK, dat wij vaak de kracht van dien *modus* door eene veranderde schikking der woorden uitdrukken, ja, dat misschien dit het eenige regte kenteeken van den *subjunctivus* bij ons is, heeft veel waars in zich.

§ 88.

Onze *infinitivus* is, eigenlijk gesproken, geen *wijze*. Hij komt in onze volzinnen, even weinig als het deelwoord, als gezegde voor, en ondergaat dus niet de vormverandering, welke de *wijze der werkwoorden* uitmaakt. Het werkwoord dan, in die zoogenaamde wijs, vordert in vele gevallen altijd het voorzetseltje *te* voor zich, even als hiertoe in het Hoogduitsch *zu*, in het Deensch *ad* en in het Engelsch *to* moet dienen, welk laatste zelfs altijd bij de bloote aanhaling van een werkwoord gebezigd wordt. B. v. *zijn of niet zijn, dat is de vraag*, zal in de Engelsche taal luiden: *to be or not to be, that is the question*. Niet onbelangrijk voor het overige is het te onderzoeken, wanneer wij in onzen stijl het partikeltje *te* voor den *infinitivus* bezigen, (in welk geval hij *infinitivus obliquus* of de gebogene onbepaalde wijze genoemd wordt) en wanneer wij het weglaten, dat is, den zoogenaamden *infinitivus rectus* of de regtstreeksche onbepaalde wijze gebruiken. Als DE DECKER b. v. van zekeren gierigaard zingt:

*Als Almo gisteren sich selven op wou knoopen,
Hy schroomde seven groot te spillen aen syn keel;
Dat was de prys des strops; neen (sprak hy) 't is te veel!*

Neen seker, 't lust my niet de dood soo dier te kooplen!

*'t En mocht den vrek (soo 't schynt) van 't hart niet, dat zyn dood
Syn erfgenaem sou staen op ses of seven groot,*

Waarom volgt hier dan op *schroomde*, en op *'t lust mij* de *infinitivus* met **TE**, terwijl achter *wou* en *zou* geen **TE** zich bespeuren laat? Waarom schrijft men: *ik wilde wel komen*, maar *ik wenschte wel TE komen*, en wat dergelijke verschillende spreekwijzen meer zijn? Bepaalde vormen van conjugatie voor hetgeen men in het Latijn *gerundia* noemt, zijn onzer taal even vreemd, als zij zulks in het Hoogduitsch, Engelsch, Fransch enz. zijn. Wij nemen in dezen de toevlugt tot onzen *infinitivus obliquus*, dat is, de onbepaalde wijze, met *te* er voor en voorts met omschrijvingen met *om*, *in*, *door* enz. Dus heet het Latijnsche *cupidus discendi* bij ons *begeerig*, **OM TE leeren**, of ook wel zonder **OM**, *begeerig TE leeren*. In enkele uitdrukkingen hebben wij iets, dat naar een *gerundium* in **DI** gelijk, b. v. *des schrijvens gedachtig zijnde*, in het Latijn: *scribendi memor*, schoon *schrijvens* hier echter wel meer de tweede naamval van den als substantief gebruikten *infinitivus* *schrijven*, *het schrijven*, zijn zal. Voeg er bij *etens*, *vechtens*, *stervens lust*.

Het Latijnsche *supinum* laat zich in den Nederlandschen stijl ook niet anders, dan door omschrijving met voorzetsels uitbeelden, b. v. *turpe dictu*, *schandelijk OM TE zeggen*.

§ 89.

Terwijl wij van den *infinitivus* of de zoogenaamde onbepaalde wijze spreken, dienen wij ook met een woord van onze *participia* of deelwoorden te reppen, die men in zeker opzigt als adjectivale werkwoorden of verbale adjectieven beschouwen kan. Wij hebben er twee, voor welke wij in onze conjugatie bijzondere vormen hebben, namelijk één *participium praesens activum* en één *participium praeteritum*. Het eene heeft betrekking tot den tegenwoordigen, en het andere tot den ver- of voorledenen tijd. Van de eerste soort is b. v.

lezend, schrijvend, hoorend enz. Wij zien het laatste in HUYGENS' fraai punt dicht op eene wieg:

*Wy woelen sonder end voor kinderen en erven,
En 't gaet ons in 't gewoel, gelijk 't GEWIEGHDE kind;
Wy woelen ons in slaep door allerlei bewind,
En vallen móé daer heen met d' oogen toe en — sterven!*

Door middel der hulpwerkwoorden kunnen wij echter nog meer tijden van het *participium* aanduiden, b. v. het *perfectum activi* (of den voorledenen tijd van het bedrijvende werkwoord) *gelezen hebbende*; het *futurum activi* (of den toekomenden tijd van ditzelfde werkwoord) *zullende lezen*; het *praesens passivi* (of den tegenwoordigen tijd van het lijdende werkwoord) *gelezen wordende*; het *futurum passivi* (of den toekomenden tijd van het lijdende werkwoord) *gelezen zullende worden* en dergelijke. Al deze *participia* komen in onzen stijl voor, ten welken opzichte dezelve dien onzer Hoogduitsche taalbroederen overtreft, als welke laatstgemelden den zin dezer deelwoorden tegenwoordig meest door omschrijving met conjunctiën of voegwoorden aanduiden. B. v. *De courant gelezen hebbende, ging hij heen*, zal in het Hoogduitsch luiden: *Als, of nachdem er die Zeitung gelesen hatte, ging er fort*, d. i. *Toen, of nadat hij enz.* — *Hij, in het volgende oogenblik reeds zullende vertrekken, had daar geen' tijd toe*, heet er: *Er welcher im folgenden of im nächsten Augenblicke schon abreisen würde of sollte, of im Begriff stand abzureisen, hatte dazu keine Zeit*, d. i. *Hij, welke vertrekken zoude enz.* Insgelijks: *de verhandeling, dezen avond gelezen zullende worden, zal u voorzeker wel bevallen*, dient men te vertalen: *Die Abhandlung, welche man diesen Abend lesen wird, wird Ihnen (Euch, Dir) ohne Zweifel gefallen*, d. i. *De verhandeling, welke men lezen zal enz.* Maar dit *gelezen zullende worden* klinkt ook bij ons reeds stroef. De bij ons echter dikwerf voorkomende wel-luidende participiën *zijnde, wordende, hebbende, geweest zijnde*, verschijnen in den tegenwoordigen Hoogduitschen stijl ook maar zeer zelden, iets, waardoor die stijl soms minder afwis-

seling heeft, dan de onze. Wij toch kunnen zoowel zeggen b. v. *deze koning*, ZIJNDE *een der grootste vorsten* enz. als: *deze koning*, WELKE *een der grootste vorsten* IS of WAS. Den Hoogduitscheren staat slechts het laatste ten dienste, of wel zij moeten *zijnde* onvertaald laten en zeggen: *Dieser König, einer der grössten Fürsten u. s. w.* Wat de Franschen betreft, zij hebben voor ons *zijnde* wel hun *étant*, dat zij veel gebruiken, maar voor ons *wordende* ontbreekt hun het eigenlijke woord. Trouwens, het geheele werkwoord *worden*, wel te verstaan, als hulpwerkwoord beschouwd, derft men in den Franschen stijl. Ons Nederlandsche *ik* WORD *geslagen*, laat zich niet anders vertalen, dan door *men slaat mij, on me bat*; daar *je* SUIS *battu* dubbelzinnig is, en eigenlijk beteekent: *ik* BEN *geslagen*. In dit laatste nu ligt het denkbeeld van den tegenwoordigen tijd niet meer geheel zuiver opgesloten, maar het smelt reeds weg in dat van den voorledenen. Het fijne onderscheid, 't welk er dus heerscht tusschen *worden* en *zijn* in den volgenden zin: *ó hemel, hoe gelukkig voel ik mij! Ik* WORD *van het engelachtigste schepsel ter wereld bemind; ja, ik* BEN *er teederlijk van bemind*, laat zich in het Fransche *passivum* slechts op ééne en dezelfde wijze uitdrukken. *O ciel, que je me sens heureux! Je* SUIS *aimé de la créature la plus angelique du monde. Oui, j' en* SUIS *aimé tendrement!*

Het ware slechts te wenschen voor onzen stijl, dat zich onze participiën, en evenzeer onze adjectieven, wat naauwkeuriger declinéren lieten; maar in dat opzigt kan dikwerf geen marmeren standbeeld onbuigzamer-zijn. *Indeclinabile participium!* mag men boertenderwijze er al vrij dikwerf van uitroepen, even als DE DECKER zulks doet ten aanzien van het Latijnsche woord *cornu* (een hoorn) in het geestige en bijtende puntdicht, waarin hij, naar verdienste, de onnatuurlijke huwelijken tusschen ouderdom en jeugd bespottelijk maakt:

Soekt gy een jonge vrouw, nu grys en oud van jaren?

Ey, leer eerst, beste man, uw letterkunst verstaen!

INDECLINABILE CORNU! roept Prisciaen:

Ook weynig gryserden syn dat gevaer ontvaeren.

Ons *hebbende* is schier altijd *hebbende*, ons *wordende* blijft al veeltijds *wordende*, ons *zijnde* blijft *zijnde*, of het op een' man, dan wel op eene vrouw sla, of het in het enkel-, dan wel in het meervoud, of het in den *nominativus*, dan wel in een' der overige naamvallen geplaatst zij. In conjunctieve stellingen, gelijk men het noemt, hebben echter de participiën wat meer buigingskracht. Men kan toch zeggen: *een lezend man, eene lezende vrouw*, en in den *dativus* of *accusativus*: *ik heb dien zoo luid schreeuwenden jongen eenige oorvijgen gegeven*. Evenzoo kan het *participium praeteritum* of *passivum* het mannelijke en vrouwelijke geslacht, benevens het onderscheid tusschen dezen en genen naamval en wat dies meer zij, kenmerken door het al of niet bezigen der *e*, der *n* enz. *Een belezen man, eene belezene vrouw*. Ten gevolge van het stroeve en onbuigzame onzer participiën valt het moeilijk in onzen stijl de veelvuldige en schoone constructiën met *participia*, die men bij de Romeinen en vooral bij de Grieken aantreft, zonder dubbelzinnigheid overal na te volgen.

§ 90.

Ten aanzien van de aantoonende wijze of den *modus indicativus* valt er weinig op te merken. De ontvouwing van heur aard behoort in het wijsgeerig overzigt der taal in het algemeen. Bekend is het, dat wij in vragende zinnen den persoon achter het *verbum* plaatsen en indiervoege de vraag aanduiden. Dus zeggen wij: GOD STELDE *tot rigtsnoer*; maar als JEREMIAS DE DECKER vraagt: wat? krijgt het substantief *God* eene andere plaats:

*Al wat gy, Pansa, sots of sondigs hebt bedreven,
Dat schryft gy 't nootlot toe en schuyft de schuld op God;
Maer seg: wat STELDE GOD tot richtsnoer van uw leven,
Syn heymelyk beslyt of openbaer gebod?*

In den Latijnschen stijl is men tot zulk een plaatsen van het substantief bij vragen juist niet verplicht. Doet men het

echter, dan hecht men te gelijkertijd dikwerf het artikeltje *ne* of iets soortgelijks aan het werkwoord. *Quid puer Ascanius? SuperatNE et vescitur auris?*

De Franschen hebben schijnbaar in hun' stijl iets soortgelijks door de bijvoeging van hun *t*. *Il viendra* beteekent *hij zal komen*, maar *viendra-t-il? zal hij komen?* Die *t* schijnt echter meer welluidendheidshalve ingelascht te worden.

Van den *imperativus* of de gebiedende wijze valt hier ter plaatse niets bijzonders te zeggen. Over hare personen spreken wij nader. En zoo moge dit ter loops aangestipte over onze wijzen of *modi* in het algemeen voor dit handboek voldoende zijn. Wij zullen hier nog eenige vragen laten volgen, die naar believen vermeerderd kunnen worden en bij wier beantwoording men verschillende punten, tot dit geheele onderwerp betrekking hebbende, aanroeren kan.

1) Wat is eigenlijk de grondslag van hetgeen men in de talen de wijzen of *modi* van een werkwoord noemt? Tot hoe vele soorten laten zij zich eigenlijk brengen? Zou men bij ons ook niet van eene *vragende wijs* en van meer andere kunnen spreken?

2) Wanneer moet men den *subjunctivus* of de aanvoegende wijze in onzen stijl gebruiken, en in hoe ver is hij in onzen stijl *door de veranderde stelling der woorden kenbaar?*

3) Is het noodzakelijk, dat men hem juist door *den vorm der conjugatie* aanduide in zinnen, als daar zijn: *Gave God, dat de arme bloed zulks maar wISTE! Ik weet niet, of 's mans dikke buik hem, bij zijn verzoek, om Huzaren-Officier te worden, wel tot aanbeveling ZULLE verstrekken. Hij stond er in beraad over, of hij aan het meisje al, dan niet, een' zoen MOESTE geven. Ik twijfel er aan, vriend Surdus, of gij mij wel zonder uw horentje HOORET. Indien gij ooit keizer van Turkijen WORDET, maak mij dan uw' grootvizier, lieve heer Knikker! Moet hier wISTE, zulle, moestE enz. geschreven worden? En in alle soorten van stijl?*

4) Voor zoo ver wij al meenen mogten den *subjunctivus* door een' onderscheiden vorm van conjugatie te kunnen en moeten aanduiden, kan dan de welluidendheid soms ook vorderen, dat wij in den stijl den vorm van den *indicativus*, in stede van dien des *subjunctivus*, bezigen?

5) Moet men zeggen *ik weet niet, hoe laat het zij*, of *hoe laat het is?*

- 6) Bij den Heer van *Zuylichem* vinden wij het volgende punt-dicht:

*Heb ick te veel gepraet en langer, als 't behoort,
Vergeef het my, sei' Job: 'k sal beter leeren leven
En korter webben weven;
Job, seid' ick: LATEN WY malkanderen vergeven,
Ghy hebt my niet gestoort,
Hebt ghy heel veel geklapt, ick heb heel niet gehoord.*

Moet men zeggen LATEN WIJ of LAAT ONS *elkander vergeven?* Eene vraag, waarover, zoo dan al geen onschuldig bloed, echter veel onschuldige inkt vergoten is!

7) De Franschen zeggen: *Il n' y a pas un seul homme à qui je puisse parler sur cette matière importante.* Moeten wij hier ook zeggen: *Er is niemand, wien ik over deze zaak spreken KUNNE?*

8) Is in sommige gevallen, waarin onze *infinitivus* of onbepaalde wijze, in plaats van het Latijnsche *participium passivum* op *dus* uitgaande, b. v. *amandus*, *legendus*, gebruikt wordt, dezelve al dan niet declinabel? Moet men schrijven: *de te behandelen zaken, oude Heer!* zullen wij dezen avond onder een pijpje wel afdoen, of *de te behandelene?* Wat is het gevoelen van de Heeren BILDERDIJK, KINKER enz. hieromtrent?

9) Moet men schrijven: *ja, lieve vriend! Ik heb het genoeg pogen te doen, maar het heeft mij niet willen gelukken. Met dat al verdien ik, dunkt mij, een weinigje lof, een korreltje wierooks. De goede Ouden zeiden: al ontbreken ook de krachten, de wil is toch te prijzen.* — Moet hier staan: *ik heb POGEN* of *ik heb GEPOOGD?* enz.

10) Waarom zegt men *ik wil schrijven*, en *ik wensch TE schrijven?*

11) Moet men zeggen: *ik heb getracht hem TE ontmoeten*, of *OM hem TE ontmoeten*; *het is de plicht van een braaf man zijn vaderland van dienst TE zijn*, of *OM zijn vaderland van dienst TE zijn?* enz.

12) Waardoor moet de betrekking van het *participium* tot de andere deelen van een' zin in onzen stijl voornamelijk aangeduid worden, en wat volgt hieruit ten aanzien onzer woordenschikking, in vergelijking van die der ouden?

13) ALLARD HULSHOFF zegt ergens: *Het begeerig oog wandelt over den golvenden voorraad van rijpende koornairen op gebogene halmen — het wandelt over zandige vlakten, afgemetene grasperken, veelkleurige zaailanden en donker groene bosschen, zich spiegelende in het water, tot dat het oog zich bepaalt in een blaauwend verschiep, 't welk ons in het geheel iets schoons doet bezeffen, dat wij niet kunnen uit-*

leggen. Zeer fraai! Waarvoor moet men zich echter bij zulke constructiën met participiën wachten?

14) VONDEL zingt: *Zoo klaer als glinsterende ijs*. Is dat goed?

15) Welk onderscheid moet men in den stijl maken tusschen uitdrukkingen als *de bedrieger bedrogen*, *de bedrogen bedrieger*, en *de bedrieger, bedrogen*?

16) Wat kan men in den volgenden zin gispn: *Ik zoude genoodzaakt zijn geweest den ongelukkigen in het bosch te hebben moeten laten omkomen, daar de felle koude mij het vermogen benam, om iets meer te kunnen bijdragen tot zijne redding, ware nog niet in tijds een landman ter hulpe toegeschoten. Deze menschlievende boer voerde ons naar zijne woning, die ik echter wel wat gemakkelijker en warmer te zijn gewenscht had.*

17) JEREMIAS DE DECKER, op de kerkelijke en wereldlijke beoeringen van zijn' tijd doelende, zingt:

*Och of de priesteren en prinssen wilden vragen,
Gelyk als Christus eer gevraegt heeft aan de syn:
Wie zegt men, dat ik ben? elk sou zich beter dragen;
Elk trachten matiger, niet magtiger te zijn.*

De dichter bezigt hier *dragen* voor *gedragen*, zoo als men *lukken* voor *gelukken*, *wennen* voor *gewennen* zegt. Zouden indier-voege alle *verba*, welke geen *ge* voor zich hebben, het oudtijds hebben gehad, gelijk *VERWER* wil?

18) Dczelfde *VERWER* haalt den titel aan van een plakkaat, door *KAREL DEN VIJFDE* ten jare 1522 uitgevaardigd, welks opschrift aldus luidt: *Ordonnancie ende Edict, dat men geene Leeke of Wierlijke personen en vermag te daghene, betrekkene, of andersins te molesterene in 't Geestelijk Hof om actien personele, reële, mixte ende civile etc. nogte bij den selven Hove geene provisien in gelyke saken te decernerene*. Almede hierop grondvest *VERWER* zijn gevoelen, dat onze *infinitivus* in den regel oudtijds op *ne* uitging. Wat valt van dit gevoelen te zeggen? In hoe ver gaat het door? enz.

19) Moet men den *imperativus*, dan wel den *infinitivus*, als den grondslag van ons geheel werkwoord aanzien?

Enz. enz.

*Over de tijden onzer werkwoorden, en hetgeen ten hunnen
aanzien in een' goeden Nederlandschen stijl
valt waar te nemen.*

§ 91.

De werking, door een *verbum* uitgedrukt, kan met betrekking tot den tijd op verschillende wijzen gedacht worden, en wel hoofdzakelijk, als iets tegenwoordigs, als iets voorledens, of als iets toekomstigs. *Dreyfach*, dus luidt de spreuk des wijzen CONFUCIUS bij den Hoogduitschen dichter SCHILLER :

*Dreyfach ist der Schritt der Zeit,
Zögernd kommt die Zukunft hergezogen,
Pfeilschnell ist das Jetzt entflohen,
Ewig still steht die Vergangenheit.*

Het verledenc en toekomende laten zich echter weêr in verschillende wijzigingen denken, ten gevolge waarvan de werkwoorden niet alleen een' voorleden' en toekomenden tijd (*perfectum et futurum*), maar ook een' onvolmaakt en meer dan volmaakt voorleden', een' toekomstig voorleden' en wat dies meer zij, hebben kunnen. Het ontbreekt onzer taal niet aan het vermogen, om zulke onderscheidene tijdpunten in den stijl behoorlijk uit te beelden. Met dat al kunnen wij zulks niet met die beknoptheid, eenvoudigheid en gemakkelijheid doen, waarmede zulks in de oude talen plaats heeft. De Grieksche taal b. v., welke in haar grammatikaal zamenstel voor eene der volmaaktste gehouden wordt, heeft in den *modus indicativus* van eenige harer actieve werkwoorden, soms tot acht tijden toe, welke zij in de conjugatie door verschillende eindklanken, en zonder dat zij tot hulpwerkwoorden of *verba auxiliaria* de toevlugt behoeft te nemen, kan aanduiden. Op zulk een' rijkdom kunnen wij niet bogen, ja, wij bezitten, even als de Hoogduitschers, Engelschen, Denen en meer andere hedendaagsche volkeren, in den grond slechts twee *tempora* of tijden, waarbij wij geene *verba auxiliaria* noodig heb-

ben, het *praesens* namelijk of den tegenwoordigen, en het *imperfectum* of den onvolmaakt ver- of voorledenen tijd. Zoo- dra wij het *perfectum* of den voorledenen tijd moeten uitdruk- ken, laat onze conjugatie ons in den steek, en daar, waar men in het Latijn eenvoudig weg *Implevi* zoude zeggen, moet JEREMIAS DE DECKER, ter aanduiding des *perfectums* van *ver- vullen*, bij het werkwoord *hebben* hulp zoeken, wanneer hij in zijn punt dicht op Amerika dit werelddeel volgenderwijze al sprekend invoert:

*Dat ik voor 't vierde deel der wereld word gegroet,
 Dat stond, dat staet my noch op vryheid, goud en bloed.
 't Waer beter onberucht en onberoemt gebleven,
 Als sulk een' roem gekocht voor vryheid, goud en leven;
 IK HEB Euroop met goud en silver sonder maet,
 Tot berstens toe VERVULT, maer leyder! niet versaet!*

Even zoo arm zijn wij, wat het *plusquamperfectum* of den meer dan volmaakt voorledenen tijd, gelijk mede het *futu- rum*, betreft. Waar men toch b. v. dit laatste in het Latijn eenvoudig uitdrukken zoude door *erit*, moet bij ons het *auxiliaire zullen*, bij *zijn*, den zoo even gemelden dichter uit den nood helpen, als hij zingt:

*Gebruyk uw goed so mild, als of gy stond op 't scheiden,
 Soo spaersaem desgelykx, als had gy lang te beyden!
 Soo wie dit beyde weet, en bey betrachten wilt,
 SAL na gelegentheyd bey spaersaem SYN en mild.*

Een zoodanig *futurum* of toekomstende tijd, als hier voorkomt, noemen de taalkundigen een *futurum absolutum*, dat is een' buiten andere betrekking gedachten, regtstreeks toekomstenden tijd. Men heeft echter ook een *futurum*, hetwelk men *exac- tum*, dat is, vervlogen of ten einde geloopen noemt, als in hetwelk het denkbeeld des toekomstenden met dat van het voor- ledene in verband genomen wordt en met dit laatste zamen- smelt, of wel, waarin men zich iets toekomstends, als reeds

werkelijk gebeurd en dus als voorleden denkt. De uitdrukking b. v.: *Zie dat lieve kleine meisje eens! Hoe heerlijk ZAL dat rozenknopje eens BLOEIJEN!* wijst ons op de zuivere toekomst; maar zegt men: *Helaas! ook de schoonste roos ZAL eens UITGEBLOEID HEBBEN*, dan worden wij gewezen op eene toekomst, die zich voor onze verbeelding, als in den schoot van het voorledene weggezonden, voordoet. Dat bij deze laatste soort van het *futurum* een dubbel hulpwerkwoord, *zullen* en *hebben*, noodig is, ziet men uit het aangehaalde voorbeeld. De Franschen gaan hierin, en wat het uitbeelden des *futurums* in het algemeen betreft, zeker beknopter te werk, dan wij. In de hoogst verhevene versregels b. v. van RACINE, die het mij vergund zij hier in hun geheel in te lasschen, en waarin van God gezongen wordt:

*Que peuvent contre lui tous les rois de la terre?
En vain ils s'uniraient pour lui faire la guerre;
Pour dissiper leur ligue, il n'a qu'à se montrer;
Il parle, et dans la poudre il les fait tous rentrer;
Au seul son de sa voix la mer fuit, le ciel tremble;
Il voit comme un néant tout l'univers ensemble,
Et les faibles mortels, vains jouets du trépas,
Sont tous devant ses yeux, comme s'ils n'étaient pas.*

drukt *s'uniraient*, dat is, zouden zich verbinden, in een enkel woord het zoogenaamde *imperfectum* des *futurums* uit, tot welks aanduiding wij altijd twee woorden noodig hebben. — En zoo is *j'aurai bientôt fini* ook al zoo kort, dan ons: *ik zal schielijk geëindigd hebben*. In enkele gevallen beelden wij ons *futurum* uit door *staan*, gelijk de Franschen door *gaan*, welk *gaan* echter bij ons ook niet geheel ongebruikelijk is. *Hij STAAT spoedig te vertrekken*, b. v. wil (gelijk *hij STAAT op zijn vertrek*) zeggen: *hij ZAL spoedig vertrekken*, even als deze betekenis ligt in der Franschen: *il VA partir tout à l'heure; of bientôt*. Wij echter maken slechts zelden gebruik van deze wijze, om het toekomstige aan te duiden. De Franschen integendeel zeer veel, en zulks in den deftigsten schrijfrant. RACINE (de zoon) zingt b. v.:

*La terre, le soleil, le temps, tout VA périr,
Et de l'éternité les portes VONT s'ouvrir.*

Het platte *ik sta je te zeggen*, is slechts in een' Israëlitischen mond dragelijk.

Het Hoogduitsch heeft eene fijne verscheidenheid voor zijnen stijl in de tweederlei hulpwerkwoorden, waarmede men in die taal het *futurum* vormt, *werden* namelijk en *sollen* (gelijk bij de Engelschen *to shall* en *to will*). Het eerste drukt ons gewone *zullen* uit, het tweede ons *zullen* op een' gebiedenden toon uitgesproken, en den *imperativus* of iets soortgelijks vervangende. *Vervloekte kerel! gij ZULT u op het oogenblik van hier pakken, of gij zult mijn' Spaanschen rotting op uw' rug voelen*, letterlijk vertaald, in het Hoogduitsch luiden: *Verfluchter Kerl! Er SOLL sich in diesem Augenblicke aus dem Staube machen, oder er wird mein Spanisches Rohr auf seinem Rücken fühlen*. Soms treedt *sollen* op eene korte en bevallige wijze in de beteekenis van *moeten* in den Hoogduitschen stijl te voorschijn. Bij v. *Ach, Du liebes Mädchen, das SOLLTEST Du nicht gethan haben!* of misschien beter, *das hättest Du nicht thun SOLLEN*. (Ach, lief meisje, dat hadt gij niet moeten doen!) Aan dergelijke fijne aanduidingen der gedachten mangelt het der Hoogduitsche taal evenmin, als der onze. Het werkwoord *mögen* (ons *mogen*) b. v. drukt aardig iets wenschends uit, ook zelfs daar, waar wij Nederlanders er die beteekenis minder aan hechten. Bij v. *Ich MÖCHTE ihn heute wohl gesehen haben* of *ich hätte ihn heute wohl sehen mögen*, geeft te kennen: *ik zoude wel gewenscht hebben hem heden eens te zien*, of korter: *ik had hem heden wel eens willen zien*. In enkele gevallen gebruiken wij ons *mogen* ook op die wijze. *Nun ja, das möchte ich wohl sehen, dass ein solcher Pinsel dieses hübsche Kind bekäme*, zoude zich, ten minste in Gelderland, zeer goed vertalen laten: *nu ja, dat mogt ik wel eens zien gebeuren, dat zulk een druiloor dit aardig meisje kreeg*. En zoo is dat wenschende in het woord *mogen* ook zichtbaar in onze overbekende spreekwijzen: *mogt dat waar zijn! Mogt ik nog eens zoo gelukkig worden*, enz. De beteekenis van *mo-*

gelijk zijn, kunnen, die in het Hoogduitsch soms ook aan het werkwoord *mogen* gegeven wordt, treffen wij insgelijks bij CATS aan, als hij zingt:

*Dit oude woord duert heden noch:
Men doet geen voordeel met bedrogh;
Die binnens jaers wil alles vangen,
Die MOCHT wel voor den winter hangen.*

dat is, die zoude mogelijk wel eens vóór den winter ter galge kunnen gaan, *der möchte vielleicht vor dem Winter gehenkt werden.*

Gelijk voor het overige de Hoogduitsche stijl niet onbevalig het zoo even aangehaalde *mögen* weet te bezigen, bedient men zich ook soms op eene fijne wijze in die taal van het woord *dürfen* (ons *durven*), in den zin van *kunnen, mogen, behoeven* en in meer andere beteekenissen. *Das dürfte vielleicht wohl nicht lange ausbleiben, lieber Freund!* beteekent: *dat zoude wel niet eens lang achterwege kunnen blijven, lieve vriend! of dat konde wel eens niet lang enz.* Zoo ook: *Sie dürfen es nur sagen: gij behoeft het slechts te zeggen. Darüber darf man sich gar nicht wundern:* daarover behoeft men zich geheel niet te verwonderen of moet men niet verwonderd staan.

Terwijl wij slechts één *imperfectum* hebben, bezitten de Franschen er twee, b. v. *je faisais* en *je fis*, iets, waardoor de Fransche stijl in verscheidenheid wint, maar in eenvoudigheid en gemakkelijheid verliest. Moeijelijk is het voor een vreemdeling, het onderscheid tusschen deze twee *praeterita* wel in acht te nemen, te meer, daar de Fransche taalkundigen-zelve het over dit stuk niet altijd eens zijn. Gepast bezigt RACINE slechts één soort van *imperfecta* in de treffende en bijbelsch-verhevene dichtregels, met wier aanhaling men mij veroorloove het slot dezer § te versieren.

*J'ai vu l'impie adoré sur la terre:
Pareil au cèdre, il cachait dans les cieux*

*Son front audacieux ;
 Il semblait à son gré gouverner le tonnerre ,
 Foulait aux pieds ses ennemis vaincus ;
 Je n'ai fait que passer : il n'était déjà plus.*

§ 92.

In den *imperativus* of de gebiedende wijze hebben wij (zoo wij niet tot hulpwerkwoorden de toevlugt nemen) slechts ééne tijd, den tegenwoordigen of het *praesens* namelijk. — Hieraan schijnen wij ook genoeg te hebben, omdat het gebieden, aandraden, verzoeken en wat dies meer zij, dat door den *imperativus* kan worden uitgedrukt, over het algemeen altijd in het tegenwoordige plaats heeft. Als toch DE DECKER tot SABELLUS zingt:

*Opdat de lusten bel' den sinnen smaken mogen,
 Herhaelt se niet te dik, maar toomt uw tochten in!
 Onmatig licht, Sabell, baert schemering van oogen,
 Onmatig sinvermaek verdoovinge van sin.*

drukken zijne *imperativi* herhaalt en toomt eene werking uit, die op het oogenblik-zelf reeds beginnen kan. In enkele gevallen echter laat zich het tijdpoint des gebiedens schijnbaar ook tot het voorledene uitstrekken; ten minste, de Grieken hebben in hunnen *imperativus* ook een' voorleden' tijd. In den grond echter kan de *imperativus* niet wel tot iets voorledens betrekking hebben. Men kan zeggen: *vertrek*, maar nimmer, *zijt vertrokken!* De mensch moge het tegenwoordige en zelfs het toekomstige eenigermate beheerschen kunnen, het voorledene spot met al deszelfs bevelen en wenschen, weshalve ook het spreekwoord te regt luidt: gedane zaken nemen geen' keer. Des te nauwer echter grenst de *imperativus* aan het toekomstige, weshalve dan ook de vorm des *futurums* dikwerf voor dien des *imperativus* gebezigd wordt. *Gij ZULT niet stelen, gij ZULT geen valsche getuigenis afleggen tegen uwen naaste, heeft den zin van: Steel niet! Leg geen valsche getuigenis af!*

en welke de verdere voorschriften der Tien Geboden zijn mogen, die de Heer *van Zuylichem* in de twee volgende regels vervat heeft:

*Bidt God alleen, Geen beeld, Spaert Gods naem, Viert zijn rust,
Eert Ouders, Moordt, noch Boelt, noch Strelt, noch Lieght, noch Lust.*

§ 93.

In onzen *zoogenaamden subjunctivus* of de aanvoegende (onderstellende, ondergeschikte, afhankelijke, verbindende) wijze valt het moeilijk, het *praesens* en *imperfectum* altijd naar der Latijnen wijze *door eene verandering in de conjugatie* aan te duiden. Wil men b. v. na de zoogenaamde indirecte vraag, even als in den Latijnschen, zoo ook in onzen stijl, den *subjunctivus* laten volgen, (hoewel ik niet geloof, dat dit anders dan welluidendheidshalve of tot bevordering der deftigheid behoeft te geschieden, en even goed nagelaten kan, ja, dikwerf moet worden) dan kunnen wij dit tamelijk wel doen in de drie eerste personen van het *praesens* of den tegenwoordigen tijd, en zeggen b. v., in den *indicativus*: *ik schrijf, gij schrijft, hij schrijft*; maar in den *subjunctivus*: *ik schrijfe, gij schrijfet, hij schrijfe* (*). *Ik weet niet, of mijn vriend in dit uur al, dan niet schrijfe; nescio, num meus amicus hac hora scribat, nec ne.* Maar de onbuigzaamheid der drie overige personen van het *praesens* laat geene soortgelijke uitbeelding des *subjunctivus* toe. *Scribant* b. v., is in onderscheiding van *scribunt*, in onzen stijl niet over te brengen. Gelukkig wordt echter de *subjunctivus* door verandering van woordenschikking bij ons aangeduid. In de zoogenaamde gelijkvloeiende werkwoorden kan ook alleen deze inversie het *imperfectum* des *subjunctivus* uitdrukken. Stellen wij eens, dat men in het

---

(*) Schoon deze bijgevoegde e nog een geheel willekeurig teken is, en bij onze vroegere schrijvers zoowel in den *indicativus* als in den *subjunctivus* gebruikt wordt.

Latijn zeide: *audiebat ille quidem, sed non intelligebat, quid tunc audiret*, zouden wij dan dien *subjunctivus audiret* wel in onze taal op dezelfde wijze kunnen vormen? Volstrekt niet! Want in ons *hij hoorde wel, maar hij verstond niet, wat hij toen hoorde*, is het laatste *imperfectum hij hoorde* (in het Latijn *audiret*, of wel *audivisset*) geheel en al gelijk aan het eerste (in het Latijn *audiebat*), en ook niet anders te maken. Wel echter is ook hier bij ons de inversie duidelijk. In de ongelijkvloeiende werkwoorden zoude men, des nood, eene *e* achter het *imperfectum* van den *subjunctivus* plaatsen kunnen, om hetzelfde, ook als wij geene inversie hadden, van dat des *indicativus*, of der aantoonende wijze, te onderscheiden; maar het gebruik brengt dit zelden mede. *Ik wist niet, of hij riepE, schreefE, sloegE* enz. klinkt zonderling, ofschoon het waar zij, dat men wel eens zegt: *Och, of zulks niet achterblefE! Gave de goede God, dat hij zich wel gedroegE! dat de Koning zulks dedE!* De hier bijgevoegde *e* is dan echter of een teeken van hetgeen men den *optativus* of de wenschende wijs zou kunnen heeten, of bloot een aanhangsel van welluidendheid en deftigheid. Kortom, een *subjunctivus*, aangeduid op de wijs der Latijnen en Grieken, is, als reeds gezegd werd, bij ons meestal een ijdel droombeeld.

§ 94.

De *infinitivus* of de zoogenaamde onbepaalde wijze levert voor onzen stijl, met behulp meerendeels echter der hulpwerkwoorden, een *praesens*, een *perfectum*, een *plusquamperfectum* — schoon zelden voorkomende — een zoogenaamd *futurum absolutum*, en een *futurum exactum* op. Men vindt de meesten in den volgenden zin: *Ik beloofde u mijn' zoon te zullen schrijven; maar, na zulks gedaan te hebben en veel moeite daarmede te hebben gehad, zeide mij mijne vrouw, zulks nimmer te zullen hebben toegelaten, indien zij het vooraf geweten hadde.* De Franschen zouden in hun' stijl dien zin niet overal kunnen nabootsen, maar van omschrijvingen met *dat* zich moeten bedienen. En ook in den tegenwoordigen Hoog-

duitschen stijl zou men al die verschillende *infinitivi* niet wel bezigen kunnen, en dus moeten vertalen, b. v. *Ich hatte Ihnen versprochen, dass ich meinem Sohne schreiben würde; aber, nachdem ich dies gethan, und sehr viele Mühe daran verwendet hatte, sagte mir meine Frau, dass sie es niemals würde erlaubt haben, wenn sie es vorher gewusst hätte; dat is: ik had u beloofd, DAT ik mijnen zoon schrijven zoude, enz.* Tegen eene enkele hebben wij dus eene dubbele wijze van ons uit te drukken.

Voor het zoogenaamde *futurum exactum infinitivi* (zie § 91) bezigen wij in een' goeden stijl, welluidendheidshalve, het *perfectum*. Bij v. *na het boek gelezen te hebben, zult gij mij dezelfs inhoud wel mededeelen*, zeggen wij gewoonlijk, in stede van: *na het boek gelezen te zullen hebben*, welk laatste door de ware tijdsbepaling eigenlijk gevorderd zoude worden. Immers de handeling des lezens ligt hier nog in de toekomst. Over onze *participia* of deelwoorden, onze *gerundia* enz. is hierboven reeds gesproken.

§ 95.

Het *passivum*, dat, zoo als wij reeds zeiden, bij ons geheel door hulpwerkwoorden gevormd wordt, heeft dezelfde tijden, als ons *activum*, welke tijden echter (gelijk die der Franschen, Hoogduitschers, Engelschen en meer andere Europesche natiën) soms eene tamelijke mate van langdradigheid bezitten. Gerekt en slepend is b. v. ons: *laat hem van haar bemind worden, dat hij van haar bemind worde*, of op zijn kortst: *worde van haar bemind*, in vergelijking van het Latijnsche *ametur ab illa*. Wij kunnen echter in de tijden van ons *passivum* eenige zeer fijne schaduwingen of *nuances* uitdrukken, die men in den Franschen en in den Latijnschen stijl mist. Over *ik word geslagen* is reeds gesproken. Maar ook het onderscheid tusschen *ik ben geslagen*, *ik ben geslagen geworden*, en *ik ben geslagen geweest*, verliest zich bij de Franschen en Latijnen. *Je suis battu* en *j'ai été battu*, drukt in het Fransch de eerste en de laatste der drie gezegde spreekwijzen uit; maar

zonder er een' anderen zwaai aan te geven, is ons *ik ben geslagen* geworden moeilijk voor een' Franschman te vertalen. Het digtst (behalve de omschrijving *on m'a battu*, d. i. *men heeft mij geslagen*) zoude de Fransche zegswijze er nog toe naderen: *je viens d'être battu*, letterlijk: *ik kom geslagen te zijn*. — Wat het Latijn betreft, *verberatus sum* zoude men voor: *ik ben geslagen geweest* kunnen gebruiken; maar hoe, in onderscheiding hiervan, *ik ben geslagen* geworden uit te drukken? — Doch, welk verschil is er dan ook, zal men misschien vragen, tusschen *ik ben geslagen*, *ik ben geslagen geworden*, en *ik ben geslagen geweest*? Somtijds weinig of geen, maar somtijds een wel degelijk. Men zal het in den volgenden zin ontwaar worden. *O man, man, wat ben ik daar geslagen* geworden! *Ik ben op dit oogenblik bijna lam geslagen*. *Nooit in mijn leven ben ik zoo geslagen geweest*. Het eerste drukt het voorledene half en half uit; het tweede het voorledene, als tegenwoordig of als nog voortdurend beschouwd. Immers *ik ben geslagen*, is in zekeren zin een *praesens*, als *ik ben groot*; maar evenwel drukt het *participium geslagen* te gelijkertijd iets voorledens uit, hebbende *het slaan* namelijk, schoon in deszelfs gevolgen nog aanhoudend, echter voorheen reeds plaats gehad. Wat de derde zegswijze aangaat: *ik ben geslagen geweest*, hier treedt het voorledene in deszelfs volkomene kracht te voorschijn (*praeteritum hic prorsus est exactum*, *prorsus definitum*, *circumscriptum* etc.). Dergelijke fijne schaduwingen der denkbeelden, die zich in onze taal laten uitdrukken, verdienen bij de beschouwing van den stijl opmerking. Wien ze hier te spitsvondig mogen voorkomen, verlustige zich aan het einde dezer § met het volgende aardige punt dicht van HUYGENS:

*Daer twistten een hoop volcks, geleerd en ongeleerd,
Welck 't beste water waer: Mijn' Heeren, seid' een prater,
Het best van allen is, in mijn' sinn, 't regenwater
Door Wijngaerd-hout en in de Sonn gedistilleert.*

Iets over de personen in de tijden onzer werkwoorden, en over hetgeen omtrent dezelve in den stijl valt in acht te nemen.

§ 96.

Ten aanzien van de personen onzer werkwoorden merken wij op, dat wij ons — en zulks in samenstemming met verscheiden andere hedendaagsche volkeren — over de weinige afwisseling beklagen moeten, die er in de uitgangen onzer conjugatie, om die personen aan te duiden, heerscht. Hoe gering is het onderscheid toch dier eindklanken, als wij ze met die van het Latijn vergelijken. *Ik bemín, gij bemínt, wij bemínnen, gij bemínt, zij bemínnen*, blijft altijd *min, mínt, of mínnen*, terwijl in het Latijnsche *amo, amas, amat, amamus, amatis, amant*, ieder persoon in het enkel- en meervoud een' kenteekenenden en van zijne bureu verschillenden uitgang heeft. Bij de Hoogduitschers zijn de gelaatstrekken (mag ik het zoo eens noemen) der personen iets scherper geteekend, schoon mevrouw VAN STAEL altijd nog te regt deze en soortgelijke karakteristieke uitgangen der Hoogduitsche declinatie en conjugatie dof en klankloos (*des terminaisons sourdes*) noemt. Hoe het zij, voor het oog duiden zij zich toch door verschillende letteren aan, en zoo was het oudtijds ook bij ons, toen wij ten minste nog een' tweeden enkelvoudigen persoon bezaten, en ons voornaamwoord *du* nog niet verouderd was. In vorige dagen conjugeerde men, volgens VERWER, b. v. *ic heve, du heves, hi hevet, wi heven, gi hevet, si heven*, schoon men op dat voorbeeld van VERWER niet te sterk moct drukken en de tweede persoon ook wel *hevest* en *hebst* luidde (even als men in het Hoogduitsch nog conjugert, *ich liebe, du liebest, ich habe, du habest, halst* en bij uitwerping der *b*, waarvan men zich meest bedient, *hast*, enz.) Ten minste zoo gaat de tweede persoon uit bij onzen HUYGENS in de volgende plaats, waarin hij, God aansprekende, aldus zingt:

Doe Waren 't wateren. Nu hebst du 't Vyer ontboden;

*Nu sien wy niet als Boden
Van Broeder en Verwant,*

en wat verder:

*Wy weten, soo du wilst dijn Rekening sien sluyten,
En, all ontfermen buyten,
Dijn Rechten sien voldaan,
Soo hebst du, (hoe vollendt?) noch niet begost te slaen.*

en weêr wat verder:

Du bist gerechtigh, Heer! enz. enz.

In de zoogenaamde Slavonische of Slawische talen, (Russisch, Poolsch, Boheemsch, schijnt de aanduiding der personen door karakteristieke uitgangen tamelijk naauwkeurig en op de leest der oude talen geschoeid te zijn. De zuidelijke en zuidwestelijke talen van Europa, als het Italiaansch, Fransch enz., hebben in hare conjugatie, wat dit stuk betreft, ook nog al eenige afwisseling van eindklanken, b. v. *ĵ aime, tu aimes, il aime, nous aimons, vous aimez, ils aiment* enz.

Eenige ligte vragen over de tijden en personen
onzer werkwoorden.

1) De hoofdverdeelingen van den tijd zijn het voorledene, tegenwoordige en toekomstige. In welke verschillende betrekkingen tot elkander laten zich deze hoofdafdeelingen nader denken?

2) JUNIUS zegt in zijn *Glossarium Gothicum*: *Tempus praeterlapsum dicitur VERLEDEN vel VOORLEDEN* tijd. Te regt! Waarom kan men even goed *voorleden*, als *verleden* zeggen?

3) Men beschouwt gewoonlijk *ik zoude* als den *subjunctivus* van het *futurum zal*. Is dit laatste werkelijk zoo? Of is ons *zoude* meer te beschouwen als een *imperfectum* van het werkwoord *zullen*?

4) HOOFD, den moord, door de Spanjaarden te Naarden gepleegd, op de meesterlijkste wijze afschilderende, gaat, na ons verhaald te hebben, hoe men de arme stedelingen in de Gast-

huiskerk had doen bijeenkomen, en toen dien weerloozen hoop den dood aanzeide, aldus voort: *Men rukt de groote poort oopen; leydt eenpaarlyk aan, en schiet af, plompverloren in 't honderdt; met een gillen en schreeuwen, dat yder 't hart deed sluyten; en de hairen te bergh staan. Dat wordt, by die van binnen, schichtig beantwoordt, met een kryten en kermen, zuchten en janken, om steen en staal te vermurwen. 't Kouwde zweet breekt hun uyt. Werwaarts ook zy zich keeren, de wanten staan pal en de dootd in de deur. Voorts vliegghen de ryanden, tot het kerkjen in, als verwoede wolven, den tsaaghenden drom, met deeghen, en daggen op 't ijsf. Dat wecmelen onder elkandere van een schaare, in zoo eng een' plaats gepakt, dat buytelen in hun eyghen, oft hunner meedeburgheren en spitsbroederen bloedt, dat root- en dootverwren van troonjen, breeken van gezicht, krimpen van leeden, vlechten uan vingeren, wringen van handen, was wel 't growzaamste weezen, dat ooit ooggh oft oore mogt voorstaan, enz. enz. Waarom gebruikt HOOFT in den stijl van dit treffend verhaal zoo dikwerf het *praesens*, in stede van het *imperfectum*, en wat valt hieromtrent in het algemeen aan te merken?*

5) Welken invloed heeft de weinige afwisseling van eindklanken, die wij ter aanduiding der personen in onze conjugatie hebben, op den Nederlandschen stijl in het algemeen?

6) Kan men in onzen stijl het *imperfectum* (den onvolmaakt voorleden' tijd) en het *perfectum* (den volmaakt verleden tijd) onverschillig door elkander bezigen? Is het b. v. hetzelfde, of ik zeg, **HEBT** *gij dit* GEDAAN, of **DEEDT** *gij dit*? **SCHREEFT** *gij dezen morgen aan uwen vader*, of **HEBT** *gij* GESCHREVEN? *Toen ik mijn' vriend Philomusus heden ONTMOETTE*, **ZEIDE** *hij mij*, of **HEEFT** *hij mij* GEZEGD? *Ik* HOORDE *zoo even veel nieuws in het koffijhuis*, of ik **HEB** GEHOORD? *Leeft die man nog? Neen, hij* STIERF *in 1850*, of *hij* IS GESTORVEN? *Was dat mooie meisje van daag weér op de kermis*, of *is* — GEWEEST? *Neen, zij was er niet*, of *zij* IS *er niet* GEWEEST? *Hoe, was zij dan ziek*, of *is* *zij* ziek geweest? Laten zich over dit spitsvondig onderwerp eenige vaste regels opgeven?

7) Wat onderscheid is er tusschen den Franschen stijl en den onzen in het gebruik der *praeterita*?

8) *Moriamur!* kan men kortweg in het Latijn zeggen, in stede van *moriamur nos!* Zoo zingt RACINE ook ergens in het Fransch:

Mourons! De tant d'horreurs qu'un trépas me délivre!

In hoe ver kunnen wij in onzen stijl ook aldus de personen bij het werkwoord weglaten?

9) HOOFT zegt ergens: *Een jonk paar geburen, te zamen getrouwt, HADDEN gedacht dien avond hunne bruiloft te houden.* — Vordert de goede stijl hier *had* of *hadden*? — Elders zegt hij: *Een groot deel der Hoogduitschen LAGH verbrandt in de harnassen op de markt, den eenen arm oft been, den anderen hoofd of schouder af.* — Moet hier staan *lag* of *lagen verbrand*?

10) Kan men ook zeggen: *men hooren, men spreken, men doen* enz. gelijk men bij enkele schrijvers wel vindt, in plaats van *men hoort, men spreekt*?

11) HUYGENS zingt ergers van een' goudsmid:

*'t Is all Goud watter blinckt tot mijnent; maer in schijn,
En in der daet niet all. Leert u hier aen gewinnen
Der menschen uyterlick en innerlick te kennen:
Daer schijnt' er veel door-goud, die maer verguldt en zijn.*

Gedoogt een goede stijl, dat men zegge: *Daar schijnt er*, of *daar is er*, *die zijn*, in stede van: *daar schijnen er*, *daar zijn er*? enz. Wat is, voor het overige, ons *er* in deze en andere soorten van spreekwijzen?

12) Valt er in den stijl onderscheid te maken tusschen *ik werd* en *ik wierd*?

13) Dezelfde Heer van *Zuylichem* zingt van een' kuiper:

*Eens was mijn' neeringh goed: nu lightse meest in duygen;
De kladd is in de kunst: dat kan den Haegh getuygen,
En kuypers kuypen voll. Is 't Ambacht niet verklad,
Daer 't meest gepleeght werdt by de beste van de Stadt?*

Volgens de tegenwoordige spelling zoude hier *verklad* en *gepleegd* moeten staan. Zoo ook *werd*, ware dit als *imperfectum* hier te beschouwen. Waarop moet men, wat het bezigen van *t*, *d*, of *dt* in de personen onzer *verba* betreft, tegenwoordig voornamelijk acht geven? En waarop grondt zich de schrijfwijze van, b. v.

ik deed, gij deedt, hij deed, niet hij deedt; ik vind, en niet ik vindt, gelijk HUYGENS dit laatste doet in het geestig sneldicht:

*Den Ashoop aen den heerdt kan ick niet beter passen,
Als aen den lauwen hoop van uwe schriften, Jan:
In 't lesen schepp ick wel all wat ick scheppen kan,
En vindt wel hier en daer een Kooltjen, maer meest Assen.*

14) Kan men *gij groeide, gij bloeide, gij beminde, gij hoorde* enz. schrijven, in plaats van *gij groeidet, gij bloeidet* enz.?

15) Moet men in een' goeden stijl zeggen: *ik en gij waart, of waren* tegenwoordig; *hij en gij zult, of zal* zulks doen; *hij en ik heeft, of hebben* zulks geschreven; *zij en gij hoordet, of hoorden* het gerucht; *Piet en Jan is* of *zijn* er geweest; *ik en hij, of hij en ik, —* maar niet *mijn paard en ik*, schoon dit laatste soms goed zijn kunne, volgens den geestigen HUYGENS:

*Wilm seght altijd, MIJN PAERD EN ICK;
Al schijnt dat sco wat vreemd te staen,
My dunckt het niet onredelick;
Het Paerd moet voor den Ezel gaen.*

16) Zegt men: *in die zelfde kamer bevond zich ook de Heer N. N. en zijn zoon, of bevonden zich?*

17) Men zegt in het Engelsch: *I hope, you will answer me this letter; I hope, you will have left the ship; I hope, you will acknowledge the truth of it* enz., met weglating der conjunctie *that*. Kunnen wij dit ook doen, gelijk velen zulks in hunne brieven gewoon zijn? Kunnen wij ook zeggen: *Ik hoop, gij mij dezen brief zult beantwoorden; Ik hoop, gij het schip verlaten zult hebben; Ik hoop, gij de waarheid hiervan erkennen zult, en het voegwoord dat weglaten?*

18) HUYGENS heeft de volgende klank-woordspeling:

*Wat redenen ick sprack, ick hoorde niet uyt Jasje
Als tut, tut, WISJE WASJE:
In 't ende wierd' ick gramm, en stiet hem in een plasje;
Doe seide ick op mijn' beurt, gaet henen, WISS JE WASS JE.*

Men leze in den laatsten regel, duidelijkheidshalve, volgens de tegenwoordige spelling, *wischje, waschje!* Voor het overige bezigt de Heer van Zuylichem hier, tot één' persoon sprekende, in

den *imperativus* GAAT, in plaats van GA; welk laatste men tegenwoordig wil. Wat valt hieromtrent in het algemeen aan te merken?

19) Bij de weinige declinatie, die er in onze naamwoorden en voornaamwoorden wordt aangetroffen, valt het voor ongeoeffenden dikwerf moeilijk te beslissen, of de gezegde taaldeelen in den *dativus*, dan wel in den *accusativus* staan. Wat toetssteen is hierbij te gebruiken? Is b. v. in de zinsnede, *iemand de Latijnsche taal leeren*, het woord *iemand* een *accusativus*, (gelijk in het Latijn *docere ALIQUEM linguam Latinam*), dan wel een *dativus*?

20) Moet men zeggen: *Ik heb DEN mannen doen opmerken*, of *DE mannen*?

21) Wat vordert een goede stijl: *nu nieuwe moed geschept*, of *nu nieuwen moed geschept*?

22) Moet men zeggen: *iemand AAN IETS herinneren*, of *iets AAN IEMAND herinneren*? Wat beteekent *herinneren* eigenlijk?

23) Bij sommige werkwoorden bezigen wij nog van tijd tot tijd den *genitivus*. Zoo zeggen wij: *Zich zijner onkunde schamen*; *hij ontfermde zich harer*; *Gedenk onzer!* — even als men in het Latijn zegt: *Pudet me HUIUS*; *Miseret me TUI*; *ILLIUS REI non sum memor*. — HUYGENS zingt ook:

*Moglick, of 't dien eewigh-trouwen
Synck kudde heugen mocht,
En der geesseling berouwen,
Die se t' onder heeft gebrocht.*

In welke soorten van stijl komen dergelijke woordvoegingen het meest te pas? Enz. Enz. Enz.

*Iets over onze zamengestelde werkwoorden en hetgene ten
hunner aanzien in den stijl moet worden in
acht genomen.*

§ 97.

In onze *verba composita* of zamengestelde werkwoorden ver-
toont zich de vruchtbaarheid onzer taal in zamenkoppelingen
op eene schitterende wijze, gelijk wij dit ook hierboven reeds

ter loops hebben doen opmerken. Inzonderheid kunnen wij, door de verbinding met voorvoegsels en voorzetsels, van een enkel primitief werkwoord een aantal afgeleide *verba* maken, in welke het hoofddenkbeeld, door het eerste uitgedrukt, op allerlei manier gewijzigd wordt. Dus ontstaan van *gaan* b. v. *be- door- toe- aan- om- af- op- na- voor- in- rond- ont- mis- ver- over- uit- her- tegen- medegaan*, en welke zamenstellingen niet al meer, waartoe men ook nog *voorbijgaan*, *achternagaan*, *teruggaan* en andere dergelijke brengen kan. Men beproeve eens al deze *composita* even kort en zonder omschrijving in het Fransch te vertalen, en van het werkwoord *aller* (d. i. *gaan*) ook zoo veel afleidingen te maken. De gemelde rijkdom van zamenstelling blinkt ook uit in het volgende, niet onaardig woordspelende dichtstukje des Heeren *van Zuylichem* aan den drukker van zijn uitnemend gedicht, hetwelk den titel draagt van *Hofwijck*:

*'k Hebb' Hofwijck nytgedrukt: is 't l' ucent niet te druck,
Verdruckt my in uw' Pers, en helpt ons in den Druck;
My in den druck van eer of oneer, van berispen,
Of prijzen; naer het volck of spreken will, of lispem;
U in den meerder druck van kostelick papier
Als Ketter-vleesch, te sien verdoemen tot het Vier.
Van dusend tegen een, de nadruck sal ons' beurt zijn;
Ick heb 't u ingedrukt: denckt als het sal gebeurt zijn:
De Dichter heeft sijn' plicht nytdruckelick vervult;
Mijn onderdrucken is de dochter van mijn schuld.*

Niet alleen echter vormen wij *verba composita* met behulp van voorzetselen en voorvoegselen, maar ook door middel van substantieven, adverbien en als *adverbia* gebruikte adjectieven. Het is echter soms moeilijk, wat *composita* en wat niet *composita* zijn, te onderscheiden.

De overeenkomst tusschen onze taal en de Gricksche is in het stuk der zamenstelling zeer in het oog loopend, gelijk dit in het Hoogduitsch niet minder het geval is. Zelfs hebben de tegenwoordige Hoogduitschers, wat de zamengestelde

werkwoorden betreft, het veld hunner sprake misschien nog meer bebouwd en bearbeid, dan wij. Men zie hetgene voss en anderen verrigt hebben. Sommigen willen, dat hier en daar der taal geweld is gedaan. Onderwijl heeft het gebruik, die opperste wetgever in de spraken des aardbodems, op een aantal stoute en vreemd schijnende zamenkoppelingen en woordvoegingen bij onze Duitsche naburen van lieverlede het zegel gedrukt, gelijk dit zelfs door strenge gispers van voss, b. v. door de SCHLEGELS en anderen, erkend is geworden.

§ 98.

Van hetgene men *voorvoegselen* noemt, is hierboven in het hoofdstuk over de woordafleiding gesproken. Elk weet, dat zij van het werkwoord, waarmede men ze vereenigt, in de conjugatie nimmer kunnen gescheiden worden, en dat b. v. *vergaan* geconjugceerd wordt: *ik verga*, *gij vergaat* enz., nooit *ik ga ver*, *gij gaat ver*.

Ten aanzien integendeel van onze werkwoorden, met eigenlijke *voorzetselen* zamengesteld, is het evenzeer bekend, dat deze praepositien in sommige dier *verba* scheidbaar, in andere onscheidbaar zijn. In het volgende sneldicht dus van den voortreffelijken HUYGENS:

Gaet wat voorsichtig aen, die u te seer verheught!
De rouw sitt veeltijds op de slippen van de vreught.

is het voorzetsel *aan* in het werkwoord *aangaan* (dat is hier *voortgaan*) scheidbaar. Men conjugceert toch niet: *ik aanga*, maar *ik ga aan*, en niet *ik ben aangaan*, maar *ik ben aangegaan*. In *overwinnen* daarentegen, voor zoo ver het *zegevieren* te kennen geeft, is de praepositie onscheidbaar; want wij zeggen: *ik OVERWON den vijand*, niet: *ik WON den vijand OVER*. En zoo is het *participium* niet: *ik heb OVERGEWONNEN*, maar *ik heb OVERWONNEN*. Als kenteeken dragen deze laatstgemelde werkwoorden, onder anderen, ook dit merk aan zich, dat

de klemtoon of accent bij hen niet rust op het voorzetsel, maar op het *verbum*-zelf; terwijl zij daarenboven in het *participium passivum* of lijdende deelwoord geen *ge* hebben. Omgekeerd is dit in de andere soort.

Men heeft echter zamengestelde werkwoorden, waarin dezelfde praepositie nu scheidbaar, dan onscheidbaar is. Dus zegt men: *hij OVERLOOPT mij met zijne bezoeken waarlijk niet*, terwijl het in een' anderen zin weêr luidt: *het vat LOOPT OVER; zijne oogen LIEPEN OVER van tranen*. HUYGENS zingt:

*Ghy noemt een bultnaer gebreckigh sonder reden,
Bedenckt eens, wat ghy doet!
Weeght sijn' en weeght uw leden!
Een bult is geen gebreck, het is een overvloed.*

Denzelfden kwinkslag drukt hij elders aldus uit:

*Men noemt gebreckelick een mensch, die wat gebult is;
My dunckt: hy OVER LOOPT, en wat te zeer vervult is.*

In dit laatste puntlicht nu heeft het woord *overloopen* ook de beteekenis van *uitvloeijen*, ten gevolge van overvulling of overgevuldheid en zoude eigenlijk moeten luiden *hij loopt over*. En zoo ONDERGAAT *de boosricht zijne straf*, maar *de zon GAAT ONDER*. Een *waarzegger VOORZEGT de toekomst*, maar *Jan ZEGT aan zijn zusje hare les voor*, enz. enz. Dien ten gevolge dan ook kunnen sommige zamengestelde werkwoorden, al naar zij scheidbaar of onscheidbaar zijn, nu eens de kracht van *neutra*, dan van *activa* hebben. In de zinsnede b. v.: *ik HUPPELDE den geheelen dag OM*, is *omhuppelen* een *neutrum*. In die: *het lam OMHUPPELDE zijne moeder*, dat is: *huppelde om zijne moeder*, is het een *activum*. Men vergelijkte hetgene hierover in § 83 gezegd is. Veel hangt er, wat dergelijke verschillende woordbeteekenissen betreft, bij ons van den accent af, die in onze taal eene groote rol speelt, en aan HUYGENS en anderen gelegenheid tot honderden van woordspelingen gegeven

heeft. Een paar er van mogen, tot afwisseling, aan het slot dezer § staan. B. v.

*Jan rijdt op schaetsen plomp en snell,
De beste moeten achter leggen;
Magh ik hierop de waerheit seggen,
Jan rijdt wel, maër Jan rijdt niet wél.*

Een ander puntgedicht van HUYGENS heeft ten opschrift: *Te Lande best*, en drukt eene verstandige les op de volgende wijze uit:

*Lactse by quaedt weder varen,
Die noyt van de reë en waren,
Luyden wijs van weder-varen
Sullen niet licht weder varen.*

Dit vlugtig gezegde over de zamengestelde werkwoorden zij voor dit handboek genoeg. De volgende vragen kunnen tot de verdere ontwikkeling van dit onderwerp aanleiding geven.

1) Waaraan, behalve aan den accent en aan het *participium*, kan men een, met een onscheidbaar voorzetsel zamengesteld, werkwoord nog al meer van een zoodanig, dat met een scheidbaar verbonden is, onderkennen?

2) Levert het nu eens scheidbare, dan onscheidbare, hetwelk onze zamengestelde werkwoorden in de conjugatie hebben, niet veel moeilijks op voor vreemden, die zich op de Nederlandsche taal en stijl toeleggen, ja soms ook voor Nederlanders-zelve?

3) Kleeft die eigenschap evenzeer den stijl in de overige, met ons vermaagschapte Duitsche talen aan, b. v. het Hoogduitsch, Deensch, Engelsch enz.?

4) Hebben scheidbaarheid en onscheidbaarheid ook plaats in de *verba composita* met substantieven, adverbien en andere rede-deelen, en welke zijn hier de kenteekenen?

5) Tot hoeveel soorten zou men onze *verba composita* kunnen brengen?

6) Moet men in een' goeden stijl zeggen: *Hij is verpligt de orde* HAND TE HAVEN, of TE HANDHAVEN. *Engeland trachtte de magt van Frankrijk* KORT TE WIEKEN, of TE KORTWIEKEN. — *Alexander, de buikspreeker*, BUIKSPREEKT goed, of SPREEKT goed BUIK. *Veelen hebben alle moeite gedaan, om BUIK te leeren SPREKEN*, of te leeren BUIKSPREKEN. *Mijn zoon heeft alle klassen DOORLOOPEN*, of DOORGELOOPEN. *O, 'schoon meisje, mijne geheele ziel AANBIDT u*, of BIDT u AAN? enz. enz. enz.

7) Kan men *composita* gebruiken, als *lofhunkeren*, *spoor slaan*, *bloedvlekken* en soortgelijke, bij beroemde latere taalkenners vermeld?

8) De Denen zeggen *lyn-slaat* (letterlijk bliksem-geslagen), de Engelschen *blood-stained* (bloed-bezoedeld), de Hoogduitschers *moos-bewachsen* (mos-bewassen), en zoo zijn soortgelijke *participia composita* in alle Duitsche talen aanwezig. Kunnen wij ze ook vormen? (Vergelijk hierboven).

9) „Schoon *snelgewickt* door het gebruik gewettigd is, (zegt een scherpzinnig taalkenner) moet men geen *snelgevoete* haas en *snelgevingerde* hand zoo maar raauwelijks in de taal gaan indringen; ofschoon men dit in eene daartoe voorbereide zeggung zou mogen toestaan.” — Wat geldt van deze zeer ware opmerking ten aanzien des geheelen bewijs, dat men soms, ter verdediging van eigendunkelijk zamengestelde *verba* of *participia composita*, uit de zoogenaamde analogie der taal zou willen ontleenen?

10) In VONDELS *Gijsbrecht van Amstel* dondert Bisschop GOZEWIJN aan den snooden HAAMSTEDÉ, dien nonnenmoorder, de volgende woorden van gramschap en verontwaardiging toe:

*Uw vader ley de hant wel eerloos aen een vrouw,
Maar zoop nooit vrouwenbloet, of is daerom gelastert;
Dus blyckt het, dat ge zyt een overwonnen bastert,
Naer lichaem en naer geest, nu gy uw' aert betoont
Aen nonnen, die altyt in 't woeden zyn verschoont.*

De derde regel dezer verzen wordt zeer dikwerf geheel verkeerd gelezen. Hoe moet men dien verstaan en uitspreken?

Enz. enz. enz.

Over de bijwoorden, voegwoorden, voorzetsels en tusschenwerpsels onzer taal, en wat men in den stijl ten kunnen opzigte heeft in acht te nemen.

§ 99.

Wat bijwoorden of adverbien zijn, is bekend. Zij geven, gelijk hierboven reeds met een woord gezegd is, eene nadere wijziging aan hetgene door een *verbum*, of soms ook door een adjectief, wordt uitgedrukt. TEN KATE noemt ze daarom ook niet ongepast *bijwerkwoorden*. Men heeft *adverbia* van tijd, van plaats, van hoedanigheid, van twijfeling enz., waarover men de spraakkunsten van vroeger en later tijd kan raadplegen. Verscheidene soorten komen er voor in de dichtregels van CATS op de Fransche spreuk: *Chacun a un fol en sa manche*, of, zoo als wij Hollanders zeggen: *ieder zot heeft zijn Marot; iedereen heeft zijn stokpaardje*.

*Daer is geen mensch soo wel geleert,
 Noch om syn kunst soo hoog geëert,
 Daer is niet één soo wysen man,
 Hoe veel hy weet of wat hy kan,
 Die niet een geckjen by hem voedt,
 Of binnen in syn mouwen broedt;
 En siet, dat wil der dickwerf uyt,
 Oock daer het dickmael niet en sluyt.
 Maer waerom hiertoe meer gescyt,
 Of met veel woorden uytgebreyt?
 't Is met den mensch alsoo gestelt:
 Hoe ryck, hoe wys, hoe grooten helt,
 Wie dat er is of komen sal,
 Een yeder heeft syn eygen mal,
 Een yeder heeft een stil gebreck,
 Een yeder heeft syn eygen geck,
 En noch is 't al de wyste man,
 Die best syn geckjen heelen kan.*

In het voorbijgaan diene tot opheldering van deze verzen, dat men voorheen, aardigheidshalve, gewoon was kleine stokjes te dragen, op welke een gekkenhoofdje gesneden was. Men kon dergelijke stokjes in de mouw verbergen. Van daar de oudvaderlandsche spreekwijzen: *alle gekheid op een stokje; hij heeft ze achter de mouw* en soortgelijke meer.

Dat wij, behalve onze meer eigenlijk gezegde en als zoodanig alleen gebruikte bijwoorden, ook onze *adjectiva* als *adverbia* in den stijl gewoon zijn te bezigen; dat wij dit somwijlen doen met aanhechting van den uitgang *lijk* of *lijks*, als te zien is in *zachtELIJK, grootELIJKS* enz.; dat eenige onzer *adverbia* ook vergelijkingstrappen hebben; dat zij, voor zoo ver zij oorspronkelijk adjectieven zijn, ook als diminutieven gebruikt kunnen worden, b. v. *stilletjes, zachtjes, flaaurtjes, stontertjes* — welk laatst, niet onbevallig verkleinwoord door HOOFT gebezigd wordt, als hij in zijne minnedichten zingt:

*Dan leert men flaaurtjes de weerlooz' ooghjes luyken,
En lieve lipjes aan liefs lipjes lymen,
En zoo beswymen.*

*Dan leert men entlyk aan liefjes hals besterven,
Dan STOUTERTJENS op liefs mondt zyn verlooren
Zieltjen naspooren.*

— en wat dergelijke dingen meer zijn, weet elk.

§ 100.

Voeg- of koppelwoorden, *conjunctiones* in het Latijn geheeten, zijn (om ze dus met den kundigen WEILAND te noemen) de draden, die in den stijl verschillende leden of ook wel verschillende woorden van een' zin aaneenhechten, en den zamenhang helpen uitdrukken, welke er tussehen de onderscheidene voorstellingen en begrippen eener verstaanbare rede wordt aangetroffen. *Ik zie het: gij zijt niet wel* b. v. levert

twee op zich-zelve staande en met elkander in geen verband gebragte voorstellingen op, het *zien* namelijk en het *niet wel zijn*. Voeg ik er echter de conjunctie *dat* tusschen, dan treden beide met elkander in Zusammenhang. Ons wordt dan door de taal duidelijk gemaakt, dat het *zien* bepaaldelijk het *niet wel zijn* ten voorwerp heeft. *Ik zie het*, (Wat ziet gij?) **DAT gij niet wel zijt**.

Men gevoelt van zelve, dat, daar de betrekking, waarin zulke voorstellingen, enuntiatiën, of hoe men ze noemen wil, tot elkander staan, zeer verschillend zijn kan, de voegwoorden ook van een' zeer onderscheiden' aard zijn. Zoo heeft men verbindende, voorwaardelijke, vergelijkende, redegevende en meer andere soorten van conjunctiën. In het volgende punt-dicht van DE DECKER:

*Gelyk de Deugd alom in 't midden is gelegen,
Zoo vindze zich ook best in middelbaren staet:
Gebrek en overvloed zyn haer niet zelden tegen:
Want overvloed verlokt en armoë dwingt tot quaed.*

is b. v. het woordje *en* eene verbindende conjunctie; *gelijk* is eene vergelijkende en *want* eene redegevende.

Dikwerf, voor het overige, is het moeilijk, eene conjunctie en een *adverbium* behoorlijk van elkander te onderscheiden.

Dat wij stam-, afgeleide en zamengestelde voegwoorden in onzen stijl bezigen, is genoeg bekend. In DE DECKERS dicht-regels aan RUFUS, b. v.

*Omdat ik juist als gy van hoofde tot de voeten
Niet in 't fluweel en blink of onbetaelt satyn,
Hoe? laet gy daerom af uw' ouden vriend te groeten?
Myn kleed is slecht, 'k beken 't: maer, Rufe, 't is het myn.*

zijn *als*, *of* en *maar* primitieve conjunctiën, *omdat* daarentegen is eene zamengestelde.

Over den oorsprong en de oorspronkelijke beteekenis onzer voeg- of koppelwoorden kan men fraaije etymologische naspo-

ringen doen. BILDERDIJK heeft dit, ten aanzien van vele, met groote scherpzinnigheid en vernuft gedaan, zoodat men deze hoedanigheden des beroemden mans nog altijd ook dáár bewonderen moet, waar de afleiding-zelve ongegrond of wat gezocht mag voorkomen. Hetzelfde woord kan soms conjunctie, soms *adverbium* zijn. Welk van beiden het zij, moet men uit den aard van den zin, waarin het voorkomt, opmaken. De accent of klemtoon wijst het evenwel ook somtijds meer of min aan. Als ik zeg: zoo *hij komt, is het mij wel*, gebruik ik in zoo een voegwoord; maar zeg ik, *ik heb zóó geloopt, dat ik buiten adem ben*, is zoo een bijwoord. En nog kan de beteekenis van dit *zoo*, ook in andere opzigten, naar den accent weêr merkelyk verschillen. Men zie zulks in het volgende pundicht des Heeren *van Zuylichem*:

*Klaes is oneindigh rijk: — wat helpt het? — Hy is bloó rijk;
Hy houdt de geld-kist toe, daer komt geen roode duyt,
At roept sijn maegh om hulp, als met benaauwtheyt uyt. —
Ik wou' wel geerne mé soo rijk zijn, maer niet sóó rijk!*

§ 101.

Een enkel woord hier over onze voorzetsels of praepositieën! Dikwerf verdeelt men ze bij ons in scheidbare en onscheidbare. De laatste, als daar zijn: *be, ge, her, out, ver, on*, die niet dan in de zamenstelling met het een of ander woord, b. v. in *verstand, onkuudig*, en nooit afzonderlijk gebruikt worden, zou ik echter, ter betere onderscheiding, liever voorvoegsels noemen, al zijn de meeste hunner dan ook oorspronkelyk voorzetsels geweest. — Over dezelve is hierboven reeds met een woord gesproken. Scheidbare voorzetsels, of voorzetsels in den eigenlijken zin, zijn b. v. *zonder, met, door, in, om, van, aan, naar* enz. enz. Zij regeren in onzen stijl tegenwoordig over het algemeen den *accusativus* of vierden naamval; ten minste, *zij geven aan het woord, dat zij be-*

heerschen, meestal *het teeken* van dien *casus* (*). In sommige spreekwijzen komen zij echter nog met den *genitivus* voor: b. v. *onder 's hands*, *voor 's hands*, *buiten 's deks*, *tusschen 's deks*. Zoo ook *buiten 's huis*, gelijk bij HUYGENS in het puntdicht, waarin hij zinspeelt op de verschillende beteekenis, die het woord *bode*, als stam- en zamengesteld woord, hebben kan:

Ghy hebt het huys vol boden, Jan!
't Is wel! — Maer siet, dat komt 'er van,
't Zyn niet alleen uw boden,
Als doenders van geboden,
't Zyn boden BUITEN 'SHUYS; zy dienen alle mann,
Al dragen zy geen bus, 't zijn rechte tydinghdraggers
Van all uw huysbeleid voor vraeghsters en voor vragers.

Oudtijds, toen onze taal nog meer vermogen van declinatie had, dan zij tegenwoordig bezit, en toen zij in dit opzigt al zoo veel, dan thans, met het Hoogduitsch van onzen stijl overeenkwam, hadden wij meer dergelijke constructiën met den *genitivus*, of wel met den *dativus*, en dit laatste bijzon-

---

(*) Als wij hier en op andere plaatsen van *beheersching* spreken, verstaan wij er door eene zoodanige, als zich door het een of ander teeken in het *beheerschte* taaldeel vertoont. In *ik gaf het DEN mannen*, en in *ik gaf het AAN DE mannen* zijn, naar den aard der rede-zelve te oordeelen, *DEN mannen* en *AAN DE mannen* beide *dativi*, dat is, beide drukken het denkbeeld des *dativus* uit; maar desniettemin vertoont zich in het zeggen *AAN DE mannen* het woord-zelf *de mannen*, uit kracht der praepositie *AAN*, als een *accusativus*; want anders zoude het luiden *aan DEN mannen*, daar *den* in de declinatie het teeken van den *dativus pluralis*, *de* dat van den *accusativus pluralis* is. En in dien zin moeten wij dan nu zeggen, dat bijna alle praepositieën *tegenwoordig* bij ons den *accusativus* regeren, dat is, aan de naamwoorden, waarop zij haar' invloed uitoefenen, *het kenmerk of de kleur* van dien naamval geven, om het even nu, of de gedachteleiding als gedachteleiding-zelve dien *casus* al dan niet vordere.

der in de vrouwelijke naamwoorden. Van daar nog tegenwoordig (gelijk hierboven reeds opgemerkt is) de spreekwijzen: *in DER ijl*, *in DER haast*, *met DER daad*, *metter tijd*, dat is *met DER tijd*, *in DER tijd*, en een aantal dergelijke, waarin wij den *dativus* (*) (of *ablativus*) DER bezigen, in stede van den *accusativus* DE. Wij zijn dus hierin den Hoogduitscheren gelijk, die ook schrijven: *in DER Eile*, *in DER That* enz., om kort te gaan, bij wie de praepositieën nog regelmatig, deels den *genitivus*, deels den *accusativus*, en andere den *dativus* (*ablativus*) regeren, of ook wel beurtelings beide deze laatste naamvallen, (even als in het Latijn sommige voorzetsels nu met den vierden, dan met den zesden naamval gebruikt worden). Zelfs bij de dichters der gouden zeventiende eeuw treffen wij nog telkens zulke oud-Duitsche constructieën aan. VONDEL zingt b. v.:

*De gouden Titan ryst alreë
Met blaeuwe paerden uit DER zee.*

juist, als men in het Hoogduitsch zeggen zoude:

*Der goldne Titan steigt mit blauen Pferden schon aus DER
See, aus DEM Meere, aus DEN Meereswogen, Meeresfluthen,
Meereswellen.*

En als HUYGENS een' kruijer de volgende woorden in den mond legt:

*Dit kruyen valt my bangh: doen icker aen vergaerde,
Was 't een rampsaligh' uer: Geleerden op DER aerde,
Die alle kunsten kunt, spreeckt hier eens na mijn' sinn:
Hoe weinigh dat ick winn,*

(*) Ik noem het een' *dativus*, en niet, gelijk velen doen, een' *genitivus*, daar men toch in het mannelijke niet *in des* gebruikt zal vinden, dat, zoo *der* een *genitivus* ware, tegen dat vrouwelijke *der* zou moeten overstaan. Bij de Hoogduitschers zijn *in der* voor het vrouwelijke en *in dem* voor het mannelijke ook geene *genitivi*, maar beide *dativi* of *ablativi*.

'k Wou wel een vaentje schencken,
 Die die kunst kost bedencken,
 Dat ick mijn' wagen kruyd' en satter selver in.

plaatst hij achter het voorzetsel *op* een substantief met het teeken van den *dativus*; schrijvende hij namelijk niet *op DE*, maar *op DER aarde*, even als in het Hoogduitsch *auf DER Erde*. Ook onze Statenbijbel, die vol germanismen, nu eens ware, dan schijnbare steekt, heeft nog vele soortgelijke woordvoegingen met den *dativus*. In het eerste hoofdstuk van *Genesis* b. v. zal men de spreekwijze *op DER aarde* tot zeven malen toe aantreffen. En ook in het daar ter plaatse voorkomende *scheppen na zijnen beelde*, is de Duitsche woordvoeging *erschaffen nach seinem Bilde*, (niet *nach sein Bild*) duidelijk genoeg zichtbaar.

Ten slotte merken wij hier op, dat, ofschoon onze taal dus oudtijds meer naauwkeurigheid en afwisseling in de *aanduiding* van de zoogenaamde regering harer voorzetselen had, dan wel tegenwoordig, zij echter in gemakkelijkerheid te dezen opzichte gewonnen heeft. De onderscheidene naamvallen toch, die door de Hoogduitsche praepositieën beheerscht kunnen worden — in welk geheele stuk daarenboven veel willekeurigs gevonden wordt — kosten een' vreemdeling, bij het leeren van de taal onzer Germaansche naburen, veel hoofdbrekens. En niet weinige dier geburen-zelve zijn er, even als op het onderscheid tusschen hun *mir* en *mich* en andere soortgelijke *schibboleths*, vrij onvast op. Vergelijk het hierboven gezegde over de declinatie, § 60. — In den Franschen en Engelschen stijl is het stuk van de regering der voorzetselen des te eenvoudiger.

Over onze tusschenwerpsels valt, met betrekking tot den stijl, weinig op te merken. Bij de beschouwing der talen in het algemeen verdienen zij echter, als tot dezer oudste wortelen en bestanddeelen behoorende, onze aandacht. De zoogenaamde *uitwendige*, welke klanknabootsingen of *onomatopoioumena* zijn, hebben aan een aantal naam- en werkwoorden het bestaan gegeven. Van de *inwendige* hebben wij hier en daar een af-

geleid werkwoord, b. v. *verfoeijen* van *foei*, *sussen* van *sus*. En zoo geeft ons *fij* aan DE DECKER gelegenheid, om het werkwoord *fijen* te bezigen, dat in het volgende bijtend scherpe punt dicht voorkomt:

Op Pironella.

*Gy fronsneust, FYT en foeit en slaég en allerwegen;
Wat stinkt u, Pironell? 't wanschickelyk gelaet
Van all wat my ontmoet op borse, mart en straat,
Misnoegt my wonderlyk, staet my tot walgens tegen.
In waerheid, Pironell, gy dunkt my wonder teér:
Maer lust u dat t' ontgaen? zoo spiegelt nimmermeer.*

Het hier ter loops aangestipte zij, voor het bestek van dit handboek, genoeg over de bijwoorden, voegwoorden, voorzetsels en tusschenwerpsels. Wij zullen hier nog eenige vragen laten volgen, tot taal, spelling, stijl enz. betrekking hebbende, en waaraan men de verdere ontwikkeling van dit onderwerp kan vasthechten.

1) Waarin verschillen adverbien en conjunctiën van elkander, en wat maakt het kenteeken hiervan uit? Hoe wil men in de tegenwoordige spelling adjectieven en *adverbia* onderscheiden hebben?

2) Wij lezen bij den oud-Nederlandschen schrijver MAERLANT, die in het laatst der dertiende eeuw bloeide:

*Dus staken si . . . . .
VromeCHLIKE den Roemscen brant.*

BILDERDIJK ijvert zeer tegen het voegen van den uitgang *lijk* achter *adjectiva*, om er *adverbia* door te vormen; vooral wil hij zulks niet achter *adjectiva*, op *ij* uitgaande. Hij verwerpt dus *edelmoedigLIJK*, *verstandigLIJK*, *heiligLIJK*, enz., waarin hij echter door den Heer KINKER wordt tegengesproken. Wat valt hieromtrent te zeggen?

3) Vroegere schrijvers doen *adverbia*, als daar zijn *hartelijk*, *vlijtelijk*, *vriendelijk* enz. dikwerf op en uitgaan, b. v. *hartelijken*, *vlijtelijken*. Wat beteekent dat *en*? Is het bloot eene slordigheid van schrijfwijze?

4) Het woordje *er* wordt zeer dikwerf in onzen stijl gebruikt. Met regt of onregt? Moet men zeggen b. v. *Ten tijde van keizer Karel den Grooten woonde ER te Aken een zeer geleerd man*, of (zonder *ER*) *woonde te Aken* enz.?

5) . . . . . *Hij snelt naar Vlissings reede,*
Daar hem zijn dierbre gâ vol hoop en angst verbeidt.

zingt HELMERS. — Welk onderscheid dient men te maken tusschen *daar* en *waar* in den stijl?

6) Wat is de vermoedelijke etymologie en oorspronkelijke beteekenis van: *omdat*, *terwijl*, *indien*, *wanneer*, *toen*, *sinds*, *noch*, *ook*, *echter* enz. enz.? Wat is oorspronkelijk en etymologisch onze duizendmaal voorkomende conjunctie *dat*?

7) Is er onderscheid tusschen *thans*, *nogtans*, *nogthands* en *nogtan*, (een stuk, waarover geachte taalkenners niet eenstemmig schijnen te denken)? Mij valt hier HUYGENS' plat, maar kluchtig rijmpje, vol van die woorden, te binnen:

Uw wijf is hesselick; nochtans hebt ghy se lief;
S' is boos en bars van kopp, nochtans is s' uw gerief:
S' is vuyl en sleterigh, nochtans gunt ghy se kleeren;
S' is uyt de gist van 't volk, nochtans kunt ghy se eeren.
'k Vergeef al dat nochtans, maer ick verstae nochtans;
S' is een' gemeene hoer bevonden, en noch t'hans.

8) Bij denzelfden Heer van *Zuylichem* lezen wij:

Als groote rijckdom niet EN werdt beleidt met reden,
Is 't, als een weeldrigh paerd en sonder toom bereden.

Hoe komen al onze vroegere schrijvers toch aan de onophondelijke inlassching van *dat en* in hunnen stijl, tegen welke inlassching VOLLENHOVE geweldig, maar ook onverstandig genoeg, ijvert?

9) Is er in den stijl onderscheid te maken tusschen *maar*, *doch*, *toch*, *noch* en *nog*, en wat leert het vroeger taalgebruik hieromtrent?

10) *Mijn vader was er niet, noch ook mijn moeder was er niet.* Is dat een goede stijl?

11) Wij lezen in zeker vers:

Hij was zoo groot een man, als Ooit er een bestond.

Moet het zijn *zoo groot als Ooit*, of *zoo groot als Nooit*? enz.

12) Kan men *wen voor wanneer* met gepastheid gebruiken, of is het een *Germanismus*?

13) Mag men achter *toen* en dergelijke conjunctiën en adverbien geen' tegenwoordigen tijd of *praesens* in den stijl laten volgen?

14) Is *daar van DAAN*, *waar van DAAN* enz. een *pleonasmus*, gelijk sommigen willen?

15) Zegt men: *als 't ware*, of *als ware het*?

16) *Ik weet er niet AF*, hoort men nog wel eens zeggen. Wat valt er over dit *af*, in plaats van het woordje *van*, aan te merken?

17) Welk onderscheid maakt men tusschen *na* en *naar*? Is het in het vroeger gebruik gevestigd? Moet men zeggen, *na het Hoogduitsch vertaald*, of *NAAR*?

18) Welken naamval regeert bij ons *behalve*? Waarom zegt men met den *nominativus*: *Niemand was er, behalve HIJ, tegenwoordig*, en integendeel met den *accusativus*: *Niemand zag ik er, dan HEM-alleen*. — Wat zou *behalve* etymologisch zijn?

19) Wat is de beheersching van *uitgenomen*, wanneer zulks meer of min als eene praepositie gebruikt wordt; zegt men b. v. *HEM uitgenomen*, of *HIJ uitgenomen, ken ik geen mensch in die stad*?

20) Moet op *behoudens* een *casus rectus* of *obliquus* volgen? — Wat regeert *buiten*?

21) *VAN UIT den zwarten nacht breekt 's uchtends gouden straal.*

zingt zeker dichter. In hoe ver kan dat *van uit* in een goeden stijl gedooft worden?

22) Moet men zeggen: *VAN DIEN TIJD AF AAN, VAN DIEN TIJD AAN, VAN DIEN TIJD AF, VAN AF DIEN TIJD, of VAN DIEN TIJD werd de sombere FILIPS DE II steeds meer en meer op den edelen Prins VAN ORANJE verbitterd*?

23) Hoe laten zich onze voorzetselen etymologisch ophelderen? Behooren zij niet tot onze oudste en oorspronkelijkste taaldeelen,

en is er tusschen de praepositieën der meeste talen van Europa niet dikwerf eene treffende overeenkomst te bespeuren, die ten blijke van den gemeenschappelijken oorsprong dier Westersche talen strekken kan? En wat dergelijke vragen meer zijn. —

24) Welken naamval regeren onze tusschenwerpsels? Waarom zegt men wel eens: *ô MIJ ongelukkige!* en niet *ô U ongelukkige* enz.?

25) Moet ik zeggen: *Hoe gelukkig zoude ik zijn, indien dat geluk mij te beurt viel*, of wel: *Hoe gelukkig zoude ik NIET zijn, indien, enz. Quam felix essem! Que je me trouverais heureux!*

26) HUYGENS zingt treffend:

Daer gaet een mann ter dood! Siet, hoe de menschen loopen!

Is 't sulcken nieuwe saeck

Van wonder of vermaeck?

Gaen wy niet self ter dood en dagelicks met hoopen?

Moet men zeggen *ter* of *ten* dood? Wat is *ten* en *ter* eigenlijk? Wat verdient de voorkeur: *te goeder ure*, of *ter goeder ure*, *te dien dage*, of *ten dien dage*, *ten heupen toe*, of *ter heupen toe*, *'t gejammer stijgt TEN wolken*, of *stijgt TER wolken* enz. enz.? Hoe vindt men *te* en *ten* bij vroegere schrijvers gebezigd? Door welk Hoogduitsch woord laat het zich ophelderen? Wat is *ten* zij, *ten ware* enz.?

27) HERMAN VAN WOERDEN, medestander van GERARD VAN VELZEN, zeide tot Graaf FLORIS DEN VIJFDEN, toen hij dien Graaf geweldigerhand aangreep (volgens onzen kronijkschrijver Melis Stoke, B. IV):

„Uwe hoghe spronghe sijn ghedaen,”

Ghine sult niet meer der voeren driven,”

Sprac hi „heer meester; ghi moet bliven

Onse ghevanghen, wien lief of leet.” —

Ic seg u, dat ic seker weet,

Dat de Grave hilt over spel,

Want hi loech, dat wetic wel;

Ende andworde den fellen man:

Help, seit hi, in (d. i. ic en) ben nochtan.

Kan men uit den versregel: *Dat de Grave hilt over spel*, het overspel van den Graaf bewijzen?

I N H O U D.

---

§ 1.	Inleiding	Bl.	11.
§ 2 — 6.	Over de letteren onzer Taal	„	12.
§ 7.	Over de Tweeklanken	„	26.
§ 8, 9.	Over de enkele en dubbele Vokaalspelling	„	28.
§ 10 — 31.	Over de Woordafleidkunde	„	34.
§ 32 — 44.	Over de Taal- of Rededeelen	„	71.
§ 45 — 49.	Over de Substantieven	„	81.
§ 50.	Over de Getallen	„	89.
§ 51 — 56.	Over de Geslachten	„	93.
§ 57 — 61.	Over de Verbuiging	„	109.
§ 62 — 65.	Over de Lidwoorden	„	120.
§ 66 — 70.	Over de Adjectieven	„	126.
§ 71, 72.	Over de Telwoorden	„	141.
§ 73, 74.	Over de Voornaamwoorden	„	146.
§ 75.	Over de Werkwoorden	„	158.
§ 76 — 80.	Over de Rangén der Werkwoorden	„	160.
§ 81 — 86.	Over de Verdeeling der Werkwoorden	„	170.
§ 87 — 90.	Over de Wijzen der Werkwoorden	„	179.
§ 91 — 95.	Over de Tijden der Werkwoorden	„	188.
§ 96.	Over de Personen	„	198.
§ 97, 98.	Over de Zamengestelde Werkwoorden	„	203.
§ 99—101.	Over de Bijwoorden, Voegwoorden, Voorzetsels en Tusschenwerpsels	„	209.

Door J. OOMKENS, J. ZOON is mede uitgegeven:

WAND- EN SCHOOLKAARTEN.

J. J A E G E R,
G R O O T E K A A R T

VAN

E U R O P A,

ingerigt voor den handel en het onderwijs, naar de nieuwste
staatkundige verdeeling.

Opgedragen aan het Nederlandsch Onderwijzers-Genootschap.

In 6 bladen, atlas-formaat	f 6-00.
Dezelfde kaart op katoen met stokken en knoppen	- 10-00.
Dito dito gevernist	- 12-00.

H. F. P U L S,

G R O O T E
W E R E L D K A A R T.

Bekroond door het Nederlandsch Onderwijzers-Genootschap.

In 8 bladen, atlas-formaat	f 7-20.
Dezelfde kaart op katoen met stokken en knoppen	- 13-20.
Dito dito gevernist	- 15-95.

G R O O T E K A A R T

VAN HET

K O N I N G R I J K D E R N E D E R L A N D E N .

Bekroond door het Nederlandsch Onderwijzers-Genootschap.

In 6 bladen, atlas-formaat. Tweede, verbeterde druk	f 5-00.
Dezelfde kaart op katoen met stokken en knoppen	- 9-00.
Dito dito gevernist	- 11-00.

*Deze Kaarten zijn te algemeen in Scholen en Logementen verspreid,
dan dat ze aanprijzing zouden behoeven.*

-
- Beckering (Mr. T.), Kaart of landtafereel der provincie Groningen en Ommelanden. In 4 bladen . . . f 8-00.
- Bouge (De), Kaart van Europa. In 9 bladen . . . - 3-00.
- Blanken (J. W.), *Majoor der Artillerie*, Kaart van de Provincie Groningen, met aanduiding van de soort en lengte der wegen, de watering en over de wadden en meer andere belangrijke bijzonderheden, 1857. In gr. plano . . . . . - 3-00.
 Dezelve op katoen gedrukt en koker . . . . . - 4-00.
- Brauns (J. C.), Kadastrale kaart van de provincie Drenthe, opgemaakt op eene schaal van 1 tot 100,000 ellen. In 2 bladen, atlas-formaat . . . . . - 3-60.
- Jaeger (J), *Adjunct-Ingenieur voor de Geographie in Nederl. Indië*, Grootte School-Atlas, in 10 kaarten, ieder van 4 bladen. In gr. plano, met Handboekje - 20-00.
 — Iedere kaart afzonderlijk . . . . . - 2-00.
 — Atlas van het koninkrijk der Nederlanden. In 13 kaarten, gr. plano . . . . . - 2-60.
 — Dezelfde Atlas in halve linnen band, verguld. Gr. folio . . . . . - 3-25.
 — Kaart van de provincie Noordbrabant, Gelderland, Zuidholland, Noordholland, Utrecht, Zeeland, Friesland, Overijssel, Groningen, Drenthe, het hertogdom Limburg en de Overzeesche Bezittingen. In plano, ieder . . . . . - „-30.
 Deze 12 kaarten op katoen gedrukt in koker, ieder - „-60.
- Wegens de naauwkeurigheid dezer kaarten worden dezelve door reizigers algemeen gebruikt.*
- Zak-Atlas van Europa. In 13 kaarten. In eng. linnen band, verguld op snede. Klein 12° . . . . . - 1-25.
 — Zak-Atlas der Nederlanden. In 13 kaarten. In eng. linnen band, verguld op snede. Klein 12° . . . . . - 1-25.
 — Dezelve ingenaaid . . . . . - „-60.
 — Zak-Atlas der geheele Aarde, ten dienste van Nederlanders. Klein 12° . . . . . - „-75.
- Deze beide kleine Atlassen zijn reeds op vele scholen ingevoerd.*

Jaeger (J.), <i>Adjunct-Ingenieur voor de Geographie in Nederl. Indië</i> , Goedkoope School-Atlas van het koningrijk der Nederlanden. In 13 kaarten. 4to . . . f	1-00.
— Kaart van het koningrijk der Nederlanden. 4to . . . -	„-15.
— „ „ de verschillende provinciën, ieder . . . -	„-15.
<i>Tien afdrukken van eene dezer twaalf kaarten voor onderwijzers</i>	„-60.
— Kaart van de Nederl. Overzeesche Bezittingen. Br. folio -	„-30.
<i>Tien afdrukken voor onderwijzers</i>	1-20.
Jappé (J. H.), Kadastrale kaart van de provincie Groningen, op eene schaal van 1 tot 50,000 ellen. In 4 bladen. -	14-00.
— Kaart van de provincie Groningen, op eene schaal van 1 tot 100,000 ellen. In 2 bladen.	2-00.
Knuivers (T.), Kaart van den alouden toestand des Vaderlands. In plano	„-30.
— Historisch-Geographische kaart van de voornaamste rijken der oude wereld. In plano	„-50.
Koetsveld (Ds. C. E. van), Groote Bijbelkaart, ten gebruike bij het godsdienstig onderwijs. In 4 bladen. In plano	3-00.
<i>Dezelfde kaart op katoen met stokken en knoppen</i> . . . -	6-50.
<i>Dito dito governist</i>	8-00.
— Viertal kaarten voor het onderwijs in de bijbelsche en kerkelijke geschiedenis, en de uitbreiding van het christendom	2-50.
Pijttersen (H.), Bekroonde kaart van de provincie Friesland. In 9 bladen. Gr. plano	4-00.
<i>Dezelfde kaart op katoen met stokken en knoppen</i> . . . -	8-00.
<i>Dito dito governist</i>	10-00.
Staring (Dr. W. C. H.), Geologische kaart van het Koningrijk der Nederlanden. In gr. plano	1-00.
Werneke, Cz. (A.) en J. C. Brauns, Kadastrale Kaart van de provincie Drenthe, op eene schaal van 1 tot 50,000 ellen. In 4 bladen	16-00.
Wijk, Roelandszoon (J. van), Verzameling van elf kaarten. In een half eng. linnen band.	7-00.
— Wereldkaart, op nieuw geteekend door J. Jaeger. Atlas-formaat	„-80.

Wijk, Roelandszoon (J. van), Kaart van Europa, op nieuw geteekend door J. Jaeger. In gr. plano. f	„-60.
— Dezelfde kaart met de spoorwegen, in kleuren gedrukt	- 1-25.
— Kaart van Azië, Afrika, Noord-Amerika, Zuid-Amerika, Australië, de Overzeesche Bezittingen, Palestina en de Planiglobe, ieder	„-60.
— Kaart van het koninkrijk der Nederlanden. <i>Op nieuw geteekend naar de laatste kadastrale opmetingen en verbeterd door J. Jaeger</i>	„-60.
— Dezelfde kaart <i>op katoen gedrukt</i> , in koker of op stokken	1-00.
— Atlas van Europa, in 16 kaarten. In half*eng. linnen band	3-50.
— Dezelfde Atlas. Goedkoope. uitgaaf voor schoolgebruik. In gr. plano	2-90.
— Kaart van Europa, Spanje en Portugal, Frankrijk, Italië, Zwitserland, Duitschland, Oostenrijk, Pruisen, de Nederlanden, België, Groot-Brittanje en Ierland, Denemarken, Zweden en Noorwegen, Rusland, Polen, en Griekenland en Turkije, ieder . . .	„-30.
Deze 16 kaarten <i>op katoen gedrukt</i> , in koker, ieder . .	„-60.
— en Jaeger, Atlas der geheele Aarde. Ten dienste van Nederlanders, naar de laatste ontdekkingen en vorderingen in de aardrijkskunde bewerkt. Bevatende in 34 kaarten: de wereldkaart, de werelddeelen, de landen van Europa, de provinciën van het koninkrijk der Nederlanden en de Nederlandsche Overzeesche Bezittingen. In gr. plano	6-50.
— Dito in half engelsch linnen band, verguld	7-30.
— Volks-Atlas, bevattende in 10 kaarten: de wereldkaart, de werelddeelen, het koninkrijk der Nederlanden, de Overzeesche Bezittingen en de kaart der provincie, waarin de koper woonachtig is. In gr. plano	- 2-25.
Zuidema (E. R.), Bekroonde Schoolkaart van de provincie Groningen. In 6 bladen, atlas-formaat	5-80.
Dezelfde kaart <i>op katoen met stokken en knoppen</i>	8-80.
Dito dito <i>gevernist</i>	10-80.